

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 594.

סדר החכמים וקורות הימים

אגרת לרבנו שרירא גאון

וספר הקבלה לרבי אברהם בן דוד

ועוד לקוטים אחרים אחד המרבה ואחד הממעט

אוקספורד

בבית דפוס קלארינדון

תרחם לפק

I.

אגרת לרב שרירא גאון *

A.

וששאלתם¹ כיצד נכתבה המשנה אם אנשי כנסת הגדולה התחילו לכתבה וכתבו מקצתה חכמי כל דור ודור עד שבא רבי וחממה², הרי רובה סתמא³ היא וסתם מתניתין ר' מאיר היא. * ורוב חכמי התלמוד ששמותם⁴ מפורשין בה⁵ ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון כולם תלמידי ר' עקיבא הוו. והכללות שלמדונו ר' זל בתלמוד הלכה כר' עקיבא מחבירו וכר' יוסי מחבירו וכר' מחבירו⁶ וכולן היו בסוף בית שני: ומאי⁷ מעמא שבקו רבנן קמאי רובא לבתראי וכל⁸ שכן אם לא נכתב⁹ כלום [מן המשנה] עד סוף ימיו¹⁰ של רבי: * ועוד אם סדור הסדרים מסודר כהוגן סדר¹¹ המסכתות מה טעם עשו¹² בזה הענין. מה מעם¹³ הקדמו יומא¹⁴ לשקלים וסוכה ליום טוב ושתייהן לראש השנה וכן כל מסכתא שלא נסדרה עם חבירתה בענין¹⁵: ותו¹⁶ התוספתא ששמענו שר' חייא כתבה לאחר חתימת¹⁷ המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה. ומה ראה ר' חייא לכתבה. אם עשה בה תוספת¹⁸ דברים * שהם מפורשין¹⁹ את עניני המשנה אמאי * הניחן רבי ולא כתבן²⁰ * והלא משם²¹ חכמי המשנה (הם) אמורין: וכן * הברייתות כיצד נכתבו²². וכן התלמוד כיצד נכתב. * וכן²³ רבנן²⁴ סבוראי כיצד נסדרו אחרי רבינא²⁵ ומי מלך אחריהם²⁶ וכמה שנים מלכו²⁷ מאותו הזמן ועד עכשיו²⁸:

תשובה: הכין חזינא * דודאי שיתא²⁹ סדרי משנה (כולהון) רבינו הקדוש³⁰ תרצינון כי היכי דגרסי³¹ להו הלכתא דבתר הלכתא אין להוסיף ואין לגרוע. * והכי

¹ וששאלתין. P. ושמותיהם; II. omits; P. ² חממה. O. ³ וסתמא. O. ⁴ החכמים המפורשין. M. ⁵ הם. H. ⁶ עירובין מ"ז ב. ⁷ מאי. II. ⁸ כל. O. ⁹ יש. G. ¹⁰ וסדר. O. ¹¹ בית שני בימיו. P. ¹² ממנה. II. ¹³ נכתבה. E. O. ¹⁴ וענין סדור סדריה ברור אבל המסכתות שלה (שלו. P.) מאי מעמא. II. ¹⁵ לתוספת. II. ¹⁶ ותוב. G. P. ¹⁷ על הענין. II. ¹⁸ כפורים. ¹⁹ הברייתא. O. ²⁰ ומשום; V. משום. II. ²¹ לא כתבן רבי. II. ²² לפרש. p. ²³ ורב אשי. H. ²⁴ ורבנן. II. ²⁵ ועוד. O. ²⁶ מראשי ישיבות. P. V. ²⁷ מלך. ²⁸ היום הזה. p. ²⁹ דשיתא. II. ³⁰ ודאי. II. ³¹ דגרסינא. II.

אמרינן בגמרא דיבמות¹ בפ' הבא על יבמתו² מתני' אימת איתקין ביומי ר'. ודקא אמריתו מאי טעמא שבקו (רבנן) קמאי רובא לבתראי לא³ שבקו⁴ (להון) קמאי רובא לבתראי⁵ אלא כולהון בתראי מילי דקמאי גרסין וטעמיהון מתנו⁶. דחא הילל הזקן כשמיינוהו בני בתירא נשיא עליהן הכי קאמר להו⁷ מי גרם לכם שאהיה⁸ נשיא עליכם⁹ עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. והכי הויה מילתא דראשונים לא איתידעו¹⁰ שמהתהון אלא [שמותן] של נשיאים ושל אבות ב"ד בלבד משום דלא הוה¹¹ מחלוקת ביניהון *אלא כל טעמי דאורייתא¹² הוו ידעין להון ידיעה ברורה. ותלמודא נמי הוה ידיע להון ידיעה ברורה *והוו הוויי¹³ ודקדוקי במשנתם על כל דבר ודבר¹⁴ דהא תנו רבנן בפ' יש נוחלין¹⁵ שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהם ראויין שתשרה שכינה עליהן כמשה רבנו ושלשים מהן ראויים שתעמוד להן חמה¹⁶ כיהושע בן נון ועשרים בינוניים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטון שבכולן רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד לא הלכות ולא הגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגימטריאות ומשלי¹⁷ כובסים ומשלי¹⁷ שועלים שיחת דקלים שיחת שדים שיחת מלאכי השרת דבר גדול ודבר קטון. דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטון הויה¹⁸ דאבוי ורבא. להודיעך דאפי' הויה¹⁸ דאבוי ורבא לאו מדעתיהו הויה¹⁹ אלא כולהו נהירן לראשונים. וכמה דהוה בית המקדש קיים כל חד וחד מרבוואתא הוה מוגמר להו לתלמידי טעמי דאורייתא ודמשנה ודתלמוד במילי דמחבר²⁰ להון בשעתיה²¹ *ומורו לתלמידיהו²² כי היכי דחו. והוה נפישא חכמה ולא הוה צריכין לטירחי [אחריני] וההיא פלוגתא דסמיכה לחוד הוא דהוה ביניהון וכד אתו שמאי והלל נמי בתלת מילי בלחוד הוא דאיפליגו דאמרינן²³ אמר רב הונא בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל וכגון דחריב בית המקדש ואוילו²⁴ לביתר²⁵ וחריב נמי ביתר ואיתברו²⁶ רבנן לכל צד. ומשום הנך מהומות ושמידים ושגושין שהיו באותו זמן לא שמשו התלמידים כל צרכן ונפישא מחלוקות. מן כד נחת נפשיה דרבן יוחנן בן זכאי והוה רבן גמליאל *והוה נמי

לאו II. ³ ובגמרא דיבמות בהבא אמרינן א' רב אבא (רבא p). ² ס"ד ב' ¹.
 מתני G. V. ⁶ E. omits. ⁵ שבקי; G. שבקי p. ⁴ מילתא היא ולא
 איתודע II. ¹⁰ אלא II. adds. ⁹ שאעלה מבלל ואהיה II. ⁸ פסחים ס"ז א' ⁷
 and omits הוא ביניהון P. הוה אית ביניהון p. הוה אית בהון ¹¹ איתידעו P.
 והוה תנו II. והויות E. ¹³ אלא טעמי משנה ודאורייתא II. ¹² מחלוקת after
 השמש Some ¹⁶ ב"ב ק' לד א ¹⁵ שמתחדש II. ¹⁴ במשנתם הווי
 אלא הוא נהיר II. ומקיאין? O. adds? ¹⁹ הויות; הווי ¹⁸ וממשלות ¹⁷
 שבת י"ד ב ²⁰ ומודע להון II. ²³ נ' בשיטתיה p. marg. ²¹ דמחברי H. ²⁰
 ואפליגו II. ²⁶ לבית תר Some ²⁵ ואויל O. ²⁴

עדיין¹ ר' דוסא בן הרכינס ואחריני נמי מהנך² ראשונים והות פלוגתא בין בית שמאי ובין בית הלל. וא'ע'ג דאדחו³ בית שמאי ונקבעה לכל הלכה כבית הלל הות פלוגתא בדורו של רבן גמליאל בדברים אחרים בין ר' אלעזר דהוי שמותי⁴ ובין ר' יהושע דאינון תלמידי רבן יוחנן בן זכאי. והווי נמי בההוא דרא⁵ ר' יוסי הגלילי ור' אלעזר בן עזריה ור' יוחנן בן נורי ור' יוחנן בן ברוקא ור' חנינא בן תרדיון ור' אלעזר חסמא ואבא הלפתא ור' יוסי בן קיסמא ולפניהם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבנן [אחריני] נפישו דהווי בההוא דרא ושנים להם שהיו תלמידיהם * וחביריהם. והיו בימיהם⁶ כגון ר' עקיבא ור' אלעזר המודעי ור' יהודה בן בבא ור' ישמעאל. ועד⁷ אותה שעה היה ר' יהודה בנציבין⁸ וא'ע'פ שהיה * ר' יהודה בנציבין בזמן הבית היה עדיין אחר חרבן הבית שם⁹. וזמן חשוב היה שהוא אחר שקיטתן מחרבן הבית. ובאותו זמן ישבו לאחוז הלכותיהן * שהיו אבודות¹⁰ בשגוש החרבן והשמד ומחלוקת ב"ש וב"ה. והווי נפישין רבנן בההיא עידנא¹¹ מנהון [איכא] רבואתא דאית להו ספסלי בי מדרשא ויתבו בהו ומינהון איכא רבנן [אחריני דיתבין] קדמיהון¹². וביומא דאיתוקם ר' אלעזר בן עזריה אמרינן¹³ ההוא יומא איתוספא¹⁴ כמה ספסלי בי מדרשא ואמר ר' יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי¹⁵ ורבנן חד אמר ארבעה מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה¹⁶ * וכד איתוסף הכי כמה הוה העיקר¹⁷. ומסר ר' עקיבא את עצמו [להריגה] אחר שנפטר ר' יוסי בן קיסמא. ונהרג ר' חנינא בן תרדיון ונתמעטה החכמה [אחריהם]. והעמיד [רבי עקיבא] תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר' עקיבא והוה סמכא דישראל על התלמידים שניים¹⁸ של ר' עקיבא דאמור¹⁹ רבנן שנים עשר אלף וזנות²⁰ תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנמיפטס וכולן מתו מפסח ועד עצרת²¹ והיה העולם שמם והולך עד שבאו²² אצל רבותינו שבדרום ושנאה²³ להם ר' מאיר ורבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוהו באותה שעה כדאיתא ביבמות²⁴. ור' מאיר הוה גמיר וחרף ומחדד טפי מכולהון וסמכיה ר' עקיבא * וא'ע'ג דיניק הוי. וסמכינן לשארא בתר ר' עקיבא ר' יהודה²⁵ בן בבא והדר סמכיה לר' מאיר דאמרינן²⁶ אמר רב יהודה אמר רב [ברם] זכור²⁷ אותו האיש לטוב ורבי

¹ M. p.; שמותי V. ² O. מההוא; מן הנהו. ³ ועדיין הוא איכא p. ⁴ Some ⁵ II. ונהוי חבירים בימיהם II. ⁶ בההוא (באותו) זמן II. ⁷ שמותי; P. שמותי. ⁸ כאלו אבודות II. ⁹ וא'ע'פ שהיה בפני הבית II. ¹⁰ דנציבין קיים O. ¹¹ ועוד. ¹² P. ¹³ איתוספא P. ¹⁴ ברכות כ"ח א ¹⁵ דקרמיהון II. ¹⁶ זמן II. ¹⁷ p. ¹⁸ G. P. omit. ¹⁹ כדאיתא בברכות [כ"ח א] E. adds [א] ²⁰ אסא; p. ²¹ Some omit. ²² דאמרו Some. ²³ כל שנותיו marg. ²⁴ P. p. V. add ²⁵ ושנאוה Some. ²⁶ שבא p. V. ²⁷ (מפני p.) שלא נהגו כבוד זה לזה ²⁸ O. ²⁹ ויה O. ³⁰ adds ³¹ ויה O. ³² adds ³³ ויה O. ³⁴ adds ³⁵ ויה O.

יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב * ותחום שסומכין בה תעקר¹ מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים זבין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע ורב אויא מוסיף אף ר' נחמיה. ומקשינן והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל האומר ר' עקיבא לא סמכו לר' מאיר אינו אלא טועה ואמרינן² סמכיה ר' עקיבא ולא קבלוה³ דינוק הוה והדר סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלוה. ובהדין דרא⁴ הוי רש'ב'ג נשיא ועלה ר' נתן מבבל והוה אב ב"ד כדמפ' בסוף גמרא הוריות⁵ אמר ליה רש'ב'ג לר' נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך לשוויי⁶ אב ב"ד למהוי נשיא מי אהני לך. ור' מאיר היה⁷ חכם הדור כדמפרש התם (נמוי) כד הוו עיילי ר' נתן ור' מאיר [לבי מדרשא] הוה קיימא כל'ה מתיבתא מקמייהו. * והוו נמי⁸ חכמים גדולים [בההוא דרא דרביצו אורייתא תדירא] כגון ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא ור' יהושע בן קרח⁹ ור' אלעזר בן יהודה ור' שמעון בן יהודה ור' אלעזר בר' שמעון ור' יעקב איש כפר חיטייא ור' פרידא ור' פדת קדמאה ור' זכריה בן הקצב ור' מתיא בן חדש ור' אלעזר בן ירמיה וזחנין בן פנחס ואבא חנין ופלימו וסומכוס ור' שמעון בן אלעזר ור' חנינא בן גמליאל¹⁰ * ור' יהודה בן גמלא¹¹ ור' אלעזר בן תדאי ור' פנחס בן יאיר. ור' יעקב¹² בן דוסאי ואיסי בן יהודה ור' חנינא בן חכינאי ור' ישבב הסופר ור' אלעזר הקפר ור' ראובן האיציטרובולי וחכמים שעמהם. * וכל ימיו¹³ של רש'ב'ג גדל רבנו הקדוש בנו * לתלמוד תורה¹⁴ דקא אמרינן¹⁵ כד הוו יתבי רש'ב'ג ור' יהושע בן קרח אספסלי הוו יתבי קמייהו רבי ור' אלעזר בר' שמעון [והוו] מקשי ומפרקי אמרו מימיהם אנו שותים והן יושבין על גבי קרקע בנו¹⁶ להו ספסלי ואסקינהו ושמש רבי אותם החכמים דאמר ר' ¹⁷ כשהיינו למדים תורה אצל ר' שמעון בתקוע וכו'. והלכתא דמתניתין מנהון גמר דאמר ר' ¹⁸ כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע¹⁹ חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה מוכר. וכד מלך²⁰ בתר אבאה הוו בהדיה בנוהי²¹ של אותן החכמים כגון ר' ישמעאל בר' יוסי ור' יוסי בר' יהודה ור' יעקב

¹ Some יעקרו. ² ומסקינן II. ³ קבלוהו II. ⁴ דהוה E; ⁵ II. למהוי; לשוייך O. E. ⁶ [ג' ב] דהוראות II; דיבמות O. ⁷ דור II. ורבצו II. adds ⁸ והם נמי היו O; והוה איתי [תמן] נמי II. ⁹ הוא שהיה גמליאל. ¹⁰ So all except M. ¹¹ Some omit; E. ¹² עברי P. p. ¹³ ב"מ פ"ד ב ¹⁴ בתורה II. ¹⁵ ובימי II. ¹⁶ עקיבא E. ¹⁷ והוי בהדי רבי II. ¹⁸ וחבריו O. adds ¹⁹ יבמות פ"ד א ²⁰ שבת קמ"ז ב ²¹ בנייה II. ²² ר' O. adds; כד מלך

איש כפר היטייא * ותלמידים אחרים כגון ¹ ר' חייא שעלה מבבל ור' חנינא בר' חמא ור' אפס ור' גמליאל ור' שמעון בנו ² של רבנו [הקדוש] ור' ינאי והן הרביצו תורה הרבה. ובכל השנים הללו נתפרשו כל ההלכות שהיו תלויות בכל ³ המדרשות מאחרי ⁴ התפסד הגדול [שהיה בחרבן הבית] והסקפות * שהיו להן ⁵ באותן המהומות. וכל החלוקות ⁶ שנולדו ⁷ בשלש דורות הללו נפסקה הלכה ביניהן ⁸ ונודעו ביניהן דברי היחידים ודברי המרובים בטר דטרחי רבנן [בהן] טורחי נפשי ודקו [בהן] דוקא בטר דוקא ודקדקו [הרבנן] על ⁹ השמועות והמשניות ¹⁰ [לתקנן]. * ולא אוסיפו על מימרא דקמאי מאנשי ¹¹ כנסת הגדולה * אלא טרחו טרחי נפשי ודקו דקדוקי רברבי עד דאסיקו מאי דהוין אמרין הנך ראשונים ומאי דהוין עבדין עד דאיפשיטו להון כל ספקי דאית להו. ולא הוה חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף ימיו ¹² דרבנו הקדוש. וכן נמי לא הוין גרסי כולהי בפה אחד ולשון אחד אלא טעמייהו הוין ידעין להו ¹³. וכולהון דעת אחת [הוין] בהון [ולא הוה בגרסייהו פלוגתא וידעין] מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאית ביה פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים. ולא היו [להם] דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל שונין אותה בפה אחד [ולשון אחד] אלא אותן הטעמים [והשמועות שהיו יודעים] א'ע"פ שהחכמים כולן [היו] שונין בהם כל אחד ואחד היה שונה ¹⁴ לתלמידיו * באי זה חבור שירצה באי זה דרך ¹⁵ שירצה. יש שאוחזו דרך קצרה כדאמרינן ¹⁶ משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי * ותו אמרינן ¹⁷ לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה ואית דתני כללות ¹⁸ ואית דתני פרטי * ואית דמרווחין ופשטין דמויי דמויי ¹⁹. וכל חד וחד מרבנן תני כדאתנייה רביה. האי מקדים להא מילתא והאי מאחר לה האי קייט ²⁰ לישניה והאי מרווח ליה. ואית נמי מאן דרביה יחיד דאמר מילתא ותני לה בסתמא א'ע"ג דידיע ליה דההוא ²¹ יחיד הוא ואמרינן ²² חייב אדם לומר בלשון רבו. ואיכא דתני מאי דמסתברא ליה חדא כי האי תנא

בבתי II. ³ בניו II. (not M.). ² ותלמידי רבנן וחכמים אחרים II. ¹
 and שהיו II. ⁷ מחלוקות O. ⁶ שנולדו (שיוולדו) II. (P.). ⁵ מפחדו E. ⁴
 משמועות V.; ומשנאות II. ¹⁰ על כל and כל ⁹ בהן E. O. ⁸ שהיה.
 II. (See I. 8); ¹³ יומיא H.; יומי E. ¹² ולא דאסיפו. . . דמן אנשי II. ¹¹
 אלא הכין (להכי P.) טרחו (טרחון) הני טרחי ודקדקו עד דאסיקו מאי טעמא דהוין אמרין
 הנך ראשונים ומאי דהוין עבדין עד דאיפשיטו להון הנך ספיקא דלא הוה אית לראשונים מנהון
 מדעם ועד סוף (סופיה) יומיהון (יומיה) דרבי' ליכא דכתב מדעם כל עיקר ולא נמי פה
 מתני; משנן; משנה ¹⁴. אחד ולשון אחד הוין גרסי רבנן אלא טעמי דהוה ידיע להון
 עירובין ס"ב ב ¹⁶. איזה דרך שירצה ובאיזה דבור שירצה II. ¹⁵
 So H. O.; ¹⁷ אית דפרטין ומרווחין ופשטין II. ¹⁹ כללי; כלל ¹⁸. פסחים ג' ב. ואמרינן others
 עדיות א' ג ²². דהוא יחיד O. ²¹ קאיט II. ²⁰ דומי דומי

[וחדא כי האי תנא], ומשום הכי מפרשין¹ בגמרא² הא מני רבי פלוני היא, ואמרינן מאן תנא להא דתנו רבנן וכו' כמאן כי האי תנא³, ואמרינן בכמה דוכתי⁴ מי ששנה זו לא שנה זו, ומדקדקינן⁵ במתניתא⁶ במילתא ומילתא מינה ומוקמינן⁷ רישא בחד תנא וסיפא בחד תנא⁸, והנך *מתנייתא כולוהו מיקריין ברייתא⁹ בטר דתריץ רבי מתניתין דילנא, והווי אמרין דברישא¹⁰ תלת *עשרי אנפי הוויין¹¹ בני רבנן במתניתין, [והוה רבי גמיר כולחון] כדגרסינן במס' נדרים¹² ר' הוה גמיר תליסר אנפי הלכתא אנמריה לר' חייא שבע [מינייהו] חלש רבי *ואיעקרו מיניה¹³ אהדר ר' חייא שבעי קמיה והנך שית אחריני אודו [להו], הוה ההוא קצרא דהוה שמע לרבי כד הוה גרים להו אול ר' חייא *ונמרינהו קמי¹⁴ קצרא ואתא [ר' חייא] ואהדרינהו קמי רבי וכד הוה חזי רבי לההוא קצרא אמ' ליה אתה עשית אותי ואת חייא, ואיכא דאמרי הכי אמ' ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי, וכיון דחזא ר' דאיכא שינויאי כולי האי בתנויי דרבנן א'ע'ז דמעמייהו לחדא מילתא סלקין חש *דלא נפיש¹⁵ ואתי פסידא¹⁶ מינה דמילתא הואיל וחזא דקא ממעט ליבא וקא *מיסתם מעיין החכמה ונסתלקה תורה¹⁷, כההיא (דאמרינן אי קמאי מלאכי אנן בני אינשי ואי קמאי בני אינשי אנן חמרי וב) דאמר ר' יוחנן¹⁸ לכן של ראשונים כפתחו של אולם [ושל] אחרונים כפתחו של היכל ואמר' [מאן] ראשונים ר' עקיבא אחרונים ר' אלעזר בן שמוע, (ואמרו טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים), ואחסנוהו לר'¹⁹ מן שמיא [דהוה ליה תורה ו] גדולה והווי כייפין ליה מכל אתרין כולוהו שני כההוא דאמרינן²⁰ אמר רבה בריה דרבא ואיתימא ר' הילל בריה דר' ואלס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה ונגדולה במקום אחד וכו'²¹, ושקטו²² רבנן ביומי דרבי מכל שמדא *משום רחמנותא דאיכא²³ * בין אנטונינוס ורבי²⁴ ואסכים²⁵ לתרוצי הילכתא * כי היכי דליגרסי רבנן²⁶ פה אחד [ולשון אחד] ולא ליגרסו²⁷ כל חד וחד לישנא לנפשיה, משום דהנך ראשונים דקמי חרבן הבית לא (הווי) איצטריכו להכי הואיל *ותורה שבעל²⁸ פה היא ולא איתמרו להו

¹ E. פרשי. ² על כמה משנאות II. ³ O. adds רומיה. ⁴ II. מילי. ⁵ O. ומדקדקינן; II. ומדקדקינן. ⁶ II. אחורי) מתניתא. ⁷ II. משנאות וכולהי הלין (הויאן). ⁸ II. ואפי' מוקמינן II. ⁹ II. אחרונה הואיל II. ¹⁰ II. אקרוי עליה II. ¹¹ P. עשר אלפין. ¹² II. מ"א א. ¹³ II. פסחה p. ¹⁴ II. ביהדי תורתו II. ¹⁵ O. ונחו. ¹⁶ II. מסתתמן... ומסתלק שר של תורה. ¹⁷ II. גיטין נ"ט א. ¹⁸ II. רחמנותא II. ¹⁹ II. דאמרינן II. ²⁰ II. דאמרינן II. ²¹ II. גרים II. ²² II. and H. ותורת.

טעמיהו בדברים¹ ידועים כגון תורה דכתיבא² אלא * ידעי וגמרי טעמי³ בלבהון וכל חד וחד מנגמר להון לתלמידיה כאדם המספר לחבירו ומלמדו להם באיזה לשון שירצה. וכיון דמכנפין * בלשכת הגזית⁴ ובבתי מדרשות מסודרים [לאומרן] * מיד וממשלתא⁵ [אית להון] * בלא עקתא ובלא פחדא⁶ ומן שמיא [הוון] מסייעין להון והוון ברין [להון] טעמי * תורה כהלכה⁷ למשה מסיני ולית [להון] חלוק⁸ ולית [להון] פלוגתא. כדאמרין⁹ (תניא) א"ר יוסי בתחלה לא היה מחלוקת בישראל אלא ב"ד של ע"א יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של כ"ג אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבין * בערי ישראל¹⁰ הוצרך הדבר לשאול וכולה בריתא עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. ורבנן דבתר הכי דבימי * רבן גמליאל¹¹ ורבן שמעון בנו אבתי * קא שקלי ומרו¹² והוון קיימין פלוגתא דתנאי [בהדי הדרי] ולא הוה אפשר להן * למגרסינהו בפה¹³ אחד [ובלשון אחד]:

* וביומי דרבי [בנו של רבן שמעון בן גמליאל] איסתעייא מילתיה ותרצינהו וכתבינהו והווי מילי¹⁴ דמתניתן * כמשה מפי¹⁵ הגבורה אמרן וכאות וכמופת דמיין ולאן מלביה חברינהו¹⁶ אלא [הנהו] מילי דהוון גרסי הנהו¹⁷ ראשונים דלקמיה¹⁸. ומנא לן מדתנן¹⁹ מעשה וברק²⁰ בן זכאי בעוקצי תאנים ואמרין בנמרא מסתברא דבן זכאי דעלמא דאי²¹ ס"ד רבן יוחנן בן זכאי הכא קרי ליה²² בן זכאי [והכא קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי]. ומקשינן והתניא²³ מעשה וברק * רבן יוחנן בן זכאי²⁴ בעוקצי תאנים ומסקינן אלא תלמיד היושב לפני רבו [הלל] הוה ואמר מילתא * ואיסתבר טעמיה²⁵ לרביה וקבעוה בשמיה. דאלמא מן ההוא זמן דהלל ושמאי דתנו²⁶ רבנן מעשה וברק בן זכאי בעוקצי תאנים תניא²⁷ רבי הכי [במתניתין] ולא שנייה²⁸. ועוד מדתנן²⁹ כיצד מעברין את הערים ואמר ר' * איכא איניש דלשאיל³⁰ להו לבני יהודה דייקיי לישנא³¹ מאברין תנן או מעברין תנן. דאלמא

טעמי דלקיטין להון II. 3. דאיכתיבא II. 2. טעמי דברים II. 1.
בלא פחד ולא II. 6. וממשלה II. 7. ושולטנות O. ביד II. 5. בבתי המקדש II. 4.
בכל II. 10. סנהדרין פ"ח ב' 9. חלוק P. 8. דאורייתא בהלכה II. 7. עקאתא
II. 14. דגריסין כולהון פה II. 13. הוון שקלין ומרין II. 12. הלל E. 11. עיררות (ישראל M.)
חברינן רבי II. 16. כמפי II. 15. ובימי ר' (איסתייענא p; איסתינא P) מילתהון דמילי
רבן יוחנן O. adds 20. סנהדרין מ"א א 19. דקמיה II. 18. ליה קצת הנך II. 17.
II. adds 23. רבינו הקדוש p; רבי O. G. add 22. דמאי G; מאי O. 21.
קא תנו II. 26. ואיסתברה ליה II. 25. רבן גמליאל P. 24. בהדיא
מי איכא דשילי II. 30. עירובין נ"ג ב' 29. מתנייה E. 28. (ותניא M.) והניח II. 27.
בלישנא O. 31.

רבי גופיה דתריציה¹ למתניתין מספקא ליה היכי תנן² * ואמר מאן³ דתני מאברין לא משתבש [ומאן דתני מעברין לא משתבש. מאן דתני מאברין] כגון אבר אבר מאן דתני מעברין כגון אשה עוברת. שמעינן מינה דבלשון הזה הוא אמירא⁴ קמיה דרבי איבא דתני לה הכי ואיבא דתני לה הכי:

ואף מסכייתא נמי הוו מספקן⁵ מקמי דרבי מדקאמר ליה ר' מאיר לר' נתן⁶ נימא ליה לרבן שמעון בן גמליאל פתח תני בעוקצין דלית ליה. ומעשה דר' יעקב בן קרשאי דאזל ויתיב להרי כוותא⁷ דעיליתא דהוה יתיב בה רש"ב גרים ותנא עוקצין * גרס ותנא⁸ אמר רבן שמעון בן גמליאל * מאי דקמן⁹ יהיב דעתיה וגמרא. ואיבא דוכתא דאוסף בהו רבי פירושי כגון הא דתנן¹⁰ הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בזוגין. הכי הוויא מתניא¹¹ מפומא דראשונים [ואוסף בה רבי ו] פריש בה¹² וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה לבר מן מילי דאיתנן ביומיה וביומי דבתריה כדקאמרינן [זו] משנה ראשונה משנה אחרונה אמרו וכו. וכ(גו)ן מס' עדיות דאיתניה¹³ ביומא דאיתוקם¹⁴ ר' אלעזר בן עזריה דאמרינן¹⁵ * אף עדיות בו ביום נשנית ושנינו כל בו ביום ביומא¹⁶ דאותבה לר' אלעזר בן עזריה בשיבה. ותנא לן רבי בגוה בתר הכי מילי דאיתנו¹⁷ בימי אביו כגון¹⁸ ר' יוסי ואמר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וכגון¹⁸ אמר ר' יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת בחכמה ובראת חטא על כל אדם בישראל כעקביא בן מהללאל וכו'. אבל * מסכייתא אחרניתא¹⁹ א'ע"ג דמעמיהון הוו תנו להו רבנן [קמאי] רבי תרצינהו להלכתא. * ואית מינייהו דהוה תני להו²⁰ בלשון²¹ הראשון ואית מינייהו * דהוה תני להו²² כדחזא:

וסתם * המשנה כר' מאיר ולא משום דאמרן ר' מאיר²³ מלבן אלא ההוא אורחא²⁴ דגמריה דר' מאיר הוה גמירי. ובאותו דרך דהוה מתני (רבי מאיר) לתלמידיו אותה [גמרא] אחז רבי וקבעיה לאתנווי לכולי עלמא. ור"מ * אחז דרך הגמרא שלו מר' עקיבא רבו²⁵ ור' עקיבא [קבלה]²⁷ מרבתי הרשונים דאמרינן²⁸ א"ר יוחנן סתם מתני' ר' מאיר

1 II. adds. 2 O. תני אינהו דלכתוב הכי. 3 II. דהוא תרציה. 4 II. add. 5 E. מופסק; G. P. מופסק. 6 ב. הוריות י"ג. 7 P. דוכתא. 8 מש' שבת ה ט. 9 II. דקמא; E. דקא שאיל בעוקצין. 10 O. גריסא. 11 O. add. מתני'. 12 II. רבי ותנא. 13 O. דאיתוקמא; E. דאיתי. 14 II. דקמוהי. 15 עדיות ה ב. 16 II. transposes. 17 II. מדאתני. 18 II. add. זה (not V.). 19 II. מסכתא אחרות. 20 II. דתנייה. 21 II. דתנייה. 22 II. דתנייה. 23 E. מאיר ולא אמרן. 24 H. גירסא. 25 II. דגמרא ר' מר'. 26 II. סנהדרין פ"ו א. 27 E. קבלם. 28 II. מר' עקיבא אחז אותה הדרך.

סתם תוספתא ר' נחמיה סתם סיפרא ר' יהודה סתם סיפרי ר' שמעון וכולהו אליבא דר' עקיבא. והני ברייתא דתוספתא וסיפרא וסיפרי אילין¹ ברייתא *כולהון הוו תנו להו רבנן קמאי ואתו ר' יהודה ור' נחמיה ור' שמעון ולקוטין כל חד² מינייהו דליה. סיפרא ר' יהודה תוספתא ר' נחמיה סיפרי ר' שמעון ומתניתין ר' מאיר וכולהו אליבא דר' עקיבא כי כולן תלמידי ר' עקיבא הן. אבל ברייתא אחרניתא לא איכפת לן בהו משום דהני מובחרין דרבנן הוו דלקטינהו וחברינהו ואינהו הוו תלמידי חשיבו³ דר' עקיבא⁴. וכך⁵ אמר ר' שמעון לתלמידיו⁶ בני שנו⁷ מדותי *שמדתי תרומות⁸ הן מתרומות מדותיו של ר' עקיבא. וקא אמרינן⁹ לבן של ראשונים כפתחו של אולם [אחרונים כפתחו של היכל *וקא מפרשין ראשונים] זה ר' עקיבא¹⁰. וקא מפרשי רבנן¹¹ דאפי' אדם הראשון שמח בתורתו של ר' עקיבא כשהראהו הקב"ה דור דור וחכמיו¹² *וגם ר'¹³ דוסא בן הרכינס *אמ' לו לר' עקיבא¹⁴ אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך *מסוף העולם ועד סופו¹⁵. *והגדול שבכל תלמידי ר' עקיבא¹⁶ ר' מאיר הוה דאמר¹⁷ א"ר אחא בר' חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר' מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו חכמים הלכה כמותו לפי *שלא עמדו חבריו על סוף דעתו¹⁸ שהיה אומ' על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים ומשום הכי הוה חביב ליה לר' עקיבא וסמכיה מינקותיה. ונקט¹⁹ ר' בהלכתא ארחא דר' מאיר *והיא הוה²⁰ ארחא דר' עקיבא כיון דחזא [ר'] באורחא דר' מן קצרה²¹ וקרובה ללמוד ודבריה מחוברין חבור יפה כל דבר ודבר עם מה שדומה לו ומדוקדקין [דברין] הרבה יותר *מכולהו רבנן תנאי אחרני²² ואין בהן שפת יתר וכל מילתא ומילתא מסקא²³ למעמא בדלא אמיר בה מילי דטופינא דלא צריכא ולא מיחסרא [ולא מייתרא] מדעם אלא בדוכתי מעיטתא²⁴. [ואורחא קייטא]. *ובכלל כל מלה ומלה²⁵ גדולות ונפלאות ולא כל מאן דחכים ידע [להן] לחבורי [מילי] הכי כדכתיב²⁶ לאדם מערכי לב ומיי' מענה לשון. וא'ע"ז דכולהו רבנן שווין בטעמי ודיני²⁷ כיון דר' עקיבא [הוה] רחב לב

1 והני ברייתא II. 2 O. adds אחד. 3 Not in E. 4 והני ברייתא II. 5 והני ברייתא II. 6 והני ברייתא II. 7 גיטין ס"ז א. 8 שתי II. 9 שתרמתי II. 10 רבותינו II. 11 Not in O. 12 עירובין נ"ג א. 13 ור'. 14 יבמות ט"ז א. 15 עירובין נ"ג א. 16 בכל העולם II. 17 עירובין י"ג ב. 18 עירובין י"ג ב. 19 ור'. 20 דהאי II. 21 וקצרה II. 22 Not in E.; II. 23 מסקה G. 24 מעיטתא P. 25 ובכלל מילה II. 26 משלי י"ז א. 27 ובתירין G.; ובתירי H.

ור' מאיר תלמידיה [נמי] רחב לב הוה שפירא תרצתהון ועדיפא [מדכולהו תנאי אחרני] משום הכי לקטה ר' ואוסף [בה] מאי דהות¹ ביומיה ותרצה (נמי) כדחוי ופריש בה נמי כולהו תורפי² ועיקרי דפלוגתא דרבנן דכיון דהוה * מרבנן דשמע מרבנותא³ דפליגי. אי נמי דיחידים דפליגי ותנו מימריהו סתמא * אי איכא אינש דשמע להון מיטעא טעי⁴. וכד מפרש הכי הוה מילתא מסתלק ספיקא דתנן⁵ א' ר' יהודה למה הוצרכו דברי יחיד בין המרובין לבטלן שאם יאמר אדם כך [אומרים לו מניין לך שזאם יאמר להן] מקובל אני כך אומרין לו שזאם כדברי איש פלוני שמעת⁶. וכדחזו כולי עלמא שופרא⁷ דתרצתא דמתניתין ואמתת הדברים⁸ * ודוקא דמילתא⁹ שבקו [כולהון] הנך * תנוי דהוה תנו¹⁰ ופשטין אילין הלכתא בכל ישראל והויין [שאר] הלכתא כולהו¹¹ אישתביקו והוויין כגון ברייתא * ומאן דמעייין בהו¹² כמאן דמעייין בפירושי או בלישני ריחוי¹³ אבל סמכא דישאל על אילין הילכתא הוה וקבלינהו ישראל כד חזינן באמונה¹⁴ וליכא * אינש דאפליג בהון:

על הדין ארחא תרצינהו ר' לשיחא סידרי משנה ולא דשבקוה קמאי רובא לבתראי אלא קמאי לא הוה צריכי לחיבורי זמילי דמגרסן על פה אינן וכל חד וחד מרבנן ידעי להו בקבלה ולא הוה צרכי לחיבורינהו ולמיכתבינהו. עד דחרוב בית המקדש וקמו תלמידיהון דהנך רבנן קמאי דלא הוה ידעי כוותהון והוה צריכין לחבורי¹⁵. דהא ר' אליעזר בן הורקנוס דהוה ריש¹⁶ תלמידי רבן יוחנן בן זכאי כד שילי מיניה הנך מילי דמפירשן בפ' שני שעירי¹⁷ (סימן) חלה פלוני¹⁸ כבשה ממזר בית אשם [סימן] ולא אהדר להון [מיד] אלא דחינן. ותניא לא¹⁹ מפני שהפליגו בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם. * ולהכי איצטריך רבי לחבורי ולתרוצי שיתא סדרי משנה²⁰ בתר דנח עלמא * שני דורות²¹ מן ההוא שמדא [של חרבן הבית]:

ולענין מסכיייתא דחיותון דאית בהון מוקדם ומאוחר רבי כד * תרצינהו למתניתין²² לא סדרינן למסכיייתא חדא בתר חברתה אלא חדא (חדא) תנייה (תינא) באפי נפשה. מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה ומאן דניחא ליה לאחורי מאחר לה ולא ידעינן (לה) הי תני ר'

¹ P. adds דומה. ² G. תורפי; M. תורי. ³ II. איתא רבנן שמעי דהנך רבואתה. ⁴ ושכחת O. adds. ⁵ עדיות א' ו'. ⁶ או איכא דשמעינן או שמיע להון אתו למטעא. ⁷ דמלות E.; ודוקי דמילי G. ⁸ אילן טעמי and ומעמיה II. ⁹ צורתא E. ¹⁰ דמעיינין (בהאי P.) II. ¹¹ דילנא והנך כולי II. ¹² תונא תנא תינאני M. G.; תניני E. ¹³ אדם דאפליג בהון על דהא II. ¹⁴ בתכונה O. ¹⁵ צוויי E. ¹⁶ להו מאן דשמיע להו תרצה רבי לכל המשנה לאו דשביקו קמאי רובה לבתראי אלא לא הוה צריכין לחיבורי מילי דגרסי (דמיגרסן P.) פה אחד עד דחרב בית המקדש ותלמידיהון דלא הוה כותהון פלגי E. P. ¹⁷ יומא ס' ב' ¹⁸ ראש O. II. ¹⁹ משמיהון הוה אמרין דאיתבהי II. ²⁰ ודאיצטריך רבי למאי דפרישנא ²¹ הכין תניא ולא II. ²² תרצה למשנתניו II.

ברישא. אבל הילכתא ופירקי דכל מסכתא ומסכתא הכי תרצינון ר' חדא בתר חדא דאמרינן¹ אמר רב הונא בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי מסכיותא אמרינן * אין סדר למשנה וכל חדא [וחדא] מיניהו איכא למימר דילמא ר' תנייה ברישא. והיכא דאשכתן סתם ואח"כ מחלוקת בחדא מסכתא אמרינן² אין הלכה כסתם (או מחלוקת ואח"כ סתם בחדא אמרינן הלכה כסתם משנה בחדא) אבל בתרתי מסכיותא לא אמרינן משום דאין להם סדר. ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אמרינן בבבי דנויקין דכולהו חדא מסכתא נינהו:

ודקא אמריתו מאי טעמא הקדימו יומא³ לשקלים אנן הכי תנינן בי רבנן שקלים ואח"כ יומא³ אבל ודאי סוכה קמי יום טוב תנינן ובתר הכין [ודאי] ראש השנה. ואפשר דתני להו רבי בחילוף מיהו אית למימר * שיש להקדים מס' שבת תחלה⁴ הואיל וחשיבא שבת טובא. ובתרה [מס' עירובין דדמי לה וחדא עניינא הוא. ובתרה מס'] * פסחים שהוא ראש⁵ לכל המועדים והחגים [של כל השנה]. ובתריה שקלים שהוא מלפניו וכאחד מענייניו. * ובתר שקלים תנינן יומא דדמי לשבת. ועירובין משום דיומא דכפורי לשבתא דמי. ובתר סדר יומא תנינן מסכת סוכה דבתר יום הכפורים הוא וחג גדול הוא. ובתר מס' סוכה תנינן מס' יום טוב דחד ענינא הוא. ובתר יום טוב תנינן מס' ראש השנה כי היכי דליתני בתריה מס' תעניות משום דאחר ראש השנה * זמן זריעה חזמן רביעה⁶ וחד ענינא דמי. הכין רגילין רבנן למיתני ואי אית דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו. ואע"ג דחזינא בשום מסכיותא דאית בהו סדר דקא אמרו מכדי תנא ממסכת פלונית סליק. כגון מס' סוטה דקא אמרינן * בגמרא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק. וכגון מס' שבועות דקאמרינן⁷ מכדי תנא ממכות קא סליק. אלמא דיש להן סדר⁸: ולענין תוספתא⁹ דר' חייא [ודאי הוא] תרצה ולא¹⁰ מסיימא לן [מילתא] אי בזמיה דר' [איתרצא] * או בתריה. אבל בלא ספק * הלכות משנותינו איתרצו מקמי תוספתא¹¹ ומילי דתוספת' ברירין דבתר מתני' אינון ועליהון תניין. ולא פשיטא לן אי בזמיה דר' נח נפשיה

דאקדים II. ⁴ פורים; O. marg. כפורים II. ³ E. omits. ² ע' ז' א' א. ¹ שבת לעירובין. ⁷ O. omits. ⁶ E. transposes. ⁵ הואיל ואיתיה ראשון II. ⁸ כעירובין דבתר שבת והדר לענין שבת ותנא סדר יומא משום דכשבאתא דמי ואע"פ II. (l. 13)

שבסדר שנה אחר ראש השנה איתיה עדיף מן ראש השנה. דראש השנה כמעביר קול לפני יום הכפורים דמיתא ושמחת בחגיך סוכה דבתר יום הכפורים דחג גדול הוא וכפסח דמיתא ותניא יום טוב דכגון שבת היא ואחריה ראש השנה דליתני בתרה תעניות משום דכולהו כחד ענינא דמיתא. היכין רגילין רבנן למתנא ואי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרשות בידו ואית מסכתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות בתר מכות דבתר H. and II. ¹¹ מיהו לא II. ¹⁰ וודאי II. ⁹ ומאימתי קורין על פסקא דקרא דמתרצן (דאתרצו II.) הלכות אותרצה תוספתא

דר' חייא¹ [או בתריה] * דקא מתמהינן בהנושא² על שצוה ר' חנינא בר חמא ישב בראש וקא אמרינן והא איכא ר' חייא דעדיף מיניה ומתרינן³ נח נפשיה דר' חייא. וא'ע"ג דמקשי' והא א"ר חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות ותו והא א"ר חייא כשמת ר' בטלה כהונה ותו כשחלה ר' נכנס ר' חייא לבקרו וכו' ואמרינן אי בעית אימא⁴ איפוך ואי בעית אימא (לא תיפוך) כיון דר' חייא עוסק במצוות הוה סבר לא אפגריה אלמא מספקא לן. מיהו אמרי רבנן דביומיה דרבי * איתרצן תוספתא ומתניין מן ההוא זימנא במדרשיה דר'. ומיתחזי האי סברא מההיא מימרא דמס' חגיגה מהנהו⁵ אילמי דהוו בשיבבותיה דר' בני אחתיה דר' יוחנן בן גודגדא ואמרי ליה בני ברתיא דר' יוחנן בן גודגדא וכל אימת דהוו עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילין ויתבין קמיה ומרחשי שפותיהו ומניידי⁶ רשייהו בעא רחמי [רבי] עליהו ואיתסיאז⁷ * ואישתכחו דהוו ידעי⁸ הלכתא וסיפרא וסיפרי ותוספתא וכוליה תלמודא:

ודאמריתו מה ראה ר' חייא לכתבה ואמאי לא * כתבה רבי⁹ אילו בקש ר' * לכתוב ולחבר¹⁰ כל מה שהיה שנוי¹¹ בימיו * אריבן מילי ואתערקן¹². אלא¹³ עיקרי הדברים תקן [וכתב רבנו הקדוש] וכגון כללות¹⁴ ולישנא קיימא¹⁵ דאפי' מחדא מילתא מיוגמר מינה כמה טעמים¹⁶ ותלי תלים [של הלכות¹⁷ גדולות ונפלאות] דבסייעתא דשמיא איתמרא מתניתן¹⁸ ואתא ר' חייא ופשט בברייתא פרטי ואנפי * דאית להו¹⁹ עיקרון וכללי. ורובי דטעמי דפשיטין²⁰ ומרווחין בברייתא עיקר דילהון במתניתין * ועל עיקרי²¹ דמתניתין סמכינן²² כדאמרינן²³ אילפא תלא נפשיה באיסקריא²⁴ דספינתא אמר אי איכא * איניש דשאל²⁵ מינאי מילתא ברבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא וטבענא. אלמא כל מאי דאיכא ברבי ר' חייא ור' אושעיא²⁶ אית לן למיפשט ממתני'. ובא אילפא להראות חכמתו משום שהוא מעשה דיליה בהדי ר' יוחנן²⁷ וכד אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני והן ראויים לתת להם סלע וכו' הא מני ואוקמא כר' מאיר דאמ' מצוה לקיים דברי המת. ואילו אתא²⁸ ר' חייא בברייתא לאפלוגיה עליה

היכי מפקיד להו ר' לרבנן II. p. V. ³ כתובות ק"ג ב. ² E. omits. (או p. 13, l. 22) ¹ חנינא בן חמא ישב בראש והיכי אמלכו רבנן לר' אפס בתר רבי ויתבי ברישי ומהדרינן איתקון בריאתא והוה מתנן במדרשא מן ההיא דחגיגה II. ⁵ תימא. II. ⁴ others omit. ואישכח דגמירי II. ⁸ ואתפתחי II. ⁷ ואיתסו V. ⁶ ומניפי II. ⁹ [ג' א'] דהנהו מילי אריבן איתקון II. ¹² Some שונה. ¹¹ לומר על II. ¹⁰ כתב רבי טעמיה II. ⁹ טעמי גדולות ונפלאות II. ¹⁶ קלילא Some ¹⁵ קלות E. ¹⁴ רבי II. adds here ¹³ E. ²⁰ להנהו II. ; לההוא H. ; להו E. ¹⁹ משנתינו II. ¹⁸ והגדות E. ¹⁷ תעניות כ"א א ²³ ועלה (ועל מאי) סמכיהון II. ²² עקר E. ²¹ דנפיש' ואינון M. V. add ²⁶ דבעי P. V. ²⁵ באסקרתא P. p. ; בקרסא בעיבורא G. V. ²⁴ היכי דאתא II. ²⁸ דמפרש בתעניות (כ"א א') II. ²⁷ (מן) בריאתא

דר' אין שומעין לו כגון מילתא דחזי ר' הלכה וסתמה במתניתן א'ע'ג דהויא בה פלוגתא מעיקרא, וכדאתא ר' חייא מפרש דפלוגתא היא מעיקרא א'ע'ג דסתמא במתני' אגן כמתני' עבדינן ולא נקטי' סוגיא * דאית לן מפלוגתא¹ דרבנן² דר' מאיר זר' יוסי [כי פליגי תרווייהו] הלכה כר' יוסי והיכא דסתם רבי בר' מאיר [במתני'] כסתמה עבדינן, אבל היכא דפריש רבי פלוגתא במתני' עבדינן * כסוגיא דעלמא³ כגון ר' מאיר אומר כך ור' יוסי אומר כך הילכתא⁴ כר' יוסי ואי חזא ר' חייא טעמיה דר' מאיר [דהוה פליג בהדי ר' יוסי במתני'] וסתם בברייתא כר"מ⁵ לא מקבלינן מיניה, כדבעא מיניה⁶ נחום שמעיה דר' אבהו מר' אבהו⁷ סתם במתניתן ומחלוקת בברייתא מאי * אמ' ליה הלכה כסתם מתניתן מפני מחלוקת במתניתן וסתם בברייתא מאי * א"ל וכי אם רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו משום דר' חייא תלמידיה דרבי הוה, * ומאי דאגמריה הוא דהוה⁹ אמר * ולית ליה¹⁰ לר' חייא אלא מאי דאית ליה לרבי ואפי' דוקא דמילי דמתניתן מכרע בברייתא בהדיא, כההיא [פלוגתא]¹¹ דפרוין כעומד אמרינן תיובתא דרב פפא תיובתא והילכתא כוותיה דרב פפא (ומקשינן) תיובתא והילכתא ומפרקינן אין משום דדיוקא מתני' כוותיה * דקתני אלא שלא¹² יהו פרצות יתירות על הבנין;

וסיפרא וסיפרי דרשי דקראי נינהו והיכן רמזי הילכתא בקראי, ומעיקרא במקדש שני בזימיה * דרבנן קמאי¹³ לפום הדין¹⁴ אורחא הוו * תני להון¹⁵, וכד חזו רבנן דברייתא [אחרני'] * דלא הוו מר' חייא ור' אושעא דאית¹⁶ בהו שבשתא ואית בהו¹⁷ פרטי * דדמיון לכללי¹⁸ דיחידים ומילי דלא דיוקן והני * [בריית'] דתרצינן ר' חייא ור' אושעיא עדיפן מכולהו לקטינהו¹⁹ רבנן ותננהו בי רבנן ועליהון אמרי' בגמ' תנו רבנן, ואף ע"פ כן הוו שכחי ברייתא אחרוני²⁰ וגרסי²¹ רבנן להו כל חד וחד מאי דאגמריה רביה, ותנאי נמי דהוו²² תנו יתהון קמיהון כגון אחי תנא דבי ר' חייא ואשיאן²³ תנא דבי ר' אמי ובר קפרא נמי תני משניות אחרות ובכמה דוכתינן²⁴ אמרינן כדאמר²⁵ לוי במתניתין * ופסקה לוי במתניתיה²⁶ ודר' חייא ודר' אושעיא * עדיפן מכולהו²⁷, וכל חד וחד * מנהון אית להון²⁸ ברייתא (מינייהו) על [כל] מסכתא ומסכתא כדאמר' תני רב שרביא²⁹ בקידושין³⁰ דבי לוי

כמאן דסוגיין כמימריה II. ³ דעלמא דא'ע'ג דסוגיין II. ² דאית לן O. adds ¹
E. יבמות מ"ב ב ⁷ בערובין E. adds ⁶ כוותיה II. ⁵ דברא II. adds ⁴
הוא דר' for E. has ומן גמרא (גמריה) דר' הוה II. ⁹ E. omits. ⁸ אבותו omits.
דראשונים II. ¹³ ולא II. ¹² עירובין ט"ז ב ¹¹ ולא הוה אית ליה II. ¹⁰
מנהון II. ¹⁷ דלאו דר' חייא ... אית II. ¹⁶ תנינהון II. ¹⁵ ההוא II. ¹⁴
רבים P. and אחרות II. ²⁰ ברייתא דר' חייא ... ולקטינהו O. ¹⁹ דמאין כללי II. ¹⁸
II. ²⁵ ב"מ מ"ח א. מילי II. ²⁴ בר אשיאן E. ²³ E. O. omit. ²² דגרסי II. ²¹
מן רבואתה II. ²⁸ אעדפוה רבנן מיניה II. ²⁷ Only H. and O. ²⁶ בדקה and O. ²⁵
ע"ז ב ³⁰ משרביא E. ²⁹ איתליה.

והוא נמי הוה שמעיה דרבי כבר קפרא וכו' הייא וכו' אושעיא. ורבנן דבבל [דהו] קמי רבנו הקדוש הוה (אית) להון מתניתא דהא הות בהון תורה [מרובה] דהו מרביצין בדוכתא דמתיבתא דתנן¹ א"ר עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה וכו' ובפום בדיתא דהוה בה *ר' חנינא² בן³ אחי ר' יהושע. ות"ר⁴ הלך אחר ב"ד יפה ומפרשין אחר *ר' חנינא² בן אחי ר' יהושע לגולה והוא שקראוהו גולה משום דהתם היו משיאין משואות (דבית דין התם הוה) כדתנן⁵ עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש ואמרינן עלה מאי גולה (אמר אביי) פום בדיתא. והלל הוקן עלה מבבל והיה נשיא בארץ ישראל. וביומי דרבי ובתריה הנהו מתנייתא דבבלאי הוה מקריין בארץ ישראל משנת ר' נתן. ומר שמואל נמי אמרינן בכמי דוכתי תנא דבי שמואל. והנך משניות דהוה תנו להו תלמידי חכמים הראשונים *לא מיתמרן בשם ר' עקיבא⁶ דאמרי' בכמה דוכתי תנא דבי ר' ישמעאל⁷ ותנא דבי אליעזר בן יעקב. והוויין נמי ברייתא לראשוני ראשונים כדאמרי' במס' עירובין⁸ תני רבה בר מרי *ברבי ר' יוחנן⁹ בן זכאי. וכולהו הנך ברייתא *לא מקבען למגרסינהו¹⁰ כולי עלמא כדאקבעו ברייתא דר' חייא ור' אושעיא ולא אמרי' בהו¹¹ תנו רבנן אלא תניא ותנא תונא: וסיפרא וסיפרי נמי לאו מתחלה פשטו *רבנן בהו כמשנתניו¹² דמשעת תיקונה פשטה בכל ארץ ישראל אלא קלי קלי כדאמרינן¹³ ראיתו לבן פדת *שיושב ודורש כמשה א"ר יוחנן לריש לקיש מפי¹⁴ הגבורה וא"ל [ריש לקיש] לאו דידיה היא [הא] מתניתא היא וחיבא תני לה בתורת כהנים נפק ר' יוחנן תניה בתלתא יומי וסברה בתלתא ירחי. ובתר הכי איקבעו סיפרא וסיפרי ותוספתא *דגרסי להו כולהו רבנן ועד השתא הכין תקנתא וכדאמר התם¹⁵ ר' נחמן הא אנא ור' ששת דתנינא היילכתא וספרא וספרי דגרסו להו כולהו רבנן ותוספתא¹⁶ וכוליה תלמודא. והנך ברייתא לא אית להו קין וסוף וכל חד [וחד] מן רבנן גרים להו מפום¹⁷ רביה כדאמרינן¹⁸ אשכחיה רב פפא¹⁹ בר אבא לרבה בר שאול א"ל תני מר מידי בשכיר²⁰ א"ל תנינא. ורבנן אימוראי דבתר רבי הוה צריכין טובא *להלין ברייתא²¹ דמינהון מינפקן כל מילי עמיקתא דאמירן במתיתן בלישנא קייטא וברמוי ובכללי *ויוצאין מהן ענפים²² וחידושיין ותולדות. *כי לא חבר להון²³ רבי (אלא) עיקרין דילהון ולא פשט דמויי [דאית להון] והוה צריכי רבנן נמי פלפולא וסברא. *והוה

סנהדרין ל"ב ב⁴. תרדיון P. adds³. חנינה II.² יבמות ק"ט א¹.
 דבי שמואל E.⁷ חוין מר' עקיבא הוה מתמרין נמי II.⁶ ר"ה ב"ב א⁵.
 E. O.¹¹ לא איקבען (איתקבען P.) למיגרסינן II.¹⁰ ברבי E. O.⁹ ו"ט א⁸.
 II.¹⁴ יבמות ע"ב ב¹³. רבנן כות משנתניו II.; בי רבנן כמ' H.¹² מינייהו.
 בפני H.¹⁷ In H. and some of II. (l. 18)¹⁶. שבועות מ"א ב¹⁵. שהוא דורש כמפי.
 למילי דברייתא O.²¹ גבי שכיר II.²⁰ ששת II.¹⁹ שבועות מ"ה ב¹⁸.
 להון O. omits²³; דאידכר II.²³ וענפין II.²².

נמי מינהן מאן דצריכא¹ ליה מילתא *וצריך² לדמויי מילתא כל מאי³ דרמי לה ולהביאה בעיקר⁴ שלה דאמרין⁵ רב חסדא ורב ששת כד הוו פנעי בהדי הדדי רב חסדא מירתע ממתניתיה דרב ששת ורב ששת מירתע מפילפוליה דרב חסדא, ושבתו⁶ רבנן למאן דגמיר (מתניתא) טובא דמגליין [ליה] טעמי תורה דכיון [דגמיר וידע] כמה תנויי תני מילתא דקייט ליה (מר) [ומלתא ד] מרווח ליה (מר) ומלתא דעמיקא במשנה זו ברורה במשנה אחרת, כההיא⁷ דא"ר אחא בר' חנינא אר' אמי אר' אסי אר' יוחנן מאי דכתיב כי בתחבולות תעשה לך מלחמה במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות חבילות של משנה קרי⁸ רב יוסף אנפשיה ורוב תבואות בכח שור, ואע"ג דמאן דתני ולא ידע לפלפולי *אי זה חדוש ואי זה⁹ נולד [אתי מינה] דלא תני [במתניתין] בהדיא ולא¹⁰ ידע לדמויי ולאפוקי¹¹ עיקר דיליה [ממתניתן] אע"פ כן (הוא) עדיף ממאן דמפלפל וסביר ולא גמר מאי דתני *ולא מאי¹² דאמור, [מאי טעמא] דההוא ד[הות] גמיר יכיל לאורוי הנהו מידהני¹³ דשמעינן הלכה למעשה וההוא דסביר לא יכיל מאי טעמא דמאן דלית ליה גמרא מהנפיקין¹⁴ ליה מסברא אבל מאן דאית ביה גמרא לפום [מאי] דאמור הוא ולא מהנפיקין¹⁵ *ליה מגמרא¹⁶;

והיכא דפליגי אימוראי וסוגיין בעלמא כחד מינהן ותניא בברייתא כאידך עבדינן כההוא דתניא [מתניתין] כוותיה כההיא¹⁷ דאמרין בשחיטת קדשים¹⁸ רב יצחק בריה דרב יהודה הוה שביח קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזל לקמיה דרב ששת יומא חד *פנע ביה¹⁹ א"ל רמי [בר חמא] ארקפתא²⁰ *נקטן ביד ריחא²¹ אתי ליה ליד א"ל משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת [היית לך כרב ששת] א"ל לאו משום הכי [אלא] מר כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי מסברא *ואי משכחנא²² מתניתא דפרכה ליה [אמרת לי אי תניא תניא ו]רב ששת כי בעינא מיניה מילתא פשיט לי ממתניתא *ואי משכחנא²² מתניתא דפרכה ליה *אמר לי²³ מתניתא ומתניתא²⁴ היא א"ל בעי מנאי מילתא *ואיפשיט לך מסברא דמתניתא²⁵ בעא מיניה בשל במקצת כלי טעון כל²⁶ הכלי מריקה ושטיפה או אינו טעון א"ל אינו טעון (מאי טעמא) מידי דהוה אהוזה א"ל והא לא תני בברייתא הכי דתניא

1 ולדמויי מילתא למאי II. 2 דצריך O. 3 והויא למידק מנהון מאי דאיצריכא II. 4 סנהדרין מ"ב א 7. ושבתיה Some 6. עירובין ס"ז א 5. בכלל עיקר II. 5 וכההיא II. 11. לא II. 10. הוי חדוש או II. 9. וקרי II. 8. וכההיא II. 12 ומאי O. מאן נפיקין E. 14. מילי O.; מדעני E.; מידאני Some 13. ומאי II. 12. זבחים 18. וכי האי II. 17. לדיניה מסברא II. 16. מאי נפיקין O. 15. נפקא נקט (נקיטין II. 21. ארקפתא E.; אלקפתא II. 20. אשכחיה II. 19. צ"ץ א and omits ומתניתין E. 24. אמניא II. 23. כי נמי משכחנא II. 22. ביד ריוח היא O. omits E. 26. ומתניתא II.; ואיפשיט II. 25. היא

בשל במקצת כלי טעון כל הכלי מריקה ושטיפה מה שאין כן בהזאה א"ל אי תניא תניא. ומשום הכי¹ כי איבעיא להו סיני ועוקר הרים * איזה מהן² עדיף כדאיצטריך עלמא לרבה דהוא עוקר הרים ולרב יוסף דהוא סיני דהא אמרינן דקרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור שלחו להו³ מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי חיטייא [דזו היא גמרא]. הכין⁴ ראה ר' חייא ותרצינון לבריתא [דיליה] דאינון השתא [הנך דר' חייא בלחוד] דמתניין⁵ בי רבנן [בלחוד] משום דהנך קמיייתא כולהון הוו נפישן * טרייתהון ותנייתהון⁶ ומאי דאיצטריכו [ליה] רבנן מינהון אמרינון⁷ בגמרא ודקדקו בהו והנפיקו טעמיהו ושאר אשתכח דלא צריכין להו. וא'ע"ג דברייתא * דרב ושמואל דהות בבבל⁸ דייקא ותרציא דאמרינן בסדר יומא⁹ על¹⁰ פר ושעיר הנעשה בחוץ אמר רבא לא משכחת מתרצתא אלא או ר'¹¹ אליעזר דבי שמואל או ר'¹¹ עקיבא דתוספתא וא'ע"פ"כ אישתביקא [הא]¹² דבי שמואל [ודוד מיניה]. וכדמשכחינן (השתא) נסחי דברייתא לא סמכינן עלייהו דלא (קא) מיתניין ולא ידיענן * אי קושטא¹³ אינון או לא אלא * הנך דר' חייא דלחוד הוו גריסי¹⁴ בי רבנן. וברייתות נמי אחרות דקרי להו (רבנן) קטועות¹⁵ דלאו לאורוי מינייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות [אחרות]:

ותלמוד נמי דשאלתין¹⁶ עלייהו. אפי' ראשוני ראשונים הוה¹⁷ אית להון תלמוד דהא אמרין * דהוה אית¹⁸ להו הילכתא דגרסין להון כדאמרינן¹⁹ מעשה וברק בן זכאי בעוקצי תאנים וא'ע"ג דלאו כלהון [גרסי ב]פה אחד [ולשון אחד] * אבל הטעמים ידועים הם שהם שוים וכולהון חד. וכל חד וחד מתני ליה לתלמידיה חבורים משונים זה מזה כל חד וחד כדאגמריה רביה. והלכותיהם וטעמיהם שוים א'ע"פ שגרסתם²⁰ מחולק זה מזה²¹. והו עיקרין * דידהו קלים וחמורים²² * וגוירות שוות²³ ופנים של מדרשות. ומנהון²⁴ שלש עשרה מדות * שהיה ר' ישמעאל דורש²⁵. ומנהון (נמי) דברים אחרים כגון סירוס מקרא. רביון ומיעוטין. * משמעות דורשין²⁶. (דרישת) סמוכים, והקש. שני כתובים הבאים כאחד אין מלמד. ולמד עליון מתחתון. * תפשת מועט תפשת תפשת מרובה לא תפשת²⁷. דרישת²⁸ טעם

¹ E. adds בהויות (א). ² II. מינייהו. ³ Only in O. ⁴ E. O. omit; H. הדין. ⁵ E. דמתניתין. ⁶ II. טרייתהון והפכתהון. ⁷ II. אמרוהי. ⁸ II. כר'. ⁹ O. אמר. ¹⁰ II. omits. ¹¹ E. א'. ¹² II. omits. ¹³ E. דבי מר שמואל. ¹⁴ E. דהו. ¹⁵ II. לבבלאי. ¹⁶ E. דהו. ¹⁷ II. לבבלאי. ¹⁸ E. דהו. ¹⁹ II. לבבלאי. ²⁰ E. דהו. ²¹ II. לבבלאי. ²² E. דהו. ²³ II. לבבלאי. ²⁴ E. דהו. ²⁵ II. לבבלאי. ²⁶ E. דהו. ²⁷ II. לבבלאי. ²⁸ E. דהו.

מקרא. גורעין ומוסיפין ודורשין. * יש אם למקרא ויש אם למסורת. (לשון עגה.) נאמר כאן ונאמר להלן. מקרא נדרש לפניו ולפני פניו¹. אין מקרא יוצא מידי פשוטו. [אין] מוקדם ומאוחר [בתורה]. דברה תורה כלשון בני אדם. רמז. דבר שנאמר בזה ואינו ענין לו תנהו ענין לחבירו. דבר שחברו מוכיח עליו. דבר שנאמר בזה * ובוזה ואין ענין לו תנהו ענין² לחברו. פרשה שנאמרה ונשנית [לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה]. דון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרה. דיו לבא מן הדין להיות כנדון. ודברים הרבה כאלה כד הוו אמרי (הנך) ראשנים הילכתאתהון כל חד וחד כדגרים להון אילין מילי הוויין תלמוד דילהון לגלויי טעמי תורה. וכדאמר ר' אבהו אר' יוחנן³ תלמיד אחד היה לו לר' מאיר וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר של טהרה מ"ח טעמי טהרה. * וכן נמי אית להו⁴ אנפא אחרת * לתלמוד דידהו למחזי⁵ חידושין וענפים ותולדות⁶ היכי דיניהון והיכי אנפי דמזויהון והיכי מהדרינן ענף לעיקר [דילהון]:

ומנא לן דהוה (אית) להון תלמודא דהא על רבן יוחנן בן זכאי אמרו⁷ דעד הווי דאביי ורבא הוה גמיר. ותנן נמי⁸ ר' יהודה אומר הוה זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ות"ר⁹ העוסק במקרא מדה שאינה מדה במשנה מדה שמקבלין¹⁰ עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ובת"ר ד(א) תקין ר' הלכתא [ומתניתין דירית] הוה (אית להון) תלמודא דהוה מפרשין בה דוקא דמתניתין ופרטי וכללי וטעמי מדרשי¹¹. כד"ר¹² הוה רץ למשנה יותר מן התלמוד. ואמרינן עלה הא גופא קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת הוה רץ למשנה יותר מן התלמוד א"ר יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו שבקו כולי עלמא (ל)מתנייתא ואולו בתר תלמודא. הדר דרש להו (לעולם) הוה רץ למשנה יותר מן התלמוד. מאי דרש כדרש ר' יהודה בר' אילעאי הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות¹³ נעשות להן כזדונות ולבית יעקב חטאתם אילו עמי הארץ שאפילו זדונות נעשות להם כשגגות. והיינו דתנן ר' יהודה אומר הוה זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ותלמוד הוא חכמת הראשונים דסברי בה טעמי משנה דת"ר¹⁴ רבו שאמרו לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו משנה אלא רבו שלמדו תלמוד איכא דתני רבו שלמדו חכמה ותרוייהו חד טעמא אינון [דקא תני רבו לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו

1. אם של מקרא אם של מסורת... נדרש לכמה טעמים II. 2. O. וה"ה V. ואינו V. 3. עירובין י"ג ב. 4. II. ונמי. 5. H. למיחוי. 6. II. לתלמודיהון. 7. אבות ד' ג'. 8. סכה כ"ח א. 9. חידושין ונולדות וענפין למחזא. 10. G. שנטל. 11. II. דדרשה. 12. II. מוצה שנותינו P. שנותנין p. V. 13. II. שאפילו שגגות. 14. ב"מ ל"ג א.

משנה אלא רבו שלמדו [תלמוד] * דברי ר' מאיר ר' יהודה¹ אומ' כל שרוב חכמתו ממנו ר' יוסי אומ' אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו ואמ' רבא כגון רב סחורא * דאסבר לי² זומא³ ליסטמן:

ולא הוה להון להון קמאי * עד דאיפטר רבי חבור כתוב וגרסי ליה על פה אלא פירושי כתבו ליה דמפרשינן השתא⁴ אנתנא (וכיוצא בנו) לתלמידי דילנא [דכולהון גמרין ליה]. והאי כתיב באנפא חדא והאי כתיב באנפי אחרי (כי דחזי) הכי הוה מפרשין משנתהון וקרי להו לפירושיהון תלמוד והוה ריח ליבא ולא צריכין אלא עיקרין. וכד איסתיימא⁵ משנה ונח נפשיה דרבי אימעט ליבא ואיצטריכו למלקט תלמודהון ולמיגרסיה ואוסיפו ביה כמה אורחתא אחרניתא ותקינן ביה הנך ראשוני ראשונים כדאמרינן מנא הני מילי דרשינן [קראי]. ותקינן ביה חידושין ותולדות⁶ מלתא מלתא כדמפרשא כי היכי דהוה בימי קדמונים. ותקינן ביה נמי מאי דלא הוה צריכין * להו להנך קמאי כגון פירוש⁷ דברים עמוקים ד[הנך] קמאי שהיה לבן רחב [לא היו צריכין לפרשם] ונתמעטה אחריהון החכמה. * דנתנו רבנן⁸ משמת ר' אליעזר נגנו ספר תורה משמת ר' יהושע בטלה עצה [וענוה] ומחשבה ומשמת ר' עקיבה בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה. * והכי נמי הוויא ביומי דר' ותקינן בה דקדוקי אחרניי מילתא דבתר מילתא למאי איתנייה ואמרי מכדי הא תנא ליה הא למה ליה למיתני תו הא. והיבא דלא יביל לתרועה⁹ ואמרינן¹⁰ כאן שנה ר' משנה שאינה צריכה ומפקינן¹¹ אצרכתא ד[כל] מילתא [ו]מילתא [ואמרינן] מאי קמל. * ופרטין פרטי ומדמין¹² דמויי כולהו הלין מילי. כדהו ביומי דר' * הוה פריש להו פירושא דכל מילתא¹³ למאי הלכתא ואיצטריכו למילי אחרנייתא דלא הוה צריכין להו קמאי (כגון) היכא דחזא ר' מדעם ולא חזינהו רבנן בתראי * פרשוהו כי היכי דלא לסמוך¹⁴ עליה. כגון דסתם [רבי] דברי יחיד [משום] דאיסתבר ליה [הלכתא כוותיה] ולא איסתבר להו לרבנן בתראי. כההיא דמצות חליצה (ודוד) משום כדאמר יחיד מילתא וחזי רבי [טעמיה] דהלכתא כוותיה תני ליה סתמא כדאמרינן באלמנה דכתובות¹⁵ הא¹⁶ מני ר' שמעון היא * ובמי שמת¹⁷ לענין מקנה משכיב מרע בשבת מתניתן¹⁸ ר' יהודה היא¹⁹.

דעד דאיפטר רבי II. 4. זומא. E. 3. דאסברן לא. O. 2. E. transposes. 1.
איסתתמא Some. 5. דגרסין ליה פה אחד אלא כגון פירושי דהשתא דמפרשנא.
דתנן E. 8. ליה (ביה) E. הנך ראשונים כגון פתרון (פתחון) II. 7. נולדות II. 6.
כי היכין דהוה בימיה דר' ותקינן ביה נמי דוקא דמילתא II. 9. בסוף סומה (מ"ט ב)
למאי איתניא (אתקינן P.) דאמרינן כי מכדי תנא ליה כן למאי איצטריך למיתני כן והיבא
ופרטינן II. 12. ומפרקינן P. 11. (ל' א) ביבמות E. 10. דלא דאיך כולי האי
פירושיה שלא לסמוך (למסמך) II. 14. ופרוש מלתא מלתא 13. פראטי ומדמין
Not in O. 19. אמרינן H. 18. ב"ב ק"ז ב' 17. מתניתן II. 16. צ"ז ב 15.

ובהוציאו לו את הכף¹ נמי * מורז סימן². ורבות כאלה * דאמר לך [מני] ר' [פלגני היא ו]איתני ליה ביחידאה [א'ע'ג דסתמא ר'³] לא עבדינן כוותיה והיבא דסתים⁴ במקום מחלוקת עדיף [טפין]. כההיא * דתנינן החליצה⁵ והמיואנון בשלשה דמפרשא במצות חליצה⁶. אי נמי דתני ליה למימרא דיחידאה בלשון חכמים כי היכי דלעבדן כוותיה דא'ר' הייא בר אבא א'ר' יוחנן ראה רבי דבריו של ר' מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים * ו[ראה] דבריו של ר' שמעון בכסוי הדם ושנאן בלשון חכמים⁸. ומהבא (נמי) גמרינן דסתם ר' מאיר לאו דיליה הוא דיחידאה הוא אלא * דרבותיה הוא * מ'ר' עקיבא רביה. והילכך כדודע ר' דהאי מימרא דר' מאיר באותו ואת בנו⁹ דריבוותיה הוא קתני לה¹⁰ בלשון חכמים. וכי היכי דשיאור ישרף תנן¹¹ חכמים אומרים זה וזה האוכלו הייב כרת ולא תנייה בשמיה [דר' מאיר] דפליג¹² עליה דר' יהודה [כי היכי] דלא ליטעי¹³ ונימא [כי] סוגיין [דעלמא] דר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה והלכה¹⁴ כר' מאיר. דאמר רבא מאי טעמיה דר' מאיר אין לך כל סדק וסדק מלמעלה וכו'. ותניא נמי הכי. השתא אתו רבנן אימוראי של התלמוד ומפרשין אילין מילי היבא דהונו כדחזא רבי * ומגליא להו מילתא דהלכה כאותו היחיד. והיכי דלא חזו כדחזא ר'¹⁵ ולא מגליא להו מילתא¹⁶ כההיא דהמביא דמס' יום טוב¹⁷ אמר ר' יהודה אמר שמואל אין מביאין עינים מלא מן המכונסין¹⁸ שבקרפף ומקשינן והא אנן תנן מן הקרפף ואפי' מן המפוזר תיובתא דשמואל ומפרקינן מתניתא יחידאה היא ואישתכחא לה (נמי) סיעתא מן ברייתא. והיבא דמשכחינן במתניתין מילתא משבשת¹⁹ וצריבא למיסם²⁰ מינה מירי²¹ דאית בה קושיא ולא סליק אמרינן סמי מיניה כך וכך. כי הנך דאותו ואת בנו²² דאמרינן א'ר' הייא א'ר' יוחנן פרת חטאת אינה משנה עגלה ערופה אינה משנה. אלמא [אי] קשיא²³ מתניתא ולא סלקא * מברייתא ואף מסברא דחינן מתניתא כולה²⁴. כי ההיא דתנן בטהרות²⁵ מסרק של פשתן שניטל שיניו. ואמרינן בהחולין²⁶ ר' יוחנן ור' ל' דאמרי תרווייהו זו אינה משנה ולא עבדינן כוותיה ממאי דמוסיימי דווקני וכו'. ואי צריבא מתניתא לחסורה

ר' הייא O. ³ מ'ז'רב H. ; מורז E. ; O. omits both. ² יומא נ"ט א.

חולין דאמרינן א'ר' II. ⁷ יבמות ק"א ב. ⁶ דחליצה II. ⁵ דר' סתים O. ⁴

אליבא דר' עקיבא ורבואתה דהא II. ¹⁰ Omitted in O. ⁹ Not in O. ⁸ פ"ה א

II. ¹² פסחים מ"ח ב. ¹¹ מימרא דר' מאיר דיליה דחוי ליה רבי קא תאני ליה ר'

וההלכה II. ¹⁶ Not in E. ¹⁵ אלא הלכה O. ¹⁴ נטעי II. ¹³ הואיל ופליג

ביצה ל"א א ¹⁷ כההוא יחיד מגלינן ליה למלתא והיכי רלא חזו מגלינן לה למילתא

למסמי ²⁰ שבשתא H. ; משבשא E. ¹⁹ המכונס II. H. ; המוכניז E. ¹⁸

מסברא ובריתא ואף II. ²⁴ סלקא E. ²³ חולין פ"ב א ²² מדעם II. ²¹

יבמות מ"ג א ²⁶ כלים י"ג ח ²⁵ מסברא לחוד דהוינן מתניתן לחוד

מחסרינן לה [ואי צריבא לתרוצה מתרצינן לה] ואי אית בה במתניתא שבשתא וברייתא עדיפא מינה מבררין לה למילתא. כדתנן¹ ב"ש אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור וב"ה מתירים ואפילו גוי ואמרינן עלה בגמרא² ב"ה דמתני' ר' עקיבא דברייתא היא הלכה כר' עקיבא³ דברייתא * דאמר ר' עקיבא⁴ אפי' זרים אבל גוים לא. ואי פליגי תנאי אמרינן⁵ במאי קמפלגי [ואמרינן] טעמא ד[כל] חד וחד מנהון ומחפשינן⁶ על ברייתא דשביחא לברורה למילתא או למפשט מנהון ההוא בעיא ואמרינן להו (מכל) היבא דמשכחינן להו. כההוא דהשולח במס' גיטין⁷ דאמר ליה ר' ירמיה לר' זירא פוק עיין בה * במכילתין. ומידק דייקינן⁸ בהו ומסקינן חדא חדא לטעמיה להלכתיה וחדא חדא מאן אמרה ואליבא דמאן נינהו לבד מן פלוגתא דאמוראי. וקושייהו ושינויהו ותויבותיהו⁹ ופירוקיהו ודחיתיהו ואוקמתיהו (ואגדתהו * ואתמהתו) ולאפושי¹⁰ ולמכתב אורחי דתלמודא דנפיש טובא. והכין הוה * בעדנא דרבנן קמאי¹¹ כדמפרשנא [אנחנא] השתא פירושי [דילן] כל חד וחד מן רבוותא כדחזי¹² ומגמר לכל חד מן תלמידה לפום [מאי] דצריך ולפום [מאי] דיכיל מנהון¹³ [איבא דאמרי להו] ראשי פרקים ועיקרין ושאר ארבע מבינן מדעתו. ומנהון [איבא ד] צריכי למפשט * ולמרווח¹⁴ להון ולדמויי להון דמויי¹⁵. והא אמרינן (ד)עד דאיפטר [רבי] גמריהו (דכולהו תלמידי) כל [חד וחד] תלמיד לפני רבו הוה וקמי¹⁶ דאיתריין¹⁷ מתני' כל חד וחד תלמודו לפי משנתו הוה ובתר דאיתרצה כל יומי דר' לכל חד וחד פשיט [להון רבי] מתניתין * וגמר להו טעמי הלכתא דילה ובתר דנח נפשיה דר'¹⁸ איצטריכו למלקטיה ולמגרסיה¹⁹ [מ]פה אחד [ולשון אחד]. ובתר רבי הוה (איבא) תנאי מן²⁰ התם כגון ר' נתן²¹ ור' שמעון ור' גמליאל בניו. ומן²² הכא כגון ר' יאשיה דמן הוצל. מיהו לא תני מידי ממתניתין אלא ההוא דהוה תנאי קמי הכי כדמפרש בספרו של אדם הראשון²³ רבי ור' נתן סוף משנה. * והוה נמי רבנן אחריני דאיתנהו²⁴ תנאי ואמוראי כגון ר' חנינא ור' ינאי (התם) ורב (הכא)²⁵ דהוה תלמידי דרבי וגמרי מרבי ור' חייא. דאמרינן²⁶ א"ר יוחנן נהירנא כד הוינא יתבין אחורי²⁷ שבע עשרה שורין אחורי דרב ורב קמיה דרבי והוה נפקין זקוקין דנור מפומיה דר' לפומיה דרב ומפומיה דרב לפומיה

¹ II. adds בכור לפני מוספא לגוי מבשר בכור II. ² Only in O. ³ II. גיטין ⁷. ומתפסינן V. p. ותפסינן G. ⁴ II. דאמרי. ⁵ II. מפרשינן. ⁶ II. כבית הלל. ⁷ II. ומתפסינן V. p. ותפסינן G. ⁸ II. במכילתא ומדקדיקין II. ⁹ II. מ"ד א. ¹⁰ II. ואתבתהון. ¹¹ II. מראש. ¹² II. [י]ליף. ¹³ II. עמהו O. ¹⁴ II. So P.; others. ¹⁵ II. ורווחי ודמויי p. V. וארווחא לדמויי G. P. ¹⁶ II. ולארוחי; וארוחי E. ¹⁷ II. ולאגמורי II. ¹⁸ II. ומגמר להו לתלמידי טעמא ומן בתר הכין II. ¹⁹ II. דליתריין II. ²⁰ II. והוה איבא נמי II. ²¹ II. ב"מ פ"ז א. ²² II. ובין II. ²³ II. יונתן II. ²⁴ II. בין II. ²⁵ II. ומאן דאתניין. ²⁶ II. Also in H. O. omits. ²⁷ E. omits.

דרכי * ולא הוה ידענא מאי הוה קאמרי, ובכמיה דוכתינ אמרינן רב תנא הוא [ופליג]. ו[הו] נמי [רבנן] [אחריני דהו] אמוראי בלחוד כגון שמואל ור' שילא ורבה בר בר חנה ורב כהנא קמא ורב אסי, וביומיהם בסופם רב אדא בר אהבה ורבה בר אבוה זקיננו ומן דבית נשיאה הוא דאנחנא נקיטנא¹ (מרבנן) בקבלה דמן בית נשיאה אנחנא ומורעיה דרבה בר אבוה, ובתר [הכי הוה] ר' חנינא * התם ור' ינאי ור'² יוחנן וריש לקיש ור' יהושע בן לוי ור' אלעזר³ דהוה שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בבבל ואפי' הכי חכמה בבבל הוה נפישא טפי, ובתר דריהון רב נחמן ורב יהודה ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל ורבנן אחריני דהוה סלקין ונחתין [כגון עולא ור' חייא בר אבא⁴ ור' שמואל בר נחמני, ורבנן דהתם די סליקו מהכא ר' אמי ור' אסי ובתר הכי רבה ורב יוסף בבבל, ורבנן דהוה סלקין ונחתין] כגון ר' אבא דהוא יתר (הנך) ראשונים ור' יצחק נפחא ור' זירא ור' ירמיה ור' אבהו ור' חנינא בר פפי⁵, ובתר הכי אביי ורבא, ונפיש שמדא בארץ ישראל ואימעטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה תמן מן בבלאי כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי דנחיתו להכא, ובכל דרא ודרא מן אילין דרי הוה אית להון שמעתתא דגרסי להון רבנן ומסדרין להון תדיר תדיר, כדאמרינן⁶ ר' חייא בריה דרב אבא הוה מהדר⁷ תלמודיה (קמיה דר' יוחנן) כל תלתין יומין, (ואמרינן נמי⁸, ר' ששת מהדר תלמודיה כל תלתין יומין), ומיתלי בעברא דדשא ואמר חדאי נפשאי⁹ חדאי נפשאי⁹ ל'ך קראי ל'ך תנאי, והני שמעתתא דהוה גרסי להון כולי עלמא * כל רבה [ורבה]¹⁰ מפרש להו לתלמידה פירושי אחריני * ודקדוקי יתירי¹¹ ומחדשין נמי * דעבדי עובדי בבכיי דבעו מיניה¹² ושקלי וטרו [והוה להו פלוגתא] בין [כל] חד [חד] לבר זוגיה¹³, ואתא¹⁴ דרא אחרינא ואיתמעט¹⁵ ליבא והנך מילי דהוה פשיטין * להון לראשונים ופרשו להון¹⁶ לתלמידיהו [וחו] כגון הנך פירושי דלא צריכי כולי עלמא למיגרסינהו ולמקבעינהו בגמרא * הוה השתא בההיא דרא¹⁷ ספיקי וצריבין למקבעינהו [בגמרא ו] בגירסא ואמרין להון [יתחון] במתיבתא וקבעין ליה בגמרא וגרסי להו [כולהו] רבנן, כדאמרינן¹⁸ גבי¹⁹ עירוב שנתנו באילן יתיב ר' חייא בר אבא * ור' אסי ורבה בר נתן²⁰ ויתבי רב נחמן גבייהו ויתבי וקאמרי האי אילן דקאי היבא אילימא דקאי ברשות היחיד וכו' ואמרי' בסיפא אמר להו רב נחמן יישר וכן אמר שמואל אמרו ליה פתירתו [נמי] בה כולי האי אמ' להו

ר' E. ³ ור' ינאי התם ר' II. ² ולא הויתו ידע מאה הן אומרין... לקיטין II. ¹
 Some ⁷ ברכות ל"ח ב ⁶ פפא H. ⁵ ור' יוחנן E. adds ⁴ שמעון בן אלעזר
 דרא דרא O. ¹⁰ נפיש and נפש E. P.; others ⁹ פסחים ס"ח ב ⁸ מסדר
 עובדי דעביד ובעי דבעין מיניה ומהדר II. ¹² ודייק ליה דוקי אחריני II. ¹¹
 חזו דקא II. ¹⁷ להנהו... ופתרו בהו ¹⁶ מימעט II. ¹⁵ וכדאתו II. ¹⁴ זניה V. p.
 ור' יוחנן E. ²⁰ H. and II. לענין; E. omits. ¹⁹ עירובין ל"ב ב ¹⁸ הוה בהו.

אתון נמי (קא) פתירתו בה טובא הכי קאמינא לך קבעיתו לה נמי בגמרא. וכל *דרא* דבתר דרא¹ ממעיט ליבא. דאמרינן² אמר ר' יוחנן ואנו לבנו *נקב כמחט סדקית ואמר אביי ואנן כסיכתא בגודא³ לגמרא ואמר רבא ואנן כאצבעתא כקירא לסברא ואמר רב אשי ואנן כאצבעתא בברזא⁴ לשכחה. וכמה דאימעיט ליבא ואיתילידו ספיקא (הנך) פירושי דראשונים דלא הוו קביעין [בימיהון] מקבעין [השתא] ומגרסין ועובדי דעבדי [הנך] רבנן קמאי] מיתנו [השתא בגמרא. ו]אי כולוהו מרבנן שמעוה למילתא ואמרוה כחדא וליבא [מאן] דקדים [שמעה] ואמרה מיתאמרא סתמא *כגון אמר פלוני⁵ ואי חד [הוה] קדים דשמעיה ואמרה מתמרא משמיה א"ר פלוני. דאמרינן⁶ עולא איקלע לפום בדיתא אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וחזי היכי מבדיל אויל שדריה לאביי כי אתא א"ל המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אתא וא"ל לאבוה אנא לא אולי לאביי [הוא] דשדרית ואמר [לי] המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אמר שררותיה דמר ורבנותיה דמר גרמא ליה למר דלא *מיתאמרא הלכתא משמיה⁷. וכמה דדייק חכם ואמר שמעתתא מפומיה דרבה ולא מפומיה דאחריני טפי עדיף שמעתתיה. דאמרינן⁸ אמ' רב נחמן רב יצחק קבעה עולא לשבשתיה כר' בנימן בר יפת תהי בה ר' זירא. וכי מה ענין ר' בנימן בר יפת אצל ר' חייא בר אבא. ר' חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתתא מפומיה דרביה ור' בנימן בר' יפת לא דייק. ועוד *דכי אמר⁹ מפומיה דחד רבה טפי עדיף. דקאמרינן¹⁰ כי סליק ר' זירא אכל מוגרמתא דרב ושמואל אמרי ליה ולא מאתריה דרב ושמואל את אמ' להו מאן אמרה יוסף בר חייא. יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר שמע רב יוסף ואיקפד אמ' [ליה] אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא דאפילו ספיקי דגברי גרים דאמר רב יהודה אמר ר' ירמיה בר אבא ספק משמיה דרב ספק משמיה דשמואל שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה. והיכי¹¹ דכולהו רבנן קא אמרי חדא מילתא אמרי¹² ליה כדו באילין מיליא בסוף¹³ תלמודא דרא דבתר דרא [הוה מיתמרא] דכל דרא ודרא קבעין ביה [בתלמודא] מילי מן ספיקי דמיחדשן [להו] ומעשים ובעיי [דמתבעו להו]. כי ההיא דמוסכת סנהדרין¹⁴ דאמרינן רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי בר חמא אמר להו ומאי אמריתו בסנהדרין דבי רבה¹⁵ אמרן ליה ומאי אמרינן בסנהדרין גרידתא וכוליה שמעתא. ו[דקי] נמי דוקיי והויי דמוסיפין ומחדשין רבנן בתראי ולא (מאי) דלא הויין ידעין ליה רבנן קמאי אלא דשבקינהו לדרא [דאתי] בתריהון לאגדוריה בהו ולא איצטריך עלמא להו בימיהון.

1 בבזרה. O. 2 דגודא. E.; כנקב מחט. II. 3 עירובין נ"ג א. 4 דאתי. II. 5
 תיתמר שמעתתא מפומיה. II. 6 פסחים ק"ד ב. 7 Not in E. 8 בבזרה. p. V.
 9 אמרינן ואמרי. O. 10 חולין י"ח ב. 11 E. omits. 12 ברכות ל"ח ב. 13
 רבא. II. 14 דהוי בודקין. II. 15 מ"א ב. 16 מוסיף. P.; איתוסף. G. M. H. omits; 17

כדתנן¹ רבנן העיד ר' יהושע בן זריו² בן חמיו של ר' מאיר לפני רבי על ר' מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי בית שאן כולה על ידו חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו [לו] מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהג בו היתר דרש להו מקרא הוה וכיתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן אפשר בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו והלא כל ע"ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו אני גם כן מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו. מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה שאין מוניחין אותו ואמרי לה אין מוזיחין אותו ואמרי לה אין מוזיחין אותו. מאן דאמר אין מוניחין אותו דכתיב כי לא יזנח לעולם יי' ומאן דאמר אין מוזיחין דכתיב ולא יזח החשן ומאן דאמר אין מוזיחין דתנן משרבו זוחי הלב רבו מחלוקות בישראל :

וזאת התשובה למאי דאמריתו³ מאי טעמא⁴ שבקו קמאי רובא לבתראי דאי משכחיתון דבר מופלא דאמרוהי בתראי קמאי שבקוהי להון לאתגדרי⁵ בהון ולאנפושי⁶ נמי באילין מילי דאיתוסף בה תלמודא דרא דבתר דרא *דטובא איכא⁷. כדאמרינן⁸ (אמר ר' אמי) שבע⁹ מאה בעיי (הוה) בעא דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ואמר רבא *גבורתא למבעי בעיי¹⁰ והא בשני דרב יהודה כולה תנייה בנויקין הוו ואלו אנן קא מתנינן ארבעה סדרי¹¹ ואילו רב יהודה כד הוה מטי (גבי) האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי ליה זתים שכבשין¹² בטריפיהן טהורים אמר הוייא דרב ושמואל קא חזינא [הכא] ואילו אנן קא מתנינן תליסר מתיבתא ואלו רב יהודה כד הוה שליף מסאניה אתי מטרא *ואלו אנן¹³ קא מצערינן נפשין *וליכא דמשגח¹⁴ בן אלא קודשא בריך הוא ליבא בעי :

ולפום הכי איתוספא הוראה דרא דבתר דרא עד רבינא ובתר רבינא איפסיקא כדחזא שמואל ירחינאה בסיפרא דאדם הראשון¹⁵ דהוה כתיב ביה רב אשי ורבינא סוף הוראה, ובתר הכי א'ע'ג דודאי הוראה לא הות *הו סבוראי דמפרשי פירושי דמקרי¹⁶ להוראה, ואיקרו הני (רבואתא) רבנן סבוראי וכל מאי דהוה תלי וקאי¹⁷ פרשוה. כגון *רב ריחומי¹⁸ ורבה¹⁹ ורב יוסף ורב אחא²⁰ מבי חתים דאמרינן בהמביא *גמ ממדינת הים²¹ ועקלג וכו' ובי חתים היא עיר בסביבי נהרדעא, ורב רבאי מרוב²² כדמפרש במס' סנהדרין דאמר רבי²³

דבעיתון p. 3. זריו M.; זרין P. p. V. 2. חולין ו ב. כי החייא דאמר G.; כדאמ' E. 1.
טובא הוה נפיש E. omits; II. 7. ולהנפושי II. 6. להתגדר II. 5. למא M. 4.
גבורתא למבעי בעינא II. 10. ארבעה II. 9. סנהדרין ק"ז ב. והא אמרינן II. 8.
דאשגח E.; ולא משגחי p. 14. ואנן E. 13. הנכבשים p. 12. משנה O. adds 11.
וקאים II.; וקא E. 17. הות איכא פירושי וסברי קרובין II. 16. ב"מ פ"ז א 15.
H. omits. 21. אחאי II. E. O. omit; II. 20. E. O. II. 18. ר' ניחומי II. 19. Omit. 22. O. everywhere. 23. גמין ו א

היוצא להרג משקין אותו קורט של לבונה (בכוס של יין) כדי שתטרף דעתו עליו משום שנאמר
תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותנא נשים יקרות שבירושלם היו מתנדבות אותן משלהן ובעינן
ואם אינן מתנדבות משל מי תני¹ רב רבאי דמן רוב מסתברא משל צבור משום שנא' תנו.
וגם רוב עירו של רב רבאי * היתה בסביב ישיבות² נהרדעא³. ואמרי רבנן ד[רב
רבאי] גאון הוה ואוריך שני טובא. וכמה סברי איקבעו בגמרא דאינון מרבנן בתראי⁴ כגון
רב עינא ורב סימונא נקטינן מן * קמאי דגמרא⁵ דהאשה⁶ נקנית [דתנינן ברישא מנא
הני מילי וכו'] עד בכסף מנא לן. * כולהו אינך קושיי ופירוקי דמתרצי בגמרא⁷ רבנן
בתראי סבוראי תרצינהו וקבעינהו (ודווד מינה נמי):

ודכתבתון⁸ כיצד נכתבה המישה ונכתב התלמוד. תלמוד ומשנה לא איכתיבו אלא
* תרצי הוו מתרצי וזהירין רבנן למגרסינהו על פה אבל לא מנוסחי דכתיבי⁹. דאמרינן¹⁰
דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרון בכתב שנא' ¹¹ [כי על פי הדברים האלה כרתי
אתך ברית וגו'] אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות:

ודבעיתון רבנן סבוראי היאך נסדרו אחרי¹² רבינא ומי מלך אחריהן מאותו זמן ועד
עכשיו. הוינא¹³ לפרושי לכן¹⁴ עיקרא דהא מילתא והיכי הוה רשונאתיה דישאל מקדם
והיכי איפליגו תרתין מתיבתא משום דאית ביה מילתא שבשתא¹⁵: [הו יודעים ד]מעיקרא
כד גלו ישראל בגלות יכניה והחרש והמסגר וכמה נביאים עמהם אייתניהו לנהרדעא ובנו
(התם) יכניה מלך יהודה וסיעתו [בי] כנישתא ויסדוהו באבנים ועפר * שהביאו עמהם מבית¹⁶
המקדש * לקיים מה שנאמר¹⁷ כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו וקריוה [לה היא
בי כנישתא בי כנישתא ד]שף ויתב [והיא¹⁸ בנהרדעא] כלומר שנסע [בית ה]מקדש וישב
כאן. והות שכניה עמהון כדאמרינן¹⁹ בבבל היכא שריא שכניה רב אמר בבי כנישתא דהוצל
ושמואל אמר בכנישתא דשף ויתב ולא תימא הכא * ולא הכא²⁰ אלא (אימא) זימנן הכא
זימנן הכא אמר אביי תיתי לי דכי מרחיקנא פרסה התם מצלינא. והדא כנישתא דהוצל
קרובה היא לבית מדרשו של עזרא הסופר ולמטה מנהרדעא היא. וכיון * שעלו עזרא
וזרובבל והגולה מבבל²¹ ובנו בית המקדש והווי שם²² ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק
ואנטיגנוס איש סוכו ושאר אותן הזוגות²³ ורובן מבבל היו עולין. והלל הזקן היה עולה עמהן

¹ תרגמה. p. ² H. P. ובסביבות II. ובסביבי ישיבתנו. ³ E. II. היא.
דריש (ראש) האשה II. ⁴ בגמרא; E. II. הראשונים. ⁵ E. II. דבתריהון II. ⁶ תירצו איתרצו... למגרם... מן נוסחי לא II. ⁷ ודקא בעיתי O. ⁸ p. omits. ⁹ בתמורה (ד ב) E. adds ¹⁰ E. ¹¹ Ibidem. ¹² II. ¹³ O. ¹⁴ בתר II. ¹⁵ II. ¹⁶ דאיתיהו בהדיהון מן II. ¹⁷ II. ¹⁸ ולא תימא הכא II. והכא O. ¹⁹ מגלה כ"ט א E. omits. ²⁰ והווי קרין עלה ²¹ E. ²² שני G. M. add ²³ שיעלה עזרא מבבל והגולה עמהם E.

מבבל וא'ע'פ כן * היו מרביצין תורה הכא והוּו להו ראשי גליות¹ מבית דוד אבל ראשי
מתיבתא [וסנהדרין] לא הות בהון * דהרא מילתא קא אמרין דלא הוּו אלא מן המקום²
אשר יבחר יי'. ועד דאיפטר רבי בריש גלותא הוּו נהיגין בבבל ולא בראשי מתיבתא
ונשיאים דאינון ראשי סנהדרין בארץ ישראל [* הוא דהוּו³] כדמפרש באבות עד הלל
ושמאי. ובתר הלל שמעון בנו. ובתריה רבן גמליאל הזקן בנו. ובתריה רש'ב'ג קמא
דאיקטיל⁴ קמי חרבן הבית⁵ ור' ישמעאל בן אלישע [היה] כהן גדול. ואילין ד' דרי הוּו
בכלל [הני] מאה שני דאמרינן ביציאות השבת⁶ הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן
בפני הבית מאה שנה. ובתר רש'ב'ג * דאיקטיל בהרוגי מלכות⁷ הוּו רבן יוחנן בן זכאי
והוּו הוּו בעדן חרבן הבית ואפקוהו⁸ לות אספסינוס קיסר * וביקש ממנו שושילתא
דרבן גמליאל ויבנה וחכמיה⁹. וכד שקט רבן יוחנן בן זכאי ורבנן ביבנה * תקינו להו¹⁰
עשר תקנות. דתנן¹¹ משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי¹². ובתריה רבן
גמליאל בנו של רש'ב'ג [הזקן] שנהרג [עם עשרה הרוגי מלכות ואותו רבן גמליאל
בנו] היה נשיא ביבנה ור' יהושע אב ב'ד וכיון דצעריה לר' יהושע תלתא זימני עברוה
ואוקמוה לר' אלעזר בן עזריה * דהוּו עשיר¹³ והוּו עשירי לעזרא הסופר והדר [פייסיה
ו]אהדרוה לרבן גמליאל ולא עברוה לר' אלעזר בן עזריה אלא רבן גמליאל * תרתי
שבתא¹⁴ ור' אלעזר בן עזריה * הדא שבתא¹⁵ כדמפר' בגמ' דתפלת השחר¹⁶. ובתריה ר'
שמעון בנו¹⁷ [* אבי ר'¹⁸ היה נשיא]. ובתריה רבי¹⁹ בריה שהיה בציפורי ובבית שערים:
* וביומי דר' הוּו²⁰ רב הונא קמא ריש גלות בבבל והיינו דאמרינן²¹ בעא מניה ר' מר'
חייא כגון אני מה אני בשעיר אמ' ליה הרי צרתך בבבל [ומנו רב הונא] ומתני רב
ספרא * דהכי אמר ליה התם²² שבט והכא מחוקק. דתניא²³ לא יסור שבט מיהודה
ומחוקק מבין רגליו לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את העם
במקלות ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל [שמלמדין תורה ברבים]. אלמא דהני
דבבבל עדיפי [טפין] הואיל ושבט אינון: וביומיה דרבי נח נפשיה [דרב הונא בבבל]

1 הוּו מרביצין הכא אוריתא והוּו אית להון ראשי גליותא II. 2
דאייתקטיל p. 4. הוּו E. 3. (דהא G.) מילתא אמר בה רחמנא למהוה במקום
II. 9. וכד אפקוהי II. 8. שנהרג II. 7. שבת ט"ז א 6. הוּו II. H. add. 5.
נכנסו בו ר' אלעזר ור' יהושע תלמידיו ותבע מן אספסינוס שושילתא דבי רבן גמליאל
בתחלה הוּו ברבור חיל II. adds 12. בהון II. adds 11. להו O. omits; תיקן II. 10.
שתי P. p. 14. שהוא חכם והוּו עשיר II.; דהוּו חכם ועשיר H. 13. ואתא ליבנה
(דהוּו p.) בן גמליאל בריה II. 17. ברכות כ"ח א 16. שבת אחת P. 15. שבתות
הכי O. 22. הוריות ו'א ב 21. וביומיה II. 20. רבינו הקדוש E. 19. E. omits. 18.
דכתיב H. O.; כדאמרינן בסנהדרין (ה א) E. 23. דהכי אמר ליה E. omits; דהתם

ומפרשי¹ רבנן * בתלמוד ארץ ישראל² שהיה רבי ענו ביותר והיה אומר [רבי] כל מ"ה שיאמר לי אדם אני עושה חוץ ממה שעשו זקני בתירא לזקני (הלל) דשדין גרמיהון [מנשיאותיה] ומנוניה³. ואי סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב[נא] ליה לעיל מינאי דהוא משבט יהודה ואנא משבט בנימין * דהוא מן רברביא דיהודה מדוכריא⁴ ואנא [מן רקתא] מנוקבתא חד זמן עייל ר' חייא רבה לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר. נתכרכמו פניו של רבי אמר לו ארונו בא אמר ליה רבי לר' חייא פוק חזי⁵ מאן בעי לך לבר⁶ נפק⁷ ולא אשכח בר נש וידע [רב חייא] דכעס עליה רבי ונהיג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין [ולא עייל לגביה דר' תלתין יומין א"ר יוסי בר' בון בהילין תלתין יומין * יליף רב מיניה כל כלליא⁸ דאורייתא]. ואתמני בתר רב הונא בבבל מר רב עוקבא * והוה בהדיה שמואל דאמרינן⁹ שמואל ומר עוקבא¹⁰ כד הוו (יתבי) גרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל בארבע אמות [דיליה]. וכד הוו (יתבי) בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא בארבע אמות [דיליה] ואמרינן¹¹ אמר ליה שמואל לרב יהודה¹² שינא רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי הא מר עוקבא ובית דינו קיים וכתיב בהו כה אמר יי' בית דוד דינו לבקר משפט:

ובימיה דרבי נחית רב לבבל בשנת ת'ק'ל, שנה * למנין [מלכות¹³] יון דרגילנא ביה¹⁴. והוה הכא ר' שילא רישא * בי רבנן¹⁵ [בתר ר'] והוה מיקרי * ריש סידרא בבבל רישא דרבנן¹⁶ דאמרינן¹⁷ רב איקלע לאתריה דר' שילא * קם עליה באמורא¹⁸. וכד נח נפשיה דר' שילא הוו רב ושמואל [הכא] ואדבריה רב לשמואל [מקמיה] ולא איצטבי¹⁹ * רב למהוי רישא עליה ולאותובי לשמואל קמיה ואף שמואל לא איצטבי²⁰ למהוי רישא עליה דרב ולאותובי לרב קמיה דהוה קשיש רב משמואל טובא²⁰ כההיא דאמרינן בגמרא דמורבה²¹ רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן רב לא עייל מקמיה דשמואל שמואל לא עייל מקמיה דרב אסי ורב אסי לא עייל מקמיה דרב [אמרי] מאן נטרה. נטרה שמואל ונטרה רב שאני שמואל דאדבריה רב מקמי משום ההוא מעשה דלטייה. ומשום הכי שבקיה רב לשמואל בנהרדעא דהוה דוכתיה והוא מקום התורה

דארץ ישראל II; בירושלמי דכלאים (ט ג) וכתובות (י"ב ג) E. ² דמפרשין II. ¹
 לברא II. ⁶ חמי p. V. ⁵ והוא מדכריא דבית יהודה II. ⁴ ומנויאניה E. ³
 שבת נ"ה א ¹¹ E. omits. ¹⁰ מ"ק ט"ז ב ⁹ אליף. . . כלליין O. ⁸ דק. ⁷
 שנת שלשת שלפים ות'ת'ק'ע"ט ליצירה E. ¹⁴ למלכות E. ¹³ הונא E. ¹²
 ואמרינן II; וזמא כ' ב ¹⁷ רישא דרבנן בבבל ריש סדרא II. ¹⁶ דרבנן II. ¹⁵
 לא הוה אמורא למיקם עליה דרב שילא קם רב עליה וקא מפרש מאי קריאת גבר G. ¹⁸
 לאותובי קמיה ולמהוי רישא עליה דהוה רב קשישא משמואל II. ²⁰ ולא איצטריך O. ¹⁹
 שנים רבות. ²¹ ב"ק פ א ²¹

ואיתרחק לדוכתא דלא הוה (אית) ביה תורה והוא סורא דהיא¹ מתא מחסיה, * והוה ישראל נפישו התם ואפי' איסור והיתר² לא [הוה] ידעי ואמר [רב] איתיב הכא כי היכי דלהוי³ תורה בהאי דוכתא. כי ההוא מעשה דמפרש בכל הבשר⁴ רב בקעה מצא וגדר בה גדר וכי איקלע למטלפוש⁵ * אנמרין ואורינון איסור⁶ כחלי ואיקרי ריש סידרא. דקאמר ליה ר' יוחנן לאיסי בן היני מאן ריש סידרא בבבל אמר ליה אבא אריכא. ואיקיים [ביה] חלמא דחזא ליה ר' חנינא דוקפיה התם⁷ כי היכי דמפורש בפרק יום הכפורים⁸. וקנייה רב לגנותא דבי רב בצורתא דהויא נכסי הגר⁹ וכניף [התם] תלמידי טובא ורבין שם תורה [הרבה] וקבע שם ב' ד. והוי [בבבל] שני בתי דינין גדולים חד בנהרדעא דהוה כבר וחד בסורא דקבעיה רב והיינו דאמר שמואל¹⁰ לא כתבינן פרוסבולא אלא או בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא. והויין להו לרב ושמואל תרתין מתיבתא דאמרינן בהמביא גט ממדינת הים¹¹. בבל רב אמר הרי היא בארץ ישראל לגיטין ושמואל אמר כחוצה לארץ ופשט¹² כיון דרב סבר דאיכא מתיבתא משכח שכחי ושמואל סבר מתיבתא בגרסייהו טרידי. ולפרקים הוה חזו רב ושמואל אהדדי:

ושכיב רב בשנת תקנ"ה¹³ ונהג שמואל בתריה לחודיה שבע שנים והויא חדא מתיבתא. וכמה דהוה קיים רב¹⁴ הוה כתיב [ליה] ר' יוחנן לקדם רבנו שבבבל ובתר¹⁵ דנח נפשיה דרב הוה כתיב ליה ר' יוחנן לשמואל לקדם חבירנו שבבבל אמר [אכתי] לא ידע * דאנא רביה¹⁶ כתב ושדר ליה עיבורא דשתין שנין. אמר אכתי¹⁷ חושבנא בעלמא [הוא דידע] כתב ושדר ליה טעון תליסר גמלי ספק טריפאתא אמר [שמעת מינה] אית לי רבה בבבל¹⁸ איזיל ואחזיה¹⁹. ושכיב שמואל * ונח נפשיה²⁰ בשנת תקס"ד²¹ והוה תלמידיה רב נחמן בנהרדעא ורב יהודה בפום בדיתא ורב ששת בשלחי²². ובשנת תק"ע אתא פפא בן נצר ואחרבה לנהרדעא ואזל רבה בר אבוה זקננו²⁴ לשכנציב ולשלחי ולמחזוא. והוה התם רב יוסף בר חמא אבוה דרבא * ורבנן דילן בפום²⁵ בדיתא דמן יומא בית שני הוה עיקר גולה. כדתנן²⁶ עד שרואה את (כל) הגולה לפניו כמדורת אש ואמר אביי [גולה

1 דהוה נפישו ישראל התם נמי והוה בהון דאפילו איסור בשר בחלב II. 2 דמקרי II. 3 ונהנינון בסורא באיסור II. 4 לטוטלאיפוש P. 5 חולין ק"א א. 6 שתרבה II. 7 II. 8 גמין ו' א. 9 גמין ל"ז ב. 10 ב"ב נ"ד א. 11 יומא פ"ז ב. 12 בבבל II. 13 איגראתא II. 14 והוא ד' אלפים וג' ליצירה E. adds. 15 ומפרשנין דרב ס' כיון דמערבה לותיה הויאן דהוה ידעין ליה ובתריה אתיאן לות שמואל דאמרינן (חולין צ"ה ב) השתא הא (אמר) II. 16 לי מידי דרביה אנא II. 17 וכי II. 18 Only H. and O. 19 כדאמרינן בחולין E. adds. 20 איקו II. 21 מן E. 22 בשילי o; בשלחי II; בשולחי Everywhere. 23 תקצה V; תקס"ה II. 24 ושאר רבנן דילן לפום II. 25 ר"ה כ"ז ב. 26 ורב נחמן II. 27

היא] פום בדיתא, ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה *מן בני¹ נשיאה וארבעין שנין מלך
ורבין תורה הרבה, דאמרינן² כד הוו מפטרי רבנן מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה
רבנן ורב הונא הוה דריש בתליסר אימוראי כד הוו מפטרי רבנן³ מבי רב הונא ונפצי
גלימיהו הוה סליק אבקא ומכסי⁴ ליה ליומא, ואמרי (לה) במערבא קמה לה השתא מתיבתא
דרב הונא בבלאה, וכדאמרינן בפרק הבא על יבמתו⁵ ר' אבא בר זבדא ורב ששת ור'
חלבו ורב גדל ור' אחא בר חנינא כולחו איתעקרו מפרקיה דרב הונא אמר ר' אחא בר
יעקב *שתין סבי הוינן וכולחו איעקרו מפרקיה דרב הונא⁶ לבר מינאי דקימית בנפשאי
והחכמה תחיה בעליה, וביומיה דרב הונא שכיב ר' יוחנן בארץ ישראל ואמרינן דתמנן
שנין מלך ר' יוחנן בארץ ישראל בתר ר' חנינא דהוה בתר ר' אפס דהוה בתר רבנו
הקדוש כדמפרש בפרק הנושא⁷, ובשנת ת'ק"ץ⁸ איפטר ר' יוחנן ור' אלעזר⁹ בשתא
חדא ומלך ר' אמי ואגבר רב הונא טובא דהוה מבי נשיאה ורב יהודה בפום בדיתא
ותלמידיה קמיה והוה מתחזי ליה לרב הונא לפרקים, ורב נחמן בשלחי ובמחזוא עם רבנן
דנהרדעא, ולא אשכחינן דהוה עייל [רב נחמן] לקמיה דרב הונא אלא כבני זוני¹⁰ דבכמה
דוכתאי אמר רב נחמן הונא חברין [מוקי' לה במלה אחרין], ובית מדרשו דרב הונא קרוב
למתא מחסיא הוא ורב חסדא חבר היה לרב הונא ובסורא הוה, ובשניה דר' הונא בנייה
רב חסדא לבי רב בשנת ת'ר"ד, ושכיב רב הונא בשנת ת'ר"ה ואסיקו לארונו לארץ
ישראל כי היכי דמפרש באלו מגלחין¹¹ היכי זקפיה רב חנא¹² לארונו בקברו של ר' חייא,
ואמרינן התם האי דלא מענשי¹³ *דבי ריש גלותא¹⁴ משום דוקף ארונו דרב הונא, וחיה
רב יהודה¹⁵ *אחריו שתי שנים¹⁶ וכולחו רבנן אתו¹⁷ לקמיה לפום בדיתא, ובתר דשכיב
רב יהודה בשנת ת'ר"י שנה מלך רב חסדא בסורא עשר שנין ושכיב בשנת ת'ר"ב¹⁸ שנה, ורבה
ורב יוסף דהוה בפום בדיתא בהדיה דרב יהודה כל חד וחד¹⁹ אמר ליה לחבריה מליך
*את ולא קבילו על נפשיהו רבנות²⁰ למהוי (הוא) רישא כדמפרש בסוף מסכת הוריות²¹
ובסוף מסכת ברכות דרבה ורב יוסף איצטריכא להו שעתא ושלחו²² מתם רב יוסף קדים²³
דהוא סיני והכל צריכין למרי חימיה ואפי' הכי לא קביל [עליה] רב יוסף דאמרי (ליה)
כלדאי לאימיה דמליך²⁴ רב יוסף תרתין שנין ופלגא ומלך רבה עשרין ותרתין [שנין]

¹ V. מן בי. P. מבית. ² כתובות ק"ז א. ³ E. omits. ⁴ II. וכסי.
⁵ יבמות ס"ד ב. ⁶ E. O. omit. ⁷ כתובות ק"ג ב. ⁸ P. V. תקע. ⁹ II. adds
מ"ק כ"ה א. ¹⁰ הוה זוני; H. M. o. add זוני; o. זוני; II. זוני; O. P. זוני; ¹¹ E. זוני; ¹² P. חניא; E. omits.
¹³ O. איענש. ¹⁴ R. חנא. ¹⁵ p. V. אדא. ¹⁶ II. מנהון. ¹⁷ O. אזלו. ¹⁸ ת"ב. ¹⁹ II. בתריה תרתין שנין. ²⁰ II.
דשלחו; II. שלחו; E. ²¹ II. (not M.) הוראות. ²² II. דבעי למימלך. ²³ E. קרי. ²⁴ II.

ומלך רב יוסף [בתריה] תרתין שנין ופלגא וכיון דכל חד [וחד] מדחי לגבי חבריה קמת מילתהון¹ והוה אזל רבה לגבי² רב חסדא לסורא כמה שני, ובסוף יומיה דרב חסדא כד חזא רבה *דאיצטריכא ליה מילתא טובא³ בפום בדיתא⁴ קביל עליה⁵ רשונותא ומלך עשרים ותרתין שנין ושכיב בשנת תרל"א, ושמענא מן רבוותא (דמתיבתא) דילנא דהנהו שני דבתר רב יהודה דלא קביל רבה⁶ רשואניתא מלך רב הונא בר חייא בפום בדיתא והוה ליה התם (השתא) מדרש גדול⁷:

וכד שכיב *דאיצטריך ליה מלתא⁸ לרבה [למהו רישא] קביל עליה⁹ רשואנותא¹⁰ [כי היכי] *דלא תבטל תורה במתיבתא דפום בדיתא דרובא דרבנן וישראל הוה התם¹¹. [ומלך] רבה דהוא רבה בר נחמני [בפום בדיתא ורבין שם תורה הרבה], ובשמדא דאורייתא נח נפשיה דאכלו ביה קורצא דקא מבטל תליסר אלפי גברי ירחא בקייטא וירחא בסיתוא דאינון תרי ירחי דכלה¹² אדר ואלול וערק מן פריסתקא לאנמא ושכיב התם ונפל פתקא¹³ [מן שמיא] בפום בדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה וכל המעשה כלו כמו שמפורש בגמ' דהשוכר את הפועלים¹⁴, ובאילין שנין [דהוה רבה בר נחמני בפום בדיתא] רבה בר חייא¹⁵ הוה מרביץ תורה בסורא, ובתר רבה [בר נחמני] מלך רב יוסף בפום בדיתא תרתין שנין ופלגא ושכיב בשנת תרל"ד, ובתריה מלך אבבי תליסר¹⁶ שנין ושכיב בשנת תרמ"ט¹⁷ שנה, והכי מפורש בפרק הניזקין¹⁸ האי שיפורא מעיקרא [הוה] בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי ר' יוסף ולבסוף בי אבבי כלומר דהני הוו רישי מתיבתא *ושיפורא היא קופה דרבנן דמתיבתא¹⁹ [דמאי] דאתי להו מישראל [מותבי בנוה] כדתנן בשקלים²⁰ שלש עשרה שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חדתין ותקלין עתיקין, ובתר אבבי מלך רבא במחוזא *דמן פום²¹ בדיתא הוה כדמפרשינן²² בהרואה²³ בר הדיא מפשר חלמין הוה וכו' *עד כן נח²⁴ נפשיה דאבבי ואתא מתיבתא לקמיה ורבנן דכולי עלמא איכנפו²⁵ לקמיה²⁶, וא' ע'ג *דמכו נח²⁷ נפשיה דרב חסדא לא הוה גאון בסורא (אלא) מיהו

¹ E. מלותהון. ² II. לות. ³ דצריכה ליה שעתא. ⁴ E. O. omit.
⁵ על נפשיה. ⁶ E. omits. ⁷ E. adds the following: הגהה, אמר ש'ש: תימא לדבריהם דאמרינן בגיטין ההוא שיפורא דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אבבי ולבסוף בי רבא ואם איתא לדרב הונא בר חייא קודם רבה היה לו לתלמוד להזכירו ולומר בי רב יהודה ולבסוף בי רב הונא בר חייא והוא בעצמו עלי נפשיה. ⁸ O. II. ואצטריכא שעתא. ⁹ II. מוכיר זאת המימרא למטה ע"ב.
¹⁰ II. דכל. ¹¹ In II. after (דלא לבטולי) I. לרבה. ¹² E. דרבין תורה. ¹³ II. ו' ד'.
¹⁴ E. פסתקא. ¹⁵ V. פיטקי. ¹⁶ ב' רב הונא. ¹⁷ II. ב"מ פ"ו א. ¹⁸ E. דפום. ¹⁹ O. II. ג' ה'.
²⁰ E. omits. ²¹ E. גטין ס' ב'. ²² O. II. דפום. ²³ E. נח. ²⁴ II. ע'ד לנח. ²⁵ E. נח. ²⁶ II. ע'ד לנח. ²⁷ E. דמנח. ²⁸ II. ע'ד לנח. ²⁹ E. דמנח. ³⁰ II. ע'ד לנח. ³¹ E. דמנח. ³² II. ע'ד לנח. ³³ E. דמנח. ³⁴ II. ע'ד לנח. ³⁵ E. דמנח. ³⁶ II. ע'ד לנח. ³⁷ E. דמנח. ³⁸ II. ע'ד לנח. ³⁹ E. דמנח. ⁴⁰ II. ע'ד לנח. ⁴¹ E. דמנח. ⁴² II. ע'ד לנח. ⁴³ E. דמנח. ⁴⁴ II. ע'ד לנח. ⁴⁵ E. דמנח. ⁴⁶ II. ע'ד לנח. ⁴⁷ E. דמנח. ⁴⁸ II. ע'ד לנח. ⁴⁹ E. דמנח. ⁵⁰ II. ע'ד לנח. ⁵¹ E. דמנח. ⁵² II. ע'ד לנח. ⁵³ E. דמנח. ⁵⁴ II. ע'ד לנח. ⁵⁵ E. דמנח. ⁵⁶ II. ע'ד לנח. ⁵⁷ E. דמנח. ⁵⁸ II. ע'ד לנח. ⁵⁹ E. דמנח. ⁶⁰ II. ע'ד לנח. ⁶¹ E. דמנח. ⁶² II. ע'ד לנח. ⁶³ E. דמנח. ⁶⁴ II. ע'ד לנח. ⁶⁵ E. דמנח. ⁶⁶ II. ע'ד לנח. ⁶⁷ E. דמנח. ⁶⁸ II. ע'ד לנח. ⁶⁹ E. דמנח. ⁷⁰ II. ע'ד לנח. ⁷¹ E. דמנח. ⁷² II. ע'ד לנח. ⁷³ E. דמנח. ⁷⁴ II. ע'ד לנח. ⁷⁵ E. דמנח. ⁷⁶ II. ע'ד לנח. ⁷⁷ E. דמנח. ⁷⁸ II. ע'ד לנח. ⁷⁹ E. דמנח. ⁸⁰ II. ע'ד לנח. ⁸¹ E. דמנח. ⁸² II. ע'ד לנח. ⁸³ E. דמנח. ⁸⁴ II. ע'ד לנח. ⁸⁵ E. דמנח. ⁸⁶ II. ע'ד לנח. ⁸⁷ E. דמנח. ⁸⁸ II. ע'ד לנח. ⁸⁹ E. דמנח. ⁹⁰ II. ע'ד לנח. ⁹¹ E. דמנח. ⁹² II. ע'ד לנח. ⁹³ E. דמנח. ⁹⁴ II. ע'ד לנח. ⁹⁵ E. דמנח. ⁹⁶ II. ע'ד לנח. ⁹⁷ E. דמנח. ⁹⁸ II. ע'ד לנח. ⁹⁹ E. דמנח. ¹⁰⁰ II. ע'ד לנח.

מלכותא דרבא טפי * הוי נפישא¹ והוה שליט [טובא] ואיתקיים² ביה ברכתא דרב יוסף דאמרי' בהוציא לוי את הכף³ רבא כד הוה מפטר מבי רב יוסף (הוה) מסגי⁴ ואזיל לאחוריה ומנקה ליה⁵ לברעיה עד דמלא אסקופתיה⁶ דבי רב יוסף דמא אתו אמרו ליה לרב יוסף אמר ליה * תהא רעוא דתירום רישך⁷ אכולה כרבא. ושני מלכותא דרבא הוו ארביסר שנין ושכיב בשנת תרס"ג ובכולהו אילין שנין [דרבא] לא הוה אלא חדא מתיבתא בפום בדיתא, ובתר (דשכיב) רבא * איפלגן תרתי מתיבתא, ומלך⁸ רב נחמן בר יצחק בפום בדיתא ארבע שנין ושכיב בשנת תרס"ז, ורב פפא [דהוה] בנרש קרוב לסורא מלך תשסרי⁹ שנין ושכיב בשנת ר"פז¹⁰ שנה, ובתר רב נחמן בר יצחק * מלכו בפום¹¹ בדיתא כמה גאונים * רב חמא בפום בדיתא¹² ושכיב בשנת תרפ"ח והיינו דאמרינן בפ' כל הנשבעין¹³ ההוא דיינא דעבד כר' אלעזר¹⁴ * הוה ההוא¹⁵ צורבא מרבנן התם¹⁶ אמר (ליה איזיל) אנא (למתיבתא ו) מייתינא איגרתא [ממערבא] דלית הלכה כר' אלעזר¹⁴ אתא לקמיה דרב חמא ואמר ליה (האי) דיינא דעבד כר' אלעזר עבד, ובתריה מלך רב זביד בפום בדיתא ושכיב בשנת תרצ"ו, ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת תרצ"ט¹⁷ שנים, * ובתריה מלך רפרם ושכיב בשנת תש"ז שנים¹⁸, ובתריה מלך רב כהנא ושכיב בשנת תשכ"ה¹⁹ שנים²⁰, ובתריה מלך רב אחא בריה דרבא ושכיב בשנת תשל"ש שנים, ובכולהו אילין שני מבתר רב פפא הוה רב אשי גאון * במתא מחסיא²¹ וסתריה לבי כנישתא דבי רב ובנייה כדאמרי' בהשותפין²² ועבד (בה) כמה תקנתא שפירתא וקבע להו רגלי ותעניתא דלא הוויין אלא * לרישי גלואתא²³ ובנהרדעא ושויה לריגלא דריש גלותא בגווה הואיל והוה מפליג ונפישא תורתו וגדולתו:

והנא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנהו יומי ומרימר ומר זוטרא דהוו בתריה כלהו היו כייפין ליה לר' אשי ושוניהו לרגליהון במתא מחסיא דאמרינן²⁴ אמר רב אחא בריה דרבא אף * אנו נאמר²⁵ מימות ר' ועד ר' אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לר' אשי וכיון דאתקינו רגלי * דרישי גלואתא²⁶ [במתא

מ.אמי P; מסב O. 4. יומא נ"ג א 5. דאיקיימא II. 2. והוה פשיטא II. 1. 6. E. תורמיה לראשך II; יהא . . . דיתרום E. 7. אסקפתא E. V. 8. להו E. 9. תריסרי E. 10. G. H. M. V. רבא הדר אתפלגן אתרתין ומלך II. reads; omits; II. 11. תרפ"ח O. o. תרפ"ז. 12. השבעות מ"ח ב E; omits; II. 13. בנהרדעא II. 14. תרצ"ז P; תרצ"ז o. 15. תרצ"ז H. 16. איכא II. 17. באתריה II. 18. תשל"ש O. II. 19. אילעזר O. II. 20. ואחריו רפרם II. 21. G. adds בשנת תשל"ז ובו II. 22. תשל"ש O. P. 23. ואחריו רפרם II. 24. ביום היתה זיעה גדולה בעולם ונודעוץ הארץ, מספר סדר תנאים ואמוראים II. 25. לראשי גלואתא II; לריש גלואתא E. 26. ב"ב ג' ב 22. בסורא והוא אתיה למתא מחסיא II. 27. דריש גלואתא E. 28. אני אומר II. 29. גטין נ"ט א 24.

מחסיא] והוּו צריכי רשואתא¹ דפום בדיתא למיזל תמן בשבת לך לך [דההוא שבתא] דהוּו ריגלא דרישי גלוּתא ואיקבעו רובא דרישי גלוּתא למיזל * התם, וכמה² דעבד רב אשי לא במילא בתר כן כדבמילא³ בשנייה דרב יהודה ורבה ורב יוסף ואבבי ורבא [דלא הויא] אלא [חדא מתיבתא בפום בדיתא ובתר רב אשי] הוויין תרתי מתיבתא. והיינו דאמ' רב אשי⁴ אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה⁵, ובכל שתא ושתא כד הוי⁶ ריש גלוּתא [במתא מחסיא] דקבע ריגלא בבי רב אזלין קמיה רשוּתא⁷ ורבנן בפום בדיתא, והכין נהיגא מילתא הדין עד שיעור מאתן שנין מן השתא הואיל והוּו (אית) להון לרישי גלוּתא מרות קשה ושולטנותא רבתא בימי פרסיים ובראש ימי ישמעאלים (נמו) דהוּו זבנין⁸ ליה לריש גלוּתא בדמים גדולים⁹, והות בהון * מאן דמצער¹⁰ רבנן טובא ומעיק להו, ואבהתא דילנא דבי נשיאה אינון מיהו¹¹ הוּו שבקי כל הני אורחא [בישתא] דנשיאות ועיילי דברבנן¹² דמתיבתא למיבעי ענוה ושפלות ונמיכות ולא מבני בסתנאי¹³ אנחנא אלא מקמי הכי עיילי זקננו דברבנן¹² דמתיבתא, וכיון דהוּו שליטין [הני] נשיאים¹⁴ לא הוּו יכלין רשואתא * לאימונעי מלמיזל¹⁵ קמיהון ברגליהון, ובאמצע ימי¹⁶ ישמעאלים בימי דוד בן זכאי¹⁷ הנשיא אישתפלו מן שולטנותא דמלכא ולא אזלו רשואתא דפום בדיתא בתריהון אלא כדניחא להו לנשיאים למהוּו להו ריגלא בפום בדיתא אזלין¹⁸ להתם וקבעין [ליה], והשתא לא אשתייר מכולהון דבי נשיאה (במתא מחסיא) אלא¹⁹ חד יניק²⁰, ונהג רב אשי רשוּתא²¹ במתיבתא קרוב לשיתין שנין דאמר' ב' מי שמת²² במהדורא קמא דרב אשי [אמר לן הכי] ובמהדורא בתרא דרב אשי [אמר לן באנפא אחרי] דהכי תקינו רבנן * למיתני בכל שתא ושתא תרתין מסכיייתא הן חסר והן יתר²³ דהדר תלמודא כולה בתלתין שנין, וכיון דרב אשי מלך קרוב לשיתין שנין, הוּו הכי²⁴ תרי מהדורא, ושכיב בשנת * תשלח ומלך בתריה במתא מחסיא רב יימר * ונח נפשיה²⁵ בשנת²⁶ תשמג, ובתריה רב אודי בר אבין ושכיב בשנת תשסג²⁷ שנים, ובתריה רב נחמן בר רב הונא ושכיב בשנת תשסו²⁸ ונפל שמדא וגזר יודגדד לבטולי שבתא, ומלך במתא מחסיא רב טביומי דהוא מר בר רב אשי

ובמאי II; תמן ובמה E.² רשואתא מפום II; רשואנותא O; רישותא E.¹
 רשואנות O.⁷ חזא II.⁶ אחרבה E.⁵ שבת י"א א.⁴ כמה דבמילא II.³
 יקרים שולטנותא דהוּו נסיב ליה בדמים מן מלכי ישמעאל II.⁹ פרעין O.⁸
 II.¹³ ברבנן E; ביה רבנן O.¹² נמי O.¹¹ דמצער P; דמצערי E.¹⁰
 יהודה II.¹⁷ שני II.¹⁶ דלא מנעי למיזל E. O.¹⁵ נשיאה O.¹⁴ דבוסתנאי
 ריש II.²¹ יניקא ואף לא רבנן II.²⁰ ולא אפילו II.¹⁹ אתיין II.¹⁸
 לתנווי בכל כלה (כולא) תרתי סר (י"ב) מתיבתא חסר ויתר II.²³ ב"ב ק'צ' א.²²
 תשסג H.²⁸ ת"ס'ג E.²⁷ תשלח E. omits from.²⁶ ושכיב II.²⁵ להון II.²⁴

ושכיב בשנת תשעט במוצאי יום הכפורים, ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפא¹.
ובארבע בשבא² שהוא תליסר בכסלו בשנת תתיא שכיב רב אבינא בריה דרב הונא דהוא
רבינא והוא סוף הוראה:

ובאילין שנין מלכו בפום בדיתא רב גביהא מבי כתיל ושכיב בשנת תשמד, ובתריה
פרם מן פום בדיתא ושכיב בשנת תשנד, ובתריה רב ריחומאי³ ואית דמחלפין רב
ניחומאי⁴ ושכיב בשנת תשס⁵ בעדן שמדא דגור יודגרד, ובתריה מלך רב סמא⁶ בריה
דרבא ובאותו הפרק דיליה ודמר בר רב אשי שמענו מן הראשונים ו[ראינו כתוב]
בספרי⁷ זכרוניהם דבעי רחמי ובלעיה תנינא ליודגרד מלכא בבית משכבו ובטל שמדא⁸.
וביומי דהדין רב סמא בטבת בשנת תשפא אתאסרו רבנא אמומר בר מר ינקא והונא⁹
* בר מר [זוטרא]¹⁰ ריש גלותא ומשרשיא בר פקוד, ובשמונה עשר יום בטבת איתקמילו
הונא בר מר זוטרא נשיא ומשרשיא (אילין), ובאדר דשתא דא איתקמיל¹¹ אמומר * בר מר
ינקא¹², ובשנת תשפא¹³ איתסרו כל [בי] כנשתא דבבל ואיתנקיטו בני¹⁴ יהודאי לאמנושי.
ובשנת תשפז שכיב רב סמא¹⁵ בריה דרבא, ובתריה מלך רב¹⁶ יוסי וביומיה סוף הוראה
* ואסתים תלמודא; ורובא דרבנן סבוראי¹⁷ שכיבו בשנים מועטות דהכי פירשו גאונים
בספרי¹⁸ זכרוניהם בדברי הימים¹⁹, ובשנת תתטז שכיב רבנא סמא בריה דרבנא יהודה²⁰
בסיון ואמרין דריינא דבבא²¹ הוה, ובהד בשבא דהוא ארבע באדר שנת תתיז שכיב
רב אחאי בר רב הונא, ובניסן דשתא דא שכיב רב ריחומאי²² ואית דמחלפין רב ניחומאי²³.
ובשנת תתיז²⁴ בכסלו שכיב רב שמואל בר יהודה²⁵ דמן פום בדיתא, ובאדר שכיב רבינא
מן אמוציא²⁶, ובשנת תתיז שכיב רב הונא ריש גלותא, ובשנת תתכב ביום כפור הוה
זעפא ושכיב רב אחא בריה * דרבה בר אבוח²⁷, ובשנת תתלז שכיב רב תחנא²⁸ ומר
זוסרא בני רב חיננא ואישתייר * רבה יוסף²⁹ גאון במתיבתא כמה שנין, ובתר הכי רב
עינא בסורא ורב סימונא³⁰ בפום בדיתא, ובתר הכי רב רבאי מרוב³¹ ומן מתיבתא דילן

¹ Others תשפא. ² H. בשבתא. ³ E. ריחומי; II. רחומי. ⁴ E. רחומי; II. רחומי.
⁵ G. M. תשסז; P. תשסז; V. p. תשסז. ⁶ P. חמא. ⁷ H. בספר. ⁸ P. חמא.
⁹ H. II. add מורי. ¹⁰ E. אשי. ¹¹ E. O. איתקמילו רבנא. ¹² II. גורה.
¹³ H. and II. add תוספאה; II. תשפז; P. תשפז. ¹⁴ H. and II. add תתכב ביום כפור הוה.
¹⁵ II. דנן. ¹⁶ II. adds דנן. ¹⁷ O. רבה. ¹⁸ H. II. add תתכב ביום כפור הוה.
¹⁹ E. בי; II. יניקי. ²⁰ H. II. add תתכב ביום כפור הוה. ²¹ G. adds מלך בסורא.
²² H. רבנא. ²³ E. רחומי. ²⁴ H. II. תתיז. ²⁵ H. V. רחומא; H. רחומי; V. רחומא; H. רחומי.
²⁶ II. תחנא. ²⁷ II. דאבוח. ²⁸ II. תחנא. ²⁹ H. II. תתיז. ³⁰ O. everywhere. ³¹ O. דמן דנב.

הוה ואמרין דגאון הוה. והוויין שני שמד וצרות [בתר אילין מילין] בסוף מלכות פרסיים ולא הוו יכילין למקבע פרקי ואותיבי מתיבתא ומדבר *מנהג גאונים¹ עד בתר כמה שנין דאתו² רבנן דילנא מפומבדיתא לסביבות נהרדעא למדינתא דפירוז שאבור. ואילן גאונים דהוו במתיבתא³ דילנא בפומבדיתא בתר אילין מילין בסוף מלכות פרסיים⁴ משנת תתק⁵ מלך מר בר רב חנן מאשקייא⁶. ובתריה מלך מר רב מרי זקננו בריה דמר רב דימי הורנו⁷ ובית מדרשו בפירוז שבור נודע בי רב מרי עד היום הוה. ובימיו היה בסורא *מר רב מר בן מר רב הונא⁸ גאון בשנת תתקכ. ואחרי *הורנו מר רב מרי גאון⁹ מלך בנהרדעא מר רב *חנינא גאון מן בני גהרא¹⁰ ובימיו יצא מחמד¹¹ לעולם¹². ואמרין דהוה בסורא *אותו העת¹³ רב חנינא¹⁴ *ומר רב¹⁵ חנא גאון בפום בדיתא ומר רב יצחק והוא שהיה בפרוז שבור עת שכבשה עלי בן אבוטאלב ויצא מר רב יצחק מן פרוז שבור *לקראתו והקביל פניו¹⁶ בסבר פנים יפות. ואחריו מר רב רבה שתקנו בימיו לתת גט לאלתר לאשה דלא כשמעתא דכלתיה דר' זבד¹⁷. ובימיו היו בסורא *מר רב הונא גאון ובתר מר רב רבה בר רב בוסאי והוה בסורא¹⁸ מר רב ששנא דכתיב על חומרתיה משרשיא בר תחליפא. *ובתר מר בוסאי ובפום בדיתא¹⁹ מר רב הונא מרי בר מר רב יוסף הוה גאון בשנת אלפא. ובתריה מר רב חייא ממישן. ובתריה מר רב רביא²⁰. ובתריה מר רב נטרונאי בר מר נחמיה ומלך בשנת אלפא ותלתין²¹ וידיע *בבר מר²² ינקא והוה מיחתן בדבית²³ נשיאה ואתקיף מרות על רבנן דמתיבתיה²⁴ וערקו *מנהון לסורא עד דנח נפשיה *דבר מר²⁵ ינקא ואהדרו²⁶ למתיבתהון. ובתריה מלך מר רב יהודה. ובתריה מלך מר רב יוסף דהוה ידיע *בבר מר כיתנאי²⁷ בשנת אלפא וחמישין. ובתריה מלך מר רב שמואל בר מר רב מר²⁸ דאיקרי²⁹ בשנת אלפא ונ"ט. ובתריה מלך מר רב נטרוי³⁰ כהנא בר מר אחנאי³¹ ומן בגדאד הוה ומן *תותירא ברא³¹. וביומיה סליק (מר) רב אחא מן שבחא

¹ II. מנהגי דגאונות. ² II. ואתו. ³ E. במדינתא. ⁴ O. omits. ⁵ E. ת"ש. ⁶ E. רב מר בר רב הונא; מארי O. ⁷ ? חורנו. סורגו E. ⁸ E. מאשיקיא II. ⁹ E. שנת E. adds ¹⁰ O. המשוגע. ¹¹ O. חנינא. ¹² E. גיהרא. ¹³ O. ויהא. ¹⁴ E. באותן הימים; II. בעת ההיא O. ¹⁵ E. ארבעת אלפים וש' לציירה. ¹⁶ E. באותה שעה בתשעים אלף מישראל O. p. V. ¹⁷ E. ורב. ¹⁸ E. חנניה II; חנינאי P. as in G. ¹⁹ E. וקבלי עלי בן אבוטאלב כתובות ס"ג ב. ²⁰ E. omits. ²¹ E. רב אביי II. ²² E. ובתריה מר בוסתנאי בפום ב' ובתריה ²³ E. only אלף E. ²⁴ E. במר מר p. V.; במר בר II.; במר רב H.; דמר רב E. ²⁵ E. ינקא and after ²⁶ E. omits; V. דמתיבתא. ²⁷ E. omits. ²⁸ E. בכל כתותאי H.; כיתנאי H. ²⁹ E. omits; V. ³⁰ E. נטרונאי O. ³¹ E. H. omit. ³² E. מרי H. ³³ E. נותנאי G. P. ³⁴ E. אמונה E. ³⁵ E. ואתנא ³⁶ E. ואתנא ³⁷ E. ואתנא ³⁸ E. ואתנא ³⁹ E. ואתנא ⁴⁰ E. ואתנא ⁴¹ E. ואתנא ⁴² E. ואתנא ⁴³ E. ואתנא ⁴⁴ E. ואתנא ⁴⁵ E. ואתנא ⁴⁶ E. ואתנא ⁴⁷ E. ואתנא ⁴⁸ E. ואתנא ⁴⁹ E. ואתנא ⁵⁰ E. ואתנא ⁵¹ E. ואתנא ⁵² E. ואתנא ⁵³ E. ואתנא ⁵⁴ E. ואתנא ⁵⁵ E. ואתנא ⁵⁶ E. ואתנא ⁵⁷ E. ואתנא ⁵⁸ E. ואתנא ⁵⁹ E. ואתנא ⁶⁰ E. ואתנא ⁶¹ E. ואתנא ⁶² E. ואתנא ⁶³ E. ואתנא ⁶⁴ E. ואתנא ⁶⁵ E. ואתנא ⁶⁶ E. ואתנא ⁶⁷ E. ואתנא ⁶⁸ E. ואתנא ⁶⁹ E. ואתנא ⁷⁰ E. ואתנא ⁷¹ E. ואתנא ⁷² E. ואתנא ⁷³ E. ואתנא ⁷⁴ E. ואתנא ⁷⁵ E. ואתנא ⁷⁶ E. ואתנא ⁷⁷ E. ואתנא ⁷⁸ E. ואתנא ⁷⁹ E. ואתנא ⁸⁰ E. ואתנא ⁸¹ E. ואתנא ⁸² E. ואתנא ⁸³ E. ואתנא ⁸⁴ E. ואתנא ⁸⁵ E. ואתנא ⁸⁶ E. ואתנא ⁸⁷ E. ואתנא ⁸⁸ E. ואתנא ⁸⁹ E. ואתנא ⁹⁰ E. ואתנא ⁹¹ E. ואתנא ⁹² E. ואתנא ⁹³ E. ואתנא ⁹⁴ E. ואתנא ⁹⁵ E. ואתנא ⁹⁶ E. ואתנא ⁹⁷ E. ואתנא ⁹⁸ E. ואתנא ⁹⁹ E. ואתנא ¹⁰⁰ E. ואתנא

לארץ ישראל דמר רב נטרוי שמעיה הוה וכד אדבריהו נשיא עלוהי סליק להתם. ובתריה מלך מר רב אברהם כהנא. ובתריה מלך מר רב דודאי בר מר רב נחמן בשנת אלף וע"ב¹ והוא אחוהי דמר רב יהודאי גאון. ובתריה מלך מר רב חנניה בר (מר) רב משרשיא בשנת ע"ה². ובתריה מלך מר רב מלכה בר מר רב אחא בשנת פ"ב³ והוא אחתיה לנטרונאי בר חביבאי⁴ נשיא בפלוגתא על זכאי בר מר רב אחונאי נשיא דהוה קמי * הכי כמה שנין⁵ ואיכנפן⁶ תרתין מתיבאתא עם⁷ זכאי נשיא ועברוהי⁸. ואפטר רב מלכה לגן עדן ונטרונאי נשיא אול למערב ובתר רב מלכה מר ר(ב א) בא * בריה דרב⁹ דודאי¹⁰ זקננו בשנת פ"ד¹¹ ובתריה מלך מר רב שינואי¹² ולא האריך¹³. ובתריה מלך מר רב חנינאי כהנא גאון בר מר רב אברהם גאון בשנת צ"ג¹⁴ ועבריה נשיא. וקם בתריה מר רב הונא * בר מר הלוי¹⁵ בר מר יצחק בשנת צ"ו¹⁶. וביומיה תקינו למיגבי בעל חוב וכתובה מן יתמי ממטלטלי. ובתריה מלך מר רב מנשה בר מר רב יוסף בשנת תת"צט וגובאה הוא מן * בני בי עקובה¹⁷:

ובאילין שני כלהון גאונים דהוו במתא מחסיא * עד שנת אלפא¹⁸ לא נהירנא להון שפיר על הסדר ואית¹⁹ בהון * תפוכאתא וטריאתא²⁰ דנשיאים דמעברין²¹ ומתדרין²¹. ומאי דבריר לנא כבר כתבנא לכון²² אבל מן שנת אלפא [ואיך] קים לנא בהון: ובאילין מאה שני [מאלף ואילך] דפרישנא לכון²³ גאונים * דקמו בהון מן פום²⁴ בדיתא מלכו בסורא [אילין] גאונים. מר רב חנינא מנהר פקוד ה' שנים. מר רב נהילאי הלוי מן נרש י"ח שנים. אחריו מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד י"ח שנים. אחריו מר רב שמואל י"ח²⁶ שנים. ומיישיבתנו של פום בדיתא [היה] מן בני בניו של אמימר היה * ואביו של מר שמואל זה היה²⁷ בנו של מר רבה גאון שכתבנו²⁸ שהיה [גאון] בפום בדיתא. * ובהדיה הוה רב הונא דמתא מחסיא²⁹ * בשעת תקנת הגט וכיון דלא הוה במתא מחסיא מאן דמפליג בחכמה כוותיה שקליה³⁰ שלמה בר' חסדאי ריש גלותא * למר רב מר³¹ ומנייה במחסיא³²

1 ושבועים. H. 2 P. p. V. ע"ח. 3 O. P. כ"ב. 4 חביבאי; E. זבינאי. 5 הורנו II. 6 ואתכנשו. E. 7 על. O. 8 ועברוה לנטרונאי E. 9 ימים. H. 10 בר מר רב. הנין. O. 11 ר' יהודאי H. 12 O. omits. 13 שינוי H. II. 14 תשעים. O. P. 15 O. omits; II. only הלוי E.; מר הלוי. II. 16 צ"ז. O. P. 17 E. 18 והוה אית O. II. 19 עוקבא. E.; בני בני and O. omits. 20 E. 21 תופכתא וטריאתא. H. תופנתא ונטרותא. 22 E. adds the last two words; E. להון; II. יתיה. 23 Only in H. 24 דמלכו בפום. E. 25 O. P. י"ח. 26 שפרשנו O. II. 27 מר רב. H. ושמואל אביו הוא O. II. 28 ח. H. 29 E. omits; H. 30 The two words only in H. 31 Not in H. 32 E. omits from ובהדיה l. 3 from the bottom.

וחכם גדול היה ובנוהי בפום¹ בדיתא (הו) ואית מן זרעיה (השתא) קדמנא במתיבתא *ואית בהון² מאן דמתתן בנא. ובתריה מר רב מרי הכהן מנהר פקוד ה' שנים. ובתריה מר רב אחא⁴ חצי שנה. ובתריה מר רב יהודאי בר מר רב נחמן שלש שנים ומחצה דהוה נמי מן פום בדיתא ולא הוה איכא מאן דמפלג [בחכמה] בסורא [כוותיה] *אף הוא (נמי) שקליה⁵ שלמה הנשיא ומנייה⁶ לתתם ומאור עינים הוה והוא ואחיו היו גאונים בתרתין מתיבתא בפרק אחד. ובאותן הימים⁷ נפק. *ובתר מר רב יהודאי⁸ מר רב אחונאי כהנא בר מר פפא⁹ ה' שנים. *ובתריה מר רב חנינא¹⁰ כהנא בר מר רב הונא ח' שנים ובתריה מר רב מרי הלוי בר רב משרשיא הלוי ג' שנים ומחצה. ובתריה מר רב ביבוי הלוי בר מר *רב אבא מנהר פקוד¹² שנים ומחצה והוא היה עם מר רב הונא *בר מר הלוי ומר¹³ רב מנשה גאוני פום בדיתא כשתקנו [למגבה] לכתובה [ובעל חוב] מן מטלטלי ואלין תמת מאה שני; ובתריהון מן גאונים דפום בדיתא מר רב ישעיה הלוי בן מר רב אבא ומן כלאדי הוה מתא¹⁴ דמקרבא לבגדד בשנת ק"ז. ובתריה מר רב יוסף בן מר רב שילא מן שלחי בשנת ק"ט¹⁵. ובתריה מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי גאון בשנת ק"ט. ובתריה מר רב *אבומאי גאון אחי אביו בריה¹⁶ דמר רב אברהם גאון בשנת ק"א. ובתריה מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת ק"ב¹⁷ ולא הות דוכתיה¹⁸ *דהוה מר אהרן קמיו דהוה אב בית דין והוה גמיר. ועדיף טפי מיניה¹⁹ מיהו ע"י חלום אדברוהי למר רב יוסף גאון והוה חסיד טובא חקן מאד ואיתמר דהוה אליהו ז"ל אתי [ליה] ויתבי *במתיבתיה בכלהו יומיה²⁰ יומא חד אמר להו לרבנן כד סיב ואשטיף ארוחו ליה לגברא סבא דאתא לגביה²¹ ולא חזו [ליה] רבנן אדם²² וידעו דאליהו [ז"ל] הוא וארוחו ליה טובא והאי דמרוחין השתא *מסטר ימין בצד רישא²³ מן ההוא מעשה [דעבדי]. ואבי אבי²⁴ גאון (אבי אבינו) היה סופרו ועומד *בכל צורך²⁵ הישיבה *לפניו בכל ימיו²⁶ וביומא דאפטור²⁷ הוה *זעף גדול²⁸ ונדת ארעא ואיתמר נמי דהוה מצער נפשיה על גירסיה בינקותיה וברכיה מר רב שינואי גאון רביה ואמר ליה תוכה דתדבר²⁹ אומתך³⁰.

¹ II. מפום. ² Others ומנהון. ³ There is confusion between ה and ח in the MSS. ⁴ O. adds רבה; II. דאבוה. ⁵ O. ואיהו נמי. ⁶ O. סליק; II. omits. ⁷ H. O. add בתריה. ⁸ In E.; others ובתריה. ⁹ E. הונא. ¹⁰ II. H. אחונאי. ¹¹ O. ה'. ¹² E. רבא; O. V. קודה for פקוד. ¹³ In H.; E. מר; others omit; E. ומר for ועם מר. ¹⁴ H. מאתרא. ¹⁵ II. (not P.) ק"י. ¹⁶ O. and איכומאי; H. omits בריה. ¹⁷ O. P. קבג. ¹⁸ O. כוותיה. ¹⁹ O. and II. מר. ²⁰ E. במתיבתא דיליה; G. במתיבתא ביומי די ליה. ²¹ Lיה. ²² E. omits; O. adds בעולם. ²³ II. מסטר רישא. ²⁴ E. omits. ²⁵ II. בצורך; O. לצורך. ²⁶ II. שלו בימיו; p. omits שלו. ²⁷ O. G. דאתפטור. ²⁸ O. P. ותדבר. ²⁹ O. זעפא.

ותרתין שנין מלך. וקם בתריה מר רב אברהם בן מר רב שרירא בשנת קכ"ז¹ ומלך י"ב שנים. והוה מר רב יוסף בר מר רב חייא אב ב"ד ובפלוגתא דדניאל ודוד * בן יהודה² נשיאים איקרי מר רב יוסף בנאונות ולבסוף פייסו³ (כתאיבה⁴ בין דיליה) למר⁵ רבי אברהם * ואמרו דתרויהו מר רב יוסף ומר רב אברהם מקרו תרויהו גאונים מיהו כד מכנפין⁶ * בחדא דוכתא⁷ מתני רב מר אברהם * ויתיב מר רב יוסף קמיה⁸ וזמנא חדא אתו⁹ לבגוד ואתרמו * דהוו ביה¹⁰ כנשתא * דבר נשלה¹¹ בכלה¹² * רבתי וכד קם שליחא [דעבורא]¹³ ואכריו שמעו מאי דאסברוה¹⁴ ראשי מתיבתא למימר בכו ישראל וליכא דשמיע * להון כד אמר ראשי מתיבתא¹⁵. ואף מר יוסף אודעזע וקם * על רגליו¹⁶ ואמר סליקת נפשאי מן גאונות ואהדרית¹⁷ לאבות ב"ד וברכיה מר רב אברהם לאלתר¹⁸ ואמר רחמנא לזכך ל[עלמא דאתי] דיליה. ובתר מר רב אברהם מלך מר רב יוסף דנן בשנת * קל"ט¹⁹ שבע¹⁹ שנים. ובתריה (בשנת קמ"ד מלך) מר רב יצחק בר מר חנניה²⁰ ואחתוהי על²¹ מר רבי יוסף בר מר רב רבי דהוה * אב ב"ד²² בשני מר רב יוסף בר מר רב חייא²³ והוה (חכים ובן דודו) בר בריה דמר רב אבא זקננו גאון. ומר רב יצחק [הוה] קשיש מינהו וכד סמכיה דוד בן יהודה²⁴ נשיא למר רב יצחק * קשא²⁵ ליה למר רב יוסף ואתא²⁶ מר רב יצחק לותיה ואמר ליה לא ליקשי ליה לדיינה דבבא דאנן כרבה ורבי יוסף [אנן] אמר²⁷ מובטח * לך דחיית²⁸ וזכית בתראי וסבר * וקבליה רב יוסף ואתרצי²⁹ (ואמר) ליה (כרע³⁰) קמי ריש מתיבתא ומלך ז'³¹ שנים ובתריה מר רב יוסף דנן (בר מר רבי) בשנת ק"ג (ומלך ב' שנין). ובתריה בשנת קנ"ג מלך מר רב פלמוי בר מר רב אביי י"ז שנים ובתריה מר רב אחאי כהנא בר מר רב מר * שתא ירחי³² בשנת קס"ט. ובתריה הות פלוגתא [בין] מר רב מנחם גאון בריה דמר רב יוסף גאון בר רב חייא ומובחרים דרבנן בהדיה שתא ופלגא ו[בין] מר רב מתתיה בר מר רבי ו[הוון] רבנן אחריני בהדיה ונה נפשיה דמר רב מנחם בשנת קע"א³³ והדרו [בלהון] רבנן * לקמיה מר³⁴ רב מתתיה עשר שנין [בתר

¹ P. קפ"ז. ² E. omits. ³ E. נתפייסו. ⁴ G. כתאוי; O. omits. ⁵ E. כ. חדא. ⁶ O. II. שני גאונים ומכנפין. ⁷ G. דמיקרו (ומיקרו) O. שני גאונים ומכנפין. ⁸ E. ומינא קשיש מינהו. ⁹ O. II. שני גאונים ומכנפין. ¹⁰ O. לבי; H. II. בבי. ¹¹ II. נאסלה and ליה. ¹² E. בכלא; H. וכלה. ¹³ H. ואמר. ¹⁴ H. דסברו. ¹⁵ H. דאמר. ¹⁶ H. דאמר. ¹⁷ H. דאמר. ¹⁸ H. דאמר. ¹⁹ E. קל"ט. ²⁰ H. דאמר. ²¹ E. על. ²² H. דאמר. ²³ H. דאמר. ²⁴ H. דאמר. ²⁵ H. דאמר. ²⁶ H. דאמר. ²⁷ H. דאמר. ²⁸ H. דאמר. ²⁹ H. דאמר. ³⁰ H. דאמר. ³¹ H. דאמר. ³² H. דאמר. ³³ H. דאמר. ³⁴ H. דאמר.

[הכין]. ובתריה מר רב אבא¹ בר רב אמי בשנת קפ"ו והוא בן בנו של מר *רב שמואל שהציבו [שלמה בר חסדאי ריש גלותא] ב[מתא] מחסיא² כמו שפירשנו למעלה. ושתי שנים ומחצה מלך. ובתריה בשנת קפ"ג (מלך) מר רב צמח גאון בר מר פלטי גאון והוא אבי אמו של גאון אבינו³ ומלך י"ט שנים. ובתריה בשנת מאתים וחד מר רב האי בר רב מר דוד⁴ שבע⁵ שנין ופלגא:

* ובאילו מאה שנה⁶ עמדו⁷ במחסיא גאונים מר רב הילאי בר מר רב מרי תשע שנים. ואחריו מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי ז"ד⁸ שנים. ובתריה מר רב אבימי⁹ אחוהי דמר רב מרדכי ח' שנים. ובתריה מר רב צדוק¹⁰ בר מר רב אשי ב' שנים. ובתריה מר רב הילאי בר מר רב חנניה ג' שנים ומחצה. ובתריה רב קימיו בר מר רב אשי ג' שנים ומחצה והויין פלוגתא * דליכא לסמוך עליהון¹¹. ובתריה מר רב משה¹² כהנא בר מר יעקב עשר שנים ומחצה. ועמדו שתי שנים בלא גאון. ובתר הכין איסתמיך מר רב כהן צדק בר מר רב איבומי¹³ גאון י' שנים ומחצה. ובתריה מר רב שלום בר מר רב בועז¹⁴ עשר שנים. ובתריה מר רב נטרונאי גאון בר מר רב הילאי גאון בר מר רב מרי ח'¹⁵ שנים. ובתריה מר רב עמרם בר מר רב ששנא ז"ח שנים וקמי הכין הוה פליג ליה רב עמרם ואיקרי גאון ונחית מיניה. ובתר הכי מלך כדפרישנא ואיפטר. ובתריה מר רב נחשון (גאון) בר מר רב צדוק גאון ח' שנים. ובתריה מר רב צמח בר מר רב חיים אחיו של מר רב נחשון [גאון] ז' שנים. ובתריה¹⁶ מר רב *מלכה חד ירחא¹⁷ ואפטר לגן עדן ושכיבו (באותו הפרק) רובא דסבי דמתא מחסיא בשיעור תלתא ירחי ואיסתמיך בתר הכין מר רב האי גאון בריה דמר רב נחשון ז'¹⁸ שנים. ובתריה מר רב הילאי בר רב נטרונאי גאון ח' שנים. ובתריה מר רב שלום בר מר רב מישאל ז' שנים. ובתריה אידלרלא מילתא במתא מחסיא טובא ולא אשתארו בה חכימי. ובתריה מנוהו למר רב יעקב בר מר רב נטרונאי ז' שנים. ובתריה לא הוה בהון ראוי וסמכיה דוד נשיאה למר רב יום טוב כהנא בר מר רב יעקב ואורג¹⁹ היה הואיל ולא הוה [תמן] רבנן [כולי האי] (ומלך) ד'²⁰ שנים. ובתריה אתמר ביני רבנן לבטולה למתא מחסיא ולמייתי מאן דמשייר בהו לפום בדיתא. ולבסוף אסכימו למסמכיה למר רב נתן אלוף אחי אבינו בריה דמר רב יהודה גאון (אבי) אבינו בשם גאונות מחסיא [כי היכי] דלא לבטל שמה. ואדהכי²¹ נח נפשיה ואתייה דוד נשיאה למר רב סעדיה בר

¹ H. II. רבה. ² O. II. בגן שמואל שהציבו במחסיא גאון. ³ E. omits; O. אבי. ⁴ II. אב; O. adds ב"ד. ⁵ P. ב'. ⁶ O. II. שנין מאה שנין. ⁷ E. שעמדו. ⁸ O. מ"ט; P. ה"ה. ⁹ איבומאי and איבומא. ¹⁰ E. צדוק. ¹¹ O. ביניהון. ¹² E. משרשיא. ¹³ P. אבימו. ¹⁴ E. omits. ¹⁵ E. עשר. ¹⁶ E. adds בר. ¹⁷ E. חדש ימים (H. כהנא). ¹⁸ E. H. י'. ¹⁹ E. והכי. ²⁰ O. P. ז'; E. י'. ²¹ O. א'ע"ג דאורג.

מר רב יוסף ולאן מבני רבנן דמתיבתא הוה אלא מן מצרים [הוה] וידיע בפיומי¹ וסמכיה באייר שנת ר'לט וכניף מאן דהוה אשתייר מן (בני) בניהון דרבנן דמחסיא ומן עלולו דסמיכין על רבנן דפום בדיתא ואותיב מתיבתא [דמתא מחסיא] תרתו שנין ונצא בהדי² דוד הנשיא וקרייה *לחתן אחוהי דהוא יאשיהו בנשיאות³ ולא עלתה בידו ואידחי יאשיה לכרסאן⁴ וקרייה דוד הנשיא לרב יוסף בריה דר' יעקב (גאון) ידיע כבר סמיא *להיות גאון במתא מחסיא⁵ ורך בשנים הוה ותלמיד קטן הוה לגבי מר רב סעדיה גאון ונחבא מר רב סעדיה גאון כמה שנים מפני⁶ דוד הנשיא ורב יוסף נהיג גאונות במחסיא. ולבסוף אפיים רבי סעדיה עם דוד נשיא ורב יוסף [קם] בדוכתיה כלל שני דמר רב סעדיה י"ד⁷ שני. ושכיב [רב סעדיה] בימי גאון אבינו בשנת ר'נז⁸ בתר דוד נשיא. ואתיחד רב יוסף במתא מחסיא ואידלדלה מילתיה (לגמרי) ולא הוה ליה פתחון פה אפי' בהדי רב אהרן גאון ושבקה למחסיא ולבבל (כולה) ואול ויתיב במדינתא דבצרה ושכיב התם *ובתר הכי לא הות מתיבתא במתא מחסיא⁹:

ובאילין מאה שנים אחרות מלכו בפום בדיתא גאונים [ואלו הן]. בתר מר רב האי גאון בר מר רב דוד. מר רב קימיו¹⁰ גאון בר מר רב אחאי גאון [ומלך] בשנת *ר'א ח'¹¹ שנין ופלגא. ובתריה מלך מר רב יהודאי (גאון) זקננו שהוא אבי אבינו¹² בר מר רב שמואל ריש כלה בראש שנת *ר'ז י"א¹³ שנים ומחצה ושכיב באדר שנת ר'כה. והות פלוגתא [בין רבנן דמתיבתא ודוד הנשיא] דרבנן דמתיבתא איכנפו וקרייה למר רב מבשר כהנא גאון בר מר רב קמיו¹⁰ גאון ודוד נשיא קרייה למר רב כהן צדק כהנא בר מר¹⁴ רב יוסף. והות פלוגתא [בניהון] עד [חדש] אלול שנת ר'לז ועברו שלמא דוד נשיא עם מר רב מבשר גאון ויתיב *רב מבשר גאון¹⁵ ורבנן דיליה לברם ומזבחרים *דרבנן הוה בהדיה¹⁶ ומר רב כהן צדק ורבנן דיליה לברם. ובשנת ר'לז בכסליו שכיב מר רב מבשר גאון ואתו רבנן [דיליה] לות (רב) כהן [צדק] ושכיב בשנת ר'מז¹⁷. ומלך מר רב צמח בר מר רב כפנאי¹⁸ תרתו שנין ופלגא. ושכיב *בריש שנת¹⁹ ר'מט. ובטבת שנת ר'מט²⁰ מלך בתריה מר רב חנניה גאון אבינו בריה דמר רב יהודה גאון ה' שנים ופלגא ושכיב בשנת ר'נד²¹. ובתריה איסתמיך מר רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולא מן בני רבנן הוה אלא מן תגרי הוה.

רבנו סעדיה לאחוהי דדוד הנשיא. ³ E. בהון וברבנו סעדיה. ² E. בפתומי. ¹ E.
 דמתקרי יאשיהו להיות ראש גולה. ⁴ E. לכרסאן; V. p. לכרסאן; O. omits the last three words. ⁵ E. בשביל אימת מחלוקת. ⁶ E. בגאונות למחסיא. ⁷ O. II.
 ועד השתא ליכא במחסיא מתיבתא. ⁸ O. II. ר'נ. ⁹ H. ר'ז; E. תרתו סרי.
 בין. ¹⁰ E. ר'ז י"א. ¹¹ O. P. V. אמנו. ¹² O. כט תמוני סרי. ¹³ E. סימאי. ¹⁴ O.
 בשנת. ¹⁵ O. V. פפי. ¹⁶ O. P. H. V. ר'מז. ¹⁷ H. V. בשיטתיה הוה. ¹⁸ II. הוא. ¹⁹ II.
 ר'נז; H. ²⁰ E. ר'ז; H. ²¹ O. P.

זמר רב מבשר גאון סמכיה בדרא¹ רבא במתיבתא ולא דהוא הוה ראוי לגאונות בתר גאון אבונא אלא דוכתא הות למר רב עמרם (אב) אחי אמנו (בריה דמר רב מנשה²) ראש כלה. וקפץ עליה מר רב אהרן והוה עז מאד ודחיל מיניה מר רב עמרם³ ואול לקמיה ובתר כמה פליג עליה מר (רב) נחמיה בר מר רב כהן צדק בתר דיתבי קמיה ומר (רב) אהרן הוה עדיף מיניה ולא פרו רבנן * מן מר רב אהרן⁴. ובתר דשכיב מר אהרן בסוף שנת רע"א * הדרו מקצתהון דרבנן⁵ לקמיה דמר נחמיה ואנחנא ורבנן נפישו דילנא לא אשוניא עימה ולא אזלנא לקמיה והוינא בההוא עדנא אב ב"ד ולא קבילנא גאונות עד דשכיב [מר רב נחמיה]. ובשנת רע"ט * אסתמכינא בגאונות וסמיכיניה⁶ להאיי בננו באבות בית דין מן שיעור תרתין⁷ שנין. יהא רעוא מן קמי קודשא בריך הוא דלשוי יתנא חשובים (עם החיים ו) עם הכתובים⁸ לחיים ויזכי יתנא לדבורי ישראל [בקושטא] כהונן [וכראוי] וייתי למשיחא בר דוד (השתא) בעגלא ובזמן קריב בחיינא ובחייכון [ובחיי דכל בית ישראל וכן יהי רצון] אמן נשלמה תשובת רבינו שרירא גאון אביו של רבינו האי גאון ז"ל⁹:

B.

שאלו רבנן דבקירואן¹⁰ לבבא דמתיבתא לבי דינא דמרנא רבנא שרירא בריה דרבנא חנניה ברי' דרבנא יהודה ואתו הני שאילות בית דינא דמרנא ורבנא האי דיינא דבבא ברי' דרבנא שרירא ריש מתיבתא :

דשאלתון היך נכתבה המשנה אם אנשי כנסת גדולה התחילו לכתוב וכתבו כל חכמי הדור מקצתה עד שבא ר' והשלימה. ו[ש]שאלתם התוספתא ששמענו שר' חייא כתבה אם לאחר המשנה נכתבה אם בזמן אחד. ומה ראה ר' חייא לכותבה אם לתוספת דברים שהם עניני המשנה אמאי לא כתבה רבי. ועוד רבנן סבוראי כיצד נסדרו :

תשובה. חכי חזינא דשיתא סדרי רבינו הקדוש תרצינן. ובגמרא דיבמות בהבא [על יבמות] אמרי' אמר רבא מתניתין אימת איתקין ביומי ר'. ורוב החכמים ששמותיהן מפורשין רבי מאיר ורבי יהודא ור' יוסי ור' שמעון כולן תלמידי ר' עקיבא הן. והכין הוה מילתא דראשונים לא איתודעו שמותיהן אלא של נשיאים ושל אבות ב"ד בלבד משום דלא הוה בהון מחלוקת אלא טעמי דאוריתא ודמשנה הווי ידעי להו ידיעה ברורה. וכמה דהוה בית המקדש קיים כל חד מן רבנותא מגמר לתלמידיה מילי ברורין משום דחכימן ולא הווי

¹ E. בדלא. ² מיישוי II; מנשוי p. ³ O. adds ב"ד; אב; others; ⁴ E. מיניה דרב אהרן; O. אחי אמנו p. above the line. ⁵ O. II. מקצת. ⁶ E. II. וסמכונוהו. ⁷ G. M. ב'. ⁸ E. הכתוב. ⁹ O. תם תם תם. ¹⁰ MS. דבקירואן.

צריכין לטירחי דהוה פלוגתא דסמיכא לחוד ביניהון, ובג' מקומות בלבד נחלקו שמאי והלל ושמאי והלל בפני הבית כמפורש ביציאת שבת. וכד חרב בית המקדש ואזלו לבית תר משום הנך שמדות וצרות שלא שמשו כל צרכן נפישו מחלוקת בישראל. ועד סוף יומין דרבנן ליבא דכתיב מדעם כל עיקר וא'ע'פ שכל החכמים כולן שווין כל אחד ואחד שונה לתלמידו באיזה לשון שירצה יש מהן שאוחזו דרך קצרה ויש מהם שונה דרך ארוכה. וכיון דחזא ר' דאיבא שינויא כולי האי וחזא א'ע'ג דטעמיהון לחדא מילתא סלקין חש דלא אתי פסידא הואיל וחזא דקא ממעט ליבא וקא מסתמן מיליה¹ מעיינות חכמה ומסתלק שר של תורה כההיא דאמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל. ואמרינן ראשונים ר' עקיבא ואחרונים ר' אלעזר בן שמוע. ואחסוניהו לר' מן שמאי בהדי תורתו גדולה דכייפין ליה כוליה דריה כדאמרינן מימות משה ועד ר' לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ושקטיה רבנן ביומיה מכל שמד משום רחמותא דאנטונינוס. ומכאן ואילך לא גרים אינש כל חד לישנא לנפשיה; אבל הנך ראשונים דקמי חורבן הבית לא איצטריכו להכין הואיל ותורת פה היא כאדם שמספר לחבירו באיזה לשון שירצה. אבל מקודם לבן היו גורסין הכל בגירסא וכולן לדעת אחת היו מסכימין ולא היה המחלוקת ביניהם כדתניא לו² ר' יוסי בתחילה לא היה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושתי בתי דינין של כ"ג ואחד [יושב על פתח הבית ואחד יושב על פתח עזרה ושאר בתי דינין של כ"ג] יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול וכולה עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וכשראה רבי כן כתב המשנה שלא תשתכח ולא מליביה חברינון ר' אלא מילי דהוו גריסן להו קצת ראשונים דקמי' :

והא דאמרינן סתם משנה כרבי מאיר לאו דר' מאיר מלבו אמרן וההוא אורחא דהוה ר' מאיר מתני לתלמידיה אותה אחז ר' קבעה לאתנויי לכולי עלמא ור' מאיר [אחז] מר' עקיבא אותו הדרך דאמר ר' יוחנן סתם מתניתין ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמיה סתם סיפרא ר' יהודא סתם סיפרי ר' שמעון וכולהו אליבא דר' עקיבא ועליה דר' עקיבא אמרינן לבן של ראשונים כפתחו של אולם. בפרק קמא דערובין אמרינן אמר ר' יהושע בן לוי כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל א' תלמיד אחד לפני ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר ששימש את ר' ישמעאל ואת ר' עקיבא. וכן בעלמא אמר' אמר רב האי דמחדדנא טפי מחברייא דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה אילו חזיתיה מקמיה הוי מחדדנא טפי. תנא לא ר' מאיר אלא ר' מייאשא שמו ולמה נקרא שמו ר' מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה ולא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו

¹ ? מנייה² So MS.; see p. 8, note 17.

ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים במשנה. ואמרי' דאפילו אדם הראשון שמח בתורתו של ר' עקיבא כשהראהו הקב"ה דור דור וחכמיו. ורבי דוסא בן הרבנים קאמר ליה אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמו הולך מסוף העולם ועד סופו. וחכם שבכל תלמידיו ר' מאיר היה דאמר' אר' אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר' מאיר כמותו כו'. ונקט ר' מאיר בהילכתא אורחא דר' עקיבא. ורבי כתב דברי היחיד והמרובים דתנן במסכת עדיות דתנן אמר ר' יהודה למה הוזכרו דברי היחיד בין המרובים לבטלן שאם יאמר לך אדם כך אני מקובל אומר לו כדברי איש פלוני שמעתי: ואנן לא ידעינן הי משנה כתב רבי ברישא אלא ודאי פירקי דכל מסכתא ומסכתא חד בתר חד כדמסירי לן כתביון דאמר ר' הונא בחדא מסכתא לא אמרי' אין סדר למשנה בתרתי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה. והיכא דאשכחן מחלוקת ואחר כך סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם [משום] דיש סדר למשנה אבל בתרתי מסכיות לא אמרינן [מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם משום דבתרתי מסכתות לא אמרינן] יש סדר למשנה דלא ידעינן הי כתב רבי ברישא:

וששאלתם מאי טעמא הקדימו פורים לשקלים אנן הכי מתנינן שקלים וא"כ פורים. וסוכה מקמי יום טוב. ובתר הכין ראש השנה. ואפשר למיכתבינהו ר' בחילוף מיהו אית לך למימר דאקדים שבת לעירובין הואיל וחשובה שבת טובא. ובתרה פסחים הואיל ואיתיה ראשון לכל המועדים. ובתריה¹ שקלים שהוא מלפניו והדר מעניינא דעירובין¹. ובתר שבת והדר לענין שבת. ותנא סדר יומא משום דכשבת דמי וא"ע'ג דבסידור שנה איתיה אחר ראש השנה עדיף מן ראש השנה דראש השנה כמעביר יום¹ לפני הכיפורים דמי. ובתר יום הכיפורים סוכה דחג גדול איתיה וכפסח דמי. ואחריה² יום טוב דכגון דשבת הוא. ובתרה ראש השנה. ובתרה³ תענית דדמיא קצת ליום טוב דכגון שאסורין בעשיית מלאכה ומיסתברא לעשות' למיכתב תעניות בתר ראש השנה דבראש השנה ותעניות צריכין אנן למיבעי רחמי. וכמה דמפרשינן רגילין רבנן למיתנא ולמיכתבינהו ואי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרשות בידו כדאמרינן לעיל דבתרתי מסכתות אמרינן אין סדר למשנה דלא ידעינן הי כתבה רבי ברישא. ואית מסכתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות אחר מכות. ובברכות אמרינן תנא היכא קאי דקתני מאימתי:

וששאלתם לעניין התוספתא אם לאחר המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה. ודאי ר' חייא [תרצה] מיהו לא מסתיימא אי ביומיה דר' או בתריה אבל בלא ספק דבתר דמיתרצו הלכות המשנה איתרצא תוספתא אבל לא אפשר לן אי ביומיה דר' נח נפשיה דר' חייא אי בתריה כדשקלינן וטרחינן¹ בפר' הנושא בכתובות. ומיהו אמרי רבנן דביומיה דר' איתקין ברייתא

¹ So MS.² MS. י"ט. ביצה.³ MS. דבתריה.

והוּו איתניין ביה מדרשיה מן ההיא דשמעתא קמייתא דחגיגה דהוּו הנהו אילמי דהוּו
 בשביבבותיה דרבי בני אחתיה דר' יוחנן בן גודגדא ואמרו לה בני ברתיה דר' יוחנן בן
 גודגדא דכל אימת דהוּו עייל רבי לבי מדרשא הוּו עיילין ויתבין קמיה מרחשן שיפותיהו
 בעא רחמי עלייהו ואיסתסיא ואישתכח דגמירי הילכתא וסיפרא וסיפרי ותוספתא וכוליה
 תלמודא :

ודאמרתן מה ראה ר' חייא לכתבה ואמאי לא כתבה רבי. תשובה. רבי [עיקרי] תקן
 כגון כללות ולישנא [קייטא] דאפי' מחדא מילתא איכא למיגמר מינה תולי תלים. ואתא ר'
 חייא פשיט בברייתא¹ ומילי מפשיטנא ובלשון ארוכה כל כמה דאימעיט ליבא. וכל
 הברייתות מן המשנה למד וכדאמרינן אילפא תלא נפשיה באיסקריא דספינתא אמר אי
 איכא דבעי מנאי מילתא ברבי ר' חייא וברבי ר' אושעיא ולא מפשיטנא ליה ממתניא²
 נפילנא מאיסקריא וטבענא אלמא כל מה דאית ברבי ר' חייא וברבי ר' אושעיא דאינון
 ברייתא אית למפשטיה ממתניתן. וא'ע'ג דסוגיא דר' מאיר ור' יוסי הלכה כר' יוסי היכא
 דסתם רבי כר' מאיר עבדינן כסתמא אבל היכא דפריש רבי פלוגתייה בהדיא הלכה כר'
 יוסי. ואי הוא ר' חייא טעמיה דר' מאיר וסתם בברייתא כוותיה לא מקבלינן מיניה.
 כדבעא ר' נחום שמעיה דר' אבהו סתם במתניתן ומחלוקת בברייתא מאי. אמר ליה
 הלכה כסתם מתניתן. מחלוקת במתניתן וסתם בברייתא מאי אמר ליה ר' לא שנאה ר'
 חייא מניין לו משום דר' חייא תלמידיה דרבי ומן גמריה דר' הוה א'ר' חייא ולא הוה ליה
 לר' חייא אלא מאי דאיתנייה רבי. וכל חד מן רברבותיה הוה אית ליה ברייתא מינייהו
 על כל מסכתא כדאמרינן תני רב שרבייא בקידושין דבי לוי. והני ברייתות דתריצוגון ר'
 חייא ור' אושעיא עדיפן ועיקר הוּו. כדאמרינן כל מתניתן דלא מיתנייא בדבי ר' חייא
 ור' אושעיא לאו מתניתא היא ולא מותבינן מינה בי מדרשא. ובישיבות גדולות נכתבו
 ועל פי כל חכמי הדור ומינייהו אמרינן בתלמוד תנן רבנן אבל תני בר קפרא. תני
 דבי רבי שמואל. תני דבי ר' ישמעאל ותני דבי ר' אלעזר בן יעקב כולהו הנך ברייתות
 לא מיקבעו למיגרסינון כולי עלמא כדאיקבען ברייתא דר' חייא ור' אושעיא ולא אמרינן
 בה תנו רבנן אלא תניא ותנא ותונא :

סיפרא וסיפרי לאו בזמן משנתנו נכתבו אלא אחרי כן דאמרינן ביבמות אמר ליה
 ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש ראיתיו לבן פדת שהוא דורש כמשה מפי הגבורה
 אמר ליה הא לא דיליה היא הא מתניתא היא והיכא תני ליה בתורת כהנים. נפק ר'
 יוחנן תנאה בג' יומי וסברה בג' ירחי ובתר הכי איתקבעו תוספתא וסיפרא וסיפרי.
 והיכן דפליגי אמוראי וסוגיין בעלמא כחד מינייהו ותניא ברייתא כאידך עבדינן כההוא

¹ MS. adds פריט.² ?ממתניא.

דתניא כוותיה. ובריינות אחרות קטנות לאו לאורויי מינייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות. ובמקום שראה רבי דברי של יחיד ונראו לו שנאן בלשון רבים של ר' מאיר באותו ואת בנו ושנאן ר' מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים ודבריו של ר' שמעון בכיסוי הדם ושנאן בלשון חכמים. ר' ור' נתן סוף משנה כדאמרינן התם שמואל ירחינא ראה ספרו של אדם הראשון שהראהו הק' דור ודור וחכמיו דור ודור ודורשו וכת' בו ר' ור' נתן סוף משנה. אשי ורבינא סוף הוראה. רב ור' חמא¹ דרא דאמרינן אמר ר' יוחנן נהירנא כד הוה יתיבנא שבע עשרין שורין אחוריה דרב ורב קמיה דר' והוה זיקוקין דנור נפקין מפומיה דר' לפומיה דרב ומפומיה דרב לפומיה דר' ולא הוינא ידע מה אינון אמרין. ובכמה מקומות אמרי' רב תנא הוא ופליג. וכד אתא דרא אחרינא אימעיט ליבא ומילי דהוה פשיטן לראשונים מאריכין הלשון לתלמידיהם בדרא. בתרא כמו פירושים כדאמרי' בעירוב שנתנו באילן. יתיב ר' חייא בר אבהו ורב אסי כו' ואמרי' בסיפא אמר להו רב נחמן ישר וכן אמר שמואל אמרי ליה פתרתו בה כולי האי כו' ודאמרינן רב אשי ורבינא סוף הוראה בתר הכי א'ע'ג דהוראה לא הוות איקרו הנך רבוותא רבנן סבוראי כגון רב ניחומי ורבה יוסי ורב אחאי רב עינא ורב סימנא. ודבתרייהו קרינן רבנן סבוראי אותן שהיו בתר רבינא כו':

ביציאות שבת אמרי' הילל גמליאל² ושמעון זהו רבן גמליאל הזקן ושמעון בנו נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה ובתר רבן שמעון בן גמליאל שנהרג הוה רבן יוחנן בן זכאי דהוה בעידן חורבן הבית וכד אפקוהי לוות אספסיינוס נכנסו עמו ר' אליעזר ור' יהושע תלמידיו ותבע מן אספסיינוס שולשילתא דרבן גמליאל כדאמרינן בניטין. ובתר כן רבן שמעון בן גמליאל שנהרג הוה רבן גמליאל בנו של רבן ש'ב'ג. ורבן גמליאל זה הוה נשיא ביבנה ור' יהושע אב ב'ד וכיון דצעריה לר' יהושע תלת זימני' עברוהי ואוקמוהי לר' אלעזר בן עזריה שהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הסופר. והדר אהדריה לרבן גמליאל ולא עברוהי לר' אלעזר בן עזריה אלא רבן גמליאל תרתי שבתא ור' אלעזר בן עזריה חדא שבתא כדמפ' בגמ' דתפילת השחר. ובתריה דרבן גמליאל בתראי רבן ש'ב'ג בריה. ובתריה ר' בריה בציפורי ובית שערים:

שמואל ומר עוקבא בחד דרא הוה דאמרינן שמואל ומר עוקבא כי הוה יתבי וגרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל בארבע אמות וכי הוה ייתבי בדינא הוה שמואל יתיב קמיה דמר עוקבא בד' אמות. ורב נחמן בר רב הונא שכיב ונפל שמדא וגור דיוזגדר³ לבטולי שבתא ומלך במחסייה רב טביומי דהוא מר בר רב אשי כו'. שמעינן מן ראשונים ובסיפ[ר]י⁴ זכרוניהם דבעו רחמי ובלעיה תנינא ליוזגדר⁴ מלכא מבית משכבו ובטל הגזרה כו'. שכיב

¹ So MS. ² MS. after חוקן. ³ MS. דיגודר. ⁴ MS. ליוזגודר, MS. injured.

רב סמא דגן בריה דרבא. ובתריה מלך רבה ורב יוסף ומבית¹ וביומיה סוף הוראה ואיסתתם תלמודא והווי רבנן סבוראי. ואלה שמותם רב אחי מבי חתים. רב גביאה מאגריותא². רב אחי בר רב נחילאי. רבנא סמא בר רבנא יהודה. רב שמואל מפומבדיתא. רבינא בר אומצא ורב אחדבוי. רב קמינא ומר זוטרא בני רב חנינא. ובימיהם יצא מחומד בשנת תתקכ"ג³ ומבירייתו של עולם יש היום תרמוד ולמניין יוניים אלף וקצ"ה שנה. קעב לאחר חורבן נשלמו ד' אלפים והווי תנאים קודם לחורבן הבית קף שנה. הלל הזקן ורבן יוחנן בן זכאי ור' עקיבא חיו קף⁴ שנה ור' חייא ש' שנים. ור' יונתן סוף מעשה. רב הונא ורב נחמן הלכה כר' נחמן בדיני. רב אשי ורב כהנא הלכה כרב כהנא. רב אשי ורבינא הלכה כרב אשי והילכתא כמר בר רב אשי בכולי תלמודא לבר ממיפך שבועה ומיכתב הוראה. ואחריו מר רב רבה שתיקנו בימיו לתת גט לאלתר לאשה דלא כשמעתא דכלתא דרב זבד כו'. וקם מר בר רב הונא מר הלוי בר מר יצחק. וביומיה תקינו למיגבא בעלי חוב וכתובה מן יתמי מן מטלטלי כו'. והוא היה עם מר רב הונא מר הלוי ומר רב מנשה גאוני פומבדיתא כשתיקנו כתובה ממטלטלי כו'. על ידי חלום אדכרוהי לרב יוסף גאון והוה חסיד טובא וזקן מאד ואיתמר דהוה אתי אליה גביה זכור לטוב יתיב במתיבתא דיליה בכולהי יומיה. יומא חד אמר להו לרבנן כדסב ואישטיף ארווחו ליה לגברא סבא דאתא לי' ולא חזו רבנן אדם וידעו דאליהו הוה וארווחו טובא. כל היכא דתשכח קמאי דפליגי כגון רב ושמואל ותשכח בתראי דפליגי כל ההיא הילכתא כגון אביי ורבא או בתראי אחריני הילכתא כוותיהו. ואני יוסף שמעתי כי טעות סופר הוא אלא כן הוא בדמיפך שבועה כי ודאי בזו הלכה כמותו. אני⁵ רב יוסף שבתלמוד שהרי מן רבנן סבוראי הוה כמה וכמה שנים פי' אינו רב שבתלמוד מן רבנן סבוראי הוה. וסמכיניה להאיי בננו באבות בית דין מן שיעור ב' שנין יהא רעוא מן קמי קודשא ברי' הו' לשווייתנא חשובים⁶ עם החיים ועם הכת' לחיים וזכי⁷ יתנא לדבורי ישראל כהוגן וייתי משיחא בר דוד השתא בעגלא ובזמן קריב בחייכון ובחיינא אמן:

¹ So MS.; מפום בדיתא.² So MS.³ תתקכ"ג?⁴ Twice in MS.⁵ ? אינו.⁶ MS. חשובים.⁷ MS. וחכי, not distinct.

II.

❖ ספר הקבלה לרב אברהם בן דוד ❖

אמר החכם תפארת הישרים רבינו אברהם הלוי בן דוד¹ זכרנו לברכה זה סדר² הקבלה כתבנוהו * להודיע לתלמידים³ כי כל דברי רבותינו ז"ל חכמי המשנה והתלמוד כולם מקובלים חכם גדול וצדיק מפי חכם גדול וצדיק מפי ראש ישיבה⁴ וסיעתו מפי ראש ישיבה⁴ וסיעתו עד⁵ אנשי כנסת הגדולה שקבלו מהנביאים⁶ זכר כולם לברכה. ולעולם חכמי התלמוד⁷ וכל שכן חכמי המשנה⁸ אפילו דבר קטן לא אמרו מלבם * חוץ מן התקנות שתקנו בהסכמת כולם כדו⁹ לעשות סייג לתורה, ואם לחשך¹⁰ אדם שיש בו ריה מינות לומר מפני שנחלקו בכמה מקומות לפיכך¹¹ אני מסופק¹² בדבריהם אף אתה הקהה את שניו והודיעהו שהוא ממרה על פי בית דין ושלא נחלקו רז"ל לעולם בעיקר מצוה אלא בתולדותיה ששמעו עיקרה מרבوتיהם ולא¹³ *שאלום על¹⁴ תולדותיה מפני שלא שמשו כל צרכן, כיוצא בדבר¹⁵ לא נחלקו אם מדליקין נר בשבת אם לא ועל מה נחלקו במה מדליקין ובמה אין מדליקין * וכן לא¹⁶ נחלקו אם אנו * חייבין לקרוא¹⁷ קריאת שמע * ערבית ושחרית¹⁸ אם לא. על מה נחלקו מאימתי קורין את שמע בערבית¹⁹ ומאימתי קורין את שמע בשחרית²⁰ וכן בכל²¹ דבריהם:

מאדם עד המבול אף ות'נו שנה, מהמבול עד אברהם רצב שנה²². משנולד אברהם עד שיצא מחרן פעם ראשונה נב שנה, משיצא²³ מחרן עד מעמד בין הבתרים יח שנה ושב לחרן ועמד שם ה' ²⁴ שנים וחזר לארץ כנען בן עה שנה, ועד שנולד יצחק כה שנה, ועד שנולד יעקב ס' שנה, ועד רדת יעקב למצרים קל שנה, ועד שמת יעקב במצרים²⁵ י' שנה.

ישיבתו⁴ לתלמידים להודיעם o.³ ספר. Ed. pr. O. o.² דאווד. o.¹
 התלמוד P.⁸ תורה. P.⁷ מן התנאים A.⁶ של אנשי and P. מאנשי So o. Ed.⁵
 לפיכך o.; מסתפק L. O. P.¹²; לכך E. omits.¹¹ נחשך P.¹⁰ A. omits.⁹ יש ספק
 חובה לקרות¹⁷ ולא¹⁶ בו¹⁵. שמעו A.¹⁴ ושלא L.¹³ ערבין¹⁹ ושחרית וערבית¹⁸
 מצאתי E. O. P. add לכל²¹ שחרין²⁰ ערבין¹⁹ ושחרית וערבית¹⁸
 ח'.²⁴ בעת צאתו and מצאתו²³ בקבלה קצב והזמן הוא רצב.
²⁵ Some י' ; י'.

ועד שמת יוסף נז שנה¹, משמת יוסף עד *שעמדו במצרים² נביאי השקר מבני אפרים ונגלעד והטעו את ישראל ונהרגו * קי שנה³, ועד צאתם מארץ מצרים ל' שנה, יצאו ישראל⁴ ממצרים בניסן שנת ב' אלפים תמ"ח⁵ ועד בנין בית ראשון תפ' שנה, נבנה הבית⁶ בשנת ב' אלפים תתקכ"ז ועד חרבן הבית תל"ג שנה אבל תי' שנה * מנו לו⁸ כי מתחלת גלות יהויקים לא נחשב המלכות וזה פרטן, במדבר מ' שנה, יהושע נח, זקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע יז, עתניאל מ', אהוד פ', ובסופן שמגר שנה אחת, דבורה וברק מ', גדעון מ', אבימלך מ'⁹, תולע כ"ג, יאיר כ"ב, יפתח ו', אבצן ז', עבדון ח'¹⁰, אילון עשר¹¹, שמשון כ', עלי מ', שמואל י"א, שאול ב, דוד מ', שלמה מ', ונבנה הבית בשנת ג' למלכותו, רחבעם י"ז, אביה ג', אסא מ"א, יהושפט כ"ח, יורם ח', אחזיהו שנה אחת, עתליהו¹² שש, יואש מ', אמציה כ"ט, עזריהו¹³ נב, יותם יז, אחז יז, חזקיהו כ"ט, מנשה נח, אמון ב', יאשיהו ל"א, יהואחז ג' חדשים, יהויקים י"א, יהויכין ג' חדשים, צדקיהו י"א, הרי"ל¹⁴ תל"ג¹⁵ מסוף השנה השלישית לשלמה עד שחרב¹⁶ הבית, יהויכין, שאלתיאל בנו, זרובבל בנו, משולם בנו, חנניה בנו, ברכיה בנו, חסדיהו בנו, ישעיהו בנו, עובדיהו בנו, שכניהו בנו, שמעיה בנו, נעדיהו בנו, חזקיהו בנו, ואומרים כי אחי¹⁷ חזקיהו בן נעדיהו היה הלל, כל אלה נשיאי ישראל בבבל ועלה הלל מבבל והיה בארץ ישראל לנשיא מאה שנה קודם לחרבן בית שני * רבן שמעון בנו¹⁸, רבן גמליאל הזקן בנו, ר'שב"ג¹⁹ בנו רבן גמליאל²⁰ בנו, * ר'שב"ג בנו רבנו הקדש בנו רבן גמליאל ברבי בנו²¹ ר' יהודה הנשיא²² בנו:

משה רבנו ע"ה קבל²³ את התורה מסיני עשרת הדברות בסיון שנת ב' אלפים תמ"ט²⁴ ושאר המצות בשאר אותן מ' יום²⁵ שעמד בהר עד יום י' י"ז²⁶ בתמוז שירד וישבר את הלוחות ובשאר ימי²⁷ השנה הראשונה לצאתם מארץ מצרים ובשנה השנית עד מ' באב ששבו המרגלים מתור הארץ ולא אבו לעלות ונגזרה גזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ ומשם ואילך לא נצטוו על שום מצוה כלל ונפטר משה רבנו ע"ה ביום שבת בעת המנחה * בו באדר²⁸ שנת ב' אלפים תפ"ט: יהושע בן נון ע"ה קבל ממנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה שהרי משה רבנו ע"ה היה יושב ודן כל ישראל מן הבקר ועד הערב ואלו תורה

¹ O. P. add (P. שנה נ"ד (כ"ח שנה). ² L. שבאו; O. שיצאו.
³ A. בית. ⁴ תמ"ט. ⁵ O. P. Some MSS. omit. ⁶ A. בית ועשר אנשים ל' שנה.
⁷ A. ח. ⁸ A. בטלו. ⁹ A. O. ג'. ¹⁰ A. adds עשר. ¹¹ A. adds עשר.
¹² O. adds המרשעת. ¹³ L. עזריה. ¹⁴ A. O. add כאן. ¹⁵ L. O. שש.
¹⁶ P. תל"ג; תל"ג. ¹⁷ O. P. add בן אחי. ¹⁸ So MSS. ¹⁹ O. ∞. add בר פלוגתיה דר' יהושע.
²⁰ O. adds ביום השבת. ²¹ Some omit. ²² O. נשיאה. ²³ O. קבל משה...
²⁴ A. adds בשבעה בו. ²⁵ O. הימים. ²⁶ P. ח. ²⁷ Some omit.

שבכתב אין בה אחת מני אלף מכל הקורות המתחדשות¹ ואח"כ שם עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמישים ושרי עשרות ואמר להם שמוע בין אחיכם ושפתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו והוא אמר על עצמו ואצוה אתכם בעת ההיא (לאמר) את כל הדברים אשר תעשון ואין מצוה זו אלא תורה שב'עפ' * ובענין שחיטה והלכותיה כתי'² כאשר צויתך מלמד שנצטוו משה בשחיטה מצות שאינן כתובות בתורה ואי אפשר שלא הודיע³ אותם ליהושע. יהושע מסרה לזקנים ונפטר לחיי העולם הבא בשנת ב' אלפים ותק"ז. זקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע מסרוה לנביאים ונביאים מסרוה זה לזה דור אחר דור עד חגי זכריה ומלאכי. נביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה והם זרובבל בן שאלתיאל בן יכניה מלך יהודה והבאים עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה (נחמני) מרדכי בלשן מספר בגוי רחום בענא אלה הם ראשי⁴ כנסת הגדולה:

נבנה בית ראשון בשנת ב' אלפים תתקכ"ט ועמד תכ"ז שנה וחרב אחר שהיתה⁵ מלחמה ז' שנים ועמד בית ראשון חרב ע' שנה * ומה שאמרנו שעמד בית א' חרב ע' שנה כך היה כי⁶ בשנת מט' לחרבנו שהיא שנת אחת לכורש מלך פרס התחילו לבנותו וכתבו עליהם רחום בעל טעם ושמי ספרא אגרת⁷ לכורש מלך פרס והשיב בתשובתו כען שימו טעם לבטלא גובריא אילך וקרייתא דא לא תתבני עד מני טעמא יתשם והות בטלא עד שנת תרתין לדריוש מלכא:

בא וראה כמה נאמנות נחומותיו⁸ של אלהינו יתברך שמו * כי כעין⁹ גלותם כך היתה גאולתם. מתחלת גלותם ועד חרבן הבית וסור המלכות כ"א שנה. ומעת שהוחל להבנות עד שכלו¹⁰ אותו¹¹ כ"א שנה כי בשנה שמקצתה שנת ג' ליהויקים¹² ומקצתה שנת ד' ליהויקים מלך נבוכדנצר. ועלה לירושלים ונתן יי' בידו את יהויקים מלך יהודה ודניאל חנניה מישאל ועזריה בשנת ג' * למלכות יהויקים¹³ והיא השנה הראשונה למלכות נבוכדנצר מלך בבל ולקץ שבע שנים מת יהויקים מלך יהודה ומלך יהויכין ועלה נבוכדנצר והגלה את יהויכין מלך יהודה ועשרת¹⁴ אלפים מהגולה ואנשי החיל שבעת אלפים הרי אלו יז' אלף והזכירו¹⁵ בספר ירמיהו שלשת אלפים ועשרים ושלושה. * כי ראשי האבות הזכיר ירמיהו¹⁶ ולא הזכיר עלות נבוכדנצר על יהויקים¹⁷ בהגלותו את דניאל. ועוד עלה נבוכדנצר בשנה הששית¹⁸ למלכות צדקיהו היא שנת יח' למלכות נבוכדנצר והגלה מישראל תתכ"ב אנשים. ועוד בשנת כג'

¹ אשר נתחדשו. A. ² O. דכתי'. ³ כעין. ⁴ P. adds אנשי. ⁵ o. הורה. ⁶ Some add בו. ⁷ אגרת. ⁸ O. P. לנחמות; o. תנחומותיו. ⁹ L. O. אבל. ¹⁰ A. שהושלם. ¹¹ Some omit. ¹² A. נחמות. ¹³ כענין. L. ¹⁴ עם עשרת. L. ¹⁵ A. למלך יהויקים. A. ¹⁶ כי ירמיהו לא הזכיר כי אם ראשי האבות. A. ¹⁷ והם נזכרים. ¹⁸ P. השנית.

לנבוכדנצר הגלה את צדקיהו והחריב הבית ומפני שנים מקומעות שהיו ביניהם נמצא בין גלות דניאל וגלות צדקיהו כֹּא שנה שלימות, ועמד עוד נבוכדנצר הוא במלכותו כֹּב שנה כי מֹה שנה מלך ומלך אויל מרודך בנו כֹּב¹ שנה ובשנת מלכותו נשא את ראש יהויכין מלך יהודה ומת אויל מרודך ומלך בלשצר בנו ג' שנים וקשרו עליו שריו והכוהו וימת בבית משתהו וזהו * שהתנבא עליו² ישעיהו ערוך השלחן צפה הצפית אכל ושתה קומו השרים משתחו מִגֵּן ונתקיים לנבוכדנצר ועבדו אותו כל הגוים ואת בנו ואת בן בנו הרי כאן מֹה שנים לנבוכדנצר כֹּב לאויל מרודך וג' לבלשצר הרי³ למלכות בבל ע' שנה, ומפני שלא נגאלו בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי אשר המלך⁴ על מלכות כשרים תמה דניאל ע"ה וזה שכתוב בשנת אחת למלכו⁵ אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי' אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה עד שבעים שבועים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לבלה הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון ולהביא צדק עולמים ולהתום חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים הודיעהו ימי הגלות ימי הגאולה, ושבעים שבעים הם ת"ץ שנה ע' שנה שעמד הרב ותכ ימי בית שני עד עלות אספסינוס ומיטוס לבלה הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון זה בנין בית המקדש ולהביא צדק עולמים זה⁶ שחזרו⁷ ישראל למוטב ולא עבדו אלהים אחרים ולא הושיבו נשים נכריות ולא הלעיגו על המצות והתקינו שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת⁸ ולהתום חזון ונביא זה פטירת חגי זכריה ומלאכי שאז פסקה נבואה מישראל ולמשוח קדש קדשים בבנין⁹ בית המקדש ההיכל לפני ולפנים ותרע ותשכל ממוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבועים שבעה, זהו שהתחילו לבנות ירושלם בשנה השנית להפלת דניאל בשנת אחת לכורש מלך פרס ונקרא משיח שכך כתוב בה אמר יי' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו והודיע המלאך לדניאל כי ממוצא דבר כלו¹⁰ מעת שדבר ירמיהו דבר זה שהוא מגלות צדקיהו עד משיח נגיד והוא כורש שבועים שבעה שהם מֹט שנה, * וכי אין¹¹ החשבון מגלות דניאל אלא מגלות צדקיהו וזהו פרטן נבוכדנצר אחר החורבן כ"ב שנה אויל מרודך כֹּב שנה בלשצר ג' דריוש שנה אחת ושנה ראשונה לכורש הרי כאן מֹט שנה והם שבועים שבעה כלומר¹¹ עוד נשאר כ"ח שנה לאחר שהתחילו לבנותו ברשיון כורש צא משבועים * שבעים שבעה¹² נשאר שבעים סג צא מהן שבועים סב והם תכ שנה שעמדה המלכות, נשאר שבוע אחד שהיה במלחמת אספסינוס ומיטוס חורגו ונקרא בנו ועל תכ שני היישוב הוא אומר שבועים סב תשוב ונבנתה רחוב וחרין וזהו שאמר ובצוק העתים כי בצער גדול נבנתה החומה ככתוב ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנחנו פושטים בגדינו איש שלחו המים

¹ כ"ג.² שנתנבא.³ Some add כאן.⁴ מלך; המליך.⁵ לדריוש.⁶ עד. o.⁷ L. משחזרו.⁸ ω. adds במנחה.⁹ O. זה בנין.¹⁰ ואין. A.¹¹ Some omit.¹² So all MSS. (A. (שבעה שבעים ושבע).

ושאר הענין. ואחר תב שנה הוא אומ' ואחרי השבועים סב יכרת משיח ואין לו זה אגריפס המלך ומונכו בנו שהכם אספסינוס וימיתם ג' שנים ומחצה קודם חורבן הבית ועלה אספסינוס וטיטוס והגביר¹ ברית לרבים בשבוע האחרון אבל בחצי השבוע כפר בבריתו והשבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם מפני הכעסים² שהכעיסוהו * הפריצים מישראל³ וזהו והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וכן היתה גאולתם של ישראל. נהרג בלשצר והמלך על מלכות כשדים דריוש בן אחשורוש מזרע מדי ומלך שנה אחת ומת ומלך כורש ג' שנים ובשנת אחת למלכו העיר ה' את רוחו לבנות בית המקדש וא' ח' כ בטלו ומלך הוא ג' שנים * ונהרג על ידי⁴ מלכת שטים⁵ מפני שהרג את שני בניה ומלכים גדולים היו ומלך אחריו אחשורוש י' שנים ומת ומלך בנו אשר ילדה לו אסתר הוא דריוש והוא ארתחשסתא. בשנת שטים למלכו נבנה הבית בן ז' שנים היה במלכו ומלך לב שנה ועלה עליו אלכסנדרוס מוקדון ויכהו וימיתו בשנת ל' לבנין הבית ותכרת⁶ מלכות פרס והתחילה מלכות יון:

הדור השני מאנשי כנסת הגדולה שמעון הצדיק⁷ וישמו עדוא בן יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול בימיו⁸ נשמדה מלכות פרס * על יד אלכסנדרוס מלך יון ובא אלכסנדרוס זה לירושלם⁹ לאחר שהשמיד את מלכות פרס ובקש להחריב את ירושלם ולהגלותה פעם שנית בשנת ארבעים לבנין בית המקדש¹⁰ ויצא שמעון הצדיק * אל המלך¹¹ וכשראהו המלך גדלו ונשאו ונתן לו שאלתו ושאל שמעון הצדיק ממנו שלא להחריב הבית ושלא להגלות את העיר והמלך צוה להעשות כן ותמהו שריו ועבדיו שהיו יודעים שאמ' להחריבו¹² ולעולם לא חזר בדבריו. והוא אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצח לפני במלחמתי¹³ והתנה המלך על¹⁴ שמעון הצדיק שכל בן שיוולד * לו ולכהנים¹⁵ באותה שנה יקרא אלכסנדר על שמו. ושיתחילו ישראל¹⁶ מנין שמתותיהם מאותה שנה והיא שנת אלף לצאתם ממצרים והיא שנת ג' אלפים ות"ץ ליצירה ובאותו הזמן נפטר עזרא הסופר וחגי זכריה ומלאכי ונסתלקה נבואה מישראל. ונעשה * להם זה הנס הגדול¹⁷ ע"י שמעון הצדיק לא נעשה כן לא לענן ולא ולקרקסאני ראשי המינות¹⁸ ומצא אלכסנדר המלך בארץ ישראל כותים הרבה שהיו מימי סנחריב וראשיהם סנבלט החורוני * עם מקצת¹⁹ ישראל

כי הרגתו; והרגתו⁴. פריצי ישראל³. A. O. והפר¹.
 הוא היה כהן⁷. O. adds. ונכרתה⁶. E. היא תלמידה². Some omit.
 משמש בבית אחר מות הכהן הגדול⁵. O. P. ועלה... על⁹. A. כאשר⁸. O. אליו¹¹. Some add.
 אלו¹¹. Some only¹⁵. עם¹⁴. במלחמה¹³. Some omit.
 לכהנים¹⁵. Some only¹⁵. Ed. המינין¹⁸. o. ; המינין¹⁸. Ed. ישראל גם גדול זה¹⁷. O.
 ומקצת¹⁹. Some omit.¹⁶

ומבני יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול נתחתנו בהם והבריחום¹ עזרא הכהן ונחמיה התרשאתא מבית יי' וכבוא המלך אלכסנדר אל ארץ ישראל סר למושמתו סנבלט החורוני וראשי הכותים וישאלו ממנו שיבנו הכהנים חתניו וכל אשר הושיבו נשים נכריות ולא אבו לשלחם בית המקדש אחר בהר גרזים וצוה המלך להעשות כן ויבנו את הבית. אז יחלק * עם ישראל לחצי². חצי העם היה אחרי שמעון הצדיק * ואנטיגנוס תלמידו וסיעתם³ וכפי מה שקבלו מעזרא ומן הנביאים⁴ והחצי אחרי סנבלט וחתניו והקריבו עולות וזבחים חוץ לבית יי' וחקקו חוקים ומשפטים כאשר בדאו מלבם ובבית זה היה כהן מנשה בן יהושע בן יהוצדק וצדוק ובייתום וחבריו היו לראש. זאת היתה תחלת המינות⁵:

הדור השלישי * אנטיגנוס איש סוכו⁶ קבל משמעון הצדיק וסיעתו הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס וצדוק ובייתום שאלוהו על דבר זה והשיב להם תשובה שעל לקבל פרס בעולם הזה אינו בטוח אלא על העולם הבא והם כפרו בדבריו ואמרו מימינו לא שמענו על עולם הבא והם היו תלמידיו וחלקו עליו והלכו אל מקדש הר גרזים והיו שם לראשים ועמד שם בית זה ביד⁷ הכותים והמינים⁸ כמו מאתיים שנה שבשנת רי"ב לבנין בית שני * שהיא שנת ג' אלפים תרפ"א⁸ מדר מתתיהו בן יוחנן כהן גדול הוא הנקרא חשמונאי באנטיוכוס מלך יון ועמד הוא ובניו על משנה מלך יון המולך בירושלם והרגוהו ואת כל חילו ומלך חשמונאי שנה אחת ומת. ואחריו מלך יהודה בנו הגבור הגדול מבניו ששה שנים ומת. ואחריו יהונתן אחיו בן חשמונאי מלך ששה שנים ומת. ואחריו שמעון אחיו י"ח שנה ומת. ואחריו יוחנן בן שמעון בן חשמונאי והוא הנקרא הורקנוס הראשון הוא עלה והחריב מקדש הכותיים והרג את⁹ המינים⁵, ובשבו בשלום עשה משתה לחכמים ובטוב לב¹⁰ זקן אחד מהחכמים אמ' למלך רב¹¹ לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן לפי שנשבת אמו של המלך בהר המודיעים¹² שהצרו הגוים שמעון¹³ אביו¹⁴ בהר וברח ונלכדו נשיו ואחרי כן שבו לידו מפני כן היו לוחשים שהמלך חלל היה. וכשמוע המלך דבר זה כעס מאד¹⁵ וצוה להרוג את כל החכמים. והמלך זקן מאד ולאחר ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה נעשה צדוקי ומת המלך יוחנן ומלך תחתיו אלכסנדר בנו והוא הנקרא ינאי מלכא והיה שונא את החכמים. והיה מנהג ישראל באותו זמן לשמות

E. עם סיעתם³. העם לשני כתות O. והחרימום A. adds. וחבריהם. ¹ עם ישיבותם. ⁴ The last two words in E. P. ⁵ צדוקים. ⁶ A. אנטיוכוס; some שוכה. ⁷ בין; L. בית. ⁸ A. omits; o. תרס"א, corrected. ⁹ כל A. שאמך (ש"א המלך) שבויה היתה ונשבת במודיעים. ¹⁰ O. לבם. ¹¹ די. ¹² לשמעון. ¹³ אביך. ¹⁴ Lacuna in A. with the following words by a later hand: החקירה ישו תלש מכאן הדף אשר היה כתוב בו: האמת על זמן ישו.

ביום הערבה והיו מכים זה את זה במורביות של ערבה וכיום ערבה אחד עשו כן והמלך אלכסנדר עומד על המזבח להקטיר ורגמו אחד מן התלמידים על מצחו באתרוג וירם ימינו מעל המזבח ויאמר חרב. והרג גם הוא בחכמים מכה גדולה חוץ משמעון בן שטח שהיה אחי אשתו, וברח יהושע בן פרחיה תבירו לאלכסנדריא של מצרים עד שבקש עליו שמעון בן שטח רחמים¹ מן המלך והחזירו. ואין *אנו רוצין² להפסיק סדר הקבלה בזכרון מלכי בית שני, וכשנשלים סדר הקבלה נזכיר את כולם ונרמו שיש עליהם מדברי נביאים שיש בכך נחמות גדולות:

יוסי³ בן יועזר איש צרידה ויוסי⁴ בן יוחנן איש ירושלים קבלו מאנטיגנוס איש סוכו והם וסיעתם הדור הרביעי:

יהודה בן טבאי ונתאי הארבלי קבלו מהם הם וסיעתם הדור החמישי:
יהושע בן פרחיה⁴ ושמעון בן שטח קבלו מהם הם וסיעתם הדור הששי *וכותבי זכרונות בישראל אומרים שיהושע בן פרחיה הוא רבו של ישו הנצרי ואם כן הוא בימי ינאי המלך היה וכותבי זכרונות באומות העולם אומרים כי בימי הורדוס נולד ובימי ארקילוס בנו נתלה ומחלוקת גדולה הוא שהפרש גדול יש ביניהם יותר ממאה ועשר שנים. ומזכירי⁵ אומות העולם מסיימים דבריהם בכמה סיומים ואומרים שבשנת נ"ב למנין שטרות נולד ולאחר ל"ג שנה נתלה ושהיה זה בשנת ל"ח למלך אגוסטוס מלך רומי בימי הורדוס⁶ ונתלה בימי ארקילוס בנו. והם טוענים כ"כ לאמר שלא עמד הבית ומלכות ישראל אחר תלייתו אלא מעט. ומסורת אמת יש בידנו מן המשנה ומן התלמוד *שלא החליפו שום דבר⁷ כי יהושע בן פרחיה ברח למצרים בימי אלכסנדר והוא ינאי ועמו ברח ישו הנוצרי וקבלת אמת בדינו כי בשנת ארבע לאלכסנדר המלך נולד ובשנת רס"ג לבנין הבית ושנת נ"א למלכות בני⁸ השמונאי נתפש והוא בן שש ושלושים שנה בשנת ג' למלכות אריסטובלוס בן ינאי¹⁰:

שמעיה ואבטליון קבלו מהם וגירי צדק היו והם הדור השביעי:
הלל ושמאי קבלו מהם * והם הדור השמיני⁷ הלל עלה מבלל והוא בן מ' שנה ולמד מ' שנה *וק"כ שנה היו ימי חייו¹¹ ומבית דוד היה ומזרע המלוכה ושמונים תלמידים היו לו גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל. קטן *שבכולם רבן יוחנן בן זכאי והיה חברו מנחם

¹ Some omit. ² רצוני; P. omits from ואין to גדולות l. 7. ³ יוסף. ⁴ E. O. P. ונראים הדברים שהיה בימי הלל ושמאי ⁵ Ed. and L. זהו רבו של ישו הנוצרי (Ed. יהושע בן פרחיה חכם אחד שהלך ג"כ לאלכסנדריא של מצרים וישו עמהם ומשם (שם) (Ed. והוא שנת. ⁶ רצ"ב; o. ⁷ Some omit. ⁸ Ed. ⁹ O. הורקנוס. ¹⁰ החלקו שהרי מזכירי. ¹¹ Ed. בית; o. השמונים ובשנת רס"ג לבנין הבית. ¹² Ed. ¹³ o. omits from l. x. ¹⁴ והוא בן ק"כ שנה כשמת.

ומת בימיו ולא נחלקו. יצא מנחם ונכנס שמאי¹ ובנו היה רבן גמליאל הזקן ובן בנו רשבג הראשון. שלשה אלה נהגו נשיאותם בבית המקדש מאה שנה במלכות בני הורודוס שכן היה המנהג בבית שני שהמלך מבני חשמונאי או מעבדיהם בני הורודוס היה המוציא והמביא במלחמה ובכל דברי מלכותו אבל כל דברי תורה חוקים ומשפטים על פי הנשיא מבית דוד היו נעשים ועל פי הכהן הגדול והסנהדרין. וכן אתה מוצא במס' סנהדרין [י"א ב.]. מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית ויוחנן סופר הלז יושב לפניו ושלוש אגרות התוכות² בידו ואמר לו טול אגרתא חדא וכתוב עלה לאחנא בני גלותא דבבל ולאחנא בני גלותא המדי ולאחנא בני גלותא דיון ולשאר כל גלותהון דישראל שלמכוון יסגי³ מהודענא לכוון דאמריא דעדקין וגזליא רכיכין וירחא⁴ דאביבא עדיין לא מטא ושפרת מילתא⁵ באנפאי ובאנפי חבראי ואוסיפת על שתא דא ירחא חדא. הרי ידענו שרבן גמליאל זה היה ראש ישיבה ונשיא היה ומעשיו היו מקובלים בכל ארץ ישראל ובכל גלויות ישראל ולא מיחה בו המלך ולא אדם בעולם ואלו ללקרקסאני לא היו נשמעין בן ולא לענן והקב"ה אמר ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ואמר והאיש אשר יעשה בודון לבלתי שמוע אל הכהנים וגו' בא וראה אם היה זה שופט ישראל אם לא. והלל וסיעתו הם הדור התשיעי:

רבי יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. בימיו עלה אספסיאנוס על ירושלם והיה בירושלם אבא סיקרא ראש הליסטים והוא בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי הוא יצא אל המלך אספסיאנוס בלט ושאל ממנו שיצא אליו ריב'ז ועשה המלך בקשתו ויצא ריב'ז אל המלך אספסיאנוס וידע המלך את רוב חכמתו וכברו ונשאו והוא היה ציר⁶ על ירושלם ומת נירון מלך רומי ונמנו יועזי רומי שימלך⁷ אספסיאנוס⁸ ונסע לרומי והשאיר טיטוס בנו לצור על ירושלם וצוהו לכבד את ריב'ז מאד וחרב⁹ בית המקדש בשנת שלשת אלפים ותתכ"ט ונהרג ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ורשב'ג הזקן* והוא היה נשיא¹⁰ ורצה טיטוס להרוג את רבן גמליאל בנו ופיסו ריב'ז ונתפיים. נמצאו עשרה דורות מזרובבל¹¹ והבאים עמו עד ריב'ז וגם הוא היה קב¹² שנה מ' שנה נתעסק בפרקמטיא ומ' שנה למד תורה וכל חכמה שהיתה בדרורו ומ' שנה לימד את ישראל ושפטן ולאחר חורבן הבית עלה ליבנה ושם שפט את ישראל ותקן תקנות וסייגות¹³ לתורה עד שנפטר ביבנה:

רבן גמליאל בנו של רשב'ג הנהרג בשמד¹⁴ הוא היה ראש ישיבה¹⁵ ונשיא אחר

לעיל כתב שמעון בנו ר"ג הזקן בנו רשב'ג בנו וכן איתא בגמרא¹ Ed. and o. add פתוחות². הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם מאה שנה לפני חורבן הבית וכו' להמליך את⁷ O. שר⁶. דא⁵. חזמן ירחא⁴ O. לעלם³ O. adds והם זרובבל¹¹ Some omit¹⁰. והחריב⁹ O. אספסיינוס⁸. שם ביבנה¹⁶ O. adds בניורה¹⁴ O. וסייג¹³. קב¹².

פטירת רי'ב'ז ובעל אחותו היה ר' אליעזר בן הורקנוס וחבריו ר' יהושע בן חנניה חכם גדול ואב ב"ד ופחמי¹ היה ור' יוסי הכהן² הגלילי³ ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך ור' יוחנן בן נורי ור' יוחנן בן ברוקא ושמואל הקטן ור' אלעזר בן חסמא ור' אלעזר בן עזריה כהן עשירי לעזרא ועשיר גדול היה ור' חלפתא ור' יוסי בן קיסמא⁴ כל אלה דור אחד הם ונחלקו רבן גמליאל ור' יהושע על עדות החדש שבאו עדים בלוד [מש' ר"ה ב ת] ואמרו ראינהו שחרית במזרח וערבית במערב א"ר יהושע עדי שקר הם *היאך מעדין על האשה שילדה ולמחר⁵ כרסה בין שיניה. וכשבאו ליבנה קבלן רבן גמליאל שלח לו רבן גמליאל לר' יהושע גזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך ועשה ר' יהושע כדברי רבן גמליאל. ועוד נחלקו על תפלת ערבית אם היא רשות או חובה [ברכות כ"ז ב.]. ועוד נחלקו על בכור שנפרטה⁶ שפתו אם בעל מום הוא אם לא [בכורות ל"ז א.]. ובכולם כפה ר"ג את ר' יהושע וזעפו *שבעים זקנים חביריו⁷ ונמנו והוסר רבן גמליאל מהיות ראש ישיבה והוקם ר' אלעזר בן עזריה והיה לראש ואח"כ נתפייסו הזקנים לרבן גמליאל והחזירוהו⁸ ולא הוסר ר' אלעזר בן עזריה מהכלל⁹ אלא ר"ג היה דורש שתי שבתות ור' אלעזר בן עזריה שבת אחת ונפטר ר"ג בימי ר' יהושע ועמד ר' יהושע לסתור את דבריו וכעס ר' יוחנן בן נורי והעלה את רש"ב'ג לראש בנשיאות. הרי זה דור אחד אחר החורבן:

ר' עקיבא היה ראש ישיבה אחר רבן גמליאל והיו חביריו שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ואלישע אחר ורבי טרפון ור' ישמעאל ור' יהודה בן בבא ור' יהודה בן דימאי ור' חנינא בן תרדיון ור' ישבב הסופר ור' סימאי ור' חוצפית התורגמן¹⁰. כל אלה דור שני אחר החורבן ובימיהם היה בבבל ר' יהודה בן בתירא ומחביריו¹¹ של רי'ב'ז היה אלא שהאריך ימים הרבה:

ובימי אלו עמד אדם אחד שהיה שמו כוויבא¹² ומען שהוא משיח בן דוד ושלה יד במלך דמשטיאן¹³ מלך רומי *והרג משנהו שהיה בא"י ודמשטיאן מלך רומי¹⁴ עודנו נער ולא נתחזק לפניו ומלך¹⁵ כוויבא זה בביתר שנת נ"ב לחורבן הבית ומת במלכותו ומלך בנו רופוס¹⁶ פירוש זה השם אדמוני ומת¹⁷ גם הוא ומלך בנו ושמו רומולוס ונקבצו אל כוויבא ואל בניו עם רב¹⁸ מישראל ששבו מכל מקומותיהם ובימי רומולוס בן רופוס¹⁹ בן

ור' יוסי הכהן In O. between the lines.³ Only in o.² אבל פחמי¹ על O.⁷ שנפגמה. ⁶ מפני היאך . . . והרי O.⁵ ר' עקיבא חסר כאן Marg. L.⁴ זה זקנים חביריו. ⁸ Only in O.; P. אל נשיאותו ולראש ישיבה. ⁹ Some add. ¹⁰ המתורגמן. ¹¹ וחביריו. ¹² בן כוויבא o.¹³ דמשטיין ¹⁴ O. P. omit. ¹⁵ ועמד E.¹⁶ פירוש A. P. ¹⁷ A. adds and ¹⁸ O. adds מאד. ¹⁹ A. פירוש.

כוזיבא התחוק אדריינוס קיסר ועלה לארץ ישראל ולכד¹ ביתר בתשעה באב שנת ע"ג לחורבן הבית והרג את רומלוס והכה בישראל מכה גדולה² שלא נראתה ולא נשמעה כמוה לא בימי נבחראדן ולא בימי טיטוס ונשרף ר' חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו ונהרג ר' ישבב הסופר³ ור' הוצפית התורגמן⁴, ור' יהודה בן בבא גם הוא נהרג על שגזר מלך רומי שמד⁵ על ישראל שכל הנסמך יהרג וכל הסומך יהרג והעיר שסומכין בה תחרב והלך הוא וישב בין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון⁶ ור' אלעזר בן שמוע⁷ ובאו עליו אויבים ועשו את כל גופו ככברה ונהרג ר' אלעזר בן שמוע וקודם לכן סרקו את בשרו של ר' עקיבא בן יוסף במסרקות של ברזל. כל זה בא להם בימי פולמוס של אדריאנוס קיסר ומפני כעסו של בן כוזיבא ונתקיים בהם מה שכתוב ע"י דניאל ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה ובשבי ובבוזה ימים. ובימי אלו היה בטלמיוס ונכתב ספר אלמגיסטי:

רבן שמעון בן גמליאל השני הוא היה לראש אחרי מות ר' עקיבא וחביריו היו ר' מאיר ראש כולם ור' יהודה ור' יוסי ור' אלעזר בן שמוע ור' נתן ור' שמעון בן יוחאי⁸ והסכימה דעת ר' מאיר ור' נתן לביישו ברבים שהיו יותר חכמים ממנו ונגלה⁹ לו הדבר ומשם ואילך לא הוזכרו ר' מאיר ור' נתן בשמותיהם אלא לר' מאיר קראו אחרים ולר' נתן יש אומרים. הרי לך דור שלישי אחר החורבן:

רבנו הקדוש הוא ר' יהודה הנשיא וראש¹⁰ ישיבה בן רש"ב¹¹ כי ראה יי' את עני ישראל מורה¹² מאד וקיים להן מה¹³ שכתוב ע"י דניאל ובהכשלם יעזרו עזר מעט. ומת אדריינוס ומלך ברומי אנטונינוס בן אסירוס והיה אוהב את רבנו הקדוש כנפשו ואומרים¹⁴ שגיררו בסתר והיו ימי רבינו הקדוש כלם ימים טובים לישראל והארץ ימים ובימיו מת אנטונינוס בן אסירוס ומלך אנטיופוס ואחריו¹⁵ מלך קומודוס¹⁶ וכולם * כבדו ונשאו את רבנו¹⁷ הקדוש כל ימיו:

ור' יהודה הנשיא זה שהוא רבנו הקדוש קבל מר' אלעזר בן שמוע ומר' יוסי והיו חביריו ר' ישמעאל בר' יוסי ור' שמעון¹⁷ בנו של ר' יוחנן¹⁸ בן ברוקא ור' אלעזר בן רש"ב¹⁹ ור' אלעזר ור' שמעון בני ר' יהודה ור' יהושע בן קרחה וסומכוס ופלימו ואיסי בן יהודה ור' ראובן בן איצטובלי²⁰ ויוחנן בן פנחס ור' פדת ור' אלעזר

¹ L. adds רופיש; others have ולקח. ² P. adds מאד; A. מכה רבה. ³ L. and o. add סימאי. ⁴ המתורגמן. ⁵ גזירה. ⁶ A. E. O. omit. ⁷ A. E. O. add ונתגלה. Ed. זעלה. ⁸ O. יאחי. ⁹ O. וזעלה. ¹⁰ חוק. ¹¹ מוכה; A. מורה; o. חוק. ¹² Some מקרא ואתרי מות אנטיופוס. ¹³ A. O. P. ואמרו במסכת ע"י. ¹⁴ A. O. P. ע"י דניאל and omit האיצטובולין. ¹⁵ אלעזר. ¹⁶ אישמעאל. ¹⁷ גדלו... לר' A. ¹⁸ קונדוס. ¹⁹ O.

בן פרטא ור' יעקב איש כפר חטיא¹ ור' פנחס בן יאיר וזה רבנו הקדוש חבר את המשנה בשנת שלשת אלפים תתקמ"ט שהיא שנת ת"ק למנין שטרות ושנת ק"נ לחורבן² הבית. זה דור רביעי לחרבן. * ועוד בימי³ רבנו הקדוש * נעשו רוב ספרי רפואות שבימיו היה⁴ גאלינוס אבל * ספרי אבוקראט הרופא בימי מרדכי ואסתר כתבם שבאותו הדור היה⁵ :

ר' חנינא * בר חמא היה ראש ישיבה לאחר פטירתו של רבנו הקדוש⁶ שכן צוה רבינו הקדוש והיו חבריו⁷ בני רבנו הקדוש ור' הושעיא ור' שמעון ורבן גמליאל ור' אלעזר הקפר ור' חייא ברבי ובר קפרא ור' לוי ור' אפס ואבוה דשמואל ורב שהוא בן אחי ר' חייא ובן אחותו. בר קפרא כתב התוספתא ור' חייא ור' הושעיא ברבי * ור' שמעון ברבי⁸ כתבו הברייתות והמכילתות. אלו הם * סוף התנאים הרי אלו חמשה דורות של תנאים⁹ :

סדר אמוראים הדור הראשון רב¹⁰ ושמואל. ירד רב לבבל בסוף ימי רבנו הקדוש בשנת ג' אלפים תתקע"ט ומצא בבבל ר' שילא והיה רב עניו מאד ולא רצה * להיות נמנה¹¹ ראש ישיבה כל ימי ר' שילא עד שנפטר ועוד לא רצה להיות לראש בנהרדעא במקומו של שמואל והלך לסורא היא מתא מחסיא והיה שם לראש עד שנפטר בשנת ד' וג' ובאו בני ישיבתו לשמואל ונפטר שמואל בשנת ד' וי' והיה חכם גדול * בכל חכמה¹² יונית מוסף¹³ על תורתו. ואלו הם תלמידיו¹⁴ רב יהודה¹⁵ ורמי¹⁶ בר חמא ורב חמא * בר יחזקאל¹⁷ ורב נחמן¹⁸ הנשיא ורבה בר אבוה ורב ששת והיה סגי נהור ורב ענן ורב מתתיה¹⁹ ורב שימי בר אשי ורב חייא בר אשי ורב יצחק²⁰ בר אשיאן²¹ ורב חמא בר גוריא ורב כהנא הראשון. ובימיהם היה ראש ישיבה בארץ ישראל ר' יוחנן שקבל מר' אושעיא ברבי והאריך ימים כי שמונים שנה היה ראש ישיבה * והוא חבר תלמוד ירושלמי לחמש סדרים כי אין מסדר טהרות רק מס' נדה וחבר הירושלמי בקרוב למאותים אחר החורבן²² ואלו הן תלמידיו של ר' יוחנן ר' אמי ור' אסי ור' אלעזר בן פדת * ור' ינאי ועולא ורבין בר רב דימי²³ ור' שמואל בר נחמני²⁴ :

הדור השני. רב יהודה ורב הונא אחרי מות שמואל בשנת ד' י' היה לראש ישיבה רב יהודה בר יחזקאל בנהרדעא ורב הונא בסורא ורב יהודה היה גדול מרבי הונא בחכמה

¹ Ed. and o. חנינה. ² A. למנין חרבן. ³ ובימי. ⁴ A. כתבו ספרו של א' הר' היה O. ⁵ O. היה O. דברי ספרי רפואות (רוב ספרים ברפואה O.) שהיו בימי לאחר פ' של ר' ה' ישב (היה O.) בראש O. ⁶ Ed. and o. ב' מ' וא' ובאותו הדור כתבם דורות O. ⁷ A. adds שמעון for שמואל o.; ובנו A. ⁸ בניו מרבני Ed.; ארבעה A. ⁹ O. בחכמה A. ¹⁰ O. and o. רב. ¹¹ להמנות. ¹² A. של תנאים והן חמשה דורות ור' אמי (וראמי o.) בר (בני O.) יחזקאל O. o. add. ¹³ O. and o. תוספת. ¹⁴ Ed. תלמידיהם. ¹⁵ O. o. add. ¹⁶ P. וראמי. ¹⁷ A. omits. ¹⁸ A. adds. ¹⁹ מתנה. ²⁰ P. נחמן. ²¹ O. and o. ורבה בר חנה A. adds. ²² Some omit. ²³ O. אשיין. ²⁴ Ed. and o. omit.

אבל רב הונא היה *קרוב לנשיא¹ ולפיכך נברה ישיבת סורא ונפטר רב יהודה וחזרו שתי הישיבות לרב הונא. ועוד נפטר בימיו ר' יוחנן ראש ישיבת ארץ ישראל בשנת ד' ל"ט והיה ראש ישיבה בארץ ישראל רבי אמי ונפטר רב הונא שנת ד' נ' לאחר שהיה ראש ישיבה מן שנה ואלו תלמידיהם רב חסדא ורבה בר נחמני ורב יוסף ורב נחמן בר יצחק ור' זירא ורבה בר רב הונא ורב המנונא:

הדור השלישי. רב חסדא ורבה ורב יוסף. רב חסדא היה תלמיד חבר לרב הונא וד' שנים קודם פטירת רב הונא בנה בית המדרש לעצמו ואחר כך נפטר רב הונא והיה רב חסדא ראש ישיבה עשר שנים עד שנת ד' ס' והוקם רבה בר נחמני והיה ראש ישיבה כ"ב שנים * והוא חבר בראשית רבה ושאר הרבות² וברח לאגם מפני מלשינות ומת שם באגם בשנת ד' פ"ב וישב על כסאו רב יוסף ב' שנים וחצי ומת בשנת ד' פ"ה ור' יוסף היה נקרא סיני ורבה עוקר הרים. ותלמידיהם * אבוי ורבא בר יוסף בר חמא ורמי³ בר יחזקאל ורבינא הראשון ורב כהנא השני⁴ ורבים אחרים כי י"ב אלף תלמידים היו לו לרבה:

הדור הרביעי. אבוי ורבא. אבוי היה לראש ישיבה בשנת מות רב יוסף י"ד שנה ונפטר בשנת ד' צ"ט ואחריו היה לראש במחוזא רבא בר⁵ יוסף י"ד שנים אחרות ומת בשנת ד'ק"ג:

הדור החמישי. רב נחמן בר יצחק ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ולאחר מות רבא בשנת ד'ק"ג היה לראש ישיבה בפום בדיתא רב נחמן בר יצחק ומחביריו של רב חסדא היה אבל האריך ימים והיה לראש ישיבה ד' שנים ומת בשנת ד'ק"ז. ובתחלת היותו לראש ישיבה⁶ נחלקו הישיבות פעם שנייה והיה לראש ישיבה בנרש עיר שקרובה לסורא⁷ רב פפא וחיה⁸ י"ט שנים⁹ ומת בשנת ד'קל"ב. ואחר מות רב נחמן בר יצחק היה ראש ישיבה בנהרדעא רב חמא¹⁰ ומת בשנת ד'קל"ב גם הוא וט"ז שנה היתה גדולתו ולא הוזכר רב הונא¹¹ * בריה דרב יהושע בראשי ישיבות:

הדור השישי. רב אשי ורב אמי וראשי הישיבות שהיו בימיו ומימיו¹² רבינו הקדוש עד רב אשי לא מצינו¹³ תורה * וחסידות וענוה¹⁴ וגדולה במקום אחד. * בימי רב פפא שנת ארבע אלפים ק"ז היה¹⁵ רב אשי ראש ישיבה בסורא ס' שנה ובשנת חמש¹⁶ לגדולתו מתו רב פפא

¹ A. גדול בנשיאות. ² A. O. P. omit. ³ In P. only. ⁴ Some omit from אבוי. ⁵ A. וחיה רב פפא; P. וחיה רב פפא. ⁶ A. P. add ר' חמא. ⁷ A. ובסורא. ⁸ O. o. add ראש ישיבה. ⁹ O. o. add (E. אדא) בר פפא; בר פפא. ¹⁰ Ed. omits; some add מנהרדעא. ¹¹ L. נחמן. ¹² ומימות. ¹³ מציאו. ¹⁴ חמש ועשרים. ¹⁵ A. כי אם ימי . . . בשנת . . . והיה. ¹⁶ Only in Ed.

ורב חמא והיה רב זביד ראש ישיבה בפום בדיתא ח' שנים ומת בשנת ד'קמ. ואחריו רב דימי ג' שנים ומת בשנת ד'קמנ. ואחריו רפרם בר פפא ומת באותה שנה. ואחריו רב כהנא השני כ"ח שנים ומת בשנת ד'קעא. ואחריו רב אחא בריה דרבא שתי שנים ומת בשנת ד' אלפים ק'עג * כי רב פפא וששה ראשי¹ ישיבות אלו כולם בימי רב אשי נפטרו ונפטר רב אשי בשנת ד'קפז היא שנת תשלח למנן שטרות והוא החל לכתוב את התלמוד² ולא הספיק לסיימו:

הדור השביעי, מרימר ומר בר רב אשי וחביריהם * הם סיימו את התלמוד² בבלי ונחתם בשנת ד' אלפים רס"ה ליצירה ונתפשט בכל ישראל וקבלו אותו עליהם ולמדו אותו ברבים חכמי כל דור ודור והסכימו עליו כל ישראל ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, ובימי רבה בר רב יוסף שהיה ראש ישיבה מרבנן סבוראי נחתם התלמוד² וכמו שמונים שנה היו משהתחילו רב אשי וחבר אותו עד שנחתם ובשנת ע"ג למותו נחתם³. אחר פטירת רב אשי היה לראש ישיבה במקומו בסורא מרימר חמש שנים ומת בשנת ד' אלפים קצ"ב. ואחריו רב אידי בר אבין כ' שנה ומת בשנת ד'ר"ב. ואחריו רב נחמן בר הונא ג' שנים ומת בשנת ד'ר"ז, ואחרי אלו ישב מר בר רב אשי על כסא אביו שלש עשרה שנה * ימים טובים⁴ היו ימיו לפיכך קראוהו רב טביומי ומת בשנת ד'ר"ח והיא שנת תשע"ט לשטרות, ואחריו רבה תוספאה שש שנים ומת בשנת ד'ר"ג חמשה אלו תלמידי רב אשי ויש מהם חבר כמרימר ורב אידי בר אבין והשאר תלמידים, ובשנת מות רבה תוספאה גזרה מלכות פרס שמדות⁵ גדולות על ישראל כשקרב יום אידם של פרסיים לבא פעם שנייה כי * שתי פעמים⁶ מלכו פרסיים וכן רומיים כי כרך גדול של רומי נבנת בימי חזקיהו מלך יהודה ובנהו שני אחים מלכים גדולים שם האחד רומולוס ושם האחר רימולוס⁷ ורומולוס קשר קשר על אחיו רימולוס * והרגו מהרה⁸ ומלך הוא לברו והחזיר את כל ארץ מערב תחת רגלי רומיים ומת ברומי * ועשו לו רומיים כבוד גדול במותו⁹ ועשו לו על קברו בניין עגול גדול ומשפת עיגולו אל שפתו כמו חמשים אמה בקרקעיתו וקו מאה אמה יסוב אותו והצרהו למעלה עד שעשאוהו כמין צריף וגובהו גדול מאד והוא ברומי עד היום הזה לא חרב, וכן לאחר מות רומולוס היו הרומיים בהשקט אין אדם בעולם¹⁰ מושל עליהם עד שבא נבוכדנצר מלך בבל ומשל גם עליהם¹¹ כדכתי' ועברו אותו כל הגוים, ובימי בלשצר בן בנו נשמדה מלכות כשדים וחזרה המלכות לפרסיים לדריוש המדי תחלה ואחר כן לכורש הפרסי חתנו וכן למלכים אחריהם עד שקם¹² עליהם אלכסנדרוס המוקדון המלך הגדול והשמיד כל מלכות פרס

¹ A. P. ורב פפא וראשי A. P. omit
² O. ש"ס. הש"ס.
³ A. E. O. o. P. omit
⁴ Ed. ω. וי"ט שנים.
⁵ O. גזירות.
⁶ A. כמה שנים.
⁷ A.
⁸ A. O. omit.
⁹ A. O. omit.
¹⁰ In o.
¹¹ בהם.
¹² A. שבא.

כדכתי' ויתמרמר אליו ויך את האיל וכו'. ובכל זאת רומיים תחת ידי כשדים תחלה ותחת ידי פרסיים ולבסוף תחת ידי יונים * וכשגברו בני השמונאי¹ על אנמיוכוס ועל מלכותו גם רומיים נקהלו ועמוד על נפשם והתחזקו ופרקו עול יונים מעל צוארם ומלכו עליהם ושמום למס. ובימי ינאי המלך של ישראל התחילו למלוך פעם שניה והמלך הראשון הוא יוליאוס וקראוהו קיסר כי אמו מתה והוא בבטנה וקרעו² את כרסה³ והיה מלך גדול מאד והוא החזיר את המלוכה לרומיים * ולכן לא פסקו שמו מכל מלכיהם שהיו נקראים פלוני קיסר⁴ ובמותו עשו לו היכר⁵ גדול הידור שלא נעשה לכל מלך בעולם מגדל גבוה וגדול מאד ושפודים של ברזל נעוצים בו מלמטה עד ראשו והם משתרגים * ועליהם ארון⁶ גדול של נחשת עבה ובו נקבר יוליוס והארון⁷ נראה לעינים עד היום הזה. ואחריו מלך אגוסטוס בן אחיו המלך הגדול ואומרים שהוא מלך על כל העולם. ובשנת ארבע למלכו שם מס על כל הארץ מס של נחשת ורצף נהר טיבריש שרומי יושבת על שפתו עשרים מילין רצפו⁸ בלוחות של נחשת עבות מאד ורוחב הנהר גדול מאד ומנין הנחשת הם מונים עד היום בשטרותיהם וספרים רבים בידי רומיים כתובים בהם עוד שבחיו וחכמתו וטוענים שלא היה * באומות העולם⁹ מלך כמוהו:

ובשנת ל"ח למלכו נולד ישו הנצרי כי נ"ב שנה מלך * ומלכותו פשטה¹⁰ בכל העולם כמו שהם אומרים וכן פרסיים גם הם. לאחר שנכרתה מלכותם בימי אלכסנדרוס נקהלו אחרי מות אנטונינוס בימי ר' יוחנן ועמדו על נפשם להסיר עול רומיים מעליהם ומפני כן כשמת אנטונינוס אמר רבנו הקדוש נתפרדה החבילה אבל לא גברו הרבה עד מות רבנו הקדוש בימי ר' יוחנן. והמלך הראשון ארדשיר¹¹ בן באבך כתב אל כל מקהלות של פרסיים שיהיו יודעים כי חרב ארסטוטלוס החכם אכלה בהם היום ת"ק שנה¹² מפני שהיה אלכסנדרוס תלמידו ובכך נתחזקו ועשו מלחמות עם רומיים ולא נצחו אלו את אלו ולא אלו את אלו * אלא נתחלקה¹³ המלכות ארץ עילם חמת ושנער וקצת ארץ יון וארץ ישראל ועד ארץ ערב כולה ביד הפרסיים ורומי ואשכנז וצרפת וקצת ארץ יון וארץ מצרים ופלשתים וספרד בידי רומיים והיו ישראל תחת יד פרסיים פעם שניה ובתחלה היו אוהבין לישראל בימי ארדשיר¹¹ והוא אחשוירוש וכן בימי שבור מלכא:

ובימיו יצא מאני¹⁴ לעולם והיה טוען * שאלוהות שנים יש בעולם¹⁵ אחד מחיה ועושה

והוציאוהו בו חי o. adds⁸. ובקעו². וכשגברה מלכות בית השמונאי ובניו¹. Slight variations in ולא פסק שם קיסר מהן כי בכל מלכיהם היו קורין קיסר אותם⁴. בעולם⁹. P. רצפן⁵. ועולים⁷. ועליו כסוי⁶. כבוד⁵. O. P. אודאשיר¹⁰; o. אודשיר¹⁰; A. P. אורשיר¹¹; E. L. אורשיר¹¹; Ed. מלכות פושטת¹⁰. O. P. יצאו¹²; A. מינאי¹³; P. מינות¹⁴. O. ולא נחלקה¹³. A. ארבע מאות שנה או חמש¹². A. שיש אלים שנים¹⁵. o. איש ששמו מאני ששני אלוהות יש לעולם¹⁵. O. מינים¹⁵.

כל הטובות שבעולם ואחד ממית ועושה כל הרעות שבעולם ובה לאמגושים¹ תורה מלבו והיה לגוי גדול והרגו² שבור מלכא בחכמתו. ועוד היה לפרסיים מלך ששמו הורמיו³ ומת והניח אשתו הרה ולא רצו פרסיים להמליך איש⁴ תחת⁵ הורמיו אלא קשרו כתר מלכות על בטנה להמליך את אשר תלד אם זכר אם נקבה ותלד זכר וימליכוהו ביום⁶ לידתו ויקראו שמו בהרם על שם כוכב מאדים שהיה כוכבו. ועוד מלכים אחרים גדולים וכולם אוהבים את ישראל עד שגברה מלכות ישמעאלים והשמדום מתחת השמים. וקודם לכן הפך ה' לבם לשנוא עמו ותפס מלך פרס שלשה מגדולי ישראל אמימר בר מר ינקא בר מר זוטרא חבירו של רב אשי ורב משרשיא וראש *גלות והונא⁷ *מר שמו⁸ והרגם מלך פרס⁹ ותפש נערי בני ישראל והוציאם בעל כרחם מן הכלל *בטבת בשנת ד'קל"ד¹⁰ ובאותה שנה היה רבינא ראש ישיבה שנה אחת. ובימי ראשי ישיבות אלו שהיו בסורא היו ראשי ישיבות בפום בדיתא רב גביהה מבי כתיב בשנת מות רב אשי והיה לראש ישיבה שש¹¹ שנים ומת בשנת ד'קצ"ג¹² ואחריו רפרם עשר שנים ומת בשנת ד'ר"ג ואחריו רב רחומי¹³ י"ג שנה ומת בשנת ד'ר"ז ואחריו רב סמא¹⁴ בריה דרבא¹⁵ ונפטר בשנת ד'ר"ל. הרי שבעה דורות של אמוראים וה' דורות של תנאים ומ' דורות של הוראה בבית המקדש. נמצא מימי זרובבל והעולים עמו עד סוף ימי רבינא ורב סימא¹⁶ בריה דרבא כ"א דורות והשנים תתל"ז¹⁷:

סדר רבנן סבוראי הדור הראשון. *רב יוסי¹⁸ הוא ראש רבנן סבוראי היה לראש אחר רבינא¹⁹ ל"ח שנה עד שנת ד'רע"ד ובשנת כ"ד לגדולתו שהיא שנת ד'ר"ס והיא שנת תתי"א למנין שטרות וקודם לחשבון ישמעאלים ק"ג שנה נחתם התלמוד²⁰ כי בימי רב אשי הוחל להכתב ובשנת ע"ג למותו נחתם נמצא משנת כתיבת המשנה עד חתימת התלמוד שי"א שנה ומשנת כתיבת המשנה עד שנתינו זאת שהיא ד'תתקכ"א תתקע"ב שנה. ומשנת חתימה התלמוד עד שנתינו זאת תרס"א שנה ומת רב יוסי²¹ בשנת ד' אלפים רע"ד²²:

הדור השני מרבנן סבוראי. רב אחא²³ בר הונא וחביריו. רב אחא²⁸ היה ראש ישיבה שנה אחת ומת בשנת ד'רע"ה. ואחריו רב שמואל בר רבא ג' שנים ומת בשנת ד' ד'רע"ה. ואחריו רבינא מן אומצא שנה אחת ומת בשנת ד'רע"ט. *ואחריו רב תחנינא²⁴ ז' שנים ומת

¹ E. everywhere. ² והרגו. A. ³ o. לאמגושי. ⁴ o. האמגושי. ⁵ o. ובדאו האמגושים. ⁶ E. בעת. ⁷ A. והורמיו and omits תחתיו. ⁸ o. אחרי. ⁹ P. שום אדם בעולם. ¹⁰ A. גולה רב הונא. ¹¹ A. תל"ד. ¹² E. ר"ל. ¹³ A. L. ¹⁴ B. בבל. ¹⁵ O. P. ¹⁶ בר מר שמי. ¹⁷ E. ¹⁸ גולה רב הונא. ¹⁹ So O. P.; others ב'. ²⁰ O. קצ"ג. ²¹ A. ניוחמי. ²² סימא. ²³ A. E. תתל"ז; ²⁴ L. תתל"ז; ²⁵ A. E. תתל"ז; ²⁶ L. תתל"ז; ²⁷ A. E. תתל"ז; ²⁸ O. רב סמא בריה דרבינא. ²⁹ O. רבה בר יוסי. ³⁰ O. תתל"ז. ³¹ O. every-where. ³² O. תחננא; ³³ E. תחננא. ³⁴ O. אחאי. ³⁵ E. רע"ה; ³⁶ A. רע"ב; ³⁷ O. as 18.

בשנת ד'רפ"ג¹ ואחריו רב סימונא² ורב עינא. רב עינא בסורא ורב סימונא² בפום בדיתא
 וזיה³ רב סימונא⁴ עד שנת ד' אלפים וש'. כל אלו דור אחד הם ;
 הדור השני⁵. תלמידי רב סימונא ורב עינא ולא הזכרו בשמותיהם כי הישיבות בטלו
 כמו חמשים⁶ שנה אחרי מות רב סימונא עד שנת ד'שמיט מפני שנאת מלכי פרס ושמוותיהם⁷ ;
 *הדור השלישי⁸. רב חנן מאישיקיא⁹ קבל מתלמידי רב סימונא *ורב עינא¹⁰ ואחריו
 רב מרי ואחריו רב הונא ואחריו רב חיננא¹¹ כל אלה דור אחד הם¹² ורב חנן מאישיקיא
 היה לראש בשנת ד'שמיט ואחריו ארבעה ראשי ישיבות¹³ ולא הזכרו מספר שנותיהן ;
 הדור הרביעי¹⁴. רב יצחק ובימיו נברה מלכות ישמעאל על מלכות פרס ונעקרה מלכות
 פרס מן העולם ובא לבבל עלי אבן אבי טאלב מלך ישמעאל לאחר¹⁵ שנברה עליה
 מלכות ישמעאל כמה שנים כי בימי עומאר¹⁶ בן אלכטאב¹⁷ מלך ישמעאל נעקרה מלך פרס
 והלכו נשיו ובנותיו של יודיגד¹⁸ מלך פרס בשבי ועמד מלך ישמעאל ונתן בת יודיגד
 לר' בוסתנאי ראש גלות¹⁹ וגיירה והיתה לו לאשה כי בשנת ד'שע"ד²⁰ התחיל מחמד מלך
 ישמעאל למעון טענותיו וכשבא עלי אבן אבי טאלב לבבל יצא אליו רב יצחק ראש
 ישיבה²¹ וכברו *ונשאו המלך עלי הנז'²² בשנת ד' אלף ת"ב²³ ;
 הדור החמישי²⁴. *מר רבא ומר²⁵ הונא. מר הונא בסורא ומר רבא בפום בדיתא.
 ואחריהם רב שישנא²⁶ ורב בוסנאי²⁷ ורב שישנא היה נקרא רב משרשיא בר תחליפא
 וארבעה אלו דור אחד הם. ומת רב שישנא²⁸ בשנת ד'תמ"ט²⁹ והוא סוף רבנן סבוראי
 *נמצאו רבנן סבוראי³⁰ ה' דורות ושנותיהם ק'פ"ז ;
 סדר הגאונים : הדור הראשון מראשי ישיבות פום בדיתא רב חיננא גאון מנהר
 פקוד היה ראש ישיבה ח' שנים עד שנת ד'תנ"ז ואחריו רב הילאי³¹ הלוי היה ראש ישיבה
 י"ח שנים ומת בשנת ד'תע"ה ;

¹ Ed. o. omit from ואחריו, p. 61, last line. ² A. O. P. סמא everywhere. ³ והיה.
⁴ P. סימא ; O. עינא. ⁵ So Ed. and E. ; others השלישי. ⁶ E. ב' ; E. P. כ' ; O.
 מאשיא A. P. ⁷ והזכירו. ⁸ O. omits and has ורב ; A. הדור הד'. ⁹ A. P. ¹⁰ Ed. follows ואחריו
 O. מאשיא ; L. מאשיקיא everywhere. ¹¹ Ed. and o. omit. ¹² Ed. follows ואחריו
 ואחר¹⁵ A. הה'. ¹³ A. O. o. add אלו. ¹⁴ אחר דור¹⁵ E. ¹⁵ אחר דור¹⁵ E. ¹⁶ רב חיננא
 אלכטאב ; A. אלכטאב P. ¹⁷ עמבאר ; A. עמבאר. ¹⁸ and in utter confusion ; O. עמר.
 גולה¹⁹ O. ²⁰ גולה¹⁹ O. ²¹ ח' עש"ד ; Ed. יודגד ; o. יודגד ; O. ²² ח' עש"ד ; Ed. יודגד ; o. יודגד ; O.
 A. adds על כולם ושמו עלי²³ A. ²⁴ גולה²⁵ A. ²⁵ רב פפא ורב E. ²⁶ הו'. ²⁷ הונא A. ²⁸ לראש
 אהילאי³¹ A. ³⁰ Ed. o. omit. ²⁹ שמיט A. ²⁸ משרשיא בר תחליפא. ²⁹ A. ³¹ A. everywhere.

הדור השני. רב יעקב מנהר פקוד היה ראש ישיבה י"ח שנה ומת בשנת ד'תצ"ג ואחריו רב שמואל מבני בניו של מרימר¹ חבירו של רב אשי היה ראש ישיבה י"ח שנה ונפטר בשנת ד'תק"א הרי אלו בפום בדיחא. ובימי ארבעה ראשי ישיבות אלו היו ראשי ישיבות מתא מחסיא ואלו הן רב הונא בר' יוסף שנת ד'תמ"ט ואחריו רב חייא ממישון ואחריו מר_ ינקא והוא² רבא בר נטרונאי היה לראש ישיבה בשנת ד'תע"ט ואחריו³ רב יהודה גאון ואחריו רב יוסף בשנת ד'תצ"ט ואחריו רב שמואל בר מרי בשנת ד'תק"ח. ובימי רב שמואל זה היה ר' שמעון קיירא⁴ ולא נסמך לגאון וחבר הלכות גדולות בשנת אלף נ"ב לשטרות שהיא שנת ד'תק"א בשנה השלישית לגדולת רב שמואל בר מרי בשנת ח' לגדולת רב שמואל מזרע אממר והוכיר שמועות משמא * דרב כהן⁵ צדק ולא שמענו מעולם שהיה בזמנו⁶ גאון ששמו כהן צדק ואפשר שכהן צדק זהו שהיה רבו וחכם גדול היה ולא נסמך. ואחר⁷ רב שמואל בר מרי היה רב אחא משבחה וחכם גדול היה וחבר⁸ שאלתות שלו מכל מצות האמורות בתורה והספר מצוי⁹ בידינו עד היום הזה וכל הבאים אחריו בדקוהו ופשפשו בו ושמענו * שעד היום¹⁰ לא נמצא בו שום טעות בעולם אבל לא נסמך רב אחא * זה גאון¹¹ מפני שנאת ראש גלות שבאותו הדור שהיה שונאו. וסמך * שמש של רב אחא ושמו רב נטרונאי¹² וכעס רב אחא והלך לו מבבל לארץ ישראל ונפטר שם והיה רב נטרונאי לראש כ"ג¹³ שנה * עד שנת ד'תקכ"א¹⁴ הרי שמנה * ראשי ישיבות אלו במתא מחסיא והיו בימי ד' ראשי ישיבות שהיו¹⁵ בפום בדיחא :

הדור השלישי של גאונים בפומבדיתא לאחר פטירת רב שמואל בשנת ד'תק"א היה לראש בפום בדיחא רב מרי הכהן מנהר פקוד ח' שנים ומת בשנת ד'תק"ט. ואחריו רב אדא¹⁶ חצי שנה ונפטר באותה שנה. ואחריו ר' יהודאי ג' שנים ומחצה ומת שנת ד'תקכ"ג¹⁷. והוא חבר הלכות פסוקות ומהלכות גדולות קבצם וסגי נהור היה ובימיו היה ענן ושאל בנו שם רשעים ירקב וענן זה מבית דוד¹⁸ היה ותלמיד חכם היה בתחלה והכירו בו שמין פיסול ומפני זה לא נסמך לגאון וגם לא סייעוהו מן השמים להיות ראש גלות¹⁹ ומפני * קנאה וטינא²⁰ שהיתה בלבו העלה שירטון ועמד להדיח ולהסית את ישראל מעל קבלת חכמים מפי הנביאים מפי עדים כשרים כמו שסדרנו בספר זה ונעשה זקן ממרא על פי בית דין לבלתי שמוע אל השופטים והוא חבר ספרים והעמיד תלמידים וברא מלכו חוקים לא

¹ A. O. אממר. ² A. P. ואחריו. ³ P. מר שמואל בר. ⁴ A. קאירא. ⁵ שעדיין. ⁶ O. מסור. ⁷ E. ובימי. ⁸ A. adds כל. ⁹ O. כהן. ¹⁰ ω. דכהן. ¹¹ A. שיהיה לגאון. ¹² Some שמשו; o. נטוראי. ¹³ L. כ"ג. ¹⁴ E. נפטר. ¹⁵ A. גולה. ¹⁶ A. צור. ¹⁷ A. ק"ג. ¹⁸ A. אחא. ¹⁹ A. ראשים. ²⁰ So P.; L. הקנאה.

טובים ומשפטים לא יהיו בהן כי אחר חרבן הבית נדלדלו המינים¹ עד שעמד ענן וחזקם ואחריו רב אחונאי² ה' שנים ומת בשנת ד'תקכ"ה³ ואחריו רב מארי הלוי בר רב משרשיא ג' שנים ומחצה ומת בשנת ד'תקל"ב ואחריו רב ביבי הלוי עשר שנים ומחצה ונפטר בשנת ד'תקמ"ז. בימי רב מנשה בר יוסף *ראש ישיבת מתא⁴ מחסיא וכימי גאונים אלו שהיו בפום בדיתא היה במתא מחסיא רב יודאי⁵ היה לראש בשנת מות רב נטרונאי בשנת ד'תקכ"א שש שנים ומת בשנת ד'תקכ"ז ואחריו רב חנינא בר משרשיא ד' שנים ונפטר בשנת ד'תקל"א ואחריו רב מלכיה שתי שנים ונפטר בשנת ד'תקל"ג. ואחריו רב חנינאי בר רב אברהם עד שנת ד'תקמ"ב⁶ והסירו ראש גלות⁷. ואחריו רב הונא הלוי בר רב יצחק. ואחריו רב מנשה בר יוסף עד שנת ד'תקמ"ה :

הדור הרביעי מן הגאונים שהיו בפום בדיתא אחר רב ביבי הלוי⁸ היה לראש⁹ *רב ישעיה הלוי בר אבא *שאל שתי שנים¹⁰ ונפטר¹¹ בשנת ד'תקנ"ז. *ואחריו רב יוסף בר רב שילא י"ט שנה ומת בשנת ד'תקע"ה¹². *ואחריו רב מרדכי הכהן ג' שנים ונפטר בשנת ד' אלפים ד'תקע"ה¹³ ואחריו רב אחונאי ד' שנים ומת בשנת ד'תקפ"ב. ואחריו רב יוסף בר יהודה שתי שנים וחסיד גדול היה ומלומד בנסים. ורב יהודה אבי אביו של רב שרירא¹⁴ היה סופר שלו והעיד שאליו ז"ל היה נראה ביישיבת רב יוסף כמה פעמים ושתי שנים היתה גדולתו ונפטר בשנת ד'תקפ"ד¹⁵. ואחריו רב אברהם בר רבי שרירא י"ב שנה ומת בשנת ד' אלפים תקצ"ז :

הדור החמשי. רב יוסף בר רב חייא היה ראש ישיבה בפום בדיתא שתי שנים ומת בשנת ד'תקפ"ז¹⁶ *ואחריו רב יצחק בר רב חייא שבע שנים ומת בשנת ד' אלפים תר"ג¹⁷. ואחריו רב יוסף *בר רב ביבי¹⁸ שתי שנים ומת בשנת ד'ה'¹⁹. ואחריו רב פלטי עשר²⁰ שנים ומת בשנת ד'תר"א. ואחריו רב אחאי כהן ששה חדשים ומת בשנת ד'תר"א. ואחר פטירת רב אחאי נחלקו חצים היו אחר רב מנחם בר רב יוסף בר רב חייא לסמכו והחצי האחר אחר רב מתתיהו ועמדו במחלוקת שנה ומחצה ומת רב מנחם בר רב יוסף והיה לראש רב מתתיהו בר ריבי²¹ עשר שנים ומת בשנת *ד'תרכ"א. ואחריו רבה בר אמי שתי שנים ומחצה ונפטר בשנת ד'תרכ"ד²². ואחריו היה לראש רב צמח גאון

¹ L. O. ראשי ישיבות במתא ⁴ כה. O. כ"א. L. אחוני. ² A. נדלדלו הצדוקים ¹ Only in A. ¹⁰ ישיבה ⁹ A. adds אבא ⁸ o. adds ⁷ A. גולה. ⁶ A. מ"ג. ⁵ A. דוראי ¹¹ From (l. 10) in A. O., and partly in E. ω. ¹² A. omits; Ed. P. ע"א; O. ע"ה. ¹³ P. omits. ¹⁴ O. P. יהודה. ¹⁵ E. י"ז, and omits with O. the following sentence. ¹⁶ O. פ"ג; E. פ"ו; ω. י"ז. ¹⁷ E. O. ω. P. omit; L. omits שנים ז' and reads קצ"ז. ¹⁸ Ed. E. o. omit; P. בר ריבי. ¹⁹ E. O. ד'תקצ"ה; A. Ed. ר"א; o. ω. ר"ה. ²⁰ L. O. o. ω. י"ז. ²¹ Ed. omits; E. ביבי; ω. ברבי. ²² P. omits; E. כה. The figures are confused.

בר רב פלמוי גאון י"א¹ שנים ונפטר בשנת ד'תל"ג² * ואחריו רב האי בר מר דוד ז' שנים ומחצה ונפטר בשנת ד'תרמ"א³; ובימי גאונים אלו שהיו בפום בדיתא הוקם במתא מחסיא אחר רב אברהם בר רב שרירא שהזכרנו⁴ רב הילאי בר רב מרי ט' שנים, ואחריו רב יעקב בר רב מרדכי י"ח שנים, ואחריו רב איסומאי⁵ בר רב מרדכי ח' שנים, ואחריו רב יצחק בר רב ישי י"ב שנה, ואחריו רב הילאי בר רב חנניה שלש⁶ שנים ומחצה, ואחריו רב קימוי בר רב אשי שלש שנים ומחצה, ואחריו רב משה הכהן בר יעקב י' שנים ומחצה ואחריו לא סמכו גאון שתי שנים, ואחר כך סמכו רב כהן צדק גאון בר רב איסומאי גאון י' שנים ומחצה, ואחריו רב שר שלום בר רב בועז עשר שנים, ואחריו רב נטרונאי גאון * בר רב הילאי גאון בר רב מרי ה'⁷ שנים, ואחריו רב עמרם בר שישנא י"ח שנה והוא שלח סדור של תפלות לספרד ובימי רב האי בר רב דוד היה, ואחריו רב נחשון בר רב צדוק⁸ ח' שנים, ואחריו הוקם רב צמח אחיו מן האם בר רב חיים ז' שנים, ואחריו רב מלכיה חדש אחד ונפטר, ואחריו רב הילאי⁹ בר רב מישאל ז' שנים, ואחריו רב יעקב י"ג שנה, ואחריו לא היה במתא מחסיא * חכם וראוי¹⁰ לסמיכה, אבל דוד בן זכאי ראש גלות¹¹ לקח אורג אחד ששמו רב יום טוב והקימו וא"ח"כ שלח לארץ מצרים והביא משם רב סעדיה אלפיומי והיה לראש ישיבה במתא מחסיא ב' שנים, וא"ח"כ היתה מריבה גדולה ומחלוקת בינו ובין דוד בן זכאי הנשיא כי ראשי גלויות אלו לא היו בעלי אמת והיו¹² קונים נשיאותם מן המלכים כמו מוכסים והיה לדוד בן זכאי הנשיא דין ונעשה לו פסק דין כרצונו ושלא כהוגן ושלח לרב סעדיה לקיימו ולא רצה, ושוב פעם שניה שלחו ביד זכאי בנו כדי לכופ¹³ לרב¹⁴ סעדיה ואמר לו אם לא תקיימיהו אכה את ראשך במנעל¹⁵ מיד זעפו בני הישיבה כולם¹⁶ וקמו כולם כאיש אחד והכו את בן הנשיא במנעליהם¹⁶ הרבה והלך לאביו נכלם ומבוזה והתחזק אביו במלכות * ובכת גדולה מהקהל¹⁷ ורב סעדיה בבת אחרת מהקהל והעמידו את יאשיהו בן זכאי לראש גלות¹⁸ תחת דוד אחיו¹⁹ וא"ח"כ נתחזק דוד ונתלה במלכות והסיר את אחיו ובקש להרוג את רב סעדיה ונחבא רב סעדיה כמו שבע שנים, ובמחבואו חבר כל ספריו וזה רב סעדיה משועי²⁰ יהודה היה מבני שילה בן יהודה מורע²¹ ר' חנינא בן דוסא והקים דוד בן זכאי²² לראש גולה ר' יוסף בר רב יעקב בר רב מרדכי, וא"ח"כ עשו שלום דוד הנשיא ורב

¹ Ed. ⚭; O. ⚭. ² A. ל"ג; L. מ"א. ³ Ed. L. o. P. omit; E. אביו for עשר. ⁴ O. P. add ואחריו. ⁵ P. אדומאי. ⁶ ⚭. ⁷ A. חנינה ג'. ⁸ A. יצחק. ⁹ ⚭. ¹⁰ A. לא חכם ולא ראוי. ¹¹ A. גולה. ¹² A. במנעלי. ¹³ O. P. להקימו; Ed. omits. ¹⁴ A. את רב. ¹⁵ ⚭. ¹⁶ A. אלא היו. ¹⁷ Some omit. ¹⁸ A. O. ⚭. עמו. ¹⁹ A. omits. ²⁰ O. P. מורע. ²¹ E. מבני. ²² P. ישי.

סעדיה וא'ע'פ'כ לא הוסר רב יוסף ולא שב רב סעדיה לגאונות. ורב יוסף היה גאון י"ד שנה. וא'ח'כ מת דוד בן זכאי ואחריו נפטר רב סעדיה * בשנת ד'תש"ב והוא כבן נ' שנה מן המרה השחורה לאחר שחבר¹ כמה ספרים טובים ועשה טובות גדולות לישראל והשיב תשובות על המינים² ועל הכופרים בתורה ואחד מהם חוי אלכלכי³ אשר בדה מלכו תורה והעיד⁴ רב סעדיה שהוא ראה * מלמדי תינוקות * מלמדים אותה⁵ בספרים ובלוחות⁶ עד שבא רב סעדיה ונצחם. ויתר דברי רב סעדיה והטובות אשר עשה לישראל הנם כתובים על ספר הגלוי ועל אגרת ר' דוסא בנו שכתב לר' חסדאי הנשיא בר רב יצחק מנוחתו בכבוד. ואחר פטירת רב סעדיה היתה ישיבת מתא מחסיא הולכת ודלה עד שברח רבי יוסף למדינת אלבצרה ומת שם:

הדור הששי בפום בדיתא אחר רב האיי בר רב דוד היה לראש רב קיומי בר אחונאי בשנת ד'תרג"ז ה' שנים ומחצה ונפטר בשנת תרל"ט. ואחריו ר' יהודה בר רב שמואל אבי אביו של רב שרירא ונפטר בשנת ד'תרע"א. ואחריו הוקם רב מבשר הכהן בר רב קיומי גאון והנשיא דוד בן זכאי הקים רב כהן צדק בר רב יוסף ולפיכך נחלקו⁸ ונפטר רב מבשר הכהן וחזרו כולן לרב כהן צדק ונפטר בשנת ד'תרצ"ה⁹ והיה לראש רב חנניה אביו של רב שרירא ה' שנים ומחצה ונפטר שנת ד'תשא¹⁰:

הדור השביעי רב אהרן הכהן בן סרגאדה¹¹ אחר פטירת רב חנניה והיה סוחר¹² ועשיר גדול ומפני עשרו הוקם ולא מפני שהיה ראוי לכך ומת בשנת ד'תש"ב. ואחריו ר' נחמיה ח' שנים. ואחריו רב שרירא והאריך ימים כי כמו מאה שנה היו ימי חייו. וכשראה שהאריך ימים ובנו רב האיי היה ראוי להיות ראש ישיבה סילק את עצמו וישב¹³ בנו על כסאו. והוא רב האיי גאון בר רב שרירא גאון בר רב חנניה גאון בר רב יהודה גאון והרביץ¹⁴ תורה בישראל יתר מכל הגאונים ולאורו הלכו דורשי התורה ממזרח שמש עד מבואו. והיו ימי חייו ס"ט¹⁵ שנה ונפטר בערב יום טוב אחרון של פסח שנת אלף ששנ"ט¹⁶ לשטרות שהיא שנת ד'תשצ"ה. וכמוהו לא היה לפניו בגאונים * והוא היה סוף הגאונים ומבית דוד היה מורע המלוכה ומבני¹⁷ זרובבל בן שאלתיאל והנשיאים וראשי גלויות שהיו אחריו. וראיתי חותמו חתום על גליונים שהיה שולח ואריה היה חקוק עליו כמו

Ed. ³ הצדוקים. O. ² מן המרה השחורה היה כבן חמשים שנה וחבר A. ¹
ועדות העיד O. P. ⁴ ואחר בא רב קימואל בלג. o. כולכי. o. חמי אלכלכי
מלמד ת' שהיה מלמד אותם ספרים ולוחות E. ⁶ מלמד אותה לתינוקות P. ⁵
ומארץ ישמעאל היו חכמים גדולים הולכים מדינת בארץ למדינת שקורין ספסותין
O. ¹⁴ everywhere רבין. והושיב o. ¹³ מיוחס E. ¹² סרגמדה Ed. o. ¹¹
L. O. ¹⁵ צ"ט. L. P. ¹⁶ ט"ט. E. ¹⁷ מורע המלוכה מבני

שהיה * על דגל מחנה יהודה ודגלי¹ מלכי יהודה אבל מימי ישמעאלים לא נהגו ראשי גליות שררה כהונת² אלא היו קוננין אותה בממון רב מן המלכים כמו מוכסים והיו רועי אליל ולפיכך לא רצו הוריו להיות ראשי גליות וחזרו³ לגאונות והוא מזרע רבה בר אבון והלשינו פריצי ישראל ברב שרירא ורב האיית ותפסם המלך ישמעאל ובזו את כל אשר להם ולא השאיר להם שום מחיה בעולם. ונתלה רב שרירא בידו⁴ אחת והוא כבן מאה שנה ולא הוסר מגאונות. ובשנת ד' אלפים תשכ"ה היה רב שרירא לגאון. ובשנת ד'תשנ"ה היה רב האיית לגאון וגאונותם היתה ע' שנה. ר' שרירא ל' שנה ורב האיית מ' שנה. ודורו דור שמיני בגאונות:

ובימיו היה ראש ישיבה במתא מחסיא חותנו אביו אשתו רב שמואל הכהן בן חפני גם הוא חבר ספרים הרבה ונפטר בימי רב האיית ד' שנים מקודם פטירת רב האיית אבל בני ישיבת רב האיית הקימו חזקיה ראש גלות בן בנו של דוד בן זכאי והושיבוהו על כסא רב האיית ז"ל ועמד שנתים והלשינו בו אל המלך מלשינים ותפסו המלך ואסרו בברזל⁵ * ובכל מיני עניינין ענהו⁶ ולא השאיר לו משתין בקיר וברחו שני בניו לספרד אל רב יהוסף הלוי הנגיד בר רב שמואל הנגיד ז"ל שהיה אוהב לחזקיהו ראש גלות וראש ישיבה⁷ והיה עמו עד שהיה השמד⁸ בגראנאטה ונהרג * זה בעיר⁹ וברח האחר מבני חזקיהו לארץ סרקוסטה ונשא שם אשה והוליד בנים. וא"ח"כ נכנסו בני בניו * לארץ אדום¹⁰ ומהם היה ר' חייא בן אלדאודי ונפטר בארץ קשטיליא ונקבר בארץ ליאון בשנת ד'תתק"ד ואחריו לא נשאר בארץ ספרד אדם מפורסם שהוא מבית דוד¹¹. ואחר חזקיהו ראש ישיבה וראש גלות פסקו ישיבות וגאונים וקודם לכן היתה סבה מאת הק"ב"ה שנכרת חוקם של ישיבות שהיה הולך אליהם מארץ ספרד וארץ המערב ואפריקא ומצרים וארץ העזבי. וכן היתה הסבה שיצא ממדינת קורטובה שלישי ממונה על ציים שמו אבן דמאחין¹² ושלחו מלך ישמעאל בספרד ושמו עבד אלרחמאן אלנאצר והלך ממונה על ציים אדירים לכבוש ספינות¹³ אדום ועיירות סמוכות לספר¹⁴ וחלבו עד חוף¹⁵ הים של ארץ ישראל ונסבו אל ים יון והאיית שבו ומצאו אניה ובה ארבעה חכמים גדולים * היו הולכים¹⁶ ממדינת בארי * למדינה נקראת ספסתין¹⁷. וחכמים אלו להכנסת כלה היו הולכים וכבש אבן דמאחין * האניה ואסר¹⁸ את החכמים האחד ר' חושיאל אביו של רבינו חננאל והאחד

בכבלי ברזל. ⁵ O. באחת יד; מירו. ⁴ O. והוא חזר. ³ כגון זו A. L. ² דגלו. ¹ E. הגזירה ⁸ ישיבתו ⁷ וענה אותו (וענהו L.) בכל מיני עניינים ⁶ O. P.; בניו ¹¹ E. adds ¹⁰ O. לספרד. ⁹ R. יהוסף הנגיד Ed. and others; זה האחד ⁸ E. לספרד. ¹⁴ O. מדינות. ¹³ דחמאן; רחמאן; דמחאן ¹² יאשיהו. הספינה וכבש ¹⁸ E. ספסנין; E. וממדינת ¹⁷ O. לסוף. ¹⁶ E. O. P. omit. ¹⁵ O. לסוף. ¹⁴ O. לסוף.

ר' משה אביו של ר' חנוך אסרוהו עם אשתו ועם ר' חנוך בנו ור' חנוך בנו עודנו נער. והשלישי ר' שמריה בר' אלחנן. והרביעי *איני יודע¹ שמו. ובקש השליש לכפותה לאשתו של ר' משה² ולענותה כי היתה יפת תאר ויפת מראה ביותר והיא צעקה אל ר' משה אישה בלשון הקדש ושאלה ממנו אם הנטבעים בים חיים בתחיית המתים אם לא והוא השיבה אמר יי' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים. וכששמעה את דבריו שחיים³ * הפילה עצמה בים וטבעה⁴ ומתה. וחכמים אלו לא הגידו לאדם בעולם מה טיבם ומה חכמתם והשליש מכר את ר' שמריה⁵ באלכסנדריא של מצרים ומשם עלה למצרים והיה לראש ומכר את ר' חושיאל באפריקא * אשר בחוף⁶ הים ומשם עלה אל מדינת אלקירואן שהיתה בימים ההם חזקה מכל מדינות ישמעאל שבארץ המערב ושם היה ר' חושיאל לראש ושם הוליד את רבנו חננאל בנו. ובא השליש לקורטובה * ומכר שם את ר' משה ור' חנוך בנו ופדאוהו⁷ אנשי קורטובה * וכמדומין היו שהיו עמי⁸ הארץ. והיה בקורטובה בית הכנסת ששמו בית הכנסת של בית המדרש והיה שם דיין אחד ששמו ר' נתן וחסיד וגדול היה אבל לא היו אנשי ספרד בקיאיין בדברי רבותינו ז"ל ואע"פ"כ באותו מעט שהיו יודעין היו עושין מדרש ומפרשים ועולים ויורדים. ופירש ר' נתן הדיין * על כל הזאה טבילה⁹ והיא במס' יומא * ולא ידעו לפרשה ור' משה ישב לפיאה אחת כמו שמש וקם אל רבי נתן¹⁰ ואמר לו ר' משה זה ר' פשו להו טבילות¹¹ וכששמע הוא והתלמידים את דבריו תמהו זה אל זה ושאלו ממנו לפרש להם ההלכה * ופירש להם ההלכה¹² כהוונן וכל אחד ואחד שאלו ממנו * שאלות בכל הספקות¹³ שהיו להם * וסדרו שאלותם¹⁴ והשיב להם תשובה¹⁵ ברוב¹⁶ חכמתו והיו בעלי דינין מחויין למדרש שלא היו להם רשות ליכנס עד השלמת התלמידים פסיקתם. ובאותו היום יצא ר' נתן הדיין והלכו אחריו בעלי דינין ואמר להם אני איני דיין * אבל זה¹⁷ הלובש השק * והוא אורח¹⁸ הוא רבי ומרי ואני תלמידו אהיה מחיום והלאה¹⁹ ואתם מנוהו על קהל קורטובה דיין וכן עשו ועשו לו כל הקהל פסיקא גדולה וכבדוהו במלבושים יקרים ובמרכב. ורצה השליש לחזור בו ממכירתו ולא הניחו²⁰ המלך כי שמח המלך על הדבר שמחה גדולה כששמע שאין היהודים שבמלכותו צריכים לאנשי בבל. והקול נשמע בכל ארץ ספרד וארץ²¹ המערב ובאו כל התלמידים לקרות לפניו וכל השאלות

1 השליכה; A. O. 2 אחרים; others omit. 3 אחרים; A. O. 4 אחרים; A. O. 5 אחרים; A. O. 6 אחרים; A. O. 7 אחרים; A. O. 8 אחרים; A. O. 9 אחרים; A. O. 10 אחרים; A. O. 11 אחרים; A. O. 12 אחרים; A. O. 13 אחרים; A. O. 14 אחרים; A. O. 15 אחרים; A. O. 16 אחרים; A. O. 17 אחרים; A. O. 18 אחרים; A. O. 19 אחרים; A. O. 20 אחרים; A. O. 21 אחרים; A. O.

שהיו שואלים מן הישיבות שאלו ממנו ודבר זה היה בימי שרירא גאון קרוב לשנת ד' אלפים תשנ"ג הן פחות מעט הן יתר מעט. ונתחתן ר' משה הרב לבני פליאנ² ומשפחתם היתה גדולה מכל משפחות קהל קורטובא ולקח מהם אשה לר' חנוך בנו ובת של רב חנוך היתה לאחד מבני פליאנ ומפני זה נקרא זה השם בבני פליאנ עד היום. והיו לו לר' משה תלמידים הרבה ומהם ר' יוסף בר יצחק אבן שטנאש³ הידוע בן אביתור והוא פירש את כל התלמוד בלשון ערבי למלך ישמעאל *ששמו אלהים⁴ ומפני גדולתו וחכמתו *בעט בר'⁵ חנוך הרב היושב⁶ על כסא אביו ונחלק הקהל מחלוקת גדולה אחר פטירת ר' חסדאי הנשיא הגדול בר' יצחק שאילו בימיו *אין אדם בעולם שהיה⁷ יכול לחלוק על הרב ר' חנוך. ובכל יום היו יוצאים מקורטובה אל עיר אלוהרה *שבע מאות⁸ איש מישראל רוכבים על שבע מאות⁸ מרכבות וכולן היו לבושים לבוש מלכות וחבושים מגבעות כדת שרי ישמעאלים וכלם עם הרב⁹. וכת שנייה עם אבן שטנאש עד שנברה כת של ר' משה ונדרו את אבן שטנאש והחרימוהו והמלך אמר לו אלו היו הישמעאלים בועטים בי כאשר *בעטו בכ¹⁰ היהודים¹¹ הייתי בורח מפניהם ועתה¹² ברח לך *וכן עשה¹³ והלך מספרד אל *אי באנגה¹⁴ ומצא שם ר' שמואל הכהן בר' יאשיהו והוא מבני קהל פאס וחש לנידוי הרב ר' חנוך ולא ספר עמו¹⁵ וכעס עליו בן שטנאש וכתב לו אגרת גדולה בלשון ארמית וטעה בה ור' שמואל הכהן השיב לו תשובה והודיעו שטעה אבל בלשון רכה *ונחת רוח השיבו¹⁶. ונכנס אבן שטנאש בספינה והלך עד ישיבתו של רב האי גאון וכמדומה היה *שיקבלנו רב האי שהיה¹⁷ שונא לר' חנוך מפני שארבעה החכמים *שהזכרנו ברתו חק הישיבות¹⁸ עד שבאו הישיבות לידי דלדול¹⁰ ואע"פ"כ שלח לו רב האי שלא יבא לפניו שאם יבא אליו יחוש לנדוי הרב והלך אבן שטנאש לדמשק ומת שם. וקודם לכן נתדלדלה אותה הכת שהיתה חולקת על הרב וכל חבריו של אבן שטנאש ומהם שני אחים סוחרים עושי מלאכת משי *יעקב ן' גו ויוסף²⁰ פעם אחת נכנסו לחצר אחד מסריסי המלך שהיה ממונה על ארץ תרכונה²¹ ובאו זקני ישמעאלים מן הארץ שהיתה תחת ידו *לזעוק על²² הפקיד שהפקיד עליהם והביאו לו דורון עשרת אלפים

¹ E. השל. O. תשנה. ² A. פליאנ; P. everywhere. ³ L. O. שטנאש; ⁴ A. O. חכם; E. אלהים. ⁵ A. בר' לר'. ⁶ E. חנוך. ⁷ E. ועשו לך. ⁸ E. ת"כ"ה. ⁹ E. קרב. ¹⁰ A. עשו לך. ¹¹ E. נאינגה. ¹² E. ולעיר בגאבה. ¹³ A. ואלך אל ספרד. ¹⁴ E. ואתה. ¹⁵ A. שרב האי. ¹⁶ In P.; others מאד. ¹⁷ A. דבר עם (אל O. P.) אבן שטנאש. ¹⁸ A. ומקבלו שהיה יוסף ן' גו ויעקב אחיו²⁰. ¹⁹ A. בבלול. ²⁰ A. ? שהפדו כתתו חוץ לישיבות. ²¹ A. ומקבלו שהיה יוסף ן' גו ויעקב אחיו²⁰. ²² A. והיתה להם פחד מן. ²³ A. תאכתה; תאכרנה; תכראנה.

זהובים געפריה¹ וכשהתחילו אילו לדבר צוה הסרים² לבזותם ולהכותם במקלות
 ולהוציאם³ לבית הסוהר מבוהלים ורחופים ובמוצאי היכלו היו כמה עקמומיות⁴ ונפלו
 באחת מהן האלפים זהובים * שהיו מביאין דורון⁵ וצעקו ואין שומע להם ולאלתר נכנסו
 שני אחים אלו ר' יעקב בן ג'ו ור' ויוסף אחיו ומצאו הזהובים והלכו להם לדרכם ונתיעצו
 בביתם⁶ ואמרו זה הממון מצאנוהו בהיכל המלך בואו ונשבע שכולו ישוב להיכל המלך
 במנחות ומתנות ואולי נסיר מנפשנו חרפת צוררינו * ונתלה במלך⁷ ויעשו כן. והתחזקו
 במלאכת המושי ועשו בגדים יקרים * ונסי ישמעלים על ראשי הדגלים יקרים מאד⁸ לא⁹
 נעשו כמותם בספרד והעלו מנחה למלך השאם ולמלך אלמנצור בן אבי עמר אומנו עד
 שאהב המלך אלמנצור יעקב אבן ג'ו וכתב לו גליון שנשאו על כל קהלות ישראל שיש
 מסגלמאסה עד נהר דורנא¹⁰ שהיא קצה מלכותו שיהיה שופט * את כולם ויהיה ראשי¹¹
 למנות אליהם כל מי שירצה ולקצוב כל מס וכל פרעון שעליהם והעמיד לפניו י"ח מסריסוי
 לבושי פסים והרכבוהו במרכבת המשנה אשר לו ונקהל כל בני קהל קורטובא מנער ועד
 זקן ועשו¹² לו הסכמה בנשיאות וכתוב בה משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך ועמד
 בגדולתו. ושלא שלח אל הרב ר' חנוך שאם ידין בין שני אנשים ישים אותו באניה מבלי
 משוטות וישליכהו בים. וכל הקמים על אבן שטנאש שבו אליו וכתבו כולם אגרות לאבן
 שטנאש שישוב לקורטובא ויסירו את הרב ר' חנוך וימנוהו לרב עליהם והוא השיב להם
 תשובה קשה ואמר להם * על הרב מעיד אני¹³ על עצמי שמים וארץ שאין כמוהו מספרד
 * עד ישיבת בבל¹⁴. ולקין שנה אחת לנשיאות אבן ג'ו¹⁵ אסרו המלך אלמנצור שהיה כמדומה
 * לו כשמינהו¹⁶ שישב לו מנחות¹⁷ גדולות¹⁸ ויקח ממון של ישראל מכל הקהלות כהוגן
 ושלא כהוגן¹⁹ ויתן לו. ומפני שלא עשה כן אסרו המלך בבית האסורים ועמד שם כמו שנה
 עד יום א' יום איד של הישמעאלים עבר המלך השאם על בית הסוהר בצאתו מהיכלו
 אל * בית עבודתו²⁰ ועמד אבן ג'ו²¹ לפני המלך השאם בפתח בית הסוהר וכשראהו שאל
 את אומנו אלמנצור על מה עשה לו כן והוא השיב מפני שאינו מוביל שי מכל גדולתו.
 ולאלתר צוה המלך השאם להוציאו ולהשיבו לגדולתו ונעשה לו כן אבל לא שב כמו שהיה

עמקים⁴. ולהביאן; ולהליכן³. השרים A.². כאפריים; נאפריא; גהעפריין¹.
 ונהיה מותלים⁷ Ed. O.; P. בחצרו; ביניהם⁶. A. some omit; שהביאו A.⁵.
 ונהיה מוצאים חן וחסד בעניני המלך A.; ונהיה בטוב עם המלך E.; ומוטלים במלך
 ופסים כמנהג הישמעאלים הלוכשים מלבושים E.; שמעלים על שרי השרים והמלכים A.⁸.
 עליהם ושהוא ראש A.¹¹. דיונא; דנירא; רוידנא¹⁰. שלא A.⁹. יקרים.
 E.; ראוי לשיבה A. O.¹⁴. עדות אני מעיד A.¹³. וכתבו¹². ושהוא ראוי
 מתנות E.¹⁷. Only in O.¹⁶. שטנאש E.; גוריון A. everywhere¹⁵. להיותו ראש ישיבה
 שטנאש E.²¹. עבריו A.; היכלו E.²⁰. כדן A.¹⁹. למלך השאם A.¹⁸

מפני כן ומפני שאבן שטנאש כתב תשובה קשה לקהל קורטובא לא הוסר * ר' חנוך¹ אחרי שוב אבן ג' לגדולתו עד שמת אבן ג' בימי הרב. והרב בחסידותו עגמה נפשו והוקשה לו שמת כי בליל שבת מת אבן ג' ובא אל הרב אחד מחתניו מבני אבן פליאָ והוא היה כמבשר בעיניו וספר לו שמת יעקב ג' ג' וגעה הרב בבכיה עד שתמה אבן פליאָ ואמר אני באתי לבשרך במות אויבך ואתה אוהב את שונאך ובוכה על מיתתו. אמר לו הרב אני * מצר ובוכה² על כל העניים שהיו רגילים לסמוך על שולחנו מה יעשו למחר אם אתה מפרנס אותם אני לא אבכה שהרי אני איני יכול לפרנסם כי לא היה הרב בעל ממון מפני חסידותו שלא היה רוצה ליהנות מכבוד התורה לפיכך היו חייו חיי צער. ונפטר הרב ר' חנוך בשנת ד'תשע"ה קודם פטירת רב האי ז"ל י"ג שנה ואע"פ לא השיבו מנחה קהלות מזרה ומערב לישיבות מפני שחכמים אלו העמידו תלמידים הרבה ופשט התלמוד בכל הארץ. וכן היה מנהגו של הרב ר' חנוך ז"ל שהיה עולה לסיים את התורה בכל שנה ושנה ביום טוב האחרון של חג היו עולים עמו שלשה גדולי הדור ועיני העדה אל התיבה ובשנת ד'תשע"ה עלה כמנהגו ועלו עמו * כבכל י'ט"ו והתיבה היתה ישנה ונשברה * ונפלו כל העולים⁴ ונשברה מפרקתו של הרב ומת לימים מועטים לאחר שהעמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל:

ומגדולי תלמידיו היה רב שמואל הלוי הנגיד בר' יוסף * הידוע אבן נגילא⁵ מקהל⁶ קורטובא והיה תלמיד חכם מן המשכילים הגדולים ועוד היה בקי בספרי הישמעאלים ובלשונם ומאשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך והיה רוכל מפרנס את עצמו בצער עד שהיו ימי חירום בספרד⁷ לאחד שנפסקה מלכות בני⁸ אבי עמאר וגברו סרני פלשתים ונדלדלה מדינת קורטובא וברחו⁹ יושביה יש מי שברח לסרקוסטה¹⁰ ועוד זרעם שם עד היום ויש מי שברח לטוליטלה וזרעם נכר¹¹ שם עד היום. ור' שמואל הלוי זה ברח למאלקה¹² והיה יושב בחנות והיה רוכל והיתה חנותו סמוכה לחצר אבן אלעריף סופר המלך חבוס בן מאכסן¹³ מלך פלשתים בגראנאטה והיתה שפחת הסופר מתפייסת¹⁴ אותו והיה כותב ספרים לאדוניה המשנה * אבו אלקאסם¹⁵ ג' אלעריף והיה רואה ספריו ותמה מחכמתו ולקץ ימים נשאל¹⁶ משנה זה בן אלעריף ממלכו¹⁷ חבוס לשוב לביתו למאלקה ושאל את אנשי ביתו מי היה כותב לכם הספרים הבאים אלי מכם אמרו לו יהודי אחד סמוך לחצרך

¹ הרב. ² A. מצר ומצר. ³ In o. only; Ed. ערב יום טוב. ⁴ In O. ⁵ A. omits; ω. נגדילא. ⁶ נגיליא. ⁷ E. במלכות. ⁸ מדינת. ⁹ A. גיקיטיליא. ¹⁰ Ed. o. ¹¹ A. adds כל. ¹² L. ¹³ E. (o. בן). ¹⁴ E. L. P. מאסכן; A. מארסאן; ω. מארבן. ¹⁵ Ed. O. מאחס. ¹⁶ אלקאסם. ¹⁷ A. מאת המלך. ¹⁸ E. הוא אבן. ¹⁹ Ed. adds מפני. ²⁰ E. קסאס.

מקהל קורטובא הוא היה כותב לנו. מיד צוה הסופר והריצו אליו¹ ר' שמואל הלוי זה ואמר לו אין אתה ראוי לשבת בחנות אל תסור ממני ימין ושמואל וכן עשה ונעשה סופרו ויועצו והוא היה יועץ אל המלך * בעצת ר' שמואל הלוי ז'ל² וכל עצתו היתה כאשר ישאל איש בדבר אלהים והצליח המלך חבוס בעצות שלו והגדיל למעלה. ואחר כך חלה הסופר אבן אלעריף ונטה למות ונכנס המלך חבוס לבקרו ואמר לו מה אעשה ומי יעצני במלחמות אשר סבבוני והשיב לו אני לא יעצתיך מלבי מעולם אלא מלב זה היהודי * הסופר שלי³. שים עיניך עליו ויהיה לך לאב ולכהן וכל מה שייעצך תעשה וה' יהיה בעורך⁴. ולאחר מות הסופר לקח המלך חבוס את ר' שמואל הלוי והביאו אל היכלו והיה סופר ויועץ. ובשנת ד'תשפ"ה⁵ היה בהיכל המלך חבוס והיו למלך שני בנים שם הגדול באדים ומשנהו באלקין. וכל סרני פלשתים נטו⁶ אחרי בלקין הקטן להמליכו ושאר כל העם אחרי באדים. וגם היהודים ומהם ר' יוסף בן מינש⁷ ור' יצחק בן ליאון ור' נחמיה הנקרא אשכנפי⁸ מגדולי גראנטה * שלשה אלה⁹ היו אחרי בלקין ור' שמואל הלוי¹⁰ היה אחרי באדים. וביום מות המלך חבוס עמדו סרני פלשתים וגדוליהם בשחר¹¹ להמליך בנו בלקין * מיד הלך בלקין ונשק יד אחיו הגדול באדים¹² והמליכוהו בשנת ד'תשפ"ח¹³ ונהפכו פני אויביו¹⁴ כשולי קדרה ובעל כרחם שלא בטובתם המליכו את באדים ואחר כך נתחרט בלקין * שהמליך אחיו והיה מתגבר¹⁵ על אחיו באדים ולא היה המלך יכול לעשות שום דבר קטון או גדול אלא אחיו היה מכשילו. ואחר כן חלה אחיו בלקין * וידבר המלך לרופא * להניח רפואתו ממנו וכן עשה¹⁶ הרופא¹⁷. ומת בלקין והממלכה נכונה ביד באדים. וברחו¹⁸ ג' גדולי העיר * שהזכרנו למדינת אשכנפי¹⁹. ונסמך רב שמואל הלוי לנגיד בשנת ד'תשפ"ט ועשה טובות גדולות לישראל בספרד ובארץ²⁰ המערב ואפריקה ובארץ מצרים ובאיסקליא ועד ישיבת בבל ועד עיר הקדש. כל בני תורה שהיו בארצות האלה היה מהנה מנכסיו וקנה ספרים הרבה מכתבי הקדש והמשנה והתלמוד שגם הם מכתבי הקדש וכל מי שהיה רוצה להיות תורתו אומנותו בכל ארץ ספרד ובכל ארצות שהזכרנו הוא היה מוציא עליהם ממונו והיו לו סופרים שהיו כותבים משנה ותלמוד ונותן במתנה לתלמידים שלא היו יכולין לקנות משלהם בין

וה' אשר יצרך לא יעזבך A. ; יעורך ולא יעזבך E. ⁴ E. ⁵ A. O. P. ⁶ ω. ⁷ E. P. ⁸ o. ⁹ L. ¹⁰ זה. ¹¹ אשכנפי. ¹² אשכנפי. ¹³ אשכנפי. ¹⁴ אשכנפי. ¹⁵ אשכנפי. ¹⁶ אשכנפי. ¹⁷ אשכנפי. ¹⁸ אשכנפי. ¹⁹ אשכנפי. ²⁰ אשכנפי.

וה' אשר יצרך לא יעזבך A. ; יעורך ולא יעזבך E. ⁴ E. ⁵ A. O. P. ⁶ ω. ⁷ E. P. ⁸ o. ⁹ L. ¹⁰ זה. ¹¹ אשכנפי. ¹² אשכנפי. ¹³ אשכנפי. ¹⁴ אשכנפי. ¹⁵ אשכנפי. ¹⁶ אשכנפי. ¹⁷ אשכנפי. ¹⁸ אשכנפי. ¹⁹ אשכנפי. ²⁰ אשכנפי.

וה' אשר יצרך לא יעזבך A. ; יעורך ולא יעזבך E. ⁴ E. ⁵ A. O. P. ⁶ ω. ⁷ E. P. ⁸ o. ⁹ L. ¹⁰ זה. ¹¹ אשכנפי. ¹² אשכנפי. ¹³ אשכנפי. ¹⁴ אשכנפי. ¹⁵ אשכנפי. ¹⁶ אשכנפי. ¹⁷ אשכנפי. ¹⁸ אשכנפי. ¹⁹ אשכנפי. ²⁰ אשכנפי.

בישיבות ספרד בין בארצות שזכרנו * ועוד היה מספיק שמן זית לבתי כנסיות שבירושלים בכל שנה¹ והרביץ תורה הרבה ומת בשיבה טובה זקן לאחר שזכה לד' בתרים כתר תורה וכתר גדולה וכתר לויה וכתר שם טוב * עולה על גביהם במעשים טובים על כל אלו². ובשנת ד'תתנ"ז נפטר ועמד על כנו³ ר' יהוסף הלוי הנגיד בנו ומכל מדות טובות שהיו באביו לא חסר אלא אחת שלא היה ענותן כאביו מפני שגדל בעושר ולא נשא עול בנעוריו וגבה לבו עד להשחית ויקנאו בו סרני פלשתים עד שנהרג ביום השבת בתשעה בטבת שנת ד'תתנ"ז⁴ הוא וקהל גראנאטא וכל הבאים מארצות הרחוקות לראות תורתו וגדולתו [נתאבלו עליו] ואבלו היה הולך בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר. ומימי רבותי ז"ל הקדמונים שכתבו מגלת תענית וגזרו תענית בט' בטבת⁵ ולא ידעו⁶ על מה הוא ומכאן ידענו שכוונו ברוח הקדש ליום זה. ולאחר פטירתו נתפורו ספריו ומחמדיו ופשטו בכל העולם וכן התלמידים שהעמיד והם היו רבני ספרד ומנהיגי הדור אחר פטירתו:

ונחזור להזכיר דברי ארץ אפריקה. אחר פטירת רבינו ר' חושיאל נסמכו במדינת אלקירואן בנו ותלמידו רבינו חננאל ז"ל ורבנו נסים ברבי יעקב בן שאהון⁷ שקבלו מר' חושיאל וקבל רבנו נסים⁸ מרבנו האיי גאון שהיה אוהבו מאד ושולח לו ספרים בתשובות כל ספקותיו על יד. ורב שמואל הלוי הנגיד על יד רבנו נסים היה שותה מימיו של רבנו האיי והיה מהנה מנכסיו לרבנו נסים מאד שלא היה בעל ממון ולאחר כן נתחתן עמו ושלה בתו לרב יהוסף הנגיד לאשה ולא מצאה חן בעיניו מפני שהיתה כננסת⁹ אבל היתה בעלת תורה ויראת שמים וכשנהרג אישה הנגיד ברהה אל מדינת אליסאנה¹⁰ ופרנסה קהל אליסאנה בכבוד גדול עד יום מותה:

ורב חננאל עשיר גדול היה שהיו באלקירואן סוחרים הרבה מטילים מלאי לכיסו¹¹ והיו לו תשע בנות והניח עשרת אלפים זהובים אחר מותו. וכן רב נסים לא היה לו בן ונפטר שניהם ופסק התלמוד מארץ אפריקה ונשאר מעט מועד במדינת אלמהדיה ביד בני זוגמאר¹² ובמדינת קלעה חמאד¹³ ביד מר שלמה הדיין בן פורמס¹⁴ אבל לא נסמכו ברבנות ולא יצא טבעם בעולם. ודורם של שלשה אלה רב חננאל ורב נסים ורב שמואל הלוי הנגיד הוא הדור הראשון ברבנות וחזר כה התלמוד בארץ ספרד והיו שם חמשה רבנים ושמותם כולם יצחק שנים ספרדיים והשלישי קרוב להם ושנים באו מארץ אחרת.

עם שמן זית שהיה מספיק . . . שנה ושנה מביתו היה יוצא E. and partly O.
² כ"ד Ed. ³ כסאו E. ⁴ כל אלו for שלשתן ∞; ומעשים טובים על גביהם Ed.
⁵ ננסת; O. ⁶ אנוסה; A. ⁷ הרבה מאד. ⁸ שאקון A. ⁹ ידענו E. ¹⁰ באב ∞.
¹¹ לבייתו ולכיסו A. ¹² אלינסה; אולינסנה ¹³ ננסת ∞.
¹⁴ פוראמש A. ¹⁵ אבן אלחמאד A.; חאמא E. ¹⁶ זוגמאר.
 פוראש L.

הספרדיים אלו הן שמותן, רב יצחק בר' ברוך ורב יצחק בר רב יהודה בן גיאת¹ ור' יצחק בר ברוך בר יעקב בר ברוך בן אלבאליה מקהל קורטובא וקודם לכן היו אבותיו מקהל מרידה² וכשגבר טיטוס על ירושלים פייס ממנו שלישו שהיה לו ממונה על ספרד שישלח אליו משועי ירושלים ושלח לו מקצתם והיה³ בהם עושה⁴ פרוכת ויודע מלאכת המשי ושמו ברוך ועמד⁵ במרידה והוליד⁶ שם בנים וקהל גדול היה שם במרידה * ושח לי⁷ ר' מאיר בן ביבש שראה גליון של רב סעדיה גאון ז"ל וכתוב עליו לקהל קורטובא ואלבירה ואליסאנה ובנאנה⁸ וקלסאנה⁹ ואשביליא ומרידה העיר הגדולה וכל ערי ישראל אשר סביבותיה, ומפני מלחמות הרבה¹⁰ מרידה וגלו¹¹ אבותיו של ר' יצחק זה בן אלבאליה ושכנו בקורטובא והיו מגדולי העיר ונולד ר' יצחק זה הרב באייר בשנת ד' אלפים תשצ"ה¹² והיה דורש חכמה ואוהב תורה מימיו, ובא למדינת קורטובה חכם גדול מצרפת ושמו ר' פריגורס ועשה לו ר' יצחק זה טובה הרבה וספק¹³ לו כל צרכיו ויואל לשבת את האיש ולמד ממנו, * ור' שמואל הלוי הנגיד היה¹⁴ אוהב אותו והוא עודנו נער והיה משגר לו ספרים ומתנות ומצוהו להשתדל ולקרות ונפטר ר' שמואל הנגיד בשנת ד"א תתט"ו, וכתב רב יצחק זה מחברת עיבור וכל סודו לר' יהוסף הלוי הנגיד בנו ונשא אותו רב יהוסף הלוי הנגיד בממון והלך אליו לגראנטה והיה הולך ושב מקורטובא לגראנטה ובגראנטה היה ביום השמד¹⁵ נעשה לו נס ונצל וא"ח"כ קנה ספרים הרבה מאד כי עשיר גדול היה ומספרי הנגיד * שנתפזרו בכל הארצות קנה הרבה מאד והוא חבר ספר גדול וקרא שמו קופת הרוכלים ופירש בו מהלכות קשות¹⁶ שבתלמוד הרבה מאד אבל לא השלימו ונפטר והוא עודנו לא נשלם והיה חכם בחכמה יונית ובן ל"ד שנה היה כשיצא טבעו עולם ונסמך ברבנות ונשיאות בשנת תתכ"ט, כי מלך ישמעאל הנקרא אלמתעמד¹⁷ שמו לשר בביתו ובהיכלו שהיה שומע לו בחכמת האיציטננינות שהיה יודע מוסף על תורתו ועמד בגדולתו כמו כ' שנה ונפטר במדינת גראנטא בניסן שנת תתנ"ד¹⁸ לאחר שהרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה ועשה טובות גדולות לישראל ונ"ט שנים היו ימי חייו והוא זקנו אבי אמנו:

ורב יצחק בר יהודה הרב בן גיאת מגדולי מדינת אליסאנה גם הוא היה אוהב חכמה ודורש תורה מימיו והנגידים השנים רב שמואל ורב יהוסף בנו היו מכבדים ומנשאים אותו

מאראנא; L. מאראנא; ² O. ור' יצחק בר ברוך; Ed. adds; others omit; מגאיית. O. ¹
 ושם היה A. ושלה לו O. ⁷ והולידו ⁶ ועמדו ⁵ עושי ⁴ והיו ³
 ואלמטיה A. וקהל אסאנא [לסאנה E.]; O. ⁹ ובאנה ⁸ ω.
 הרבה ור' שמעון A. ¹⁴ ופסק ¹³ תצ"ה; E. נ"ה A. ¹² גלו A. ¹¹ שרבו על A. ¹⁰
 אלמענתמאר P. ¹⁷ גדולות A. ¹⁶ גזירה ¹⁵ הלוי הנגיד היה ר' שמואל אביו
 A. ¹⁸ E. A. ז"ט. ¹³ אלמעמד A.

וכשנגזרה הגזרה על רב יהוסף הנגיד ברח עזריה בנו לר' יצחק זה הרב בן גיאת וזכר הרב חסד אבותיו שעשו לו וכברו ונשאו ורצה להקימו לראש על קהל אליסאנה ושאר קהלות ספרד והוא עודנו נער. אבל אם י' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ונפטר ר' עזריה הלוי ונסמך ר' יצחק בר' רב יהודה ברבנות עד שנת ד'תתמ"ט וחלה חלי כבר מאד והביאוהו עבדיו לקורטובה להתרפא ונפטר שם ביום שבת¹ והוציאוהו עבדיו מת מקורטובה וילכו כל הלילה ויאר להם באליסנה ויקבר שם עם אבותיו ומוסף על חכמתו ועל תורתו היה פייטן גדול ויודע בחכמה יונית והרביץ תורה הרבה והעמיד תלמידים הרבה. ומגדולי תלמידיו היה ר' יוסף² הדיין בר' יעקב בן סהל³ חכם גדול ופייטן גדול וירא שמים נסמך בדיינות במדינת קורטובא בשבט שנת ד' אלפים תתע"ג ונפטר בניסן שנת ד'תתפ"ד ושפט את ישראל י"א שנה ונפטר. ומתלמידיו היה ר' יצחק בר רב ברוך ור' ברוך בנו שזכיר ור' יוסף ברבי צדיק בן צדיק חכם בן חכם גדול ופייטן וירא שמים ונסמך בדיינות קורטובא בסיון שנת ד'תתצ"ח ונפטר בשנת ד' אלף תתקט"ו ושפט את ישראל י"א שנה והוא נקרא חבר לר' יצחק בר' ברוך ור' יצחק ברבי יהודה. וכך היה מכונה אלחבר ר' יצחק בר' משה הידוע בן סכרי⁴ מן קהל דיניאה⁵ כי פעמים נקרא חבר ופעמים נקרא רב ולא היה חבר לאלו ולא עצר כח בימיהם והלך מדיניאה לארץ מזרח ונסמך שם גאון והושב⁶ על כסא רב האי ז"ל ולפי דרכינו למדנו שלא נשאר שם ושאר לתלמוד בכל ארץ שנער. הרביעי רבי יצחק בר ראובן * אלברגלוני בא מברגלונא עד מדינת⁷ דיניאה והיא היתה בישובה חזקה בים והיה בה קהלה גדולה וקדושה בעושר ומעשים טובים. וכברו הרב ר' יצחק זה ונשאוהו ונתחתן לאבן אלכתוש⁸ מגדולי דיניאה וישב שם ושפט אותם⁹ עד יום מותו. ופייטן היה וחבר אזהרות וחבר פירוש לפרקים ממסכת כתובות ופירוש ממוס' עירובין¹⁰ המעידים על חכמתו ותבונתו. ועוד גדול מכולם רב יצחק בר' יעקב בן אלפאסי מן קלעה חמאד ותלמידו של ר' נסים ברבי יעקב ור' חננאל היה והלשינו בו * בארצו כלפה בן אלאעגאב¹¹ וחיים בנו עד שברח ונכנס בספרד בשנת ד'תתמ"ח. וכברו ונשאו ר' יוסף הנשיא בר' מאיר בן מהאגר¹² ונכנס למדינת קורטובא ועמד שם מעט וא"כ הלך למדינת אליסאנה ועמד שם עד יום מותו ונפטר בניסן¹³ בשנת ד'תתס"ג¹⁴ והוא כבן צ'¹⁵ שנה והוא העמיד תלמידים הרבה ויצא טבעו בכל העולם

סכני; סכרי⁴. שאול; A. סאהל. E. יוסי. E. שנת ד'תתקפ"א. A. adds.
 ; אלכתוש L.; לכתוש o. אלברגלוני בא מברגלונא למדינת⁷. וישב⁶. דאניאה⁵.
 (רוב) A. את העיר; את ישראל⁹. לבתויש; O. לכתויש; E. אלכתויש; A.
 עגאב (עכאב E.) בן אלכלפא; E. P. ω. בארצן. O. P. (מכתובות ומעירובין)
 Ed. ω. שרתמיקש.¹² O. ד'תת"פ, corrected, and A. תתע"ג.¹⁴ סיון. A.¹³
 A. ע'.¹⁵

וחבר הלכות¹ כמו תלמוד קטן, ומימות רב האי. לא נמצא כמוהו בחכמה וחמשה אלה הם הדור השני מהרבנות ומגדולי תלמידיו של ר' יצחק אלפאסי היו רב יוסף בר' מאיר הלוי ור' מאיר בר רב יצחק. רב יוסף הלוי בר' מאיר אבן מיגש נולד באדר ראשון שנת ד'תתל"ז והיה רב מאיר אביו תלמיד חכם ונשוא פנים והיה ר' יוסף² הוא היה הבורח ממדינת גרנאטה מלפני המלך בדים כמו שהוכרנו למעלה והיה עובר עבודת המלך אבו עבאד ומנערותו של רב יוסף הלוי היה מכיר בו ר' יצחק בר' ברוך שאדם גדול יהיה³ בחכמה והיה משתדל⁴ לר' מאיר ללמדו ביום ובלילה שהיו שניהם אוהבים זה את זה כנפשותם ר' יצחק בר' ברוך ור' מאיר הלוי אבן מיגש, וכשנכנס ר' יצחק בן אלפאסי לספרד ונתיישב באליסנה הלך ר' יוסף הלוי אליו ממדינת אשכנז והוא עודנו נער כבן י"ב שנה ועמד לפניו כמו י"ד שנה לקרוא⁵ יומם ולילה והיה לו לרב יצחק לבן נבון והגדילו בחכמה וסמכו קודם פטירתו וכתב לו ספר שאפי' בדורו של משה רבינו לא * אישתכח כוותי⁶ דאילו בדורו של משה כתי' הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים וכת' בתריה ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואילו נבונים * לא כתי' בהו דלא אשכח⁷ והוא היה חכם ונבון, ואחר פטירת רב יצחק אלפאסי ישב רב יוסף הלוי⁸ מיגש על כסאו מחדש סיון של שנת ד'תתס"ג עד אייר של שנת ד'תתק"א ל"ה שנה ובכולם היתה תורתו אמונתו וטבעו יצא מספרד עד מצרים ועד בבל ובכל הארצות ומוסף על חכמתו הגדולה היו מדותיו מעידות בו שהוא מזרע משה רבנו ע"ה שענו מאד היה מכל האדם ונתן לו הב"ה רחבת לב והיה עובר על מדותיו ועובר על פשע והב"ה * יגמלוהו כל הטובה אשר עשה לישראל אמן⁹ :

משכיל והזהיר. A. * היה.³ הורו; E. דודו; A. adds.² תלמוד. A. *
 P.; ימחול עונותיו. *⁶ לא אשתכח. Ed.⁷ נמצא כמוהו. *⁸ ללמוד.⁹
 ועל כלם הרב ר' משה בר מיימון ספרדי אשר ממצרים והוא היה תלמיד הרב continues
 ר' יוסף הלוי אבן מיגש והוא היה רב וגדול בתלמוד אשר כמוהו לא נהיה (so) מיום שמתו
 רבינא ורב אשי, והוא חבר בפסק התלמוד ארבעה עשר ספרים הנקראים משנה תורה
 ופשטו בכל ארץ ישראל ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע וכל אסור וכל היתר לא נעשו
 חבורים כמותם מובחרים ועשה גם כן פירוש משניות שיתא סידרי וחברם [ב] לשון ארמי
 (so) והעתיקם בלשון הקדש ר' יהודה חריו וקצתם יצא בארצותינו האלה, והוא היה גם
 כן פילוסוף גדול חכם בטבע ובתכונה ובחכמת האלהות וחבר בחכמות ההם ספרים הרבה
 אין קץ, ועל כלם ספר הנכבד הנקרא מורה הנבוכים כשמו כן הוא כי הוא כולל כל
 החכמות ומגלה דברים סתומים נעלמים עד ששתו מימיו כל החכמים הבאים אחריו תהי
 נפשו צרורה בצרור החיים את יי אלהינו שלא הניח כמותו בתורה וביראת שמים ועלה
 ונתקדש ביישיבה של מעלה ד'תתקס"ז ליצירה נ"ע.

ור' ברוך בר' יצחק בן אלבאליה¹ נולד גם הוא באדר ראשון שנת ד'תתל"ז² ששניהם * בשנה אחת³ נולדו וקבל מאביו רב יצחק וקודם פטירת רב יצחק אביו היתה מחלוקת בינו ובין רב יצחק אלפאסי וכן היתה מחלוקת גדולה בין רב יצחק בר' יהודה אבן גיאת ובין ר' יצחק אלפאסי וכשנפטר ר' יצחק בר' ברוך היה רב ברוך בנו כבן י"ז שנה והוא סח לי⁴ שבשעת פטירת אביו קרא אותו ולחש באזנו⁵ שלא היה יכול * לדבר דברים נשמעים⁶ ואמר לו לך לר' יצחק אלפאסי ואמור לו שהרי אני יוצא מן העולם הזה ונכנס לעולם הבא * וכבר מחלתי⁷ לו על כל דברים קשים שדבר לי בין בכתבים בין בעל פה. וכן אני מפיים ממנו שיעשה כך וילמד אותך ועמוד לפניו יודע אני שיעשה לך טובה הרבה מאד וילמד אותך בכל לבו. ואחר שקברתי⁸ את אבא מרי הלכתי אליו⁹ לאליסנא ודברתי אליו כל דבריו שצוני¹⁰ ובכה רב יצחק בן אלפאסי והגדיל בבכי¹¹ וחזר לנחמני ולדבר על לבי ואמר לי אם מת אביך ז"ל אני אהיה לך לאב ואתה תהיה לי לבן ועמדתי בביתו עד שלמדתי¹² לפניו כל התלמוד וכשמת רב יצחק בן אלפאסי טבעם של * זוג זה¹³ של רב יוסף הלוי ור' ברוך בר רב יצחק היה פושט ויוצא בכל הארץ והיה רב ברוך זה יודע חכמת יונית מוסף על תורתו וחכמתו והעמיד תלמידים הרבה ואני הקטן שבכולם והוא נפטר בסוף אלול שנת ד'תתקפ"ו והאריך ימים אחריו רב יוסף הלוי ז"ל כמו ט"ז שנה ואין לו שני בדורו¹⁴. ודורו הוא הדור השלישי ברבנות:

ולאחר פטירת רב יוסף הלוי שמם העולם מן הישיבות של חכמה¹⁵ וא"ע"פ שרב מאיר בנו ור' מאיר בן אחיו היו תלמידיו ובעלי קבלתו והם חכמים גדולים אבל מפני הרעה נאסף הצדיק. ואחר¹⁶ פטירת רב יוסף הלוי ז"ל היו שני חירום וגזרות ושמודות על ישראל ויצאו בגלות ממקומותם אשר למות ואשר לחרב ואשר לרעב ואשר לשבי לשבי ועוד מוסף על נבואת ירמיה ואשר לצאת מן הכלל יצא מפני חרב אבן תמורת¹⁷ שיצא לעולם בשנת תתקכ"ב¹⁸ שגזר להוציא את ישראל מן הכלל ואמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד וכן לא השאיר להם בכל מלכותו שם ושאר במדינת צלא¹⁹ מקצה²⁰ העולם עד מדינת אלמהדיה²¹ ומפני כן לא יכלו בניו של רב יוסף להושיב²² ישיבות אלא גלו בראש גולים למדינת טליטלה והיו משתדלים להעמיד תלמידים כפי יכלתם²³

¹ E. O. P. אלביליאה. ² A. ל"ה. ³ בשבת אחד. ⁴ A. דבר לו; o. בדבר. ⁵ some לעיר; ⁶ קברי Ed. ⁷ והרני מוחל. ⁸ A. להגביה קולו. ⁹ A. לו לאזנו p. omit. ¹⁰ A. O. אשר שלחני; E. אשר דברנו. ¹¹ בכיה. ¹² שקראתי. ¹³ אלו. ¹⁴ הזמרת; E. P. תהורות A. ¹⁵ שאחר A. ¹⁶ חכמים O. ¹⁷ בכל העולם. ¹⁸ תמירה ω. ¹⁹ המאורת O. ²⁰ ק"ב; P. תתע"ב; A. ²¹ אלההדיאה E. o. ²² אלההדיאה O. ²³ שהוא בסוף o. ²⁴ כחם.

והב"ה הסכים על ידם והם סוף חכמי התלמוד * בזה הזמן, ושמעוני * שיש בארץ צרפת חכמים גדולים וגאונים וכל אחד ואחד רב ממלא מקום התורה להנחילה והנחיליה על מה שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כל אחד ואחד היה במקומו הרב הגאון ר' משה בר יוסף ז"ל והרב הגאון ר' אברהם בר יצחק ז"ל והרב הגאון ר' מאיר בר יוסף ז"ל בנרבנא שהאירו את התורה בחומש במקרא במשנה בתלמוד בירושלמי על לומדיהם² ואחר³ במדינת רומונג⁴ ר' יעקב הב"ה ישמרהו על ידי לומדיהם ונחליהם ויחיים ויוכם לחיי עד אמן * לתלמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל⁵ למען יהיו שפתותיהם⁶ דובבות בקבריהם לקיים מה שנא' דובב שפתי ישנים:

הרי אלו עשרה דורות מן הנביאים חגי זכריה ומלאכי עד רבן יוחנן בן זכאי וחמשה דורות של תנאים ושבעה דורות של אמוראים הרי אלו כ"ב דורות עד סוף אמוראים, ורבנן סבוראי ה' דורות וה' דורות בנאונות⁷ וג' דורות ברבנות * דורו של רב נסים ורבינו חננאל ורב שמואל הנגיד ודורן⁸ של חמשה רבנים שמות כולם יצחק ודורו של רב יוסף הלוי ז"ל⁹ סך הכל ל"ח דורות מחגי זכריה ומלאכי עד רב יוסף הלוי ז"ל ורב ברוך בר יצחק, הרי אלו י"ד¹⁰ דורות מחתימת התלמוד עד פטירת רב יוסף הלוי ז"ל סך הכל ל"ח¹¹ דורות מחגי זכריה ומלאכי עד רב יוסף הלוי ז"ל כלם¹² עדים נאמנים מפי עדים נאמנים שלא פסקה הקבלה ושלשלת הקדושה שלה ואילו במינים אין אתה מוצא כן שהרי ענן הרשע ושואל בנו שם רשעים ירקב תלמידיו של רב יהודאי זצוקל היו וחלקו עליו ועל קבלתו בלא שום טענה בעולם אלא מפני הקנאה שהיתה בהם ואינם יכולין לומר כן אנו מקובלים מפי פלוני ומפי פלוני ומפי הנביאים אלא שהם בודים מלבם נשמתם בניהנם ישקו עצמותיהם. ועוד שהן בטלים במיעוטם שאתה מוצא קהלות ישראל שהיו פושטות ממדינת סלא¹³ בקצה המערב עד תאהרת בראש המערב וקצה אפריקה וכל ארץ אפריקה ומצרים וארץ הצבי וארץ ערב וארץ שנער וארץ עילם וארץ פרס וארץ דדן וארץ הגרנשי ונקרא * גרנאן וטברסטאן¹⁴ ואל דילס¹⁵ עד נהר אתל¹⁶ שהיו שם עמים¹⁷ כוזריים שנתגיירו ויוסף¹⁸ מלכם שלח ספר לר' חסדאי הנשיא בר' יצחק בן שפרוט והודיעו * שהוא

שמריהם; ונחליהם O. adds. 2 O. adds. 1 בזמן הזה אשר שמענו O.

3 Ed. For A. see p. 82. 4 ואחר for רב מובהק. 5 שבארץ צרפת היה חכם גדול ורב מובהק. 6 O. continues של של ויוכם לחיי עד אמן o. 7 ברבים. 8 רומונג. 9 אלו הגאונים.

10 הילך O. 11 ל"ח. 12 L. o. (see note 8). 13 גרנון ונוברסטאן; E. טבטטאן A. 14 See p. 77, l. 23. 15 סליא P.; סיליא O. 16 גרנשטאן. 17 ואלדילאן; E. ואלדילאס o.; ואלדילאס A. 18 גרנשטאן.

19 Ed. L. (marg. אָקל. ס"א). 20 טילי o.; אובל. 21 גוים; גורי; הרבה. 22 L. ואסף.

23 O. adds חזרי.

24 O. adds חזרי.

על דעת רבנות¹ וכל עמו וראינו בטוליטלה מבני בניהם תלמידי חכמים והודיעונו ששאירתם² על דעת רבנות וכן בכל האיים שבים יון מן ארץ נבקרי³ וגננת⁴ עד ארץ קושטמנינה⁵ ורומי הגדולה וכל ארץ תוגרמה ואשכנז וצרפת וכל ארץ פוליא ומניסיא⁶ ואי סקיליא⁷ וארץ לומברדיא⁸ עד נהר דורנו⁹ עד ארץ ספרד בקצה המערב כולם המקום ישיב שבותם ויקבץ גליותיהם שהם על דעת חכמי המשנה והתלמוד חוץ ממדינה אחת במערב במדבר ורגלאן¹⁰ ומעט מהם במצרים ומעט מהם היו בארץ הצבי וכשהיו ישראל חוגנים את חג הסוכות בהר הזיתים היו חונים בהר מחנות מחנות אוהבים אלו את אלו ומברכין אלו את אלו. והמינים¹¹ חונים נגדם כשני חשיפי עזים והיו הרבנים מוציאים ספר תורה ומחרימין שמות המינין בפניהם והם שותקים כמו כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח ומאלו שהיו בארץ הצבי היה אלשיך אבו אלפרד¹² ישתחקו עצמותיו בגיהנם והלך לשם כסיל אחד מקשטיליא שמו¹³ סידי אבן אלתראס וראה את הרשע¹⁴ אבו אלפרד והוא הסיתו והדחיו וכתב זה ספר מן אלשיך אבו אלפרד הוא הכופר¹⁵ והמסית והמדיח והכניסו בן אלתראס לקשטיליא והטעה הרבה מהם ומת בן אלתראס לגהינם ונשארה אשתו הארורה והיו קורין אותה אלמעלמה וסומכין עליה בקבלתה ושואלין זה אל זה היאך עושה אלמעלמה ועושין כמותה עד שנתחזק הנשיא ר' יוסף אבן * אלפרד אלקדרו¹⁶ והשפילם מוסף על שפלותם וגרשם מכל מבצרי קשטיליא חוץ ממבצר אחד קטן שנתן להם מפני שלא רצה להרגם¹⁷ שאין דינים דיני נפשות בזמן הזה. ואחר פטירתו העלתה טינתם של מינים שירטון עד שהומלך * רי אלפונשו¹⁸ בן רימונדו¹⁹ מלך מלכים * הוא האינפיראדור והיו נשיאים בכל ממשלתו ממלאים מקום אבותם והשפילום²⁰. וזה הדבר אשר השפיל את המינין²¹ בארץ קשטיליא המלך²² דון אלפונשו בן רימונדו²³ מלך מלכים היה ומלך צדיק היה²⁴ וכבדה ידו על כל הישמעלים הנמצאים בארץ ספרד ושמן למס עובד ועצמה מלכותו והניח ה' לו מכל אויביו²⁵ מסביב. והימים אשר מלך על אדום מ"ח²⁶ שנה וכי חזקה המלוכה

¹ O. וידועים (והודיעו E.) ששאלתם A. E. P. שעל... משתדל הוא A.

² קושטומנינה P. o. ונתאנת P. וגיאת O. גיא נאות A. נבקאה o. נבקאם

³ דוראנו⁹ לומברדיאה⁸ וארץ סקליא⁷. וסנסיאה ומניסיא⁶ קרמוסיאה p.

⁴ Ed. אלתראס O. אלפראג¹² והצדוקים¹¹ ובגלאן o.¹⁰ דודאנו דוארנו

⁵ E. אבו אלתראס O. שמו סרי אבן; אלו טואס A. סידי and omits נקרא

פרולנצל הנקרא O. פורונצאל A. אלקברי Ed.¹⁰ הספר; הסופר¹⁵ אלשיך O. סיד

להמיתם A.¹⁷ ר' יוסף הנשיא בן פרולנצל הנקרא מבצידל P. פרובינצאל o. מבציראל

ובממשלתו O. והפילם E.²⁰ P. omits. רימון A.¹⁹ דון פוש P. דון אנפוש E.¹⁸

P. אלדי o. רי Ed.²² צדוקים o.²¹ הוא (l. 18) some omit from; הפילם

עבדיו²⁰ A. adds. דונפוס בן רימונד P.²³ כי זה המלך O. המלך

²⁶ L. O. ח"ל. *Ms. BET 18, 60.1*

בידו לקח מיד הישמעאלים גבע רבה¹ אשר על אם הדרך מארץ ישמעאל לארץ אדום והמורדים במלכות² פלשתים עברו מעבר לים אל ארץ ספרד אחרי אשר לא השאירו פליטה לישראל מתננה³ עד אלמהדיה השב ירך כבוצר על סלסלות ובקשו לעשות כן בכל מדינות מלכות ישמעאל בארץ ספרד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל כי כאשר שמעו קול היהודים כי באו עליהם המורדים להדיחם מעל ה' אלהי ישראל הירא את דבר יי נס על נפשו וכמעט לא הפכו אבות על בנים מרפיון ידים יש מהם נכבשים בידי אדום ונמכרים להן להניסם מארץ ישמעאל ויש מהם נסים⁴ ערומים ויחפים התנגפו רגליהם על הרי נשף עוללים שאלו לחם פורש אין להם אבל המקדים רפואה למכה יתברך שמו אמן ויתעלה זכרו ומלכותו שכן כתי' כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים וכו'. והקדים ונתן בלב המלך רי אלפונשו * האינפיראדור להפקיד⁵ על גבע רבה⁶ על כל מנת⁷ המלך מרנא ורבנא ר' יהודה הנשיא בן ר' יוסף הנשיא ו' עזרא היו אבותיו מגדולי גרנאטא ויורשי⁸ עצר ומשרה בכל דור ודור במלכות באדים בן חבוס מלך פלשתים ומלכות⁹ המלך חבוס אביו ומסורת בידי קהל גרנאטא שהם מיושבי ירושלם עיר הקדש מבני יהודה ובנימן ולא מן הכפרים וערי הפרוי אבל ר' יהודה הנשיא זה ואביו ודודיו ד' שרים¹⁰ ר' יצחק¹¹ הגדול ומשנהו רבי משה והשלישי ר' יהודה והרביעי ר' יוסף כולם מדותם מעידות עליהם שהם מזרע המלוכה ומן הפרתמים. וכאשר הופקד הנשיא הגדול ר' יהודה זה על גבע רבה¹² ועיר מקלט * הגולה על ידו עברה הגולה¹³ והוא הוציא אסירים בכושרות ושלה רצועים חפשים ושבר עול ונתק מוסרות ובביתו ועל שלחנו מצאו בני הגולה מנוחה והשביע רעבים והשקה צמאים והלביש ערומים ונהגם כבהמות לכל כושל עד אשר הגיעו למדינת טוליטלה בכבוד מפני מוראו וכבודו שהיה לו על אדום המביאים אותם¹⁴. ועודנו היה בחור * מורם מעם¹⁵ ונער חית קנה וכסף לא חשב וזהב לא חפץ בו ולא גנו * לעצמו מכל חלקו מעבודת המלך וכל מעשיו כמו בן אגריפס שאמר אבותי גנוזו אוצרות למטה אני אהיה גנוז אוצרות למעלה ומלאכה גדולה היתה לו שאילו לא עשה כי אם צדקות אלו דיו כי למחיה שלחו יי לפני הגולה¹⁶:

ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור על ידו שלח המלך בשבילו ויקחהו ושמו אדון לביתו

מן A; מן סאננה O. P.; טאננה ∞³. בארץ². רבע A; ראבח Ed. o.¹ הוא A.⁵ על רגלים ∞; על רגלם o; ברגל E; רוגלים Ed. adds.⁴ טראטנה. עצרה P; ויושיע; ודורשי⁸. מחנות A.⁷. רקח Ed.⁶. האינפיראדור להחקיר. רבח; רקח¹². צדוק O; יהודה הגדול זה A.¹¹. שהם A.¹⁰. ומלך⁹. הגלות ולא גנו A.¹⁶. מורא; others omit L.¹⁵. העושים להם מס A.¹⁴. A. omits.¹³ מכל עבודתו וכל מעשיו כמונו בן אגריפס חמלך שאמ' אם אבי . . . ומלאכה קטנה היתה לו שמא לא עשה כי אם צדקות אל די אלו כי למחיה שלחו ה' לפני הגולה ודידהו ודידיו

ומושל בכל * אשר לו¹ והוא בקש מאת המלך לבלתי תת למינים² פתחון פה בכל ארץ קשמיליא ויאמר המלך להעשות כן ויכנעו המינים² ולא יספו לשאת ראשם והם מתמעטים והולכים. ועוד סימן שלישי יהיה בידך * שהמינים לעולם³ לא עשו שום טובה לישראל ולא ספר שיש בו חזוק תורה או דבר חכמה ואפי' שירה אחת או פיוט אחד או נחמה אחת כי כולם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח וכאשר נמצא בהם אחד שחבר ספר חירף וגידיף והטיח דברים כלפי מעלה כאשר עשה זקן אשמאי אלשיך אבו אלפראַבֶּ שֶׁרִי שתחלת ספרו פי אוול טלאם⁴ בכל סדר בראשית דבר בו על אלהים⁵ תועבות גדולות מעידות על סכלותו וחסרון דעתו. ובסדר אלה מסעי בדה מלכו דיני ממונות ודיני נחלות ובלא שום טענה ולא שום קבלה ולא שום ראייה כי אם הוא אומ' אלעקל יקתְצִי כדא⁶ ואני כתבתי תשובת ספרו והראתי לתלמידים סכלותו. ואילו ברבנים אתה מוצא שלשלת הקדושה שהזכרנו⁷ וחוצה לה אלפי אלפים חכמים קדושים כי לא הזכרנו אלא בעלי ישיבות בלבד ועוד מחברי ספרים בכתבי הקדש כגון ר' יהודה בר דוד אלפאסי ז"ל הנקרא חיוג שהעמיד לשון הקדש על בריו⁸ אחר אשר נשבח בכל הגולה ור' מרינוס⁹ אבן גנאח גם הוא השלים כל מה שהתחיל ר' יהודה בר דוד ז'צ'ל ועוד ר' משה הכהן בן ג'יקטיליא¹⁰ ורבים אחרים וחכמים שכתבו לנו ספרים ומחזורות ושירות ותושבחות ליוצרנו ית' שמו וית' זכרו ותפארתו במלכותו אמן ונחמות לישראל עשו לחזק את לבם * בארץ גלותם¹¹. בימי ר' חסדאי הנשיא התחילו לצפצף ובימי ר' שמואל הנגיד נתנו קול ומהם ר' שלמה * בן גבירול¹² חכם גדול ומשורר ורבי ר' יצחק הרב ברבי יהודה בן גיאת ור' אוהב¹³ הנשיא בר' מאיר הנשיא אבן שרתמיקש¹⁴ ור' משה בן יעקב בן עזרא מזרע המשרה וחכם גדול בתורה ובחכמה יוניתי ובעל שירות ותשבחות¹⁵ וכל השומע אותם ורך לבבו וימלא מיראת יוצרו ור' יוסף הדיין בר' יצחק בן סהל¹⁶ ור' יוסף הדיין בר' צדוק בן צדיק ורבי יהודה הלוי בר שמואל הלוי ור' אברהם בר מאיר בן עזרא כולם חכמים גדולים וקדושים ומחזיקים ידי ישראל בשירות ונחמות על אלו נאמר זכר צדיק לברכה ועל המוּיֵן¹⁷ נאמר שם רשעים ירקב¹⁸:

וכשהשלמנו¹⁹ סדר הקבלה נזכיר זכרון דברי מלכי ישראל בבית שני להוציא מלבן של

E. ⁵ אלטלאם. O. טלאם. ⁴ שהצדוקים מעולם. ³ לצדוקים. ² קניניו. ¹ שכתבנו. P. ⁷ שהשכל נותן זה וראוי להאמין. o. יקתדי ברא. Ed. ⁶ סרה adds. לאבן גבירול. A. ¹² בגלות. ¹¹ קשמיליא. p. ניקוסליא. ¹⁰ יונה. o. ⁹ עמדו. o. ⁸ ש.תומיקש. o. שרתמיקש. A. O. P. ¹⁵ שרתמיקש. A. שרתמיקש. Ed. ¹⁴ יהודה. E. O. ¹³ משה. A. יתעלה שמו של הק'ב'ה (אצל הב"ה O.) מפייט בשירותיו ובתושבחותיו (P. ends here) ובוה add אותם הרשעים. O. ¹⁷ סהאל. A. O. ¹⁶ את העולם הזה והבטיח על העולם הבא [o. only] והמשיכילים ויהירו בוחר הרקיע ומצדיקי הרבים כבוכבים לעולם ועד. Ed. E. O. p. ¹⁸ השלמנו. P. ¹⁹ The following passage is to be found in O. and P. [ב'לאז תם ונשלם

צדוקים שאומרים כי כל הנחמות הנאמרות¹ בנביאים כבר קבלום ישראל בבית שני *ונפרש כי לא כן הדבר² ונפרש נבואת זכריהו שאמ' לו הקב"ה רעה את צאן ההריגה ונבאר את כל הנבואה ועוד זכרון דברי רומי להודיע לאחר כמה שנים נכתבו³ גליונות⁴ שלהם והקב"ה יסכים על ידינו ללמוד וללמד *לשמור ולעשות את כל דברי התורה הכתובה על ידי משה נביאנו אדון כל הנביאים⁵ אמן סלה חזק:

❖ נשלם סדר הקבלה בעוז אשר לו השבח והתהלה ❖

Addition from MS. A. to page 78, note 3.

Altschr. 30, 451f.

ושמענו שיש בארץ צרפת חכמים גדולים וגאונים וכל אחד ואחד רבן מרביין תורה ומרבים גבוליהם בתלמידים להגדיל תורה ולהאדירה כמו שנא' להנחיל אוהבי יש ונאמר יי' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וכל אחד ואחד היה גאון במקומו כמו שידענו. ומקובלים אנחנו יש בהם בנרבונה שלשלת גדולה מיחס תורה ונשיאות וגאונות: והמלך קרלייש שלח⁷ למלך בבל שישלח מן היהודים אשר לו מזרע המלוכה מבית דויד והוא שמע לו ושלח לו אחד משם גדול וחכם ושמו ר' מכיר והושיבו בנרבונה עיר הגדולה ונטעו שם ונתן לו אחזה גדולה שם בעת כבשה אותה מישמעאלים ולקח לו אשה מגדולי העיר. ובעת כבוש העיר חלקה המלך לשלשה חלקים. האחד נתן למושל אשר שם בעיר שמו דון איימריך. והחלק השני להגמון העיר. והחלק השלישי נתן לר' מכיר ועשה אותו בן חורין ועשה באהבתו חוקים טובים לכל היהודים היושבים בעיר כאשר כתוב וחתום בשטר נוצרי והחותם אשר למלך שמו קארלייש אשר הוא בידם עד היום הזה: וזה הנשיא ר' מכיר היה שם לראש הוא וזרעו היו קרובים למלך ולכל זרעו וכל הבא להצר אותו על דבר הנחלה והכבוד היו מצירין אותו בכח מלך צרפת כי מיד היו שולחים אל המלך והמלך מצוה להשיב העושק ומיד נעשית מצותו ואין להשיב כי נרבונה תחת יד צרפת היא ועוד היו הוא וזרעו ממנהיגי הדוד ומחוקקים ושופטים בכל הארצות כמו ראשי גליות⁸ והם רועים את ישראל באמונתם ובתבונתם כפיהם. והיה שם לגאון רב טודרוס הידוע הנשיא ובניו מזרע זה ר' מכיר הנשיא ולא פסקה מהם גדולה וממשלה ותורה כמו הנשיא הגדול

¹ P. הכתובות. ² P. וכחש p; ועוד עתידים אנו להכחיש ולפרש. ³ E. O. omit. ⁴ O. גליות. ⁵ E. O. omit. ⁶ תם סדר הקבלה ת"ל. ⁷ MS. שלח שלח. ⁸ MS. גליות.

והידוע מרנא ורבנא קלונימוס הגדול הוא התנהג השראא הגדולה והיטיב¹ לישראל בימיו והאריך ימים בגדולתו והיו ימיו תשעים שנה ומת. והניח בן חכם ושמו ר' טודרוס והוא היה חכם ופייטן עשה אזרות:

בימיו היה היום גדול בנרבונה כי מת שלטון של נרבונה שמו דון אימריך במלחמת פראגה ובנים לא היו לו ונשארה הממשלה ביד השלישית דונה אשמנייראץ והיתה קטנה ומושלי הארץ נותנים עיניהם בנחלתה כי היא גדולה וטובה והיו מפתים אותה כפי חכם להיות לאשה למושל טלושה הנקרא דון אנפוש הפחה, ופחת ברצלונה הנקרא ריימון ברנגייר היה שונא לדון אנפוש ופתה דונה אשמנייראץ למאן לפחת דון אנפוש כי היה פחת ברצלונה קרובה והיא שמעה בקולו ונשאת לדון ברנדאד דאנדושה ואז רבה המלחמה ונחלקה העיר לחצי. חצי העיר אחר השולטת ויועציה והמגרש אחר פחת טלושה דון אנפוש ועמדה זאת המלחמה כעשר שנים, ולפני כן היה קהל גדול לעיר נרבונה כאלפים יהודים והיו שם גדולים וחכמים שטבעם² יוצא בכל העולם ובעונות מפני החרום הזה נתפזרו באניו ובפייטו ובצרפת, גם הוטל על הקהל מס גדול, וזה הנשיא ר' טודרוס ובניו ובני משפחתו הגינו על הקהל וסייעום בנדבתם ושמו בניהם ובנותי³ וכל קרובם במשכון בידי גוים על המשכון הוא, אחרי כן מת הנשיא ר' טודרוס והניח לו בן חכם רב ודיין והוא הנקרא היום מרנא ורבנא קלונימוס הנשיא והוא עודנו חי ובחור ויצא שמו בכל הארצות, ומצד אחר שלשלת הנשיא היה בנרבונה מרנא ורבנא ר' טודרוס הנשיא בן אחי הנשיא ר' קלונימוס הנזכר הגדול ושמו הנשיא מרנא ורבנא ר' משה הפרנס שהוא נפטר באישטייליה בעבור שהבריחוהו מלשינים ועמדו תחת יד מלך נבארה ועשה שם חיל ומת שם והיה גדול מהנשיא ר' קלונימוס, והניח זה הנשיא טודרוס בן קטן והגדיל בתורה ובחכמה וביראת שמים ונסמך לרבנות ונשיאות והאריך ימים ומת והניח הנשיא אחריו בנו הנשיא מרנא ורבנא משה הידוע בכל הארצות חכם גדול רב ודיין לא היה כמוהו בדורותיו ענו גדול וירא שמים, גם הוא נסמך לרבנות ולנשיאות והוא שפט את ישראל והחזיק בנחלת אבותיו ועשה משפט וצדקה לכל ועליו נתקיים הכתוב והאיש משה ענו מאד:

והיו בנרבונה חכמים גדולים ראשי ישיבה נסמכים ונשמעים לנשיאות כמו ראשי ישיבות שבכל לראש הגולה, הראשון הידוע לנו בקבלותינו ר' יעקב הנביא גאון בר' משה בר' אבון, והרב ר' יהודה בר' משה הנקרא דשא דונזילה וקבל מרבינו גרשום ורבי תורה בנרבונה והעמיד תלמידים, והגדול שבתלמידיו הרב ר' יצחק בן מרן לוי³ ואביו מהרב ר' יצחק היה חסיד גדול ובעל נכסים ובעל מעשים והטיב לישראל מממונו ובטל כמה גזירות

¹ According to Schönblum; MS. והיטיב; *Revue* ויטיב. ² MS. שטבעם. ³ MS. מקלני.

² MS. שטבעם, but

ממענותיו ישלם יי' שכרו. ור' יצחק בנו היה חכם גדול ורבי תורה בנרבונה והעמיד תלמידים. ומגדולי תלמידיו היו הרב ר' משה בר יוסף מרן לוי¹ והרב מרנא ורבנא הענו ר' משה והרב ר' אברהם בר' יצחק הנקרא אב בית דין. וגם זה ר' אברהם היה תלמיד חבר לרב משה בר' יהוסף, וכל אלה הרבנים העמידו תלמידים הרבה ומימיהם שתו חכמי התלמוד מנרבונה וההר ולוניל. ומגדולי התלמידים היו הרב ר' אברהם בר' דוד והרב ר' שמואל בר' משה והרב ר' שמואל בר' דוד והרב ר' משה בר' יהודה והרב ר' יהונתן הכהן והרב ר' שלמה כל אלה עמודיהם גדולים בתורה שבכתב ושבעל פה. אבל הרב ר' אברהם בר' דוד הגדול על כלם כי הפליג בישיבה ובשנים והוא עשה ספרים הרבה לבאר כל ספיקא בפירוש ובפסק הלכה ותהי משכורתם שלמה. ורוב מכל אלו חכמים נולדים בנרבונה ולמדו מרבניה אבל מפני החירום יצאו משם ובכל מקום שהיו הולכים היו מרביצים תורה עד שהאירו עיני כל הגולה כשמש בחצי השמים. עוד היו בנרבונה חכמים גדולים כמו הישיש ר' שלמה בינבנישית והרב ר' מאיר בר' יוסף ז'צ'ל. ובצרפת יצא אור גדול לא נראה כמוהו לאור עינים הוא הרב הגדול החסיד רבינו שלמה מטרוויש² בר' יצחק הוא קבל מרבינו גרשום וישיבתו והוא פירש כל התורה וכל הנביאים וכל הכתובים וארבעת סידרי גמרא אשר ירוין כל קורא בהם לא הניח דבר קטון או גדול שלא ביאר ביאור גמור. ואחרי צאת טבע פירושו בעולם לא היה רב וגדול אשר למד זולתם הלכה ולא נראו בכל העולם לכל גאון ורב ישלם השם שכרו. ואחרי קמו בני בתו³ של הרב ר' שלמה ז'ל רבינו שמואל ורבינו יעקב מרמרוג⁴ בני הישיש ר' מאיר⁵ בר' שמואל הם גדולים ותלמידי חכמים הרבה בקיאים בתורה שבכתב ושבעל פה גורסין שיחא סידרי על ציצת לשון והם היו רבנים מרביצים תורה והעמידו תלמידים הרבה: מצרפת ומאלמנוייא ופרובינצה באים לפניהם לשנות ממימיהם גם הם כתבו פירושי מסכתות והלכות להוסיף על פירוש הרב הגדול אבא מארי ז'ל ולבאר ספיקות פירושם למי שאינו מבינם. אך אחריו לא היה כח ביד רב וחכם לפרש פירושים אחרים לפי שקבל ממוקור רבינו שלמה ומימיו שתו כל הבאים אחריו ואם חס ושלום נשתחה מישראל תורה יהזירה והוא עשה שלא תשתכח. יזכהו האל להיות עם כל הרבנים והגאונים להיות שפתותיהם דובבות בקבריהם לסיים מה שנ' דובב שפתי ישנים:

¹ MS. מקלני. ² MS. מטוראייש. ³ MS. ביתו. ⁴ MS. מתמרוג. ⁵ MS. מכיר.

III.

❖ שער החמישים מקצור זכר צדיק לר' יוסף בן צדיק ❖

זכיר זכרון תולדות האבות ומשה רבינו ע"ה ויציאת מצרים וכניסת ישראל לארץ ויהושע ושופטים והמלך שאול * והמלך דוד והמלך שלמה¹ ובנין בית ראשון ובית שני ומלכי יהודה וחרבן [בית ראשון ו] בית² שני והתנאים והאמוראים והסבוראים והגאונים וראשי הגולה עמודי התורה רבני אשכנז וצרפת ובבל וארץ ישמעאל וספרד ומקומות מושבותם ושמותיהם וחבוריהם³ שיסרו וענינים אחרים גדולים שאירעו בכל זמן וזמן בין טוב ובין רע וזכרון מלכי ספרד ומלכי פורטוגאל וחרבן קוסטנטינה ונירופונטי⁴:

באלף הא' מולד תשרי הראשון משנת תוהו היה מולד בהרד וסוף אותו שנה ביום ראשון כ"ה לחדש אלול נברא העולם וביום ה' בא' בתשרי נברא האדם הא'. נולד קין שנת ס'. נולד הבל שנת ע'. נולד שת שנת ק"ל. נולד אנוש שנת ר"ה. נולד קינן שנת ש"ב'ה. נולד מהללאל שנת ש"צ'ה. נולד ירד שנת ת"מ. נולד חנוך שנת ת"רכ"ב. נולד מתושלח שנת תרפ"ו⁵. נולד למך שנת תתפ"ד. מת אדם הראשון שנת תתקל. נלקח חנוך שנת תתקפ"ו⁶:

באלף השני מת שת שנת אלף ומ"ב. נולד נח שנת אלף ונ"ז. מת אנוש שנת אלף וק"מ. מת קינן שנת אלף ור"ה. מת מהללאל שנת אלף ור"ץ. מת ירד שנת אלף ות"כ"ב. בא הקיץ שנת אלף ת"ק"ל. נולד שם שנת אלף תקנ"ז. המבול היה שנת אלף תרנ"ו. נולד ארפכשד שנת אלף תרנ"ז. מת משותלח שנת אלף תרצ"א⁷. נולד שלח שנת אלף תרצ"ג. נולד עבר שנת אלף תשנ"ג. נולד פלג שנת אלף תשנ"ז. נולד רעו שנת אלף תשפ"ו. נולד שרוג שנת אלף תתי"ט. נולד נחור שנת אלף תתנ"ט. נולד תרח שנת אלף

¹ B. M. רודוד ושלמה. ² Not in B. M. ³ B. M. והחיבורים. ⁴ The figures are only corrected when evidently wrong. ⁵ Or f. ⁶ רצ indistinct.

תתענה. נולד אברהם אבינו שנת אלף תתקמ"ח. נולדה שרה שנת אלף תתקנ"ח. נחבש אברהם שנת אלף תתקס"ו. הושלך אברהם באור כשדים שנת אלף תתקע"ג. הפלגה ומת פלג שנת אלף תתקצ"ו. מת נחור שנת אלף תתקצ"ו:

באלף דג' מת נח שנת ב' אלפים ו'. יצא אברהם לחרן שנת ב' אלפים וי"א. נולד יצחק שנת שני אלפים ומ"ח. הפכת סדום שנת ב' אלפים ונ"ח. נשא יצחק שנת שני אלפים ופ"ח. נולד יעקב שנת ב' אלפים וק"ח. נולד רחל שנת ב' אלפים וקע"ב. נולד יוסף ולוי שנת ב' אלפים ור'. תחלת גלות מצרים שנת ב' אלפים ורל"ח. נאסף יעקב שנת ב' אלפים ורנ"ה. נאסף יוסף הצדיק שנת ב' אלפים וש"ס. מת לוי בתחלת השעבוד שנת ב' אלפים של"ג. נולד מרע"ה שנת ב' אלפים שס"ה ביום שבת ז' ימים לאדר שני. נולדו בני אהרן שנת שני אלפים וש"צ. נולד יהושע שנת ב' אלפים תי"ו. יצאו ישראל ממצרים שנת ב' אלפים תמ"ז. יהושע בן נון קבל ממרע"ה תורה שבכתב ותורה שבעל פה שנת שני אלפים תנ"ה. מתה מרים שנת שני אלפים תפ"ז. נאסף מרע"ה ביום שבת ז' באדר בעת המנחה י"ח למחזור רל"ה והסימן בחגי שנת שני אלפים תפ"ח. ובשנה היא שנאסף משה נכנסו ישראל לארץ ותקן להם יהושע עלינו לשבח. וחמש מאות וחמשים שנה עמדו בארץ משנכנסו בה ע"י יהושע ועד שהגלם נבוכדנצר הרשע והחריב את הבית בשנת ג' אלפים וג' מאות ול"א לתאריך העולם וזה מה שאמר הצרפתי רל"ח לירידה תמ"ח¹ לפקידה תפ"ח לכניסה של"ח להריסה. התחילו למנות מנין השמטה שנת ב' אלפים תק"ד ליצירה. ושנת ב' אלפים תק"ו עשו שמטה ראשונה ועשו ז' שמטות וקדשו שנת החמשים שהיא שנת צ"א משנכנסו ישראל לארץ. נאסף יהושע ע"ה שנת ב' אלפים תקי"ז ושפט את ישראל כ"ח שנים. זקנים שהאריכו ימים אחר יהושע פרנסו את ישראל י"ז שנים וקבלו מיהושע את התורה ומסורה לנביאים דור אחר דור עד חגי זכריה ומלאכי ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה. עתניאל בן קנו ראש השופטים שפט את ישראל מ' שנה שנת שני אלפים תקל"ג. אהוד שפט פ' שנה שנת ב' אלפים תקע"ג. שמוגר שפט שנה אחת שנת שני אלפים תרנ"ג. דבורה שפט מ' שנה שנת שני אלפים תרנ"ה. גרעון שפט מ' שנה שנת שני אלפים תרצ"ד. אבימלך שפט ג' שנים שנת ב' אלפים תשל"ד. תולע שפט כ' שנה שנת שני אלפים תשל"ז. יאיר שפט כ"ב שנים שנת שני אלפים תשנ"ז. יפתח שפט ו' שנים שנת ב' אלפים תשע"ט. אבצן שפט ז' שנים שנת שני אלפים תשפ"ה. אלון שפט י' שנים שנת שני אלפים תשצ"ב. עבדון שפט ח' שנים שנת שני אלפים תס"ה. שמשון שפט ג' שנים שנת שני אלפים תת"י. עלי שפט מ' שנים שנת ב' אלפים תת"ל ומת בן צ"ח שנים. לאטינוס

¹ MS. מה.

הראשון המציא את לשון הלאטין ואת אותיות כת[ב] הרומיים שנת שני אלפים ת'ת'נ. המה בני אלישה :

דוד המלך נולד שני אלפים תתנז. לאמינוס השני מלך ג' שנה ונלחם עם יושבי אלימיניא ובורגניא שנת שני אלפים ת'ת'ע. שמואל הנביא שפט י'א שנים שנת ב' אלפים תתעא. שאול מלך שתי שנים שנת ב' אלפים תתפב. דוד מלך מ' שנה שנת שני אלפים תתפד. אחיה השילוני לוי היה וקבל מדוד ובית דינו שנת שני אלפים תתקה. רומילוס¹ השני התחיל לבנות רומה בתחלה והשלים עם דוד מפני יראתו ובימיו הכה דוד את אדום ואת ארם צובה. שלמה מלך² ונפטר דוד שנת שני אלפים תתקכד. נבנה הבית ע"י שלמה שנת שני אלפים תתקנח. ביאת מלכת שבא שנת שני אלפים תתקמט. אליהו הנביא קבל מאחיה השילוני ובית דינו שנת ב' אלפים תתקסב. רחבעם מלך י"ז שנים שנת ב' אלפים תתקפד. אביה מלך ג' שנים שנת שני אלפים תתקפא. אסא מלך מ"א שנה שנת ב' אלפים תתקפד. אלישע הנביא קבל מאליהו ז"ל שנת שני אלפים תתקצ :

באלף הד'. יהודע הכהן קבל מאלישע שנת ג' אלפים ט"ו. יהושפט מלך ישראל מלך כ"ה שנים ג' אלפים וכ"ה³. גלות ראובן וגד שנת ג' אלפים ול'. יהורם בנו מלך ח' שנים ג' אלפים ונ"ד. אחזיהו בנו מלך שנה אחת שנת ג' אלפים נ"א. יואש בן אחזיהו מלך מ' שנה שנת ג' אלפים נ"ז⁴. הושע הנביא קבל מזכריה שנת ג' אלפים צ'. אמציהו בן יואש מלך כ"ט שנים שנת ג' אלפים צ"ז. עמוס הנביא קבל מהושע שנת ג' אלפים ק"י. עזריהו בן אמציהו מלך נ"ב שנה שנת ג' אלפים ק"ז. ישעיהו הנביא קבל מעמוס שנת ג' אלפים ק"מ. מיכה הנביא קבל מישעיהו שנת ג' אלפים ק"נ. יונת בן עזריהו מלך כ"ז שנה שנת ג' אלפים ק"ע"ד. יואל הנביא קבל ממיכה שנת ג' אלפים ק"ץ. אחז בן יותם מלך י"ז שנה שנת ג' אלפים ק"צ"ד. חזקיהו בנו מלך כ"ט שנה שנת ג' אלפים ר"ג. מנשה בן חזקיהו מלך נ"ה שנה שנת ג' אלפים ר"ט :

נבנה כרך גדול של רומי בימי חזקיהו מלך יהודה ובנו אותו שני אחים מלכים גדולים. שם האחד רומאלוס⁵ ושם השני רמולאש⁶ שנת ג' אלפים ר"כ. גלות השבטים שנת ג' אלפים ר"מ. נחום הנביא קבל מיואל שנת ג' אלפים ר"מ. חבקוק הנביא קבל מנחום שנת ג' אלפים רצ"ד. אמון בן מנשה מלך ב' שנים שנת ג' אלפים רצ"ד. יאשיהו בנו מלך ל"א שנה שנת ג' אלפים רצ"ז. צפניה הנביא קבל מחבקוק שנת ג' אלפים []. יהואחז מלך ששה חדשים שנת ג' אלפים ש"ב. יהויקים בן יאשיהו מלך י"א שנים שנת ג' אלפים ש"ח. יהויכין מלך ג' חדשים שנת ג' אלפים של"ט. ירמיהו הנביא קבל מצפניה

¹ MS. יומילוס.² So MS.³ MS. רנה.⁴ MS. וכ.⁵ So MS.⁶ MS. יומאלוס.⁷ MS. רמולאש.

❖ קצור זכר צדיק לרב יוסף בן צדיק ❖

שנת ג' אלפים ש"ט. צדיקוהו בן יאשיהו מלך י"א שנה וגלה לבבל שנת ג' אלפים ש"מ. הרבן בית ראשון על יד נבוכדנצר הרשע שנת ג' אלפים ש"ח ועמד חרב ע' שנה. ברוך בן נריה קבל מירמיהו שנת ג' אלפים ש"נ. מת נבוכדנצר הרשע שנת ג' אלפים ש"ס. אויל מרודך בנו מלך שנת ג' אלפים ש"ס:

הדרור הא' מאנשי כנסת הגדולה. עזרא וזרובבל בן שאלתיאל בן יבניה מלך יהודה ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול חביריהם שנת ג' אלפים ש"ה. עזרא הסופר קבל מברוך ומחגי ומדניאל ומחנניה מישאל ועזריה שנת ג' אלפים ש"מ. מת אויל [מרדך] ומלך בלשצר ג' שנים ומת שנת ג' אלפים ש"פ"ב. דריוש מלך שנה אחת ומת ע"י מלכות שמים ואחריו מלך כורש ג' שנים שנת ג' אלפים ש"פ"ה:

ארסטו פילוסוף הגדול היה בימי שמעון הצדיק שנת ג' אלפים ת"ח. בנין בית שני ע"י נחמיה וזרובבל ועזרא שנת ג' אלפים ת"ח:

הדרור השני מאנשי כנסת הגדולה שמעון הצדיק בן יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול והוא היה האחרון מק"ב זקנים שנת ג' אלפים ת"י. אלכסנדרוס המלך עלה לירושלם ויצא שמעון הצדיק אליו לבוש בבגדי כהונה וכשראוהו אלכסנדרוס המלך עמד מפניו ונשאהו וגדלו. ושאל ממנו שמעון הצדיק שלא יחריב את הבית ושלא להגלות את ישראל ותמהו שריו ועבדיו שהיו יודעים שאמר להחריבם ולעולם לא חזר מדבריו והוא אמר להם דמות דיוקנו של זה אני רואה במלחמה ונוצה שנת ג' אלפים ת"ץ. [ובאותו] הזמן נפטרו עזרא הכהן וחגי וזכריה בן עדוא הנביא ומלאכי ונסתלקה הנבואה מישראל ונעשה להם נס גדול זה ע"י שמעון הצדיק. מרדכי ואסתר המלכה שנת ג' אלפים ת"ס. אבוקראט הפילוסוף הגדול שנת ג' אלפים ת"ס. נהרג דריוש בן אסתר ע"י אלכסנדרוס מוקדון. נעקרה מלכות פרס מן העולם והתחילה מלכות יון שנת ג' אלפים ת"ס. מנין השטרות שנת ג' אלפים ת"ס:

הדרור השלישי אנטונינוס איש שוכה שנת ג' אלפים ת"ס. קבל משמעון הצדיק וסיעתו הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס. וצדוק וביתוס תלמידיו יצאו לתרבות רעה ושאלוהו על דבר זה והשיב תשובה שעל מנת לקבל פרס בעולם הזה אינו בטוח אלא על העולם הבא והם כפרו בדבריו ואמרו מימינו לא שמענו על העולם הבא והם היו ראשי המינין ואפיקורסין ימח שמם:

הדרור הרביעי יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם וסיעתם קבלו מאנטונינוס שנת ג' אלפים ת"ק:

הדרור החמישי יהושע בן פרחיה ונחאי הארבאלי וסיעתם קבלו מהם שנת ג' אלפים ת"ק:

הדרור הששי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח וסיעתם קבלו מהם שנת ג'
אלפים ת"מ:

ענין חשמונאי ובניו עם היונים שנת ג' אלפים תרצ"א. מלך יוחנן בן שמעון בן
חשמונאי הנקרא הורקנוס הא' והרג את המינין ומלך מ' שנה שנת ג' אלפים תרל"ה. מלך
אלכסנדר בן הורקנוס הנקרא ינאי מלכא¹ שהיה שונא את החכמים לפי שיום אחד של
הערבה היה עומד על המזבח להקטיר ורגמו אחד מן התלמידים באתרוג א' על מצחו
וירם ימינו מעל המזבח ויאמר הרב והרג בחכמים חוץ משמעון בן שטח שהיה אחי אשתו.
ויהושע בן פרחיה ברח לאלכסנדריא של מצרים עד שבקש שמעון בן שטח רחמים מאת
המלך והחזירו שנת ג' אלפים תרס"ז:

גוליוס המלך הגדול מתה אמו והוא בבטנה ובקעו את כריסה והיה מלך גדול מאד
הוא החזיר המלוכה לרומיים. ואחריו מלך אגוסטוס בן אחיו המלך הגדול נ"ב שנה
ואומרים שהוא מלך על כל העולם. ובשנת ל"ח למלכו נולד ישו שנת ג' אלפים
תרע"ג:

נולד ישו הנצרי כפי דעת החכמים ז"ל שנת ג' אלפים תרפ"א. וכותבי זכרונות
בישראל אומרים שיהושע בן פרחיה זה רבו של ישו הנצרי היה וא"כ הוא בימי המלך
יון היה. וכותבי זכרונות באומות העולם אומרים כי בימי הורודוס נולד ובימי ארקילוס בנו
נתלה. ומחלקת גדולה היא זו שיש הפרש ביניהם יותר ממאה ועשר שנים ומזכירי אומות
העולם מסיימים את דבריהם בכמה פעמים ואומרים שבשנת ש"ב למנין שטרות נולד
ולאחר ל"ג שנה נתלה ושהיה מולדו בשנת ל"ח למלכות אגוסטוס מלך רומי בימי הורדוס
ונתלה בימי ארקילוס² בנו והם טוענים כל כך לומר שלא עמד הבית ומלכות ישראל אחר
תלייתו אלא זמן מועט. ומסורת אמת בדינו מהמשנה והתלמוד שלא החליפו שום דבר
כי יהושע בן פרחיה ברח למצרים בימי אלכסנדר המלך והוא ינאי מלכא ועמו ברח ישו
הנצרי וקבלת אמת בדינו כי בשנת ד' לאלכסנדר המלך נולד והיא שנת ר"ס"ג לבנין
הבית ושנת נ"א למלכות בני חשמונאי[א]ים ובשנת ר"צ"ט לבנין הבית נתפס והוא בן ל"ז שנה
בשנת ג' למלכות אריסטובולוס³ בן ינאי:

הדרור השביעי שמעיה ואבטליון קבלו מהם וגרי צדק היו מבני בניו של סנחריב שנת
ג' אלפים תר"ץ. מנין אלצפר שנת ג' אלפים תשכ"ב:

הדרור הח' הלל ושמאי קבלו מהם. הלל היה ק"ב שנה ומבית דוד היה מורע המלוכה

¹ MS. מלכאל.

² MS. ארמילוס.

³ MS. ארטבלס.

ונשיא על ישראל ופ' תלמידים היו לו גדול שבכלם יונתן בר עוזיאל וקטן שבכלם ר' יוחנן בן זכאי. שנת ג' אלפים תשכ"ה:

הדרור הט' רבן שמעון ורבן גמליאל הזקן בני הלל הזקן שנת ג' אלפים תש"פ. ביום ו' ערב שבת ופסח י"ב למחזור ר' נתלה שנת ג' אלפים תשצ"ג. אנקלוס הגר כשמת ר"ג הזקן שרף עליו ע' מנה צורי שנת ג' אלפים ת"ז. חורבן בית שני ע"י טיטוס שנת ג' אלפים תתכ"ה. שנת שמטה היה ר"ך ליובל. ובשנה שאחרי החורבן התחילו ישראל למנות מנין השמטות:

הדרור העשירי רבן יוחנן בן זכאי היה ק"כ שנה וקבל מהלל ושמואי וה' תלמידים מגדולי ישראל היו לו לריבז ואלו הם ר' אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך שהוא הקליר ואמרו עליו במדרש דהוא קרוי והוא תנוי והוא פייטן שנת ג' אלפים ת"מ. נמצאו י' דורות מזרובבל והבאים עמו עד ריבז. בן כוזיבא מלך בבתר שנת ג' אלפים ת"נ. ר' עקיבא ור' יוסי קבלו מר' אליעזר הגדול שנת ג' אלפים ת"פ. וחביריו של ר' עקיבא ר' טרפון ורש' בן אלעזר ור' יוחנן בן נורי ור' ישמעאל. אדרינוס הרג עשרה הרוגי מלכות ולכד בתר בט' באב שנת ע"ג לחרבן הבית והרג את רומילוס והכה בישראל מכה גדולה לא נראתה ולא נשמעה לא בימי נבזוראדן ולא בימי טיטוס ושרף ר' חנינא בן תרדיון וס"ת עמו והרג את ר' ישבב הסופר ור' סימאי ור' חוצפית התורגמן. ור' יהודה בן בבא גם הוא נהרג על שגזר מלך רומי שמד שכל הנסמך יהרג והסומך יהרג והעיר שסומכים בה תחרב והלך הוא וסמך ג' זקנים שנת ג' אלפים תתק"א. ר' אלעזר בן שמוע שנת ג' אלפים תתקכ". ר' שמעון בן יוחאי ור' מאיר גר צדק ור' יוסי ור' יהודה קבלו מר' עקיבא שנת ג' אלפים תתקל. בימי אלו היה בטלמיוס וכתב ספר אלמגסטי. פסק המלכות שנת ג' אלפים תתקל. ר' יוסי הגלילי קבל מר' טרפון שנת ג' אלפים תתקט. אנטונינוס בן אסוירוס מלך רומיים היה אוהב את רבינו הקדוש כנפשו ואומרים שגיירו בסתר שנת ג' אלפים תתקט. נסתמה ונחתמה המשנה ע"י רבינו הקדוש שנת ג' אלפים תתקט. גאלינוס הרופא כתב ספר רפואות בימי רבינו הקדוש שנת ג' אלפים תתקט. רבי שמעון ברבי¹ כתב בריתות ומכילתות והוא סוף התנאים שנת ג' אלפים תתקע:

סדר אמוראים רב ושמואל ורב ירד לבבל ראש ישיבה שנת ג' אלפים תתקעט. רבה חבר רבות וסיפרא דהוא תורת כהנים וספרי לבאר עיקרי התורה. ור' חייא חבר התוספתא לבאר דברי המשנה שנת ג' אלפים תתקכ". נפטרו רב ושמואל ובר קפרא שנת ד' אלפים:

¹ MS. בר. See above, p. 57, l. 8.

באלף הה' ר' יהושע קבל מבר קפרא שנת ד' אלפים וט"ז. רב ששת סני נהור
היה וקבל משמואל שנת ד' אלפים וט"ז. ר' יוחנן קבל מר' אושעיא והאריך ימים רבים
כי שמונים שנה היה ראש ישיבה ונפטר שנת ד' אלפים ל"ט. רב יהודה ורב הונא רבי
יהודה היה ראש בנהרדעא אחר שמואל ורב הונא היה ראש בסורא ונפטר בשבת בשנת
ד' אלפים ונ"י. נפטרו רבה בר נחמני הנקרא עוקר הרים ורב יוסף הנקרא סיני ראש
ישיבות שנת ד' אלפים ופ"ה ותלמידיהם אבוי ורבא כי י"ב אלף תלמידים היו לו לרבה
בר נחמני. נפטר רבה בר יוסף ראש ישיבה שנת ד' אלפים ק"ג. רב פפא היה י"ט שנה
ונפטר שנת ד' אלפים ק"ג. רפרם בר פפא נפטר שנת ד' אלפים ק"מ. חבור התלמוד
שנת ד' אלפים וק"ע. רב אשי היה ראש ישיבה בסורא ס' שנה והוא התחיל לחבר
התלמוד ולא הספיק לסיים אותו והיה בו תורה וגדולה וחסידות. *ישמעאל אמימר בר מר
יונקא וריש גלותא והונא מר שמו והוציא מן הכלל לנערי בני ישמעאל². תוך אותה שנה
היה ראש ישיבה רבינא שנת ד' אלפים ר"ד. חיבר ר' יוחנן תלמוד ירושלמי שנת ד'
אלפים ר"ן. מרימר ומר בר רב אסי וחביריהם סיימו התלמוד הבבלי עם התקנות
והגזירות והמנהגות שתקנו וגזרו חכמי כל הדורות שהיו מימות רבי' הקדוש ועד ימיהם
וחתמו אותו בשנת ד' אלפים ר"ס"ה. ונתפשט בכל ישראל וקבלו אותו ולמדוהו ברבים
חכמי כל דור ודור והסכימו כל ישראל עליו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע :

סדר רבנן סבוראי נפטר ר' יוסי ראש רבנן סבוראי אחר פטירת רבינא שנת ד'
אלפים ר"פ"ד. נפטר רב סימונאי בפום בדיתא שנת ד' אלפים ושי'. נפטר רב חנן
מאשקיא שנת ד' אלפים ש"מ"ט. גברה יד מלך ישמעאל ונתן לאשה לר' בוסתנאי בתו
של מלך פרס וגיירה ונעקרה מלכות פרס מן העולם שנת ד' אלפים ש"ע. מחמד התחיל
למעות טעותו ביום חמישי שני ימים לחדש אב שנת ד' אלפים ש"פ"ב ושנה ראשונה
לחשבונם חשבון פרס שנת ד' אלפים ש"צ"ב. נפטר רב משרשיא בר תחליפא סוף רבנן
סבוראי שנת ד' אלפים ת"מ"ט :

סדר הגאונים נפטר רב חיננא גאון ז"ל מנהר פקוד ראש הגאונים שנת ד' אלפים
ת"ז. נפטר רב יעקב ראש ישיבה מנהר פקוד שנת ד' אלפים ת"צ"ג :

המלך אלכזור אחר הויכות והחקירה שעשה עם ג' חכמים אחד נצרי ואחד
ישמעאלי ואחד יהודי נתגיר הוא וכל שריו ועבדיו שנת ד' אלפים ת"ק. ר"ש קיירא בעל
הלכות גדולות שנת ד' אלפים ת"ק"א. נפטר רב אדא בר אבהה שנת ד' אלפים ת"ק"א³.
נפטר רב יהודה גאון ז"ל והוא חבר הלכות פסוקות ומההלכות גדולות קבצם וסניא נהור

¹ MS. רן.

² Passage corrupt; see p. 61, l. 8.

³ MS. תחכא.

הוה שנת ד' אלפים תקנ"ג. נפטר רב מרי הלוי בר רב משרשיא שנת ד' אלפים תקל"ב. בימי רב יהודאי גאון ז"ל היה ענן ושאלו שם רשעים ירקב וענן זה מבית דוד היה והכירו בו שמין פסול מפני כן לא נסמך גאון ועמד להסית ולהדיח את ישראל מעל קבלת החכמים ונעשה זקן ממרא על פי ב"ד שנת ד' אלפים תק"ב. נפטר רב ביבי הלוי שנת ד' אלפים תקנ"ג. נפטר רב ישעיה הלוי שנת ד' אלפים תקנ"ה. נפטר רב יוסף בר רב שלא שנת ד' אלפים תקע"ד. נפטר רב יוסף בר יהודה חסיד גאון ומלומד בנסים והעיד רב יהודה אבי אביו של רב שרירא גאון ז"ל סופר שלו שאלוהו ז"ל היה נראה בשיבתו כמה פעמים שנת ד' אלפים תקפ"ד. רב עמרם גאון ז"ל שלח סדור התפלות לספרד שנת ד' אלפים ת"ר. נפטר רב פלטוי גאון ז"ל שנת ד' אלפים ת"ס"א. נפטר רב מתתאי בר [ריבי] שנת ד' אלפים תרכ"א. נפטר רב צמח בר רב פלטוי שנת ד' אלפים תרל"ג. נפטר רב קימיו שנת ד' אלפים תרנ"ט. נפטר רב יהודה בר רב שמואל אבי אביו של רב שרירא שנת ד' אלפים תרע"א. נפטר רב חנינא אביו של רב שרירא גאון שנת ד' אלפים ת"ש"א. נפטר רב אהרן הכהן בן סרגנדה¹ שנת ד' אלפים ת"ש"ב. נפטר רב שרירא גאון ז"ל והלשינו בו פריצי ישראל ונתלה בידו אחת בבבל שנת ד' אלפים תשנ"ה. נפטר הרב ר' חנוך הבבלי בן הרר משה מקורטבה שנת ד' אלפים תשע"ה. המלך דון פיראנדו מלך בשנת ד' אלפים תשע"ה ליצירה שהיא שנת אלף ט"ז לנצרים, ובשנת ל"ד למלכו שהיא שנת אלף מ"ט לנצרים שלח זה המלך שרים רבים ונכבדים למלך ו' חביב מלך משביליא בעד העצמות של שאלטי גידרו² החכם הגדול והוליוכום לקבור אותם בעיר ליאון, וזהו שהוצרכנו לכתוב בחבורנו דברים שנראים דברי הבאי הוא שבזמננו זה ראינו בעינינו קצת מה שכתב שאלטי גידרו החכם הגדול כנביא המתנבא ענינים גדולים שהיו עתידים להיות אחר ת"ש שנה. נסמך רב שמואל הלוי לנגיד ועמד בחיכל המלך שנת ד' אלפים תשפ"ז. נלכדה ירושלם ע"י אדום ונעקרה מלכות ישמעאל שנת ד' אלפים תשכ"ז. נפטר רב שמואל בר חפני הכהן ראש ישיבת מתא מחסיא חותנו של רבינו האיי ז"ל שנת ד' אלפים תשצ"ד והוא חבר ספרים רבים, נפטר רבי' האיי ז"ל ראש ישיבת בבל בן צ"ז שנה בערב י"ט האחרון של פסח שנת ד' אלפים תשצ"ה והוא חבר מקח וממכר וספרים רבים והוא סוף הגאונים והרביץ תורה בישראל יותר מכל הגאונים ומבית דוד היה מזרע המלוכה ומבני זרובבל בן שאלתיאל ומזרע רבה בר אבוא והותמו על הגליונים שהיה שולח אריה היה חקוק עליו כמו שהיה על דגל [יהודה]³ ודגלי מלכי יהודה שנת ד' אלפים תשצ"ה. רבי' חננאל ורבי' נסים התחילו ברבנות הא פירקא שנת ד' אלפים ת"ת"י. וחבר רבי' חננאל ספר המקצועות. נפטר רב שמואל הלוי הנגיד תלמיד הור' חנוך דקורטובה שנת ד' אלפים תתט"ו וזכה לד' כתרים כתר כהנה וכתר לויה וכתר שם

¹ So MS.

² Sante Isidoro.

³ MS. injured; supplied from p. 67, l. i.

טוב ומעשים טובים על ארבעתם. נהרג ר' יוסף בנו בגרנאמה ביום שבת ט' בטבת שנת ד' אלפים תתכ"ז הוא וכל קהל גרנאמה. נלכדה סראנוסה על ידי סירי רודיאן¹ שנת ד' אלפים תתכ"ז ליצירה שהיא שנת אלף ס"ז לנצרים. נפטרו ר' יעקב ו' יקר והר' יצחק הלוי בר אשר הלוי רבותיו של ר'ש' ז"ל שנת ד' אלפים תתל"ל. נפטר הר' שלמה ו' גבירול המשורר הגדול שנת ד' אלפים תתל"ל. הר' יהודה ו' ברזילי חבר ספר העתים. נפטר הר' גרשום הצרפתי מאור הגולה שנת ד' אלפים תתל"ל. הר' יצחק בר ראובן מברצלונה שנת ד' אלפים תתל"ל. הר' יצחק בר ברוך מקורטבה והר' יצחק בר יהודה ו' גיאת והר' אברהם הנשיא בר מאיר בן שרתיקאש והר' משה בר יעקב ו' עזרא מורע המשרה וחכם גדול [המלך דון אלונשו מלך] שנת ד' אלפים *תתס"ב ליצירה שהיא שנת [אלף] ק"ב לנצרים ולכך מוליטלה מיד המלך יהיא נכדו של מלך עלי מימון חבירו ביום ד' כ"ד די מאיו שנת ד' אלפים תתפ"ב² ליצירה שהיא שנת אלף וק"ב לנצרים ויצר עליהם ו' שנים וא"כ לכך הרבה מקומות ונתמנה קיסר ממלכות קשטיליא:

נפטר הרב הגדול הר' יצחק אלפאס בר יעקב ז"ל בן צ' שנה באוליסאנה שהיא סמוכה לקורטבה והיתה העיר כלה מישראל וקבלה היא בידינו שהיא משארית גולת ירושלים שנתיישבו שם ובנו העיר וחבר הלכות כמו תלמוד קטן ומימות רב האיי ז"ל לא נמצא כמותו בחכמה וקבל מרבי' נסים ור"ח ונפטר שנת ד' אלפים תתס"ג. נפטר רבי' שלמה ז"ל נר ישראל בטריואש שנת ד' אלפים תתס"ה. הר' שמחה מוטרתי תלמיד רשי ז"ל שנת ד' אלפים תתס"ה. נפטר הר' נתן הבבלי בעל הערוך שנת ד' אלפים תתס"ו. נפטר הר' יוסף הלוי בן מיגאש בר מאיר באוליסינה שנת ד' אלפים תתק"א תלמיד הר' יצחק אלפאסי ואמרו עליו שאפי' בדורו של משה לא אשתכח כותיה ומוסף על חכמתו הגדולה היו מדותיו מעידות שהיה מורע מ'ר'ע"ה שהיה ענו מאד מכל האדם. נפטר הר' צדיק ו' צדיק שנת ד' אלפים תתק"ט. הר' זרחיה הלוי מגירונה יסד ספר המאור בלוגיל שנת ד' אלפים תתק"ק:

כתב ו' אלתראס ספר שחבר אבו אלפרג המסית והמדיח תחלת ספרו פי אלתאלים³ בכל סדר בראשית וזכר בו על אלהים תועבות גדולות מעידות על סכלותו וחסרון דעתו והכניסו לקשטיליא והטעה אנשים הרבה ומת ו' אלתראס לגיהנם ונשארה אשתו הארורה והיו קורין אותה אלמועלמה וסומכים עליה בקבלתם ושואלים זה לזה היאך חיתה עושה אלמועלמה ועושים כמוה עד שנתחזק הר' יוסף הנשיא פאדוואל⁴ והשפילים וגרשם מכל מבצר קשטיליא חוץ ממבצר אחד קטן שנתן להם מפני שלא רצה להרגם שאין דנין דיני נפשות בזמן הזה שנת ד' אלפים תתקי'. נלכדה לירדה פרגנאה¹ וטורטושה

¹ So MS.² MS. תתפד. Passage corrupt. See p. 108, l. 13.³ So MS. See p. 81, l. 7.⁴ So MS. See p. 79, l. 15.

ואלמרייה ע"י אדום שנת ד' אלפים תתק"ה. נפטר ר' חייא אלדאודי מיוחס מזרעו של דוד שנת ד' אלפים תתק"ד. נפטר הר' אברהם ו' עזרא בקלהורא שנת ד' אלפים תתקכ"ה. אבותיו היו מגדולי גרנאדה ומסורת היא בידינו קהל גראנדה שהיא מיושבי ירושלם עיר הקדש מבני יהודה ובנימן. הר' דוד קמחי שנת ד' אלפים תתקל. נפטר ר"ת נינו של רשי ז"ל במדינת רמון¹ ג' פרסאות מטרוויש שנת ד' אלפים תתקל וחבר ספר הישר. הר' אפרים מרגנשפורק² מאשכנז שנת ד' אלפים תתקל"ה. הרב הגדול רבי יצחק בר' שמואל היה בן אחותו של ר"ת הנודע בעל התוספות אשר למד ולימד בישיבה כי העידו עליו רבני הצרפתים ז"ל כי נודע ונתפרסם שהיו לומדים לפניו ס' רבנים שכל א' מהם היה שומע ההלכה שהיה מוגיד גם היה לומד כל א' לבדו מסכתא והיו חוזרים על פה שנת ד' אלפים תתקל"ה. רש"ב' נינו של רשי ז"ל אחיו של ר"ת ז"ל שנת ד' אלפים תתקל"ה. רבי שמשון משנין³ ז"ל בעל התוספות תלמיד מובהק מהר' יצחק הזקן בעל התוספות שנת ד' אלפים תתקל"ה. נפטר הר' יהודה הלוי בר' שמואל והר' יצחק קרדינאל שנת ד' אלפים תתקל"ה. חבר ר' משה בר' מימון ז"ל קבל מהר' יצחק הזקן בעל התוספות. נפטר הר' אברהם הלוי בן דוד שקדש עצמו על ייחוד השם בטוליטלה חבר ספר הקבלה. ועוד חבר בעיקרי האמונה ספר אלעקידה אלרפיעה. ועוד ספרו הנכבד שחבר בחכמת התכונה שנת ד' אלפים תתקנ"ה. נפטר הרב המובהק הר' אברהם בן דוד בפושקרוש שנת ד' אלפים תתקנ"ה והעיד עליו הר' יהושע ו' שועיב בפר' פנחס ששמע שאליהו ז"ל נראה לו:

ביום עשרים ושמונה לירח אב שנת ד' אלפים תתקנ"ה לחדוש העולם נלכד מבצר קאשטרו מליאון ונשרפה העיר של היהודים ובית הכנסת שלהם ותפסו כל היהודים ועמדו במצור ובמצוק ובאו עליהם שני מלכים המלך דון אלונשו מקשטיליא והמלך דון גאלימיש⁴ מארגון בנ' בשבת עד יום ה' בח' לחדש אב והוליכו אותם בר"ח אלול יום שבת בשבי אנשים ונשים וטף. הר' ברוך מגרמישה תלמיד רבי' תם ורבי' יצחק בר' שמואל ורבי' יואל העזרי חבר ספר התרומה שנת ד' אלפים תתקס". נפטר הר' יוסף ו' צדיק בקורטבה שנת ד' אלפים תתקס". הר' בחיי ו' בקודה חבר חובת הלכות הארוך שנת ד' אלפים תתקס". הר' אברהם בר' יצחק אב ב"ד מלוגיל והר' יוסף ו' פלט שנת ד' אלפים תתקס"ה. הר' יונתן הכהן מלוגיל בעל הפירושים שנת ד' אלפים תתקס"ה. נפטר הר' אליעזר ו' מואח בטוליטלה שנת ד' אלפים תתקס"ה. ר"ת מאורליניש והר' אהרן מפולג שנת ד' אלפים תתקס"ה. הרמ"ב ז"ל פי' התורה וחדושים מהתלמוד בגירונדה שנת ד' אלפים תתקנ"ו. החכם הר' ליאון ברומא שנת ד' אלפים תתקנ"ו. המלך דון פיראנרו הג' מלך מקשטיליא ומליאון בן המלך דון אלונשו

¹ MS. רימירו.² MS. מורנישפורקי.³ MS. משנין.⁴ So MS.

די ל'און מלך ל' שנה בשנת ד' אלפים תתקפ"ב ליצירה שהיא שנת אלף ר"כ"ב למנין הנצרים ונשא את דוניא ביטאריס¹ בת דון פילפי קיסר מקסטניא ולכד ל'ושה² וקורטובה וכל הערים שלפירוטירה³ בשנת ד' אלפים תתקצ"ו ליצירה שהיא שנת אלף ק"ל"ו לנצרים. וא'ח"כ לכד שביליא בשנת ד' אלפים ח' ליצירה ולמנין הנצרים שנת אלף ר"מ"ח ומת בשביליא שנת ד' אלפים ו"ב ליצירה שהיא שנת אלף ר"כ"ב לנצרים. הר' שמואל הסרדי בן הר' יצחק חבר תרומות הגדול שנת ד' אלפים תתקפ"ה. נפטר רב טודרוס הלוי בר יהודה הלוי שנת ד' אלפים תתקפ"ה. שמד גדול באישטורגא ומיורגא וכן אויניני⁴ ומורו וסמורה ושלאמנקה וגרנאדיליא וסיכדאט רודריגו⁵ ובאותו יום המלך מליאון לקבר יצא שנת ד' אלפים תתקס"א. נפטר הר' יעקב מקוריביל המקובל שנת ד' אלפים תתקס"ג. הר' משה מקוצי תלמיד הר' שמשון ז"ל בעל התוספות והר' יהודה החסיד והר' ברוך מגרמישה הוכיח בספרד במצות תפלין וחבר ספר מצות הגדול שנת ד' אלפים תתק"ן]. רבי אליקים חותנו של ר' אברהם זקנו של ר' מרדכי בעל המנהיג חבר מחזיק הדבק והעיד בספרו שראה קרבה מ"ב אלף אדם יהודים שנת ד' אלפים תתקצ"ח. נפטר הר' עזרא רבו של הרמ"ב ז"ל שנת ד' אלפים תתקצ"ח. נלכדה וילינסיאה ע"י סיד רוי⁶ דיאץ ביום ד' יום אודם שקורינ ס' מיגיל שנת ד' אלפים תתקצ"ח:

באלף ה' רבי יואל העזרי תלמיד הר' אפרים מרינגנשפורק⁷ חתנו של אבי הירחי והר' אלעזר בר שמשון נפטרו שנת ה' אלפים ד'. נפטר הר' *מאיר הלוי⁸ בר' טודרוס בטליטלה בחג המצות שנת ה' אלפים ד'. המלך דון אלונשו החכם בן המלך דון פיראנדו הנזכר מלך אחריו ע' שנה בשנת ה' אלפים נ"ב ליצירה שהיא שנת אלף ר"ץ לשיזאר⁹ ושנת אלף ר"כ"ב למנין הנצרים ונשא את דוניא פילונוטי¹⁰ בת המלך החכם המעולה דון גייאמי מארגון שקבל החכמה מהרמ"ב ז"ל והוליד ממנה שני בנים דון פיראנדו דילה סירדא ודון אלונשו דילה סירדא ולכד מלכות מורסיא. ובשנת ד' למלכו צוה להחכם גודשאל בן מונשי אלכהן קונשיבל במדינת טליטלה להעתיק מלשון הגרי ללשון לעז ספר הנכבד שייסד החכם אלכוחטאני עבד אלרחמאן בן עמר אסופי שדבר בענין הכוכבים והמזלות וצורתם כמו שהם חקוקים בשמים¹¹. ועוד היה כתוב בו הלוחות שייסד זה המלך בענין התכונה ועיני ראו זה הספר הנכבד המעולה והוא כתוב כלו מזהב טהור ואומר אני שמי שלא ראה זה הספר לא ראה חפץ מפואר ומעוטר כל ימיו. וזה המלך ברוב חכמתו שהיה חכם גדול בכל חכמה

¹ Beatriz. ² So MS. Omitted p. 108, l. 21. ³ La Frontera. ⁴ Or
 איניני, Ivize? ⁵ MS. מדריגו. ⁶ So MS. ⁷ MS. מרינגנשפורקי. ⁸ MS. injured.
⁹ MS. לשמד. See below, p. 110, l. 3. ¹⁰ See p. 108, l. 24. ¹¹ See Yohasin
 (ed. Filipowski, p. 222ⁿ) and below, p. 109, l. 1.

סדר ותקן חקים ומשפטים בענין הדתות שלהם לשפוט כל הגוים ממלכותו וקרא אותם לאש שייתי פרטידיאש¹ כנגד כל השביעיות וצוה לשמור ולעשות את כל החקים ואת כל המשפטים האלה ושעל פיהם ישפטו כל השופטים ומשיצאו ספריו וחקיו ומשפטיו אלה ונתפשטו בכל המלכות הסכימו כל החכמים והמלכים וכל השרים וכל העם הבאים אחריו לנהוג בהם עד היום. ובזמנו היה החכם המקובל ר' יעקב גמיליא הקבור בשגוביא ורבו החכם * אבר די פראויש². נפטר הרמב"ן ז"ל מגירונדא בירושלם שנת ה' אלפים ב'². נפטר הר' יונה מגירונדה בטליטלה תלמיד הרמב"ן ז"ל והר' מאיר הכהן מנרבונא שבא מברצלונה שנת ה' אלפים כ"ד. הר' אברהם בר יואל העזרי הנקרא אבי העזרי ממאינצה³ שנת ה' אלפים כ"ד. הר' שלמה בר עלי משוריא תלמיד הר' יונה כתב חרושים מהתלמוד כפי מה שקבל ממנו שנת ה' אלפים כ"ד. נפטר החסיד הקדוש רבי יחיאל בן אשר אביו של הר"א'ש ז"ל בחול המועד של סוכות והעיד עליו בצוואתו ר' יהודה ן אשר נינו של הר"א'ש ז"ל ששחק בארנו לעיני כל הקהל ושבא לביתו ולבית המדרש אחר פטירתו שנת ה' אלפים כ"ד. הר' יצחק בר שלמה ן סהולה⁴ המשורר הגדול חבר משל הקדמוני שנת ה' אלפים כ"ח. נפטר הר' יצחק בעל החוטם מקורביל חותנו של הר' יחיאל מפריש חסיד גדול מגדולי אטרא⁵ חבר ספר המצות הקטן הנקרא עמודי הגולה שנת ה' אלפים ל'. המלך דון שאנני בן המלך דון אלונשו החכם מלך אחריו עשר שנים בשנת ה' אלפים נ"ב ולכד טריפה. נפטר הר' משה בר שם טוב מעיר ליאון וחבר משכן העדות שנת ה' אלפים נ"ג. ישב הר' אהרן הלוי בטליטלה שנת ה' אלפים נ"א. הר' בחיי בן אשר תלמיד הרשב"א ז"ל פי התורה שנת ה' אלפים נ"א. הר' חיים ן שמואל בן דוד מעיר תודילה תלמיד הרשב"א ז"ל חבר צרור החיים וצרור הכסף שנת ה' אלפים נ"א. המלך דון פיראנדו בן המלך דון שינאני מלך י"א שנים בשנת ה' אלפים ס"ב ולכד אלקריטי. וכותבי זכרונות המלכים אומרים כי זה המלך גזר להרוג שם גוים מיוחדים להוליכם לארץ גזירה למדבר שמם ולהשליכם מראש הסלעים הנבחרים לתחתית ההר ובעת המשפט צעקו ונשאו קולם ואמרו שמעו עמים כלכם המלך גזר עלינו להרגנו שלא כדין ואפי' לשמוע ולקבל טענותינו לא רצה לכן אנחנו מזמינים אותו שילך ויראה לדין עמנו תוך ל' יום והעידו שמת אותו המלך בתוך אותו זמן לפי האמת ענין גדול הוא זה. נפטר החסיד הרב מרוטנבורק רבו של הר"א'ש ז"ל בבית הסהר שנת ה' אלפים ס"ה. גירוש צרפת היה בחדש אב שנת ה' אלפים ס"ז. נפטר הרמב"ן ז"ל בברצלונה תלמיד הר' יונה ז"ל שנת ה' אלפים ע'. נפטר בעל המרדכי תלמיד הר' משה מקוצי ז"ל והר' מאיר בר ברוך שנת ה' אלפים ע'. תשב"ץ תלמיד הר' מאיר

הרשב"א

¹ MS. פרנומאש. See below, p. 109, l. 4.² So MS.³ MS. ממאינצה.⁴ MS. סקולה.⁵ So MS.; ל?טרא.

מרטנבורק שנת ה' אלפים ע"ב, נפטר הר' יצחק ישראל בעל יסוד עולם שנת ה' אלפים
ע"ב. נפטר ר' חיים אחיו ורבו של הר' א"ש ז"ל שנת ה' אלפים ע"ד. נפטר הר' א"ש ז"ל
בטולטלה שנת ט' ימים למרחשון שנת ה' אלפים פ"ח²:

ביום ששי בין הערבים כ"ג לחדש אדר שנת ה' אלפים פ"ח² חרה אף השם בעמו
וימת מלך צרפת שהיה מולך על נבארה ויקומו עמי הארץ להשמיד להרוג את כל היהודים
אשר במלכותם ויהרגו באשביליא די נבארה ובשאר מקומות אשר בארץ ט' אלפים יהודים.
הר' אברהם בר שלמה ן' טוארת תלמיד הרשב"א ז"ל חבר חקות הדינין שנת ה' אלפים
ץ'. נפטר הרר יששכר הלוי תלמיד הר' א"ש ז"ל שנת ה' אלפים צ"ב וחבר קיצור לתרומות
הגדול. רבי' ירוחם חבר אדם וחווה ומישרים שנת ה' אלפים צ"ד. הר' דוד אבודרהם בר
יוסי תלמיד הר' יעקב ן' אשר אשר פירש התפלות באשביליא שנת ה' אלפים וק'. נלכדו
היהודים במלכות קשטיליא ע"י גונסאלו מארטיניש דילאש קשטיליאש שנת ה' אלפים ק'³.
ונתנו סימן שנת מר״ו. נפטר הר' יהודה ן' אשר בן הר' א"ש ז"ל בטליטלה שנת ה'
אלפים ק"ט:

המלך דון אלונשו בן המלך דון פראנדו חותנו של דון גואן מנואיל מלך מ"ג שנה
בשנת ה' אלפים ס"ז והוליד ח' בנים דון פידרו דון שאנגי דון פראנקי דון פראנקו דון תיליאז⁴
דון גואן דון פראנדו דוניא ליאונור וזה המלך צוה לעשות הגלחים ווינוויאש ולכד גיברלטאר⁵
ואלקענה להריאל ואלגזירה ואשפילגו ואולירא⁶ ומקומות אחרים ובימיו חזרו הישמעאלים
ללכוד גיברלטאר מידו ויצר עליה המלך ומת עליה ממגפה ביום ששי פרנאוישאון דולינשו⁷
כ"ז די מארסו שנת ה' אלפים ק"י ליצירה שהיא שנת אלף לנצרים וש"ג ומשמם נסעו כל
המוחנה ויוליכו למלך לאשביליא ושמה קברו אותו ובזמנו היה השר דון יוסף דונאסינה⁸
והחכם ר' יוסף ן' גקטיליא הקבור בפינייהפייל⁹ ושם קבור אצלו הרב ר' יצחק קנפנטון
ז"ל ורעשה ארץ באלול שנת ה' אלפים ק"ז:

המלך דון אנריק בן המלך דון אלונשו הרג את המלך אחיו דון פידרו מנואיל¹⁰
והיתה עת צרה גדולה לכל הקהלות אשר בכל מלכות קשטיליא והקהל הקדוש קהל טליטלה
לקו כפלים עד אשר אכלו בשר בניהם ובנותיהם וימותו במצור כשמונת אלפים יהודים
גדולים וקטנים ונשארו מתי מעט וישם עליהם מלך מס אשר לא נותר פת לחם ליושב בה
שנת ה' אלפים ק"ל. ובימיו נפטר דון שמואל הלוי בטליטלה בבית הסוהר מיסורין גדולים

¹ MS. שנת. ² ע"ח. See p. 109. ³ ק"י, p. 109. ⁴ So MS. See
below, p. 109, l. 18. ⁵ MS. גיברלטאר. ⁶ See p. 109, l. 19. ⁷ See p. 109, l. 20.
⁸ See p. 109, l. 21. ⁹ MS. בפינייהביאל. ¹⁰ MS. מנוטיאל.

שצוה המלך דון פידרו לעשות לו ונתנו סימן קל מהרה. והרל"ב הנקרא מאישטרי לאון פי התורה ונפטר בפרפינין שנת ה' אלפים ק"ל. והר מנחם ו' זרח בן הרב הקדוש ר' אהרן מצרפת שחבר צדה לדרך לכבוד דון שמואל [א]בראבניל שהושם שמו גואן שאנניש די שביליא תלמיד הר' יהודה ו' אשר ותלמיד הר' יהושע ו' שועיב ונפטרו בטוליטלה שנת ה' אלפים ק"ל ד. הר' משה הכהן חבר עזר האמונה שנת ה' אלפים ק"ל. המלך דון אנריק הכתוב למעלה מת בשנת ה' אלפים ק"ל. נפטר הר' חסדאי בסרקוסטה שנת ה' אלפים ק"מ. המלך דון גואן בן המלך דון אנריק מלך כ"ג שנים וזה המלך רכב על הסוס באלקלעה ורץ בו ונפל ממנו ורמסו ברגליו ושם ידיו על ראשו ומחצה וחלפה רקתו שנת ה' אלפים ק"נא. ובשנת ק"נא צוה זה המלך לבטל ולהסיר חשבון שיואר שהיו מונין ממנו כל הגוים והתחילו למנות למנין ישו הנוצרי. עוד שם כמו האויבים על היהודים ועשו בהם כרצונם מכת הרב ואבדן ושבו¹ נשיהם ובניהם וטפם והוליכום למכרם לעבדים ולשפחות והבנות הוליכום ויקיאנוש על הים ועשו בהם הפקר והמירו דתם בדת אלהי נכר הארץ יותר ממאתים אלף יהודים בסבת המלך שהיה נער שנת ה' אלפים ק"נא ונתנו סימן אל קנא. שמד ארסדיינו² באשביליא ובאולינסיא וליר[יד]ה וברצלונה ומיורקא שנת ה' אלפים ק"נא והסי' אל קנא:

המלך דון אנריק בן המלך דון גואן מלך י"ז שנה וימת בשנת ה' אלפים ק"ס"ה
בזמנו היה הרב דון מאיר אלגואדיש חכם גדול שנת ה' אלפים ק"פ"ב:

גלח רייסנטי ע"י דוניא קטלינא המלכה ועל יד דון פיראנדו מלך ארגון המירו את
דתם יותר ממאתים אלף יהודים שנת ה' אלפים ק"ע"ב. הקים השם רוח סערה מפרק הרים ומישר סלעים ושבר כל הספינות שבים וכל עצי השדה שבר שנת ה' אלפים ק"ע"ב. המלך דון גואן מפורטוגאל בזכות האנוסים שקבל א"ע"פ שהלעיגו באמונתו³ מדינת צבת[ה] היושבת על שפת הים מערב תוך שעה אחת ומצאו שם אבן אחת שהיה כתוב בה נבנית מדינת צבתה ע"י שם בן נח שנת ה' אלפים ק"ע"ה וימת המלך שנת ה' אלפים ק"י. ואחריו מלך דון דוארטי בנו ה' שנים ואחריו מלך אחיו דון פידרו דלגינטרי כ"ד שנים. ואחריו מלך דון אלפונשו בן המלך דון דוארטי וזה המלך הלך לטעאר⁴ עשרים יום לחדש אינירו שנת ר"ב בחיל גדול והרגו הישמעאלים בהם יותר מאלפים גוים גבורי פרטוגאל מהם עשרים מאפולש דוראדש⁵ שנת ה' אלפים ור"ב. נפטר הר' מנחם הארוך בסאמורה שנת ה' אלפים ק"פ"ה. נפטר הר' שם טוב ו' שם טוב בבאלידולית⁶ שנת ה' אלפים וק"צ. חזרה העטרה לישנה ונתמנה לרב דון אברהם בינבינישטי שנת ה' אלפים ק"צ"ב. נלכדה

¹ MS. injured. ² So MS. Omitted on p. 110, l. 7. ³ Omission. See p. 110, l. 14. ⁴ טנאר ? ⁵ See p. 110, l. 24. ⁶ MS. באולידוטית.

קסונמינא ע"י המלך תוגר ביום ג' כ"ט ממאיו שנת ה' אלפים ר"ג, נשחת דון *אלוארדו דילונה מאישטרי דיישאליו¹ ביום ג' לגיונו שנת ה' אלפים [ר"ג]. המלך דון גואן מלך מ"ט שנים וימת בפאלחליר² שנת ה' אלפים ר"מ. נאסף הצדיק אדני אבי ז'ל בערב הפסח שנת ה' אלפים ר"מ סימן הצדיק אבד. הקים הש"י רוח סערה באשביליא ושבר כל עצי השדה ואילן גדול של נראגו שבר שנת ה' אלפים ר"ג. נפטר דון אלונשו מפורטוגאל הלך בחיל גדול ולכד בפיניאפייל שנת ה' אלפים ר"ג. נפטר דון אלונשו מפורטוגאל הלך בחיל גדול ולכד ארזיליא וטנאר ביום ז' כ"ד מאנושטו ה' אלפים ר"א. נלכדה נרופונטי ע"י המלך תוגר ביום ה' י"א לגוליו שנת ה' אלפים ר"א. יום ז' כ"ז לסיון שנת ה' אלפים ר"א קדשו את השם ח' יהודים משפולבידא³ ויהרגו אותם במאמר השופט אשר למלך על לא חמס בכפם השנים מהם נסחבו והשנים נשרפו באש והד' נתלו על העץ. המלך דון אנריק בן המלך דון גואן מלך כ"א שנה וימת במדריט שנת ה' אלפים ר"ה. המלך דון פיראנדו בן המלך דון גואן מלך י"ט במלכות קשטיליא שנת ה' אלפים ר"ה ונשא את איזבל בת המלך דון גואן בשנת ה' אלפים ר"ה. המלך דון אלונשו מפורטוגאל עלה על לבו למלוך במלכות קשטיליא ויבא הוא וכל שריו ועבדיו וכל הפרתמים ושרי המדינות כמה אלף שולף חרב וכסף וזהב הרבה עמהם ונלחם עמו המלך דון פראנדו בין סאמורה ובין תורו וישב במלחמות קרוב לשנה אחת וחזר למלכותו בבשת פנים הוא וכל הנשארים עמו אחר שהמיתו בהם יותר מה' אלפים איש והיה זה ביום ששי לעת ערב ג' ימים לחדש אדר שנת ר"ז שיום זה היה ראשון למאוסו שנת ת"עז לנצרים. בשנת ה' אלפים ר"ה רעב גדול עד שעלה השער של החטה במאתים מחמשים זהובים והשער של השעורה בכ"ח זהובים. ובשנת ה' אלפים ר"ט ר"מ ר"מ'א ר"מ'ב שבע גדול בכל העולם. נלכדה אלהאמה ע"י דון רודריגו שנת ר"מ'ב. בשנת ר"מ'ב התחילו⁴ השופטים אשר למלך במדינת אשביליא ובכל מלכות ארגון וקשטיליא לחקור כנגד כל האנוסים על ענין הדת ובדקו אחריהם ומצאו שמקצתם היו מאמינים בדת אלהי ישראל ונדונו כלם בשרפה וממונם למלך ה'הד' והבאתי את השלישית באש עיין בפ'רש' ז'ל בסוף זה הספר. בואת השנה צוה המלך בכל מלכותו להבדיל בין ישראל לגוים במגוריהם ובכל מושבותם רונדה ומרביליא וקר[ט]אגינא וקסארה כל אלה הערים לכל חבל השרקאיה מלכות מולאי אבו אל חסן מלך גרנאטה לקח אדונינו המלך דון פיראנדו בשנת ר"מ'ה. בשנת ר"מ'ז שהוא שנת ת"פ'ה לנוצרים י"ח לחדש חשון ביום הזה הגשם על הארץ ששים יום וששים לילה ולפי האמת מהמבול עד עתה אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שבדור הזה שיראו

משפוליא³ MS. ² So MS. ¹ אלוארו . . . די שאנמיאנו See p. 110, l. 20. ⁴ MS. injured. See below, p. 111, l. 7. See below, p. 110, l. 26.

ושישמעו פלא גדול כזה לא שמענו ולא ראינו עצירת גשמים כאלה בשנת ר'מ'ז ט' חדשים
 [גינארו פ']¹ בריר מארסו אבריל מאיו גוניו גוליו כמעט לא יררו גשמים על [הארץ. ר'מ'ז]¹
 מצד ההשגחה האלהית שער החמה היה שנה צ' זהובים ושער השעורה מ"ה. בשנת ר'מ'ז
 לקח אדוננו המלך תראגה ובלם מלאגה ולכד מדינת מלאגה העיר ההוללה היושבת על
 שפת ים מערב ביום שבת כ"ט יום לחדש אב שיום זה היה י"ח לאגושטו² שנת
 [אלף ופ"ח] לנצרים ויצר עליה [ד']³ חדשים ושבנו כל אנשי העיר כמו י"ב אלף נפשות
 מישמעאל ובתוכם כמו ד' מאות נפשות מישראל והקהלות פדו את נפשם בסכום רב²:

❖ תם בילאו ❖

¹ MS. injured.

² MS. injured to the end.

³ Supplied from p. 111, l. 13.

IV.

❖ ספר הקבלה לר' אברהם בר' שלמה ❖

אמר אברהם בן החכם השלם החסיד הר' שלמה מטרומייאל לפי שהרב רבי אברהם בר דוד ז"ל חיבר ספר זה הנקרא ספר הקבלה הנ"ל שנת ד' אלפים וט' מאות ואחד ועשרים לבריאת עולם והביא שם דורות החכמים שהיו מאנשי כנסת הגדולה עד דורו שהוא דורו של רב יהוסף הלוי בן מינאש תלמיד רב אלפס רבו של הרמב"ם. וראיתי להשלימו משנה¹ שנפטר הרב ז"ל שהיא שנת ד' אלפים תתקמ" עד שנתינו זאת שהיא שנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים ליצירה להודיע לדורות הבאים אחרינו היא הקבלה נמשכת מהרב לתלמיד משנת² נתיתה מסיני מהיום ועד כאן וכן יהיה עד יהיה מורה צדק וראיתי לחלקו לשלשה שערים:

השער הראשון אביא בו החכמים שהיו לפני הרב שלא הזכיר בספרו:
השער השני אזכיר בו החכמים שהיו אחר פטירת הרב ז"ל עד פטירת הר' יצחק קאנפאנטון ז"ל מאור הגולה שמימיו הם שותים כל ישראל עד היום:
השער השלישי אזכיר בו המלכים שטלכו בארץ ספרד עד מלך המלך פירנא[נ] דו י"ש. ועל מלחמותיו אשר נלחם על מלכות גרנאטא. ועת גרשינו מספרד. וכל הצרות שעברו והשמדות במלכות פיר[נ] אנדו ופורטוגאל בימי המלך מאנוייל על יד הפרץ ממושעי ישראל. והטובות שעשה ה' א"ת עם שארית הפליטה הנשארת היום במלכות פאס. והחכמים שקבלו מהר' יצחק קאפאנטון ז"ל. ואזכיר שם קצת זכרון מלכי פאס עד מלך מלכי צדק מולאי מחמד בן המלך הגדול מולאי אלשיך חסיד מחסירי א"ה שקבל היהודים המגורשים מספרד ועשה טובה עם ישראל עד יום מותו כי למחיה הקימו אלהים על מלכות פאס. ואזכיר שם מ"ש הר' אברהם זכות ז"ל מה שהיה בעולם משנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים עד שנת ר"פ"ה ל'פ"ק. ואכתוב שם הישועות והנחמות שעתידין להיות בביאת משיחינו בקרוב אמן:

השער הראשון בזכרון החכמים שהיו לפני הרב שלא זכר הרב בספרו. החכם הר' יעקב בן יקר והחכם רבי יצחק הלוי רבותיו של ר"ש נפטרו שנת ארבעת אלפים תת"ל. הר'

¹ משעה. MS.

² משעת. MS.

יהודה בר ברזילי אלברצלוני שחיבר ספר העתים והר' גרשום מאור הגולה והר' שלמה בן
 נביוול משורר גדול נפטרו באותה שנה. ר' יהונתן הבבלי חיבר ספר הערוך הארוך נפטר
 שנת ארבעת אלפים תתס"ו ליצירה. הר' זרחיה הלוי מגירונא חיבר ספר המאור בלוגיל
 שנת ארבעת אלפים תתק"ד ליצירה. הר' אברהם בן עזרא שפירש התורה וכ"ד ספרים
 וחיבורים גדולים שעשה בחכמת התכונה ובשאר חכמות ועוד נוסף על חכמתו ותורתו
 שהיה פייטן גדול וראיתי בצוואות הרמב"ם ז"ל לבנו רבי אברהם שלא ישתדל לקרות
 זולת בספרי הראב"ע. ועוד שהיה מיוחס שכך מסור בידם שהיה מיושבי ירושלים תו"ב
 ונפטר בקאלהורא שנת ארבעת אלפים תתקכ"ה ליצירה. רבינו תם [בן] של רש"י
 חיבר ספר הישר והיה חכם גדול בכל חכמה והיה מפולפל ומחודד מה שלא נראה לחכם
 והיה בהיכל מלך צרפת שהיה אוהבו ועשה טובות גדולות לישראל נפטר במדינת רימור¹
 שנת ארבעת אלפים תתקל' ליצירה. רש"ב"ם אחיו של ר"ת שהשלים פירוש רש"י ז"ל
 ועשה ספרים רבים וחיבורים גדולים נפטר שנת ד' אלפים תתקל"ה ליצירה. הרב הגדול
 רבי אפרים מאשכנז רבו של רבינו יואל חתנו של אבן הירחי נפטר שנת ארבעת אלפים
 תתקל"ה ליצירה. הרב הגדול מרנא ורבנא רבי יצחק בר שמואל והוא בן אחותו של רבינו
 תם הידוע שהוא בעל התוספות אשר למד ולימד בשיבה כי העירו עליו רבנים הצרפתים
 שהיו לומדים לפניו ששים רבנים שכל אחד מהם היה שומע ההלכה שהיה מגיד גם היה
 לומד כל א' לבר מסכתא והיו קורין אותו על פה נפטר דתתקל"ה ליצירה. רבנו שמשון
 שעשה ספר כריתות תלמיד מובהק מהרי' בעל התוספות נפטר שנת ארבעת אלפים תתקנ"ה
 ליצירה: הר' יהודה הלוי בר שמואל המשורר והרב ר' יצחק הדרבלי נפטר שנת ארבעת
 אלפים תתקל"ה ליצירה. ובאותה שנה חיבר הר' משה חיבורו הגדול חנקרא משנת תורה.
 הר' יהודה חסיד קבל מר' בעל התוספות. נפטר הרב החסיד ר' אברהם הלוי בן דוד
 בן אחותו של הר' ברוך בר רבי יצחק בר' ברוך ן' אלבאליה שקידש עצמו ומת על
 קידוש השם בטוליטולא וחיבר ספר הקבלה שהוכרנו. ועוד חיבר בעיקר האמונה ספר
 * אלעקידה ארפ"עה² ועוד ספר הנכבד שעשה בחכמה התכונה ומת על ייחוד השם שנת
 ארבעת אלפים תתקמ' ליצירה:

השער השני בזכרון החכמים אחר פטירת הרב ז"ל. הר' יצחק חיבר ספר אחד
 נקרא בעל העיטור שנת ארבעת אלפים תתקמ"א. ונפטר הרב המובהק הר' אברהם בר דוד
 בפישקיראס³ שנת ארבעת אלפים תתקנ"א ליצירה והוא עשה השנות לחיבור הרמב"ם וראה
 אותם הרב ז"ל ואמר מעולם לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת והעיד עליו רבי יהושע ן'
 שועיב בפ' פינחס ששמע שהיה אליהו נראה אליו. הר' ברוך מגרמיוז תלמיד רבינו תם

¹ לימור. MS.² אלעקירא ארפעה. MS.³ בפישקיראנו. MS.

ורבי יצחק בר שמואל בעל התוספות חיבר ספר התרומה ונפטר ארבעת אלפים תתקנ"ב
 ליצירה. המאור הגדול מרנא ורבנא הר' משה בר מימון לאחר שהרביץ תורה בישראל יותר
 מכל הגאונים שהיו לפניו ועשה טובות גדולות בישראל וספריו פשטו ממזרח שמש ועד
 מבוא ועליו סומכים בכל הארצות והיה האיש משה גדול מאד בעיני מלך מצרים ובעיני כל
 עבדיו ושומעו הולך בכל העולם וע[ו]ד מוסף על תורתו היה גדול בחכמה יונית ובמלאכת
 הרפואה ואיצטנגנין גדול כמו שנראה מספריו שחיבר בכל החכמות והיה עשיר גדול ונפטר
 במצרים שנת ארבעת אלפים תתקפ"ה ליצירה. החכם רבי אברהם בר יצחק הנקרא אב ב"ד מלוניל
 והר' יוסף אלפלט¹ והר' אליעזר בן מאזח ורבינו תם מאורליניאש והר' אהרן מלוניל²
 נפטרו בשנת ארבעת אלפים תתקפ"ה ליצירה. הרב הגדול רבי משה בר נחמן פירש התורה
 ועשה חידושין לתלמוד הפליא לעשות והיה חכם גדול בכל החכמות והיה גדול בהיכל מלך
 אראגון ועשה ויכוח גדול עם פראי³ פול לפני המלך והשרים ונצחו בתשובות גדולות וחזקות
 והיה זה שנת ארבעת אלפים תתקע"א ליצירה והוא קיבל מהר' אליעזר מגרמזיא קבלה
 עיונית וקבלה מעשית וא"ח'ך הלך לירושלים ונפטר שם שנת חמשת אלפים ותתקל"ן. הר'
 משה מקוצי עשה חיבור גדול שקראו ספר מצות גדול שנת ארבעת אלפים תתקצ"ז
 ליצירה והוא ז"ל הלך לסיעת הרמב"ם והיה חכם גדול בתלמוד לפי הנראה מחיבורו
 הגדול. רבנו יואל העזרי תלמיד הר' אפרים מרגנשפורק⁴ והר' עזרא רבו של הרמב"ץ
 נפטרו שנת חמשת אלפים וחמשה ליצירה. הרב הגדול נשיא נשיאי הלוי הר' מאיר הלוי
 מעיר בורגוש הרביץ תורה בטוליטולא והיה חכם גדול ועשה פירוש לתלמוד בדיוק גדול
 ונפטר בטוליטולא בחג המצות שנת חמשת אלפים ושבע ליצירה. הר' יונה מגירונדה⁵
 תלמיד הרמב"ץ והר' מאיר הכהן מנרבונה⁶ וקרא עם הרמב"ץ נפטרו בטוליטולא.
 הר' אברהם בר רב יואל הנקרא אבי העזרי נפטר בשנת חמשת אלפים ועשרים וארבע
 ליצירה. הר' נסים בעל הדרשות ועשה חידושין על הרב אלפאסי תלמידו של הרמב"ץ נפטר
 בשנת חמשת אלפים ועשרים וארבע ליצירה. הר' שלמה בר עלי ממדינת סוריא⁷ תלמיד
 הר' יונה כתב חידושין מהתלמוד כפי מה שקיבל מרבו שנת חמשת אלפים ועשרים וארבע
 ליצירה והוא הנקרא תלמיד רבינו יונה. נפטר החסיד הקדוש הר' יחיאל בן אשר ששחק
 בארון לעיני כל העם ושכא לביתו ולבית מדרשו אחר פטירתו וזו מה שמצאתי כתוב
 בשם ר' יהודה בן אשר לפי שטלטלנו ה'ת טלטלה גבר לטולי[ט]לה העיר המהוללה
 ובמעט זמן א"ח'ך יתגרשו היהודים מצרפת שמא יעלה על לב אדם שנירשנו מארצנו בשביל
 שמץ דבר יצאנו משם ועל כן יאות לי להוציא דבר זה מלב בני אדם וגם אשר יראו

¹ MS. אלפולט. ² MS. מפולפל. ³ MS. פארי. ⁴ MS. מנפורק. ⁵ MS. סוריאן.
⁶ MS. מנאבורנא. ⁷ MS. מינרונה.

זרעינו יושר פעולת אבותינו יבושו מאד בנפשותם אם לא ילכו באורחותם וישתדלו
 בכל עניניהם להחזיק מעשה אבותיהם בידיהם לפי שיצאתי קטן כבן י"ג שנה ולא השגתי
 לשמוע מעשה אבותי וצדקותיהם כי אם מעט מזער אשר שמעתי מאדוני ז"ל ומאחותו אשר
 ספרו לי מאבותיהם ז"ל. ואני שמעתי קצת ממעשה אבותינו הראשונים לא כתבתי פה¹
 זקני הר' יחיאל בר' אשר נולד שנת ארבעת אלפים תתק"ע וכשהיה בן עשר שנים
 היה לו ריע אח נאמן רבי שלמה הכהן וברתו ברית יחד שכל א' יהיה לו חלק במעשה
 חבירו הן במצות הן במעשים אחרים ועמדו בברית כל ימיהם והיו חסידים ואנשי מעשים
 בדורם. ויהי היום יום הכפורים כבה נר מערבי של זקני ז"ל שהיה לו בבה"ך כי כן
 מנהג אשכנז שבעבור כל בן זכר מדליקין בשבילו נר של שעה בבה"ך עיוה"ך שיש
 בו שיעור להדליק יום ולילה. ובחול המועד של סוכות נפטר זקני ז"ל וכבוד עשו
 לו במותו ובאו מן המקומות הסמוכים לקוברו ומנהג בני אשכנז שסמוך לבית הקברות
 מניחין הארון על אבן אחת גדולה מונחת לכך ופותחים אותו לראות אם נידלדלו איבריו
 מחמת טלטול הארון. וכאשר עשו לו קרב רבי שמואל הכהן עד ארבע אמות ואמר בקול
 רם לפני הקהל אני אומר לפלוני שיזכור הברית שכרת עמי. אז התחיל לשחוק בארון עד
 שראו רוב הקהל ומפי אדוני הר' א"ש ז"ל וזקיני ז"ל אני מעיד שראו אותו. והנה יום אחד
 היה רבי שמואל הכהן לומד במדרשו ביום וראה זקני ז"ל יושב אצלו ויתמה מאד וישאל
 לו על עניניו ואמר לו שהיה בטוב מאד והיה לו כסא מוכן אצלו ואמר לו הר' שלמה
 תמיה אני איך יש לך רשות להראות לבני אדם ענה ואמר יש לי רשות לילך לביתי
 כבתחילה אלא שאיני רוצה שיאמרו כמה מתנאה צדיק זה יותר משאר צדיקים. ויהי לששה
 חדשים אחר פטירתו בליל שבת בחצי הלילה בא לאשתו ואמר לה מהרי וקחי בניך ובנותיך
 והוציאם מן המקום הזה כי מחר יהרגו היהודים אשר במקום הזה וכן נגזר על הסביבות
 ונתפללה ונתקבלה תפילתינו חוץ מן המקום הזה. ותקם ותעש כן וחזרה להציל את אשר
 לה ונהרנה בתוך הקהל אחר שהוציאה משם את א"א הר' א"ש ז"ל ואת אחיו הר' חיים
 חברו של ר"מ מרוטנבורק רבו של אדוני ז"ל וגם לפני אחיו הר' חיים למד. והיה להם
 עוד אח ושמו רבי אלעזר ונפטר בן שבע ועשרים שנה ואמרו עליו שהיה גדול בתורה
 כרב חיים והיו להם שש אחיות כולם צדקניות. ויצאו מן המקום ההוא בליל שבת על ידי
 מעשה הנז' ונפטר זה הר' יחיאל אביו של הר' א"ש שנת חמשת אלפים ועשרים וארבע
 ליצירתה. הר' יצחק בעל החוטם חותנו של הר' יחיאל חסיד גדול וחיבר ספר מצות קטן
 הנקרא עמודי גולה שנת חמשת אלפים ושלישים ליצירתה. הר' משה מעיר ליאון חכם גדול
 ומקובל חיבר כ"ד ספרים ספר המשקל ומשכן העדות ואור זרוע וספר הרמון ושערי צדק

¹ Something missing?.

וספרים אחרים שנת חמשת אלפים נ"א ליצירה. הרב הגדול ר' שלמה ן' אדרת שעשה תורת הבית ועשה ספרים אחרים ושאלות ותשובות שהיו שואלים ממנו כל הארצות ספר גדול עד מאד. והחכם הגדול רבי לוי בן חביב שקידש השם בפורטוגאל קבצם שהיו מפורים אחת הנה ואחת הנה ויעש להם בתים ישלם ה' לו פעלו. החכם ר' חיים בר שמואל בר דוד מעיר טודילה תלמיד הרש"בא חיבר צרור החיים צרור הכסף שנת חמשת אלפים ושלשים. נפטר הר' פרץ תלמיד רבי יחיאל מפריש שנת חמשת אלפים וחמשים וחמשה. נפטר הר' מאיר מרוטנבורק רבו של הרא"ש ז"ל בבית הסוהר שנת חמשת אלפים וששים ואחת. גירוש צרפת שנת חמשת אלפים וששים ושש ליצירה בחדש אב והסימן ויגרשהו וילך. והרב רבי יצחק בן שר חסד אביו של הר' מכיר שעשה ספר אבקת רובל היה מן המגורשים ונקרא בן שר חסד לפי שהיו אבותיו צדיקים וחסידים והיו אבותיו הר' נתנאל שקילל את התאנה ונקרא בן על שם מעשה שאירע כי היה גדול בתורה ובמעשים ובכל ערב שבת היה רוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף בטלית דומה למלאך ה' צבאות. ויהי היום ערב שבת עשה כפעם בפעם ולעולם היתה בידו טבעת כגון המלכים והשרים שהיה עשיר גדול והיתה בטבעת אבן יקרה והיתה בביתו תאינה א' ושם את הטבעת באילן ורחץ פניו ידיו ורגליו ושכח את הטבעת. ליום ראשון נזכר מהטבעת ויבקש ולא מצא כי לא נזכר שהניחו באילן ונתמלא חימה ואמר מי שנמלו¹ ויבש האילן ולא נתן פרי כפעם בפעם. ויהי מקץ שנים שלש ציוה לחתוך אותו שכן הוא הדין מאחר שאינו עושה פרי וכאשר התחילו לקוצצו מצאו הטבעת ומרוב השמחה שכחו את האילן והניחוחו מיד נתן פרוי והפריח ניצו כאשר בתחילה ויקראו שמו בן רבי נתנאל מקלל התאינה. והר' מיכאל המלאך שעשה שאלות ועלתה נשמתו לשמים לשאל ספקותיו כי נסגר בחדר שלשה ימים וציוה לבלתי יפתחו החדר ויציצו אנשי ביתו בין השערים והנה מושלך גופו כאבן דומם וישכב בן שלשה ימים מוסגר כמת מוטל על מטתו ולא זע ולא נד ולאחר שלשה ימים וחי ויקם על רגליו ויקראו אותו על ככה רבי מיכאל המלאך והיו מעידים עליו שהיו אבותיו מבית דוד ואמו מזרע רב כהנא שבתלמוד. וזה הרב רבי יצחק בן שר חסד קבע ישיבה בטוליטולא במדרשו של רבי אברהם ן' נאקוה² מ"ב שנים וכשבא בגירוש צרפת הביאו האשל הגדול השר והמפסר רבי אברהם ן' שושאן למוליטולא ופרנסו וכלכלו כל ימי חייו והיה בישיבתו של הר' א"ש. ואחרי מות רבי אברהם ן' שושאן היה חבר להחכם רבי אברהם בר דוד ן' שושאן אשר חיבר ספרים בתלמוד וקראם עליות. ולהרב רבי יהודה בן אשר ולהחכם הר' מאיר ן' שושאן ולהר' זיוא ן' שושאן וכל זאת המשפחה הגדולה היו מקרבין אותו ומכלכלים אותו כל ימי חייו עד

¹ Some words missing?.

² MS. באקוה.

שנפטר במנפה שנת האם תמנו לגוע. נפטר הר' שלמה בהר' אברהם בברצלונה תלמיד הר' יונה שנת התע' לציירה. נפטר בעל המרדכי תלמיד הר"מ מקוצי¹ והר' מאיר בר' ברוך שנת חמשת אלפים וע"ב. נפטר הר' חיים אחיו ורבו של הר'א"ש שנת חמשת אלפים וע"ד. החשבין תלמיד הר"מ מרוטנבורק היה שנת חמשת אלפים וע"ב. הר' בחיי בן אשר שפירש התורה תלמיד הרש"א שנת חמשת אלפים נ"א. רבי שמואל בן עמיאל והר' דוד הכהן היו מרביצים תורה בטוליטולא עד שהעיר ה' עיני כל ישראל ושרתה רוח באשל הגדול השר והטפסר מרנא ורבנא רבינו אשר בר יחיאל והאיר עיני כל ישראל ממזרח שמש עד מבואו והוציא לאור מחושך הסכלות והפתיות הגדולה והשכיל ביסודות התורה ופירש טעמי התורה וכלליה ופרטיה ועשה חסדים גדולים ופירש שיתא סדרי משנה ועשה פסקים לתלמוד ולא נראה כאיש ההוא בכל הארץ על כן נקרא הר'א"ש ישלם ה' פעלו נפטר בטוליטולא שנת חמשת אלפים ופ"ח. ומגדולי תלמידיו היו הר' יששכר בר יקותיאל הלוי שנמשך אחריו מאשכנז ללמוד ממנו ולשאוב מימיו ונפטר שנת חמשת אלפים צ"ב ועשה קיצור לבעל התרומות טוב. והר' ירוחם מפרובינצא שבא ללמוד עם הר'א"ש חיבר אדם וחיה ומישרים והם ספרים נכבדים עד מאד נפטר שנת חמשת אלפים וצ"ד. ומגדולי תלמידיו הר'א"ש היה הר' יצחק ישראל שיסד יסוד עולם לכבוד הר'א"ש. והר' ישראל שהשכיל בכל חכמה והפליא בדקדוק לשון רב במסרה ופי' התורה ושאר כ"ד ספרים. ושלשה בניו הר' יחיאל שמת בקצרות שנים והר' יהודה בן אשר שישב על כסאו והר' רבינו יעקב שחיבר בעל הטורים ועל פיו היו נוהגים בכל מלכות ספרד וכך נוהגים יתר הפליטה הנשארת במלכות פאס עד יבא מורה צדק. הר' דוד אבודרהם תלמיד רבינו יעקב פירוש² התפלות באשכנזיית שנת חמשת אלפים ומאה. נפטר רבי יהודה בן אשר בטוליטולא שנת חמשת אלפים וק"ט. הרל"ב'ג הנקרא מאשטרו ליואן שפירש התורה ושאר כ"ד ספרים והיה חכם גדול בחכמה יונית ובשאר חכמות נפטר בפרפיניאן³ שנת חמשת אלפים וק"נ. הר' מנחם בן זרח בן הקדוש רבי אהרן שבא מגירוש צרפת חיבר צידה לדרך לכבוד דון שמואל אברבנאל שהוסד שמו נוואן דישביליית⁴ תלמיד רבי יהודה בן אשר ותלמיד הר' יהושע ו' שועיב שפירש התורה נפטר בטוליטולא שנת חמשת אלפים ק"לד. הר' יצחק בר ששת תלמיד רבינו נסים והר' חסדאי קרישקאש והר' שמעון דוראן היו תלמידי רבינו נסים והר'ב"ש הנז'⁵ היה חכם גדול בתלמוד ועשה שאלות ותשובות ובא למדינת [א] לגזאיר ממאויורקא הוא ורבי דוראן עשה חיבורים הרבה ונפטר רבי שלמה וישב על כסאו רבי צמח ונפטר ואח"ך ישב רבי שמעון בר צמח. אלו היו כלם חכמים

¹ MS. מקוצינו.

² So MS. כתב פירוש or פירש.

³ MS. בפפינאות.

⁴ MS. בשביליית. See above, p. 98, l. 3.

⁵ MS. indistinct.

גדולים באלגזאיר¹. וזאת השנה נפטר הר' שב"ץ שהיא שנת חמשת אלפים ר"ע ותלמידו הר' נ' חסדאי ורבי מתתיה היצהרי והר' יוסף אלבו שחיבר ספר העיקרים. והר"ץ [ק]אנפנטון וחכמים גדולים שהיו בספרד כל א' רב במקומו. והרב הגדול רבי יצחק קאנפנטון קרא עם אביו הנזכר והוא רבן תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה ומגדולי תלמידיו היה אבא מארי הר' שלמה ז"ל ושימשו כ' שנה ויותר והיה בקי בתלמוד. והר"ץ די ליאון שהיה חכם גדול בכל חכמה והוא העמיד תלמידים הרבה. ומגדולי תלמידיו היה הרב הקדוש החסיד שקידש את השם בפורטוגאל הוא הרב רבי שמעון מימי ז"ל והר"ץ אבוהב והר' משה אלפאראנני והרש"ט בן שם טוב והרב הגדול ארי שבחבורה הר' שמואל אלבאלנסי ז"ל והוא העמיד תלמידים הרבה. ומגדולי תלמידיו הוא הפטיש החוק פלפלא חריפא הר' יוסף עזיאל והר' משה חאליגואה² ואחרים מלבד אלו קראו עם הר' יצחק קאנפנטון בתחילת ימיו. ובסוף ימיו הרב הקדוש החסיד רבי משה אלבאלנסי ז"ל וחכמים גדולים מלבד אלו הנז'. והרב הגדול החסיד רבי שם טוב לארמא הוא מגדולי תלמידיו. הר"ץ אבוהב ונשאר בבית הסוהר בעיר פורטוגאל לאחר שבאו היהודים המגורשים לפאס הוא והחכם מורי ורבי הר' יעקב לואל והר' אברהם סבאע. ואחרי כן באו למדינת א[ר]זילא בספינה שבורה וכוונת האויבים היתה כדי שיטבעו בים והקב"ה עשה להם נס ויצאו לארזילא כנז' בספינה שבורה בלא ספן ובלא אדם אלא חסדי ה' אשר נהגם. ונפטר הר"ץ קאנפנטון בפיניאפיאל שנת חמשת אלפים ר'כ"ג אחר שעברו עליו כמה צרות והיה נע ונד בכל הארצות מדחי אל דחי מפני אימת המלכות. ושמעתי עליו כשהיה נדרף מפני השרים שנשתתח על קבר הרב הגדול המקובל הר' יצחק גיקאטיליאי וכשקם מעל קברו אמר לתלמידיו מהיום ועד שמנה אני מת. וכל אלו הרבנים הנז' הם תלמידיו הרב הם היו מרביצי תורה בספרד עד עת הגרוש שיצאנו משם כמש"ת:

השער השלישי בזכרון קצת מלכים שמלכו בספרד והצרות שעברו עד שנת הגרוש. המלך דון פיראנדו מלך שנת חמשת אלפים ומ' ליצירה אלף ומ"ז לנצרים ושנת ל"ד למלכותו שלח למלך נ' חביב מלך סביליאי בעד העצי³ של גידרו החכם הגדול והוליכם לקבור אותם⁴ בליאון. וזה שהוצרכנו לכתוב דברים שנראים דברי הבאי הוא מפני שבזמנינו זה ראינו בעינינו קצת ממה שכתב החכם גידרו המתנבא דברים גדולים שהיו עתידים לאחר כמה שנים. ושמעתי שזה החכם למד עם חכם גדול יהודי אמרו כשהלך מיטוס על ירושלים שהלך עמו אביו של גידרו שהיה ממונה על מלכות שבילייה. וכשנכבשה ירושלים על יד מיטוס נכנסו כל ראשי החיילים לשלול שלל ולבוזו ונכנס אביו של

¹ MS. פאלגזאיר.² So MS.; חלואה?³ העצמות. See p. 92, l. 18.⁴ MS. להולכים. See p. 92, l. 18.

גִּידְרוּ וּמִצָּא בֵּית גְּדוּלָה וּכְשֶׁרֶצָה לְצַאת מִן הַבַּיִת הַסֹּתְכָל בְּכוֹתֵל וְרָאָה בְּעֵינָיו שִׁכְלוּ כַּעֲנֵן פֶּתַח בְּקִיר וְסֹתֵר הַקִּיר וּמִצָּא אֲכַסְדֵּרָה גְּדוּלָה מְלֵאָה סְפָרִים. וּמִצָּא שֵׁם זָקֵן אֶחָד וְהוּא קוּרָא וְתַמָּה תְּמִיָּהָ גְּדוּלָה וְאָמַר לוֹ מָה טִיבְךָ בְּמָקוֹם הַזֶּה וַיֹּאמֶר לוֹ הַחֲכָם זֶה לִי כְּמָה שְׁנַיִם שָׂאֵנִי יוֹדֵעַ שֶׁתַּחֲרַב יְרוּשָׁלַיִם וּבְנִיתִי הַבַּיִת הַזֶּה וְעֵשִׂיתִי זֹאת הָאֲכַסְדֵּרָה וְהַכְּנַסְתִּי עִמִּי סְפָרִים אֵלּוֹ לְקִרּוֹת וְהַכְּנַסְתִּי עִמִּי מִחֵייתִי וְאִמְרַתִּי אוֹלֵי תִהְיֶה לִי נֶפֶשׁ לְשַׁלֵּל. וְהוֹצִיאֻן מִשָּׁם וְהוֹרִידוּ לְשִׁבְלֵיִיא וּכְבְּדוּ וּנְשָׂאוּ וְהָיָה לוֹ בֶן וְשִׁמוֹ גִּידְרוּ וְקָרָא עִם הַחֲכָם הַנֵּן וּבְנָה בֵּית גְּדוּלָה מִחוּץ לְשִׁבְלֵיִיא וְהוּא בְּנוֹי עַד הַיּוֹם וְהוּא כָּתַב דְּבָרִים הַעֲתִידִים לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם עַד כִּי יִבָּא מִשְׁחִינוּ כְּמוֹ שֶׁקִּיבֵל מִהַחֲכָם רַבּוֹ וְקִצַּת דְּבָרִים רְאִינוּ בְּעֵינֵינוּ. בִּימֵי זֶה הַמֶּלֶךְ הָיָה רַבִּי שְׂמוּאֵל הַנֶּגִיד ז"ל וּבִימֵיו נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם תּוֹבֵב מִיַּד הַיִּשְׁמַעְעָלִים שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּן¹ עַל יַד אֲדוּם. שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּשַׁפּוּ נִלְכְּדָה נִבְרָרָה וְטוֹרְטוּשָׁה מִיַּד הַיִּשְׁמַעְעָלִים. שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּן חוֹרוֹ הַיִּשְׁמַעְעָלִים לְלִכּוֹד אֶלְמָאֲרִיִּיא מִיַּד אֲדוּם שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּן. הַמֶּלֶךְ דּוֹן אֲלוֹנְשׁוֹ דִּילָא מֵאֲנֵן קוֹרְטָאָה מֶלֶךְ שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּב שְׁהִיא שְׁנַת אֶלְף וְק"ב לְנוֹצְרִים וְלִכְד מוֹלִידוֹ מִיַּד הַמֶּלֶךְ יִחִיא נִכְדוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ מִיַּמּוֹן חֲבִירוֹ יוֹם ד' בְּמָאוֹז² שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּב וַיִּצַּר עֲלֵיהָ שְׁבַע שָׁנִים וְאֶחָד לְכַד הַרְבֵּה מִקּוֹמוֹת מִיַּד הַיִּשְׁמַעְעָלִים וְאֶחָד נִתְּמַנָּה קִיסָר עַל מַלְכוּת קְאִשְׁטִילִיָּהּ וּבִימֵיו נִפְטַר הַרַב אֶלְפָּאֲסִי ז"ל. בְּיוֹם ה' בָּא לִירַח אֲב שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּן נִלְכְּד מִבְּצַר קְאִשְׁטֵרוֹ מְלִיאֻן³ וּנְשַׁרְפָה הָעִיר שֶׁל יְהוּדִים וְתַפְשׁוּ כָל הַיְהוּדִים וְעַמְדוֹ בְּמַצוֹר וּבְמַצוֹק וּבָאוּ עֲלֵיהֶם שְׁנֵי מַלְכִים דּוֹן אֲלוֹנְשׁוֹ מִן קְאִשְׁטִילִיָּא וְהַמֶּלֶךְ דּוֹן גְּאֻמוֹשׁ⁴ מִן אֲרָאָנוֹן בְּג' בִּש' עַד יוֹם ה' לְחָדָשׁ אֲב וְהוֹלִיכוּ אוֹתָם בְּר"ח אֱלוּל בְּיוֹם שַׁבַּת בְּשַׁבִּי אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף. וְהַמֶּלֶךְ דּוֹן הִירָאָנְדוּ בְּקְאִשְׁטִילִיָּא וְלִיאֻן⁵ ה' הַמֶּלֶךְ דּוֹן אֲלוֹנְשׁוֹ מֶלֶךְ שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּב וּנְשָׂא אֶת בְּאִיטְרִים בֵּת פּוֹלִיפִי קִיסָר מִן קוֹסְטָאֲנִי וְלִכְד קוֹרְטַבָּה וְכָל הָעָרִים שֶׁל פִּירוֹנְטָאָרָה⁶ שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים תְּתַקֵּץ וְאֶחָד לְכַד שְׁבִילִיָּא וַיִּמַּת שֵׁם שְׁנַת חֲמִשָּׁת אֲלָפִים וְך'. הַמֶּלֶךְ דּוֹן אֲלוֹנְשׁוֹ בֶן הַמֶּלֶךְ דּוֹן פִּירָאָנְדוּ הַנֵּן מֶלֶךְ שְׁנַת חֲמִשָּׁת אֲלָפִים וּי"ב שְׁהִיא שְׁנַת ר"ץ לְמִנֵּין שִׁזְרָא וּנְשָׂא אֶת דוֹנָא⁷ פְּאֵלְאֲטִי בֵּת הַמֶּלֶךְ הַחֲכָם דּוֹן גְּאֻמִּי מֶלֶךְ אֲרָאָנוֹן שֶׁקִּבֵּל הַחֲכָמָה מִהַר"מ' ב'ן ז"ל וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה שְׁנֵי בָנִים דּוֹן הִירָאָנְדוּ דִּילָה סִירְדָא דּוֹן אֲלוֹנְשׁוֹ דִּילָה סִירְדָא. שְׁנַת ד' לְמַלְכוּת צִיוֹה לְגִירָאֵשׁ בֶּן מוֹנְטִי⁸ הַחֲכָם לְהַעֲתִיק מִלְשׁוֹן הַגְּרִי לְלִשׁוֹן לְעוֹ הַסֶּפֶר הַנִּכְבֵּד שִׁיִּסַּד הַחֲכָם אֲבֹו חֲסָאִינִי בֶן עֲבַדְאֵל רַחֲמָאֵן ה' עוֹמָאֵר שְׁחִיבֵר בְּעֵינֵי הַכּוֹכְבִים וְהַמּוֹלֹת וְצוֹרְתָם כְּמוֹ שֶׁהֵם חֲקוּקִים בְּשָׁמַיִם. וְעוֹד כָּתְבוּ הַלּוֹחוֹת שִׁסְדַּת הַמֶּלֶךְ בַּחֲכַמַּת

¹ See p. 92, l. 21. ² MS. בוֹמָאִי. ³ MS. בוֹ לִיאֻן. ⁴ Jayme. See p. 94, l. 20. ⁵ MS. וְלוֹאָק. See p. 94, last line. ⁶ See p. 95, l. 3.

⁷ MS. בוֹנָא. See p. 95, l. 2. ⁸ See p. 95, l. 22.

התכונה והעיד עליו חכם אחד שהיה בארצנו שראה זה הספר והיה כתוב בו אותיות¹ מזהב טוב ואמר שכל מי שלא ראה זה הספר לא ראה חפץ מעוטר ומהודר מעולם וזה המלך שהיה חכם גדול בכל חכמה סידר ותקן חוקים ומשפטים בענין הדתות שלהם יש' לשפוט כל הגוים בכל מלכותו וחלק אותם לאש שייטי פארטידאש² וצוה לשמור ולעשות את כל החוקים האלה ושעל פיהם ישפטו כל השופטים ויצא[ו] ספר[ו] ואלה ונתפשטו בכל הארצות והסכימו כל המלכים והשרים והחכמים וכל הבאים אחריו לנהוג בהם עד היום. המלך דון שאנג'י בן המלך דון אלונשו הנ' מלך שנת חמשת אלפים ונ"ב ומלך עשר שנים ולכד טאריפה. המלך דון הירנאנדו בן המלך דון שאנג'י מלך שנת חמשת אלפים וס"ב ומלך י"א שנים ובימיו היה גרוש צרפת. וכותבי זכרונות אמרו כי זה המלך גור להרוג שני אחים מיוחסים להוליכם למדבר לארץ גורה ולהשליכם מראש הסלעים ובעת המשפט צעקו ואמרו שמעו עמים כלם כי המלך גור להרגנו בלא משפט ושלא כדון ואפילו טענתנו לא רצה לקבל לכן אנו מזמינין אותו שילך ויתראה עמנו בתוך שלשים יום והעיד ישראל³ שמת המלך בג'אין תוך שלשים יום. שנת חמשת אלפים ע"ה חרה אף ה' בעמו וימת המלך צרפת שהיה מולך על נאברה וקמו עם הארץ להשמיד להרוג את כל היהודים אשר בקאשטיליא והרגו בנבארה וקאשטיליא ובשאר מקומות כמו ששת אלפים יהודים ובאותה שנה נפטר הר' אשר ז"ל. המלך דון אלונשו הטוב בן המלך דון הירנאנדו חותנו של דון גוואן מנואיל⁴ שנת חמשת אלפים ק"ז מלך מ"ב שנה והוליד שמנה בנים דון פידרו דון סאנג'ו דון פיריקי דון נגלו דון גוואן דון הירנאנדו אוניא ליאונור⁵ עצמותיהם לגינהם וזה המלך לכד ג'יבאלטאר ואלקלעא ואלגוירא ואלבירא ומקומות אחרים. בימיו חזרו הישמעאלים ללכוד מידו ויצר עליה וימת במגפה ניירניש אין בונסייאנו⁶ שנת חמשת אלפים ר"ל לציירה. ומיד נסע כל המחנה ויוליכו את המלך לשביליא ושמה קברו אותו. בימיו היה השר דון יוסף בואיסמא⁷ והרב המקובל הר' יוסף נ' ניקטיליא ועשו חיבורים גדולים בחכמת הקבלה ובימיו נלכדו היהודים במלכות קאשטיליא ע"י גונסאלו מירטיניס * די לאש⁸ קשטיליאש שנת חמשת אלפים וק"ז בימיו נפטר הר' יהודה בן אשר ז"ל. המלך דון אנריקו⁹ בן המלך דון אלונשו הרג את המלך דון פידרו אחיו ותחי צרה גדולה לכל קהלת קאשטיליא. וק"ק מטוליטולא לקו כפלים עד אשר אכלו בשר בניהם ובנותיהם ומתו במצור כ"ח אלף יהודים קטנים וגדולים ונשארו מתי מעט וישם המלך עליהם מס עד אשר לא נותר פת לחם ליושבי הארץ שנת חמשת אלפים ק"ל והסי' קל מהרה.

¹ MS. או. ² MS. פארטידאנו. ³ MS. indistinct. ⁴ MS. מיאלייל.
 See p. 97, l. 14. ⁵ Passage corrupt. See p. 97, l. 15. ⁶ See p. 97, l. 18.
⁷ See p. 97, l. 20. ⁸ MS. בולאש. See p. 97, l. 11. ⁹ MS. אדריקי.

בימיו נפטר דון שמואל הלוי מטוליטולא בבית הסוהר ביסורים גדולים שציוה המלך היראנדו לעשות לו ובימיו היה הרל'ב'ג. והמלך דון גוואן בן המלך דון פדריקי מלך כ"ג שנים וצוה לבטל¹ חשבון שיזאר שהיו מונים ממנו כל הגוים וצוה למנות לישו הנוצרי. בימיו קמו אויבי היהודים ויעשו בהם כרצונם מכת חרב ואבדו ויקחו בניהם ונשיהם למכור לעבדים ולשפחות ויוליכו הבנות ויעשו בהן הפקר והמירו דתם [בדת]² אלהי נכר הארץ יותר ממאתים אלף יהודים בסבת³ המלך שהיה נער שנת חמשת אלפים קצ'א והסי' אל קנא. באותה שנה היה שמד באישביליאי באלינסייא לירידה בארצלונה מאורקא וזה המלך רכב על סוס ויפול ממנו וירמסוהו ברגליו וימת. המלך פידרו בן המלך דון גוואן מלך י"ד שנים ומת שנת חמשת אלפים קס"ה בזמנו היה הרב דון מאיר אלגואדש⁴. הגלח פראי ביסנמי יש"ו על יד דונא [קטלינא] המלכה [ו] על⁵ יד דון היראנדו מלך אראנאן עשה שמד גדול ביהודים והמירו דתם יותר ממאתים אלף יהודים שנת חמשת אלפים קע"ב. ובאותה שנה היה דבר גדול עד מאד והקים הש"ת רוח סערה מפרק הרים ומשבר סלעים ומשבר כל הספינות שבים וכל עצי השדה שיבר והביא הש"ת שני המכות האלה עליהם בעון ישראל. והמלך דון גוואן מן פורטוגאל קבל כל האנוסים ואע"פ שהלשינו הנוצרים עליו והלך זה המלך למדינת סיבטא המדינה הגדולה היושבת על שפת ים המערב תוך שעה אחת ומצא שם אבן גדולה וכתוב בה נבנתה מדינת סיבטא על ידי שם בן נת. המלך דון גוואן בן המלך דון פדריקי⁶ מלך קאשטייליאי מלך שנת קס"ד ומלך מ"ט שנה. בימיו נלכדה קוסטנטינא העיר הגדולה ע"י מלך תוגרמה יום ד' כ"א למאיו. נפטר רבי מנחם הארוך בסאמורא שהיה חכם גדול שנת חמשת אלפית קע"א. נפטר הרב החסיד הר' שם טוב בן שם טוב בואלייאדולית. שנת קצ"ב⁷ נשחת דון אלבארו בולונא מאישטרו שאנטייאנו⁸ בואלייאדולית ע"י המלך דון גוואן שנת חמשת אלפים ר"ג. מת המלך דון גוואן חמשת אלפים ר"ד. המלך דון אלפידירקי בן המלך דון גוואן מלך כ"ח שנים בימיו הלך המלך דון אלפונשו בן המלך דון דוארטה⁹ מלך מפורטוגאל בחיל גדול והרגו בהם הישמעאלים יותר מאלפים גויים נבורי החיל ומהם שבע שרים שנת חמשת אלפים רכ"ג¹⁰. ובאותה שנה נפטר אור ישראל הגאון רבי יצחק קאנפנטון זצ"ל. שנת רל"ח הלך מלך פורטוגאל בחיל גדול ארזילא וטאנא¹¹ יום שבת כ"ד לאגושטו שנת רל"ח. ביום ששי כ"ו לסיון שנת רל"א קידשו את ה' ח' יהודים בשפולבידה ויהרנום במאמר שופט המלך על לא חמוס בכפם שנים מהם נסחבו ושנים נשרפו וארבעה תלו על עין. שנת רל"ח המלך דון אלונשו מלך מפורטוגאל ועלה בלבו למלוך במלכות קאשטייליאי ובה הוא ושריו ועבדיו הפרתמים במ' אלף שולף חרב וכסף וזהב לבלי חק

¹ MS. לבעל. ² See p. 98, l. 12. ³ MS. בסו'. See p. 98, l. 13. ⁴ MS. נשחט. MS.
⁵ See p. 98, l. 17. ⁶ MS. פירדקי. ⁷ Omission. MS. אלגוראש.
⁸ MS. שאנטייאני. ⁹ MS. דוארצה. ¹⁰ MS. קבנ. See p. 98, l. 26. ¹¹ MS. טאננה.

ונלחם עם המלך דון הירנאדו בין¹ מדינת סאמורה ובין טורו ושרי המדינות אשר בקאשטיליא עזרוהו אמנם אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בונוי בו וישב לארצו בבושת פנים הוא וכל הנשארים עמו אחר שהמיתו מהם יותר מחמשת אלפים איש וזה היה יום ו' לעת ערב ג' ימים לאדר ר'ל'ו. והמלך ברע מלך סדום התחזק עם אשתו הארורה במלכות והצלח ועשה חיל מכל המלכים אשר היו לפניו. שנת י"א למלכותו היא שנת ר"מ"ב לפ"ק אחר שנלכדה אלהאמה ע"י דון רודריגו מארקיס בוקאליס התחילו השופטים אשר למלך לחקור כנגד האנוסים בענין הדת ומצאו אותם שהם מאמינים בדת אלהי ישראל ונידונו כלם לשריפה וממונם למלך לקיים מה שנא' והבאתי את השלישית באש ה' נקום נקמתם ורבים מתו על קדושת השם. בשנה ההיא המלך ציוה להבדיל בין ישראל לגוים במושבותם. שנת חמשת אלפים ר"מ'ה י"ח לחשון היה גשם על הארץ ששים יום. שנת ר"מ"ז היתה עצירת גשמים כמעט לא ירדו גשמים. באותה שנה לכד המלך מדינת מאלקא יום שבת ט' לחדש אב ויצר עליה ד' חדשים ושבו כל אנשי העיר ובתוכם ת' נפש מישראל וקהלות קאשטיליא פדו אותם. ואחר זה לכד גרנאטה שהיתה ביד הישמעאלים קרוב לת"ת שנה. שנת ר"נ"ב [חרה] אף ה' בעמו וישקוד על הרעה ויביאיה עלינו כי צדיק ה' אלהינו לא כחטאינו עשה לנו ולא בעונותינו גמל עלינו כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמתינו גדלה עד לשמים והוא חשב למטה מעונינו כי לולא רחמיו וברית אבות אשר זכר כמעט כסדום היינו לפי הרעות והפשעים והנאוה הגדולה שהיתה בכל מלכות ספרד הנה זה היה עון סדום גאון שבעת לחי וגדולה מזאת כמעט נשתכחה תורה מישראל בחכמת החיצוניות כי בהמה שמינה חלקם וכו' ולא היו מחזיקים בתורה שב'ע"פ כי אם העניים והאביונים. ויחר אף ה' בעמו וגירשו ממדינת קאשטיליא ע"י המלך דון הירנאדו ועצת אשתו הארורה היא איבל הרשעה ומאמר יועציה בחדש הראשון הוא חדש ניסן אשר נהפך להם משמחה ליגון ואנחה יצא הכרוז בכל מלכות ספרד אשר תחת ממשלתו וכרוזא קרי בחיל לכוון אמרין יהודאי די דאיירין בכל מלכותי הו זמינין למיפק מארעי בחדש השלישי וכל אינש לא ימחא ביד כל אשר ימרה את פי אחת דתו להמית. וכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים באותו יום ראשון של פסח ובמקום ההגדה בכי תמרור וקפדה על מצות ומרורים ויבכו העם בלילה ההוא והיתה צרה גדולה. ומפסח ועד עצרת יצאו כל צבאות ה' מארץ ספרד החיל אשר נגע אלהים בלבם עזבו את נחלתם נטשו את אדמתם וישמו מגמת פניהם לבקש את דבר ה' ואת דוד מלכם בים וביבשה בלב שלם ונפש חפצה מהם הלכו לארץ הצבי וארץ מוזה² וארץ יון ותוגרמה ורובם נכנסו למלכות פורטוגאל על ידי המלך דון ג'ואן בן המלך דון אלונשו ושם עזבו כל חמדתם כספם וזהבם הבנים והבנות הוא האויב

¹ MS. בן.² MS. מזיח.

המלך דון ג'ואן י'ש'ו עשה אכזריות גדולה אשר לא נחיתה כמוה בכל המלכויות ולקח קרוב לשמונה מאות ילדים בנים ובנות אשר טפחו ורבו היהודים ושלה אותם אל איי הים אל ארץ ג'ורה מקום תנים ובנות יענה ופגשו ציים את איים ושעיר את רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח ורובם מתו שם והנשארים נשאו שם אח את אחותו ליישב הארץ והם שם עד היום. מי שמע כזאת מי ראה כאלה העל אלה תתאפק ה' תחשה ותעננו עד מאד נקוה לאור והנה חושך ועל זו התנבא ישעיה כעל גמולות כעל ישלם חימה לצריו גמול לאויביו וכו' כי יבא כנהר צר וכו' ובא לציון גואל כי באמת אין צרה גדולה מזאת. ועליהם התנבא גם כן הגמול אתם משלמים עלי וכו' ונקיתי דמם לא נקיתי וכו'. וכל אלו הנחמות וכיוצא בהם שכתבו הנביאים כולם הם על הגלות המר והקשה הזה וכל השמדות והגירושין שעברו עלינו כמו שאני עתיד לכתוב. ורוב היהודים וגדוליהם ואדיריהם ושופטיהם ישבו בביתם והמירו דתם בדת אלהי נכר הארץ ויעזבו מקור מים חיים ומלך עולם ויעבדו אלהים אחרים אשר לא ידעום ולא חלק להם עין ואבן לא יריעו ולא ישחיתו ולא ייטבו. ובראשם המון האפיקורסים הרב דון אברהם שניאור רב קהלת ספרד הוא ובניו וכל אשר לו וכאלה לאלפים ולרבבות ימתו מספר חיים שחטאו והחטיאו את הרבים לפי שעניי הרבים תלויים עליהם ולזה חטא הרבים תלוי בהם ולא יצאו מגדולי ספרד ומנהיגיהם אלא מתי מעט ששמו מוגמת פניהם למות על קידוש השם ועשו עצמם הפקר הן למות הן לענוש. וגדול שבכלם הוא האשל הגדול השר והטפסר החכם הכולל הרב דון יצחק אברבנאל ז"ל שקידש השם בפרהסיא לעיני המלך והשרים הוא והחכם דון שלמה שניאור הוקן אחי הרב הנז' וחכמי ספרד כולם מגדולם ועד קטנם ותלמידיהם וכל אשר להם זכו וזיכו את הרבים וזכות הרבים תלוי בהם ואם לכתוב בפרט מה שעבר עליהם הזמן יכלה והם לא יכלו. לא אכתוב זולת מקצת הצרות שעברו על המגורשים שנכנסו מקצתם למדינת פאס ע"י המלך הגדול חסיד מחסירי א"ה מולאי שיד שקיבל את היהודים בכל מלכותו ועשה עמהם טובה. ויש מהם שנכנסו לסאלי היושבת בקצה ים המערב ושם עברו עליהם צרות רבות ע"י הערל טומאש והערל ג'וליאן ושלחו ידם בבנות ישראל ועינו אותם ועשו תועבות גדולות ונאצות אשר לא נחיה כמותם עד שבאו למדינת פאס. ומהם שנכנסו למדינת ארזילא ע"י נמרוד הרשע ביסורים גדולים ועינויים אכזריים הוא הטמא כושן רשעתיים שלישי מלך פורטוגאל ממונה על ארזילא הנק' קונד[י] דו בארבה¹ על כל הרעה אשר עשה ליהודים ואשר געלם מיד לבא למלך *אלקצאר [א] לכביר ויצאו² עליהם הערבים ויתעללו במ ויקחו את כל אשר להם והניחום ערומים אנשים ונשים וטף קהל גדול. ומהם שנכנסו למדינת באדים ע"י מולאי מנצור ועשה טובה גדולה לישראל עד שבאו לפאס

¹ בורבה. MS.

² אלקצאר לכביר יצאו. MS.

במזונם וכל אשר להם. ומהם שנכנסו לאלעראייש ובזמן חזרתם לאלקצאר יצאו עליהם הערביים ועשו בהם שפטים גדולים מהם מתו בצמא. ומהם אכלו האריות ועליהם התנבא ישעיה ע"ה משא בערב ביער בערב תלינו אורחות דדנים לקראת צמא התיו מים וגו'. ושארית הפלטה הנשארת באה לפאס י'ע"א ונאספו שמה כל העדרים יחד גדולים וקטנים חכמים ונבונים ובתוכם היה אבא מארי ז"ל והוא כבן שבעים שנה לאחר שהרביץ תורה בישראל ונפטר ביום א' של פסח בשנה א' לצאת בני ישראל מארץ ספרד. ובאותו זמן נפטרו במלכות פורטוגאל מרנא ורבנא הר' רבי יצחק אבוהב ז"ל והחכם הפילוסוף בן חכמים בן מלכי קדם הר' ש"ט בן ש"ט ז"ל. ושני האריות הגדולים והרבנים שהרביצו תורה בישראל נפטרו בקאשטילייא בשנה אחת כמו שתי שנים או יותר קודם הגרוש הם הרב רבי יצחק די ליאון והרב רבי שמואל באלנסי ז"ל. ואחר שעבר הפסח באו כמה צרות על ישראל וכל האלות הכתובות בספר התורה ומוסיף עליהן כהנה וכהנה לאחר שישבו במדינת פאס כמו ח' חדשים יצאה איש תוך היהודים בחדש תמוז ונשרפו בשעה אחת כמה אנשים כאלו האש יצאה מן השמים ואני נצולתי ממנה כבן אחד עשר שנה והיתה צרה גדולה אשר לא נהיתה מעולם בחצי היום וזהו שאמר הנביא והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור מי האמין לשמועתינו. וזה הוא שהתנבא יחזקאל שלישיית באור תבעיר בתוך העיר כמלאת ימי המצור ולקחת את השלישיית תכה בחרב סביבותיה והשלישיית תורה לרוח וחרב אריק אחריהם. כי מיד אחר השריפה הגדולה הנז' בא רעב ודבר גדול ומתו יותר מעשרים אלף נפשות מישראל במדינת פאס ובמדינות אשר סביבותיה כהנה וכהנה. וכאשר ראו הרעה הגדולה הזאת חזרו לארץ אדום כי אמרו כלנו מתים ומהם נסו לאהלי ישמעאלים מואב והגרם ומהם מתו ברעב בשוקים וברחובות ובנות ישראל ערומות ואליהן רמו ישעיה ע"ה באלו הפסוקים נשים שאננות קמנה שמען קולי. ואחר זה שנת רנ"ז ל'פ"ק חרה אף ה' בעמו עד אין מרפא כי לא נשלם עון ישראל עד הנה וימת המלך דון גוואן מלך פורטוגאל מיתה חטופה ולא הניח בן ראוי למלוכה אלא בן הפילגש ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות הוא הרשע הערל מלך מאנוייל נתייעץ עם עבדיו הפרתמים למחות את זכר ישראל ויאמרו לכו ונכהדם מגוי ולא זכר שם ישראל עוד ומן הוא אלה די ישובנכון מן ידי אמר עם הספר ותנתן דת בכל מדינת ומדינה להיות עתידים לצאת מארצו עד י"ב חדש. וא"כ נתייעץ לבלתי צאת ולבא אל היהודים והיו עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה והיו נבוכים בארץ סגר עליהן המדבר ובני פריצי ישראל והמינים והאפיקורוסים ובראשם הארור לבן הארמי לוי בן שם רע¹ חמא ומחמאי את ישראל יותר מירבעם הוא יעץ למלך שיקח בתי כנסיות ובתי

¹ I. e. שם טוב.

מדרשות וכל אינש די יבעא בעו מן אלה שמיא הדמין יתעבד. ולא קם ולא זע ממנו החכם הדורש הר' שם טוב לארמא אלא אחר הכרוז קרא מיד מי רוצה להתפלל תפלת מנחה * ובא לביתו ויתפלל¹ ונודע הדבר למלך ותפשוהו ועינו בכבל רגלו בכל מיני עינויים ולא היה ברעת כל היהודים אלא שיהרגוהו לעברו על מאמרו והב"ה הצילו. ואחר זה לא נמנע מלעבוד אלהיו ולהתפלל לפניו בצבור ועבר על דתו פעם שנית ועשו בו שפטים ונתנהו בבית הסוהר ואחר שיעין לוי בן שם רע שיקחו בתי כנסיות יעין שיקח בני ישראל הקטנים מי"ג שנה ולמטה שיחזירם לדת ישו. כען מלתא שפר קדם מלכא וגור בכל מדינות מלכותו ותפשו הילדים מאת אביהם ואמם והיתה צעקת הילדים גדולה מאד בקול מר לאמר מי יושיענו מיד ערלים ואביהם צועקים בקול מר וקשה ולא נדע מה נעשה ולזה רמו ירמיה ע"ה רחל מבכה על בניה. ולא נתקרה דעהו עד ששלח ידו בחכמים ועשה בהם שפטים ועינה אותם בכל מיני עינויים ואסר אותם בכבלי ברזל. ורבים מן היהודים מהם המירו דתם שלא יכלו לעמוד בנסיונם ומהם תלו עצמם ומהם מסרו עצמם על קדושת שמו יתברך ובראשם הרב הקדוש החסיד בנפש טהורה וגוף נקי כאלישע בעל כנפים הוא הרב רבי שמעון מימי ז"ל שמסר עצמו הוא וביתו וכל אשר לו אנשים ונשים וטף ומת בתוך הסוהר בעינויים גדולים. והחכם החסיד הקדוש הר' שם טוב לארמא. שעברו עליו כמה עינויים כמו שאמרנו קודם שהכניסוהו לסוהר ואחר כך הוציאוהו והציל² הקב"ה נפשו ממות ובא למלכות פאס הוא והרב רבי יעקב לואל והר' אברהם סבאע. הי"ת ישיב שבותינו וייטב אחריתנו מראשית' בביאת משיחינו שמחנו כמות עניתנו יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם. בילאז:

❖ תם ונשלם ספר הקבלה. הודאה לאל ית' שאין לו סוף ותכלה ❖

¹ MS. ובא לביתו והתפלל.

² MS. והצילו.

V.

❖ לקוטים מדברי יוסף לר' יוסף בן יצחק סמברי ❖

¹ וימלוך בבבל טאייע אלכליפא² בשנת שסג לחשבונם והשיא בתו למלך מצרים ושמו נצר³ אדולה:

ובשנת שסז לחשבונם היא שנת ד' אלפים ותשמה ליצירה באה המלכה לארץ מצרים ושאלה היא על ענין היאודים⁴ אשר במצרים אם יש להם מלך או נשיא לפי שבבל היא ראש ממשלת כל־פת אמיר אלמומנין אלעבאסי ממשפחת הנביא מאה. ושם ר' דניאל ן' חסדאי הנקרא ריש גלותא ויש לו ספר היחס עד דוד המלך עליו השלום והישמעאלים קורים לו סיידנא ן' דאוד ויש לו שררה גדולה בכל קהלות ישראל תחת יד אמיר אלמומנין. וכל איש מהיאודים או מהאומות יקום מפניו ויתן לו שלום וכל מי שלא יקום מפניו מלקין אותו מאה מכות כי בן צוה לו המלך. ובבל יום שהוא הולך לראות פני המלך הולכים עמו פרשים מן הגוים ומן היאודים ומכרזים לפניו בלשון ישמעאל אעמלו טאריק אלסאיידנה ן' דאוד. והוא רוכב על סוס ומלוכב בנד משי ורקמה ומצנפת גדולה על ראשו ועל המצנפת סודר לבן ועל הסודר רביד. ובשמגיע לחצר המלך סריסי המלך יוצאים לקראתו ורצין לפניו עד הגיעו לחצר המלך ועבד הנשיא עובר לפניו בכים זהובים ומפזר לפני הנשיא לכבוד המלך. ובשמגיע הנשיא אל המלך משתחוה וקם על רגליו להראות שהוא נכנע ועומד כעבד לפני המלך והמלך רומז לסריסיו שיושיבו הנשיא בכסא הסמוך לו לשמאלו ואז שואל שאלתו. וכתת לו שאלתו קם על רגליו ומברך למלך ברכה מתוקנת והולך לדרכו. ויש לו על סוחריו ארץ מס ידוע בכל שנה ושנה הוצן מן המתנות שמביאין לו מאפסי

¹ Fol. 21. ² The overlined words are mostly Arabic, and a few are Turkish and Spanish.

³ MS. עצר.

⁴ I have faithfully reproduced the orthography of the writer in יאודים for יהודים, אלקים for אלהים, אלהי for אלדי, and יאונתן for יהונתן, etc.; he avoids, as many other pious Jews, putting in writing יה and הי, which form a part of the Tetragrammaton.

ארץ. זהו מה שנוהגים הם בארץ בבל: וכשבאת המלכה לארץ מצרים חשבה היא שיש במצרים זה המנהג¹ ויאמר לה המלך אין להם לא מלך ולא נשיא אמרה לו במלכות אבי יש ישראלים הרבה ויש להם נשיא הנקרא אלדאודי ר"ל מזרע דוד ואבי מתברך בו ועושה לו כבוד גדול לפי שהוא מזרע מלכים ונביאים ואם ייטב הדבר בעיני המלך תשלח להביא אחד מזאת המשפחה בארץ מצרים. וייטב הדבר בעיני המלך וישלח ספרים ביד הרצים אל מדינת בבל לאמר הוגד הוגד לי שבמדינת מלכותך יאודים מזרע דוד המלך ע"ה ותשלח לי אחד מהם כי בתך רצתה בזה. ושלחו לו משם איש נבון וחכם מר פלוני מזרע הנשיאים אשר במדינת מלכותו ושיתתו על ארץ מצרים. ומשם והלאה נשתלשל הנגידות במצרים. והיה לו הרמנותא דמלכא ומאמר המלך לרדות את העם במקל וברצועה. וביום השבת קדש היו מתקבצים כל העם בביתו ומלויים אותו לבית הכנסת של ק"ק מסתערב בשמחה ובשירים. וביום שמחת התורה לא היו מוציאים רק שני ספרים כמו שכתב הטור וקורין בא' וזאת הברכה והמפטיר קורא בשני כאתמל ומפטירים ויהי אחרי מות משה ולאחר המוסף משימין שלחן לפני הויכל וחומש עליו והנגיד יושב וקורא בו מבראשית עד ויכולו ומתרגם כל פסוק בלשון תרגום וערבי וא"ח'כ נפטרינן מבית הכנסת ומלוין אותו עד ביתו. ויום טוב היה עושה לאוהביו והיה נמשך זה המנהג עד זמן הרמב"ם ז"ל שהיה בזמנו אחד מהם מזרע דוד ע"ה כפי מה שראיתי בספר שאלות ותשובות להרמב"ם ז"ל כתיבת ישן נושן וחתומים בה הרמב"ם ושני רבנים עמו ממצרים וכתובת יד הנשיא מסכים עמהם בזה הסדר וכתב משה וקפת על האדה אלפמויי ואנא מואפק עליה יצחק בר ששון. אנא מוואפק עלי גמיע דלקי וקאלילא בה שמואל הלוי ברבי סעדיה. הבנתי בזה השאלה והיא כתורה וכהלכה ואין לזוז ממנה וכתב יאודה הנשיא נשיא גלות כל ישראל בן יאשיהו הנביא זצ"וקל. עכ"ל יאודה הנשיא הנגיד שהוא מזרע דוד המלך ע"ה: וכשנפסק שלשלת העבאסיים מבבל ואז התחיל אור העותמאנלים חזרה הנגידות למי שראוי לה מצד חכמתו ומעשיו ועשרו והיו שולחים אנשי קושטנדינה יאודי אחד חשוב וחכם בהסכמת חכמי קושטנדינה שריה ויועציה כדי לשפוט את העם משפט צדק והיה מעניש וקונס ומכה ומנדה ומחרים כפי מה שצריכה השעה ונמשך זה הנגידות עד זמן הנגיד הר' יעקב ן' חיים תלמיד. ובבא הנגיד אל ארץ מצרים וילבש אותו השר בגדי מלכות וביום שבת קדש הלכו עם בני ישראל להקביל פניו ועל צבא תהלתם מוהרר' בצלאל אשכנוי זל"ה וכאשר הקבילו פניו לא שת לבו עליהם ולא נהג בהם כבוד ויחר לרב מהרר' בצלאל מאד ושסע אותם בדברים ונדה אותו ואזי נמלא חימה הנגיד והלך אל השר להלשין הרב לומר שלא חס על כבוד המלכות. והיה בשמוע הרב את הדברים האלה וישכם בבקר ויחבוש את החמור וספר שמואל עמו ויעמוד

¹ See Graetz, *G. d. J.*, viii. note 1.

לפני השר ויקוד וישתחו לאפיו ויאמר לו דבר לי אליך השר ויקם מעל הכסא. ויאמר לו שמע נא את דברי השם הנמצא כתוב בספר שמוים שגלינו מארצנו וקבלנו מלכותכם עלינו גורנו אומר לבל יבנו שם איש מישראל בשם מלך כי לכם המלוכה והאיש הלזה כנה שמו בשם מלך כי כן קורין לו נגיד ונגיד רוצה לומר מלך דמתרגמינן לנגיד על עמו על ישראל למלכא על ישראל ופייסתי אותו בדברים ולא קבל ממני וכאשר ראיתי שהוא מורד במלכות החרמתי אותו. ויחי כשמוע השר את דברי הרב ויחר אפו על הנגיד ויגרשנו מארצו. ומהיום ההוא ומעלה וישימה לחק בישראל לבל יבנו לשום יאודי אשר יבא מקושטנדינה נגיד אלא היה קורין אותו גִּילְיָבִי ותהיין לחק לישראל עד היום:

ובשנת ש'עז לחשבונם היא שנת ארבעת אלפים ותשנ"ז ליצירה הלשינו פריצי ישראל ברב שרירא גאון ז"ל ובנו רב האי גאון ז"ל ותפשם המלך ישמעאל ובזז את כל אשר להם ולא השאיר להם שום מחיה בעולם ונתלה רב שרירא מידו אחת והוא כבן ק' שנה¹ ונתקיים דברי המקונן שרים בידם נתלו ופי' שרים זה רבי שרירא בידו נתלה והוא היה סוף הגאונים ומבית דוד היה מורע המלוכה מבני זרובבל בן שאלתיאל וזה רבינו שרירא פעם אחת שאל שאלת חלום על אודות המשיח והשיב לו זה הפסוק...²

³ סיפור סבת הרמב"ם ז"ל בבואו למצרים⁴:

וסבת ביאתו למצרים היתה שפעם אחת בחג הסוכות יצא מבית הכנסת ללכת לביתו אחר התפלה ולולבו בידו כמנהג הסידים ואנשי מעשה פגע בו המלך של מדינת קורטובא התחיל משחק עמו ואמר לו מה היום מימים שאתה הולך בדרך וזה בידך כמנהג השומים והמשוגעים. ויען ויאמר אדני המלך אין זה מנהג המשוגעים כי מנהג המשוגעים לרגום באבנים אבל זה מנהג תורת מר'ב'ע"ה ומנהג ירושלם. וכונת הרב בתשובתו למלך לרמוז לו על האבן שמשליכים הישמעאלים לחר הקדם הנקרא גבל ערבאת ובו ביום עובדים שלש עבודות ביחד⁵ . . . וישחק עליו ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת ויאמרו לו יועציו ומנהיגיו שונאי נפש הרמב"ם אדני המלך מה ראה בתשובת הרופא היאודי שהשיב לאדוני ויען ויאמר להם יפה השיב כי דרך המשוגעים לרגום באבנים והוא לא רגם לשום אדם אלא מצות המלך מלך מלכי המלכים הקב"ה עושה כי כן צוה לו המלך לעשות כדת היום. ויאמרו לו עבריו עדין לא ידע אדני את דברי האיש ואת שיחו כי משחק ומתלוצץ עלינו ועל עבודתינו שאנו משליכים האבנים ביום חגנו והוא כמתלהלה היורה זקים חצים

¹ See p. 67. ² Follows the biblical verse with the Messianic interpretation, and on fol. 22^b the history of the conversion of Samuel ibn Abâs to the Mohammedan religion (see *Revue*, t. v. p. 52). ³ Fol. 24. ⁴ Follow a few sentences in rhymed prose. ⁵ Follow some details about this worship.

ומות ועשה אותנו משוגעים והוא מתכוין להושיב לאדוני זאת התשובה ברמז. וכשמוע המלך את דברי עבדיו ויחר לו מאד כי נבלה עשה בדתו. ויצו עליו אנשים להרגו ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר. ויברח משה מלפני המלך וילך ארצה מצרים בשנת ד' ותשע מאות וכ"ז ליצירה:

והיא צוען מצרים הנקרא פסטט מצר ואנו היום מכנין אותה מצר אלעתיקא כי המלך שהיה בזמנו שהוא השולטן היה שוכן במצר אלקאהרא אשר אנו בה היום. והרמ"ב שוכן במצרים ובין שני המקומות שני החומי שבת ובנה בה ב'ה"כ בנין יפה ומפואר ובנה אותה בלילה אחת על ידי שם שנסתייע בו במוכרח ושמו כניסת אלער[א]קין שהיו אנשי בבל מתפללים בתוכו כמנהגם. ושם ב'ה"כ אחר ומכנין אותו לאליהו ז"ל ושמה כנ[י]סת אלשאמיין ובה היכל בקרן זוית למעלה לצד התקרה ופרוכת פרוסה על פתחו ובו ספר עזרא ואין אדם יכול להגים לבו לעלות אליו ולהוריד הספר ואמרו שכל הנכנס להיכל ההוא להוריד הספר הזה אינו משלים שנתו לקדושת הספר ההוא שבו. וכתב עליו המגיה הרב מנחם די לונזאנו זל"ה על זה הלשון שהוא כתוב בס' תקון יששכר ז"ל בדף ל"ג ע"ב וז"ל אני מנחם די לונזאנו הלכתי שם והורדתי אותו ס"ת למטה ומצאתי שהכל זיוף כי היו ג' ספרים פסולים כרוכין יחד זה על זה ע"כ. ובזמננו זה בשנת ה' ותכ"ב ליצירה ג"כ הורידוהו למטה והאנשים האלה שלמים הם אתנו בגופם ובממונם. וגם בא בזמננו זה סופר אחד אשכנזי והוריד אותו וכתב בו כמה ירעות פסולות שנמצאו בו. אמנם כתב הרב המאירי בס' קרית ספר שלו כי ספר עזרא נמצא בעיר טוליטולא ומשם הגיהו עליו כמה ספרים ומהם כתב ספר הר' ישראל בכהר' יצחק הסופר ע"ז הרב שמואל הקטן והוליכו לאשכנז. ועוד כתבו ס"ת ושלחו אותו למערב ע"ז הר' יצחק בר שלמה מרקוש. אבל הספר שמצאו אותו במצרים שהיה מקובל אצלם שהיה בירושלם מכמה שנים ושהיה מונה מיד ו' אשר. וא"ת מנין להם לומר שהוא ספר עזרא אמנם שמעתי אומרים כי בזמן ישראל שהיו שם היה באמת זה הספר ספר עזרא והיו מביאין לו נדרים ונדבות מארבע כנפות הארץ והיו בה כמו אלפים יאודים. ואלו שני בתי כנסיות שזכרנו אחד לאנשי ארץ ישראל כנסת אלשאמיין ואחד כנסת אנשי בבל כנסת אלער[א]קין ואינם נוהגין מנהג אחד בפרשיות ובסדרים של תורה כי אנשי בבל נוהגין לקרות בכל שבוע פרשה כמו שעושין בכל ספרד ובכל שנה מסיימין את התורה ואנשי א"י אינם נוהגין כן אבל עושין מכל פרשה שלשה סדרים ומסיימין את התורה לסוף שלש שנים. אלו מה שהיו נוהגין בשני ב"ב אלו של צוען מצרים אלשאמיין ואלער[א]קין. אמנם כתב המקרזי בספרו כי הם שלשה ב"ב ולא נודע לנו השלישית. ולאחר ימים שאלתי לזקן אחד שהיה שמש בב'ה"כ של השאמיין ואמר לי כך האמת כי ב'ה"כ השלישי היה של הקראים והיא עד היום חרבה מחרבות מצרים. ובשנת ה' ות"ל"א ליצירה הייתי בב'ה"כ של ק"ק שאמיין ונכנסתי דרך

הגן שהוא בחוץ מאחורי ב'ה'כ לפנים מהחומה בחרבה אחת ממנה וראיתי צורת היכל מסוייד ומכוויר וכתוב בה בחרט אנוש אלו השמות מעתוק ודניאל ישמרם האל וג"כ היו כתובים בו שמות אחרים ושאלתי על זה ואמרו לי זאת היא ב'ה'כ של הקראיין: וכיון שנתמעטו תושבי צוען מצרים ועקרו דירתם מן הארץ ההיא אחרי מות עבד ה' לקחו זה הספר המכונה לעזרא הכהן וגנזו אותו היאודים במקום ידוע אצלם ובנו עליו חומה ובשביל הנאת ב'ה'כ שלא תפסק לקחו ספר מן הספרים שהם בהיכל והעלוהו במקומו. ועתה רגילים היאודים בכל שבת ושבת לעלות ולראות את פני ה' בזאת הכנסת של השאמיין מנין יאודים ממצרים החדשה הנקראת אלקאהרא ומתפללין בה: וב'ה'כ של עראיין¹ נחרבה עד היסוד בה ולא נשאר בה זכר ב'ה'כ כלל והיא נשארה מחרבת מצרים:

וגם כן בעיר אלמחלה יש בב'ה'כ שלה ספר אחד קדוש והתיק שלו מנחשת קלל וחרות על התיק אלו שמות הקדש וצרופים של שם בן ע"ב היוצא משלשה פסוקים ויסע ויבא ויט וצרופי שמות מפסוקים אחרים ומזמור אלקים יחננו ויברכנו כתוב בו בציור המנורה וכל זה כתוב ממטה מעלה באופן אם תעמיד הספר על התיבה כמשפטו לקרות איזה פרשה יהיו אלו השמות של התיק כתובים למפרע ממטה למעלה ומנהגם אינם קורים בו אלא מר"ח לר"ח בלבד ואמרו שכל אדם שישבע עליו לשקר אינו משלים שנתו:

ובמצרים ג"כ יש כ"ד כ"י מקלף ישן נושן והוא מזנה בב'ה'כ של מסתערב בהיכל על הכסא בין הספרי תורה ונוהגים בו קדושה ביותר על הס"ת שיש שם ומדליקין לפניו נרות לא יכבה אשם ומביאים לו נדרים ונדבות ומלבישים אותו בגדי משי ורקמה ומרוב קדושתו ביום שמתת תורה נוהגים להקיף את הספרים שבעה הקפות וזה הכ"ד מקיפין אותו פעם אחת ולא אשנה ולוקחים אותו בדמים יקרים לצרכי ב'ה'כ המקיף אותו וקורין לו אלסונבאטי על שם עירו שהובא מכפר אחד מכפרי מצרים ושמה סונבאט בשנת ה' וש'פ"ג ליצירה. ואני הצעיר פתחתי אותו וכתוב בתחלת הכ"ד זה הפסוק ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך והוא כתוב כתיבה אשורית ועשויה על ד' עמודים וכתוב בו ג"כ המסרה בכתיבה דקה ואומרים שכל מי שישבע עליו לשקר אינו משלים שנתו: וגם כן בדמשק יש ספר קדוש וקורים אותו אלתאג:

וצוען מצרים אינה מצרים הישנה הראשונה שהיתה בימי יוסף הצדיק ואבותינו אלא שניה לבניה. וממצרים הישנה שהיא מצר אלעתיקא למצרים הקדומה שהיתה בימי אבותינו היא מעבר הנהר שני פרסאות והיא חרבה ומקום בנין החומות והבתים נראים עד היום הזה. וג"כ אוצרות של יוסף הצדיק שם והיה בה חוץ לעיר ב'ה'כ אחד ומכנין אותה ב'ה'כ של משה רבינו ע"ה וג"כ הישמעאלים מכנין אותה כניסת מוסא. ובזמן הנגידים אשר היו

¹ עראיין MS.

קודם לכן בצוען מצרים ובמצרים אלקאהרה היו כותבים אגרות בלשון צה ומצוחצה בלשון ערבי באר היטב ושולחים שלוחים מכ"ה בכסלו במצרים ובכל עריה ברשיד ואסכנדריא ופרסבול ודאמיא' ובכל מקומות מושבותיה שביום ז' באדר יהיו שם מזומנים לצום ולהתפלל בזה ב'ה'ב של עיר דמוה הנקרא כניסת מוסא' וביום ח' בו לעשותו יום משתה ושמחה והיו מתקבצים בו אנשים ונשים וַף ראשי אלפי ישראל. וזה נוסח פתשגן הכתב אשר נכתב בשם הנגידים ולחתום בטבעת המלך מאן מלכי רבנן חכמי ושרי מצרים. האדה אלמוכתבה מן באבנה אלסעיד אלא תאגר רישיד ואלתאגר אלאסכנדריא אניגה קאדמנה ביירית אללה תע' ועזמנא עלה אלהוציד לכניסת אלדמוהיין שבעה פי אדר אדונינו משה רבינו ע"ה לדאלך תחצדי אנפסכום פיל אוואן אל מסעוד ונאכד עליכום גאיית אלתאבייד ואלסלאם עלא אלאומה ישראלית ממנו אלפקיד פלוני. ופלוני. ופלוני:

וטעמו מפורש בקבלה כשהיה אומר משה רבינו ע"ה לפרעה כצאתי את העיר אפרוש את כפי היה מתפלל בזאת הכנסת וכשהיה מתפלל שם היה תוקע את מטהו במקום אחד ידוע ובאותו מקום צמח שם אילן אחד של זין לבת ויוצא פרח ויצין ציין. ועוד היאורים היו עולים וחוגגים בה בחג השבועות:

¹ והרב רבינו עובדיא אחיו של בן הנגיד רבינו דוד בן הנגיד רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל ה"ה נולד בח' בניסן שנת אלף ותקל"ט לשטרות היא שנת ארבעת אלפים ותתקפ"ח ליצירה ונפטר בערב שבת י"ב לחדש שבט שנת אלף ותקע"ז לשטרות היא שנת חמשת אלפים וכ"ה ליצירה ומת בבית הכנסת של דמוה. ועוד היום יש במצרים אלקאהרה משפחות מיוחסות וקורין להם משפחת בית אלדמוהי על שם העיר הזאת וזאת הכנסת נחרבה גם כן עד היסוד בה:

ושמעתי אומרים מזקני מצרים כי פעם אחת במצרים בא אליה שופט זקן וכסיל אשר שולח מקושטנדינה הנקרא קאדי אלעשקיר והיה שונא היאורים בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאורו ובכל יום ויום היה מעליל עליהם עלילות ברשע ובכל אשר יפנה ירשיע והביא היאורים במצור ובמצוק עד כי לא יכלו נשא אותו והיה מבקש לקחת את ממונם ולאבד את נפשותם והיו ישראל בצער גדול ואין מושיע להם. ויקם משה וישיען כי זה משה האיש גדול מאד בארץ מצרים והיה מואת המשפחה ושמו משה אלדמוהי והיה חסיד גדול וירא את ה' מנעוריו וירא את הלחץ אשר מצרים לחצים אותם ויקם משה קימה שיש בה הידור והלך להשתטח על קברי אבות לקדושים אשר בארץ המה וילך הוא והשמש שלו בבית הקברות ולקח מרא וחצינא וחפר הפירה גדולה וירד לתוכה וכה אמר בלכתו. גזרני אני

עליכם המתים בשם ה' אלקי החיים והמתים שתתפללו עמי כשם שאנו מתפללים עליכם שלשה פעמים ביום ואומרים ב'א'י מחיה המתים שתתפללו ותהיו לי לעזרה על צרת עמיכם בני ישראל שהם בגלות וכצאן אשר אין להם רועה ומצרים לוחצים אותם ויאכלו את ישראל בכל פה והיה מתפלל שם עד שהיו המצבות שבבית הקברות מתגלגלות. ויהי ככלות משה להתפלל אמר לשמש שלו קום רד מהר מזה ועבור בתוך העיר וראה מה חידוש היום בעיר ואנכי אקרה כה ויקם וילך ובהגיע אל מקום הנקרא אצלם אלקארפא שהוא מקום בתי קברי חכמי הישמעאלים וירא את הגדוד עם רב וכבד מאד ויתמה היהודי. ויאמר לו גוי אחד חזור כך יאודי כי לא תוכל לעבר מפה ויאמר לו היאודי מה קול הקריה הומה ויען ויאמר הלא ידעת אם לא שמעת כי הקאדי אלעשקיר [מת] מיחה פתאומית כי לא ידע מה היה לו ויעלו עמו זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים לקברו פה. ויספוק כפיו השמש לקראתו והיה לפניו עין במר בוכה ולב שמח ויעל משם השמש להניד להרב שמח וטוב לב. ויהי כראות הרב כי השמש שב במהרה ויאמר בלבו ודאי יום בשורה הוא ויגד לו את כל אשר קרהו עם הגוי. וכשמעו את הדברים האלה שמח שמחה גדולה וייתב לבו בעת שמעו זאת הבשורה כי עשה הש'ת נסים ונפלאות עם עמו ישראל ותשקוט הארץ:

וגם כן בכפר ג'וֹדֵר היה ב'ה'ב ומכנין אותו לאלהיו ז'ל על שם כי פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נולד בו והיום נחרב בעונות. ועוד היום יש משפחה במצרים ונקראת אלג'וֹנֵרי: ונחזור לפנינו. וכבא משה אל ארץ מצרים ועמד תחת ממשלת אלכאמל מלך מצרים ויעמד לפני המלך וידבר אתו טובות וישם את כסאו מעל כל הישרים אשר עמו במצרים והיה לו לרופא ולחכמתו העצומה נתגדל שם על כל בני קדם. והשלים חבור של פירוש המשנה במצרים והוא בן שלשים שנה כמו שכתב יחוסו אני משה בר מיימון הדיין בר יוסף החכם בר עובדיא הדיין בר שלמה הרב [בן] רבינו עובדיא הדיין התחלתי לחבר פירוש זה הספר ואני בן כ"ג שנים והשלמתיו במצרים ואני בן שלשים שנה. ובתחילת למודו בימי בחרותו עסק בחכמת איסטרוֹלוגיאה והיא חכמת השמים ומחלך הגלגלים וכוכבים ומזלות כמו שמצאתי כתוב בספר כתיבת יד להרמ'ב'ם ז'ל וז'ל דעו רבותי תחלת מה שלמדתי היא חכמה זו שקורים אותה גזרת משפטי הכוכבים כלומר שידע ממנה האדם מה עתיד להיות בעולם או במדינה או מה יארע לאיש זה כל ימיו וכל אותם הדברים אינם דברי חכמה כלל ודברי טפשות הן וראיות ברורות יש לי שאין בהם דופי לבטל כל עיקרי אותם הדברים ע'כ'ל. ועוד מצאתי כתוב בספר שאלות של הרמ'ב'ם ז'ל כתיבת יד מועתק בלשון ערבי ששאלו אותו על ענין מאמר אחד המדבר בשיעור קומה ומכנים אותו לר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול והשיב להם כך לא אצייר בשום אופן שיהיה זה המאמר לחכמים וחלילה וחס שיהיה להם אמנם הוא חבור אחד מן הדרשנים שבארץ אדום ולא לזולתם והכלל הרחקת זה הכתב ואבוד זכרו מצוה רבה היא ושם אלקים אחרים לא תזכירו לפי שמי יש

לו קומה הוא אלקים אחרים בלי ספק. אמנם בסוף ימיו עסק בחכמת הקבלה כמו שכתב בעל ספר מגדל עוז בהלכות יסודי התורה סוף פ"א וז"ל הרמב"ם ידע בחכמת הקבלה בסוף ימיו שאני מעיד שראיתי בספר כתוב במגילת של כתב ישן נושן ומעושן לשון זה. אני משה בר מיימון הספרדי כשירדתי לחדרי המרכבה בינותי בענין הקץ וכו'. וכן ראיתי אני המחבר קונטרסים ישן נושן ששלח אותי לתלמידו החשוב ר' יוסף בר יאודה בר שמעון המערבי וקרא שם הקונטרסים מגלה עמוקות והנני כותב קצת דברים של הרמב"ם שהיה מגלה לו על חכמת הקבלה וז"ל והנני משביעך שלא תגלה הסודות האל הדקים וההערות הנפלאות אלא למי שהוא דק בטבעו ונקי במעשיו ונודככו רעיוניו והולך בדרכי התלמוד והידיעה ובכלל דבריו מסר לו כונה אחת נפלאה על ז' שמות הקדש שמניינם כ"ב אותיות והם יוצאים מפסוק ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת וכו' ואמר לו שיתענה בימים ידועים ובשעה ראשונה מן הלילה ירחוץ כל בשרו במים וילבש חלוק ומכנסיים טהורים ונקיים וישכב יחיד ויאמר זה הפסוק פעם אחת בכונה עצומה ובלב טהור וברוח נמוכה ואחר יזכור אלו השמות הנז' וישן אחר כך על צדו השמאלי ותמצא באמצע שנתך יחול עליך רוח אלקין קדישין ו[ת]סמר שערך בשרך ותראה מראות האיש אשר יעור משנתך יקום למשפט אותך ויגיד לך תעלומות כי כפלים לתושיה וכו'. עוד מסר לו כונה אחרת נפלאה לעשות לו קמיע להועיל למי שהוא עומד בפתחי השמים והסגנים ושיהיו מלכים ויועצי ארץ סרים אל משמעתו ומסר לו סמים ידועים כמו שהם כתובים על ספר וקולמוס ידוע לכתוב כי הקמיע בימים ידועים ושמות הקדש היוצאים מפסוק ונתתי חן בעיני אדניו בסבה מה מאלו הסבות. וגם אסתר המלכה בפני אחשוורוש וכו'. וגם כן כתב לו וכן אני השגתי מה שהשגתי בפני מלכי הערב במצרים ובאלכסנדריא וכולם היו מזה המין וראה כי רמותי אליך סודות סתומים וחתומים שמרם על לוח לבך ע"כ ל:

ובימיו בשנת ארבעת אלפים ותתקמ"ג ליצירה קם איש אחד בארץ תימן שעשה עצמו משיח ורבים מעמי הארץ נטו אחריו ותהום כל העיר עליהם. והיה כאשר ראה הרב יעקב בן רבינו נתנאל ז' אלפיומי זל"ה את כל הרעה הבאה עליהם מסיבת המשיח וסבליו כתב כתב גדול להרמב"ם ז"ל והודיע לו את הדרך אשר הלך בה ואת המעשה אשר עושה ומעשה לעם ואת אותותיו ואת מעשיו שמתחדש להם בכל יום ומה יהיה משפטו ומעשהו ואם אמת היה הדבר הזה. והרמב"ם מרוב חכמתו העצומה פשפש ומצא שלא היה בדבר ממש והכל הבל וריק אור כגבר חלציו וקם קימה שיש בה הידור וכתב להם בצחות לשונו ובשכלו הוץ כמו ג' קונטרסים מענין מלך המשיח האמיתי וסימניו וסימני הזמן שיתראה בו וקרא שם הקונטרסים פתח תקוה הנקראת אגרת תימן והחזיק ידי כל הקהלות הנשארות והזהירם בשמירת תורת מ"ר ב'ע"ה ולהבטיחם על הגאולה העתידה שבמהרה תגלה אמן. ובשכלו הוץ והישר הכיר שאותו האיש הלזה היה חסר דעת ואין ספק שהשכלות שהביאו

להתפאר שהוא משיח שיצוה לבני האדם לצאת מכל ממונם ולתת לעניים וישבו הם עניים והעניים עשירים לפי מצותו להשיב להם ממונם ויהיה הממון בין העניים והעשירים חוזר חלילה וזהו תכלית השטות וזוה הסבה השיג הרמב"ם ז"ל שהוא חסר הדעת אבל היה ירא שמים בלא חכמה וכל מה שעשה או נראה על ידו הכל שקר וכזב:

¹ ובשנת המשת אלפים ותתקכ"ג קם איש אחד ושמו דוד אלרואי מעיר עמדייא² ולמד לפני ריש גלותא רבנו חסדאי ולפני עלי ראש הישיבה ולפני הגאון יעקב במדינת בגדד והיה גדול בתורה משה ובחלכה ובתלמוד ובכל חכמה חזונית ובלשון ישמעאל ובכתיבתם ובספרי הטרטומים והמכשפים ועלה ברעתו להרים יד במלך פרס ולקבץ היאודים להלחם על הגוים וללכת לתפוש את ירושלם. והיה נותן ליאודים סימנים באותות שקר ואומר להם כי ה' שלחו לכבוש את ירושלם והאמינו בו מקצת היאודים וקראו שמו משיח. ומלך פרס כאשר שמע ענייניו ואיך היה מצליח ומתקרב אליו ומקבץ עמים פחד נכנס בלבו ושלח לו שליח שיבא אצלו בבטחון גדול ושיראה אותותיו ואת מעשיו ואם הם אותות ידע כי הוא באמת משיח וידע כי מה' היתה לו ובא אליו בלא פחד ובלא מורא. ואמר לו המלך האתה הוא מלך היאודים ויאמר אני כי שלחני ה' לפדות את עם בני ישראל ויצו המלך לתפשו ולהשימו בבית הסוהר. ולסוף ג' ימים היה המלך מדבר עם שריו ועבדיו על דבר היאודים וירא והנה דוד בא לקראתו שהתיר עצמו מבית האסורים בלי רשות שום אדם ובעת שראה אותו המלך נבהל ואמר לו מי הביאך עד הלום אמר לו חכמתי עמדה לי כי אני איני ירא ממך. מיד צעק המלך בקול גדול ואמר תפשוהו ענו לו שריו ועבדיו ואמרו לו אין אנו רואים אותו אלא בשמיעת קול בלבד. מיד תמה המלך על חכמתו וענה ואמר למלך הנני הולך לדרכי והיה הולך והמלך ושריו ועבדיו אחריו עד בואם על שפת הנהר והוא לקח סודרו ופירש על פני המים ועבר עליו באותו שעה ראו אותו כל עבדי המלך שהיה עובר במים על סודרו והלכו אחריו בדוגיות קטנות ולא השיגוהו ואמרו כי אין מכשף בעולם כמו זה ובאותו היום הלך מהלך עשרה ימים בשם המפורש ויגד ליאודים את אשר קרהו. ויתמהו כלם על חכמתו ואח"כ שלח אמיר אלמומנין אל כלפא אשר בבגדד ארון הישמעאלים לדבר עם ראש הגולה ועם ראשי הישיבות למנוע את דוד מלעשות כדברים האלה ואם לאו אהרוג את כל היאודים הנמצאים בכל מדינות מלכותו לפי חרב והיתה עת צרה בכל מדינות פרס. ושלחו היאודים כתב אל ראש הגולה ואל ראשי הישיבות שבארץ בגדד לאמר למה נמות לעיניכם גם אנחנו גם כל היאודים ומנעו את האיש ולא ישפוך דם נקי בקרב ישראל אז כתבו לדוד כתב לאמר כי עדין לא הגיע זמן הגאולה כי לא בכח יגבר איש כי לה' התשועה ואנו אומרים לך כי תמנע עצמך מלעשות כדברים

¹ Fol. 28^b.² MS. עמדייא.

האלה ואם לאו תהיה מנודה מכל ישראל וכאלה שלחו לו כתבים להחזירו. וקבל כל הכתבים וקראם ולעג ושחק ושחק ולא שמע אליהם והאל המרחם שם בלב אלזין אלדין מלך התורגמים ומשעובד היה למלך פרס והיה אוהב היאודים ומכיר את חמיו של דוד ואמר לו אתה ידעת את עמך איך הם בצרה עצומה עם מלך פרס לכן עליך להציל את עמך ועשרת אלפים זהובים יתנו לך היאודים ואנכי אערכם ומידי תבקשם ובלילה ההוא קרא חמיו לדוד אל המשתה והשקהו כראוי ובחצי הלילה והוא בטוח וישן שכור קפץ עליו וברת את ראשו והביא הראש ביד זין אלדין ותשקוט הארץ¹:

² ונחזור לעניינינו: ובשנת אלף תפ"ז לשטרות היא שנת ארבעת אלפים ותתקל"ז ליצירה חבר ספר הי"ד שהוא ספר משנה תורה והר"א ב"ד ז"ל בעל ההשגות מעיד כי מלאכה גדולה עשה באסיפתו דברי גמרת בבלי וירושלמי ותוספתות ועם כל זה היה מקנטר עליו בהשגותיו כי הר"א ב"ד היה זקן בימי הרמב"ם כמו שמצאתי בתשובה להר"א ב"ד שכתב על הרמב"ם ז"ל וז"ל הוא נער ואנחנו ישישים וכו'. אמנם כי הר"א ב"ד חבר ספר כמו משנה תורה בדמותו בצלמו ולא יצא טבעו בעולם ואמנם חיבור הרמב"ם האיר עיני כל ישראל ונתפשט בכל העולם וזוה הטעם השיג הר"א ב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל בדברים קשים ועל כן אמרו המושלים כי הרמב"ם שמיה גרים ליה והוא הר"מ במזל שזכה ונתפשט חבורו והר"א ב"ד שמיה גרים ליה הר' אבד ז"ל אבד חבורו. והר"א ב"ד גם כן השיג על השגות הרב ר' זרחיא הלוי ז"ל בעל המאורות שהשיג על הר"פ ז"ל:

אמנם הר"פ הלוי ז"ל השיג על הר"א ב"ד ז"ל ה"ה על ספר שחבר וקראו ספר בעלי הנפש וחלק אותו לשבעה שערים. שער הפרישה. שער הוסתות. שער הכתמים. שער הבדיקה. שער הטבילה. שער המים. שער הקדושה. והשיג עליו הר"פ ז"ל וקרא שם זה הספר סלע המחלקות וזה הר"פ הלוי ז"ל מעיר לז"ל היה וחבר ספר נגד הר"פ וקרא שמו ספר המאורות והיה כבן י"ח שנים והיה בשנת ד' אלפים תתק"ו והיה משורר ומליץ גדול כמו שכתב בתחלת ספרו על דרך הלצה במתק לשונו הצח

¹ Follows, fol. 29, the legendary story of Joseph della Reina, introduced with the following words: שוב ראיתי בקונטרס כ"י ישן נושן ומעושן אשר מצאו אותו בגנוי הספרים אשר בצפת ת"ב ב"ב מכ"י הר' יאודה מאיר ז"ל תלמיד של יוסף די לה ריינה כי שם היה עמו בשעת מעשה הגדול אשר עשה כשהיה בארץ הגליל היא צפת ת"ב ב"ב שנתן אל לבו להפציר ולהביא הגאולה. וכמדומה לי שהיה מומן קדמון מאד לפי שלא נודע באיזה זמן היה זה המעשה. והרב ר' משה קורדובירו ז"ל הביאו בס' הפרדס וגם מצאתי בין כתבי שבח ויקר גדולת הא"ר ז"ל כי פעם נתגלגל בכלב שחור . . . כה דברי המעתיק שלמה: (fol. 36): At end (fol. 36): (see Catalogue, 1886, No. 1744). נאוארה הירושלמי

² Fol. 36.

ומצוחצח כאשר עיניך תראינה בהקדמה שלו. והוה קצת מנופת לשונו וז"ל והנה בא לירי ספר בעלי נפש לרב. והוא על המשכב. מורה צדק בתורה שבעל פה ובכתב. להסיר כל מעשה נאלח ונתעב. ואני אוהבי אהב. ואיני להב נצביו ולא חפץ קרב. ואת הרב איני רבי כי חכמתו גלויה ממורה וממערב. ועקיצתו עקיצת עקרב. ואם יגער בים סוף יחרב. אכן ללמוד אתאב. ולהבין אקרב. ואם אלי דבר יגונב. מן האשם המושב. אהיה זוכה ולא חב. ויש כמוצא שלל רב. עד כאן בהקדמת ספר שלו: ובהגיעו בהשגות שעשה על חלק שער המים כתב וז"ל בשער המים בכאי נמס לבי ויהי למים. כי נאו המים. נחל אשר לא אוכל לעבור מפני שאין לו גמרא לרוב המשיניות שבו והנני יוצא בעקבי הראשונים ולא להתערב עם השונים. שאין לי להורות הלכה מתוך משנתי. וה' יקשיב רנתי. זהו קצת תורף אמרי נעימי דברי הרז"ה בספר סלע המחלוקות שהשיג על ספר בעלי הנפש להרא"ב ז"ל. ואלהו ז"ל נגלה להרא"ב ז"ל וגם כן נגלה להר' דוד אביו ולמד לו סתרי תורה ואחריו נגלה להחסיד הקדוש הר' יצחק סגי נהור זל"ה בנו של הרא"ב זל"ה והקדוש הזה היה מכיר בבני אדם אם נולד מן הנשמות חרשות או מן הישנות הבאים לאדם דרך הגלגול. וזה החסיד הר' סגי נהור חבר פירוש נורא מאד ויקר הערך על ספר יצירה והיו לו שני תלמידים שם האחד ר' עזרא והשני ר' עזריאל ע"ה ומשניהם קבל הרמב"ן ז"ל. והרא"ב גם כן חבר פי' על ספר יצירה ופירש ג"כ על תורת כהנים וממנו הביא בעל ספר קרבן אהרן ונפטר לחיי עד בשנת הארבעת אלפים והתקצ"ח ליצירה:

והרמב"ן ז"ל היה בעיר קטלוניא וחבר הספר הנקרא ספר מלחמות שבו הציל להר"ף ז"ל מהשגות הרז"ה בעל המאור. וגם כן חבר ספר הזכות והוא השגות שהשיג על הרא"ב והרא"ב גם כן השיג על הר"ף. וגם כן עשה השגות על ספר מנין המצות להרמב"ם. כללן של דברים הרא"ב השיג על הרמב"ם על ספר היר והשיג גם כן כנגד הר"ף על ההלכות והרז"ה השיג נגד הרא"ב על ספר בעלי הנפש והשיג גם כן כנגד הר"ף על ההלכות והרמב"ן בספר המלחמות שבו הציל את הר"ף מהשגות הרז"ה בעל המאור ובספר הזכות שבו הציל את הר"ף מהשגות הרא"ב. והשיג על ספר מנין המצות להרמב"ם ז"ל. וגם כן חבר פירוש עמוק על התורה והדושין על התלמוד ופירוש על ס' יצירה ושאלות ותשובות וס' תורת האדם וחבר קונטרס אחד להר' אברהם בנו של הרמב"ם וקראו סוד פרקי החבור וכונתו לומר שיקדש אדם עצמו בשעת תשמיש והביאו בעל ס' ראשית חכמה בשער הקדושה וחבר גם כן ספרים אחרים כ"י שלא יצא טבעם בעולם ונפטר לחיי עד בשנת חמשת אלפים ועשרים ליצירה. והרמב"ן ז"ל היה גם כן תלמוד הרב רבינו אליעזר מגרמיוא בעל הרוקח. ובימיו היה הרב רבינו שמואל הסרדי בעל התרומות. וגם בזמנו היה הרב רבי דוד בן הנניד ר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל והתוספות ז"ל מביאים לבעל הרוקח בפרק הנשבעין על ענין גזים איניש ולא עביר. הר"ד"ק ז"ל היה בזמן הרמב"ן ז"ל כדמוכח באגרת הרמב"ם ז"ל:

הרב ר' מאיר הלוי הנקרא הרמ"ה היה בטוליטולה והיה בזמן הרמ"ב' והרמ"ב' זמורב פלפולו היו שולחים לו אגרות ואומרים עליו וגם במכתב לאמר ונשיא נשיאי הלוי ועל פיו היו מניחים הסופרים הכותבים ספרי תורה שהיה בקי בענין מלאים וחסרים וברר ונפץ ותקן וחבר ספר למלאכת ס"ת וקרא שמו מסורת סייג לתורה:

ובשנת ארבעת אלפים ותתקנ"ט ליצירה כ"ח להחדש מנחם היה שמד גדול במלכות ליאון והיה רב אחד מקובל ושמו מהרר' משה די ליאון¹ ז"ל וחבר כמה ספרים בחכמת הקבלה נמצאים כ"י והם משכן העדות. שערי צדק. ס' המשכן. יבין ובוועז. ס' השם. ס' הרמון על טעמי המצות. והוציאו משם הארבעה והעשרים שכתב אותו הלל הזקן ומשם היו מניחין כל הספרים ונקרא שמו אלהללי על שם הלל הזקן והוציאו מהרמ' לונזאנו ז"ל בספרו הנקרא אור תורה ואמרו שספר זה הביאו אותו במצרים ושמו אותו בק"ק מערבים וקוראין אותו אלהללי ואינו הוא אבל הוא ספר ישן נושן לפי שבפרשת ראה כתב המגיה על פסוק אשר תדרו וז"ל בספר אלהללי כתוב תדרו בדגש והלכתי אני הצעיר עם הכהן הגדול בחכמה ובמעשיו הר' מנחם דודא הכהן נ"ע שהיה בקי בחכמת הדקדוק והלכנו לראות אם הוא הס' אלהללי ומצאנו כתוב בגליון שלו אשר תדרו בספר אלהללי כתוב הדלית בדגש ע"כ. והרמ"ה הגיה את ספרו מזה הספר הנקרא אלהללי והוא ספר מסורת סייג לתורה ועליו מניחים הספרים. אמנם הרמ"ה הם שנים הא' נקרא הר' מאיר הלוי בן ר' טודרוס הלוי ובן אחיו נקרא ר' מנחם לבית מאיר¹ שבא מבורגוש ונתיישב בטוליטולה והוא נ"כ חבר ספר המכונה קרית ספר על הגהות ספרי תורה וקרא שמו ספר המאירי על שמו. אבל כלם גדולים עם קטנים מהסופרים המניחים ס"ת הולכים על סברת הרמ"ה במו שהוכיח מהר"ם לונזאנו בספרו. אמנם הרב המאירי היה רב ועצום מי יכילנו בפלפולו וחבר הדישין הרבה על התלמוד על כל דבר ודבר תילי תילים של הלכות ופירש על הלכות נטילת ידים ופירש על פרקי אבות ועשה כללים לחכמת הדקדוק בספר אחד נקרא עט הסופר¹ ונפטר בחג המצות שנת חמשת אלפים ו[ס]ד' ליצירה:

הר"ף ז"ל היה מקלעת חמאד ומפני המלשינות ברח ונכנס בספרד בשנת ד' ותתמ"ח ועמד בקורטובא זמן מועט ומשם הלך למדינת אליסנה ועמד שם עד יום מותו. והוא היה תלמידו של רבינו נסים ור' חננאל והיו בדורו חמשה רבנים גדולים והם הא' ר' יצחק בר ברוך שהרביץ תורה בקורטובא וחבר ספר קופת הרוכלים ולא השלימו. השני הרב ר' יצחק ז' גיאת ז"ל בעל השירים ומת בשנת ד' ותת"ע והעמיד תלמידים הרבה. הג' הר' יצחק בר' משה מקהל דאנייא והלך משם לארץ שנער ונסמך גאון על כסא ר' האי ז"ל ואע"פ'י שלא היה גדול כתביריו הרבנים האחרים כי אחר פטירת רבינו האי ז"ל לא נשאר שם ושאר לתלמוד בארץ שנער. והר' הר' יצחק בר ראובן אלברצלוני ז"ל שבא

¹ Confusion in dates and authors.

מברצלונא לארץ דאנייא והיה רב גדול ופייטן והרמ"ך ז"ל היה ממשפחתו שכן כתב בהלכות נדרים שלו קורא אדוננו הזקן הר' יצחק אלברצלוני ובחדושי בתרא ז"ל ודקאמר מן ז"ל נראה שממשפחתו ויוצאי ירכו היה. והחמישי היותר גדול מכולם רבינו יצחק בר יעקב אלפסי ז"ל הנז"ל ונפטר ביום ג' עשרה ימים לחדש אייר בשנת ארבעת אלפים ותתס"ג ליצירה והיה כבן תשעים שנה ועשו לו כל ישראל מספד גדול וכבד מאד ובנו לו על קברו מצבת של שיש גדולה וכתבו עליה זאת הכתב מפורש ושום שכל¹:

רש"י ז"ל ראש המפרשים מעיר טרוויש² היה בזמן הר"פ ז"ל ועשה פירושו ברוח הקדש ששרתה עליו ועשה פי' קצר [על תנ"ך] בלשון צח וברור אשר לפניו לא קם כמוהו ועשה פירושו על כל התלמוד זולתי מסכת בבא בתרא שלא זכינו לאורו אלא בשני פרקים הראשונים ובפרק חזקת הבתים נפטר. ובא רש"ב'ם נכדו והשלים פירוש הגמרא אחריו ואמרו שגם הוא עשה פירוש על כל הגמרא כמו שעשה זקנו רש"י ז"ל אלא שלא יצא לאויר העולם כי באורך הזמן אבד זכרו מני ארץ ועשה פירושו באריכות ע"ד שעשה בבבא בתרא והביא להראותו לזקנו רש"י ז"ל כדי שיסמוך ידיו עליו ואמר לו בני כבדו ידי מהכיל רצה בזה לומר כי האריך הרבה יותר מדי ורש"י ז"ל נפטר בשנת ד' ותתס"ה ליצירה:

רבי יהוסף ן' מינאש הלוי מקהל קורטובא רבו של הרמב"ם ז"ל והרביץ תורה הרבה בכל ארצות ספרד ומערב וחבר חדושין על התלמוד ומגדולי תלמידיו של הר"ף היה ועמד לפניו כבן י"ח שנים והכתירו בחכמה וסמך אותו ברבנות וכתב עליו דאפילו בדורו של משה לא אישתכח כותיה דאלו במשה כתיב הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וכו' וכתב ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואילו נבונים לא אשכח. ורב יוסף הנז' היה חכם ונבון וישב על כסא הר"ף רבו ל"ח שנים ונפטר בחדש אייר שנת ד' ותתק"א ליצירה:

רבי שלמה ן' גבירול היה בעיר סרגוסה והיה חכם גדול ומדקדק ומשורר נפלא ועשה אזהרות של חג השבועות והוא בן שש עשרה שנה כמו שמצאתי כתוב שיר אחד שעשאו בתחלת האזהרות וזה לשונו:

אני כנור לכל שרים ונונגנים:	אני השיר והשיר לי לעבד
ומנבעות בראשי הסגנים:	ושירי הוא עטרה למלכים
ובי שכל כמו בן השמונים ³ :	והנני בשש עשרה שנתי

ונפטר כבן שלשים שנה בשנת ד'תתל"ו וגם בן חבר ספר וקרא שמו מדות בנפש⁴ מלבד ספרים אחרים שחבר:

¹ Follows the epitaph which is often printed.
legends concerning the death of Ibn Gabirol.

² טרוויש.
⁴ הנפש.

³ Follow two

1 הרי"ב'ש ז"ל ארץ מולדתו היתה עיר סרקוסטה ומשם הלך לעיר מאיורקא והיו קורין
 לו ר' סתם. וראיתי לכתוב כאן מה שאירע לו בעיר מאיורקא כמו שמצאתי כתוב
 בקונטרס ישן נושן ומעושן שהעתיק אותו מכ"י החכם כהר' יעקב נאבישון ז"ל שהעתיקה
 ג"כ מספר כ"י ישן נושן ושלחה למצרים להחכם השלם כמהרר חיים כפוס זל"ה בשנת
 רני פלט ל'פ"ק וז"ל: דע אדני כי קבורת הרב הגדול הרי"ב'ש ז"ל היא בארצנו זאת
 ואנו אומרים שבצילה אנחנו חיים עם האומות העולם הצרים הצוררים והאויבים. ולתחלת
 מולדתו לא ידעתי היכן אמנם ראיתי אני הכותב ספר קדמון כתוב בו כי בסרקוסטה היה
 שם זה הרב רב גדול וקורין אותו רבי סתם. גם אומר לכת"ר כי אני יש לי ספר וכתוב
 בו תשובת שאלה לרב ר' נחמיה וכתוב תחתיה באלו המלות. קבלה בירינו שכתובת שאלה
 זו היא מאצבעות מורנו הרב הגדול הרי"ב'ש ז"ל וכתב חיים בן הרב הגדול ר' אברהם
 בוניטי ז"ל ע"כ. ובכל עת שאני רואה כתיבת מעשה ידיו ואצבעותיו תתוסף בי נפש
 יתרה. ומסרקוסטא לא ידעתי איזה סבה הביאתהו הוא ושני בניו ר' ששת ור' שאלתיאל
 ז"ל למיורקא ונתקנאו בו שם אדום והעלילו על שני בניו ושרפום במדורת אש ועשו לו
 שלשלאות של ברזל לתופסו בהם כדי שיראו עיניו כידו ולא ירחם על בניו להשליכם
 ולהשליך עצמו עמהם לאש. והיו אומרים לו אבינו תן לנו מים לשתות והיה אומר להם
 עכשיו תשתו בני ממעין גנים באר מים חיים ונשאר הוא ז"ל שם ונתחבטו בו אדום ורצו
 לשלוח גם בו יד לרוב קנאתם בו והבריחוהו משם האנוסים לארצות ישמעאל שמה תונים
 ושלחו אדום למושל תונים ה' ככרים מהממון לשלחו להם לעשות כטוב בעיניהם והבריחוהו
 היהודים משם לעיר אלגאזיר ונצול. אמנם נהגו בו אותם היאודים שהיו באותו זמן בזוי
 וקלון והחזירוהו ללעג וקלס אם על שלא היה יודע לדבר בערבי אם לקנאתם בו מהפלות
 חכמתו והחזירוהו לבודק ומהבדיקה יביאו לו הנערים לשחוט להם תרנגולים יבאו להלעיג
 עליו ולהבוזתו ולהקלותו כמו שרמז קצת מזה בשאלותיו ותשובותיו ודוק בשאלה ס"ה
 ותמצא. וקצה נפשו בעיר הזאת מרוב הבזוי והקלון והלך לעיר שמה אלמאדייא והיה בה
 קהל אולי ימצא שם מנוח. ולא מצאה היונה מנוח ויקלוחו ויבוזהו בעלי [העיר] כפלים ממה שהיה
 בעיר הזאת. וגם הם החזירוהו עליהם לבודק ויגע לו בזוי מה שלא ישוער עד שא' מערבי
 שבתות נתקבצו עליו הנערים ויתקלסו בו ונתקבצו עליו כמו שעשו לאלישע הנביא ע"ה
 עלה קרח עלה קרח. באותה שעה כשנלאה נשא וכלכל עוד לא יוכל עלה עשן באפו ואש
 מפיו תאכל ויקללם בשם הק"ב'ה החרימם נתנם לטבח ולא הספיק לו לרוב חרון אף יצא
 חוץ לעיר ותקע תשרת והלך לו. ומאותה שעה עד היום יד ה' היתה בקהל ההוא ולא
 נשאר מהם שריד ופליט בימים מועטים ולא נתישבה עוד העיר ביאודים. והוא ע"ה

נפטר שנת כ"י לָקָה. וה' יודע כמה זה היה מהשנים קודם מותו באופן שהאלמדייא הזאת מוחרמת ומנודה לא תתיישב עוד ביאודים לעולם כמו יריחו שהוא בית האלי המוחרמת ואם יתקבצו עשרה או עשרים יאודים ויוליכו נשותיהם לחתיישב שם תכף ומיד או ימותו מיתת עצמן או בחרב או ימירו דתם. ואם ילכו שם רווקים לקנות או למכור כל מה שירויחו או יהרגו עליו או יפסידוהו בחלאים. רעים ונאמנים וקללתו לא לחנם הלכה אלא החריבה קהל בכללו. ואני אירע לי שם מקרה ואודיענו לכת' דע אדני כי מלאכתנו ומלאכת אבותינו הרפואה מקודם הגרוש של שנת אל קנא ונוקם אפי' בהיותנו בעיר אדום ומהגרוש באנו לספרד ובבא גרוש ספרד של שנת גרים יצאנו לתלמסאן והיום כמו נ' שנה שלח המלך לתלמסאן והביא לאדני אבי בעל כרחו ונתישב בכאן וא'ח'ב באתי גם אני למקום אדני אבי ז"ל ומכלל מה שקרה לי כי שלחני המלך לרפאת שר העיר אלמדייא ואני לא הייתי יודע בטיב ומיטב העניינים האלו ונכנסתי שם ומצאתי עיר נחמדת נכונה בראש הרים כל הרוחות באות ונושבות בה ומוזיזים כל מיני עיפושים עד שכל השוכנים בה בריאי בשר והמים טובים לרוב מאד יוצאים בבקעה ובהר ופירותיה משונים למעליותא באופן שמושב הארץ טוב והמים טובים והארץ בלתי משכלת ודירת הבתים והחצרות בריוח והגנים אינם שונאים כל כך והיא מכונה בכל טוב ואפי' עפר בית החיים שלה יותר טוב משל כל גלילות הללו. ומצאתי שם בית הכנסת חריבה ושוממה וח' ספרים ערום ועריה ותיבה פרוצה וכמו ח' יאודים מצויים שם כל איש נושא ומר נפש והיינו מתפללים באותה בית הכנסת. אבל לבי נוקפי כשראיתי כל אלו העניינים ולא ידעתי מה טיבן עד שחזרתי ללגזואיר ושאלתי לזקנים ולמה לא יצאו ק' או ר' בעלי בתים מאותה העיר שהיא הפכית מן הקצה אל הקצה מכל הח' לשכון בעיר הזאת המשובחת אז הגידו לי טיבה של עיר ומעשיה ושהיא מוחרמת ומנודה וכל האופן שזכרתי. גם אני אירע לי בה ענין שמיום שנכנסתי לה עד צאתי נולד לי חכוך ושחינים זרים יוצאים מהטבע עד שהייתי שואל נפשי למות ותכף צאתי משם אחר שני חדשים מהלך חצי מיל נתרפאתי וחזרתי לאיתני ולבריאיות הראשון וכל מה שהייתי מתרחק מאותה העיר אתרפא יותר ונפלאתי כי זה אינו דבר מזוגי ולא טבעי אלא דבר זר וניכר בשגם זה מכלל קורבת האויר המוחרם הזה. גם ראיתי להביא הספרים ולא הניחוני גויי אותה העיר. כל זה כתבתי לכתר' להזכירו עונש החרם ב"מ גם הגידו לי הזקנים המגידים כי נשאר בכאן עד עת פטירתו ולא נהגו בו כבוד במותו גם לא נספד כהלכה. עד עת בא המגורשים מקשטיליאי שנת מ'זר'ה ישראל וחקרו על מקום קבורתו ובנו אצלו ציון גדול במצבת שיש ארוכה וגבוהה ורחבה וכתבו עליה אלו הבתים שאזכור ועשו עששית גדולה במקומו שהיה יושב בבית הכנסת בקרן זוית מדליקין אותה זכר לקדוש הזה והיא היא העששית ששלח האדון להדליקה ממנו וזכותו תעמוד לנו אנסו:

❖ לקוטים מדברי יוסף לר' יוסף בן יצחק סמברי ❖

הבתים הא' שהיו כתובים על המצבה הראשונה הם אלו:

כנפול מגדל. כבוד ידל. נועם יחדל. זוהר ירחק:

גם כאשמן. גופו נטמן. רוחו נאמן. עד כשחק:

שונה ששה. עם החמשה. יושב בש. מים יצחק:

עוד הוסיפו האחרונים על זה של המצבה עצמה ושם המיסד ר' אבא מארי אבן כספי ז"ל:

מאד רגוז תבל. לציץ יקר נבל. ולבושו סות אבל. מאורים כשחק:

שרפים יהמיון. ברעש יאתיון. בקול מר יבכיון. לרב מיני רחק:

אהא סר הוד לקח. ונהפך יין רקח. לרעל ב' לקח. אלקים את יצחק:

עלות אוה אל על. בטוב חלד געל. והין צדק פעל. בכסא יה הוחק:

כאלים יחשב. לרנתי יקשב. בכתם דוד יושב. בשמים יצחק:

הר' שמעון בר צמוח דוראן הנקרא הרשב"ץ בעל מגן אבות וס' אוהב משפט על פירוש אוב והיה מעיר גיזאייר והיה רופא מובהק ועשה פירוש האזהרות ופירוש על פרקי אבות וס' תקון סופרים ומלחמת מצוה ובקי בחכמת הקבלה והיה אחד מיועצי המלך היושבים ראשונה במלכות כי מה' היה לו שבשנת חמשת אלפים ש"ב יצא הקיסר קארלוס בחיל גדול דרך ים להלחם עם מלך הערביים בעיר גיזאייר ליקח מלכותו מידו ונחה על הרשב"ץ רוח ה' וראה כי בסבת המלחמה יהיו כל היאודים אשר בכל מדינות מלכותו של מדינת גיזאייר להשמיד להרוג ולאבד וקם קימה שיש בה הידור והטיל לים לוח א' כתוב בשמות הקדש וה' הטיל רוח סערה לים ותשברנה האניות והרבה מחיל קארלוס צללו כעופרת במים אדירים. וכאשר ראה הקיסר כי מן השמים נלחמו וילך לו אל ארצו בבושת פנים ויודע הדבר למלך גיזאייר כי הרב הנז' מרוב אהבתו למלך עשה על ידו שמות לחיל קארלוס זאת הפעולה וישא חן וחסד לפניו מכל אוהביו ויצו המלך לבנות לו בית בחצר בית המלך והיה בכבוד גדול עד יום מותו וזה השיר כתבו לו על מצבת קבורתו ז"ל:

אם גוף נקבר זכר נשאר כי לא נעדר שם משמעון:

רבי אברהם הלוי היה חכם גדול ומדקדק ומשורר. ובספרד הנשיא התוכן ר' אברהם ן'

יחיא המכונה צאחב אלשורטא והעמיק בשבעה חכמות במספר ותשבורת ותכונה וסוד

העבור ובחכמה האנושית ובסתרי התורה נקרא שמו גדר האדם:

הראב"ע ז"ל היה חכם גדול בכל ענייניו ובשנת ד' צ' י"ט חלם חלום כי השבת שלחה

לו אגרת וז"ל¹:

² וזאת העיר שהיה זה המעשה של הראב"ע זל"ה שמה לונדריש והיו לה קרוב לשני אלפים בתים כולם אנשים בעלי חכמה ועושר. ובשנת ה' כ' ליצירה העלילו על היאודים

¹ Follows the treatise, often printed.

² Fol. 49^b.

לפני המלך שהיאודים עושים זיוף במטבע והמלך חקר ודרש ומצא כי המעלילים המזוייפים היו מטילים האשמה על היאודים ונמלטו. לימים שבו הנוצרים ובקשו מי שיעיד נגד היאודים ומצאו כרצונם איך ראו היאודי קוצין המטבע ואעפ"י שידע המלך כי הכל שקר ומפני המיית העם בקש להשליך מעליו תרעומת אלו ושמא יקומו העם וחרב בידם ואין מציל וצום וגרשם מארצו ויעשו כן ליאודים:

וזה הגאון הר' אב'ע ז"ל היה חכם גדול בכל ענייניו כמו שכתב עליו הרמ"ב'ם לבנו הנגיד הר' אברהם ז"ל ואתה בני הנאמן לי אני מצוה לך שלא תעיין בחבורים ובפירושים אחרים ואל תמרוד שכלך אלא בפירושי ובחבוריו כי הם טובים מאד לכל מי שיקרא בהם כי הוא היה כמו אברהם אבינו ע"ה כי החכם הזה הנז' לא היה מתפחד משום אדם ולא היה נושא פנים לשום אדם והיה שט בארצות היום במקום אחד ולמחר במקום אחר עם שהיה משרת למלכים ג"ב ע"כ לשון הר'מ"ב'ם ז"ל לבנו: וחבר ספרים הרבה לאין קץ מהם על התורה ומהם על התכונה, ואכתוב מהם מה שראיתי בחבוריו ואלה שמותם. פירוש על התורה, פי' על נביאים אחרונים, פי' על הכתובים וה' מגלות, ס' פתח דברי, ס' צחות, ס' המאזנים, שפה ברורה, שפת יתר, ערוגת המזמה, חי בן יוקצן, ס' השם, יסוד מורא, ס' העבור, ס' המספר, יסוד מספר, אגרת שבת, ס' העצמים, ראשית חכמה, ס' הלוחות לחכמת התכונה, משפט המולות, ס' הטעמים, ס' המולדות, ס' המובחרים, ס' העולם, שאלות למשאללה, שאלות, ס' מתחברים, ס' המאורות, גורלות, כלי הנחשת לחכמת האצטרלוב, זהו מה שראיתי בספריו: ופעם אחד עבר ארחות ימים והיו עמו ט"ז מתלמידיו וט"ז אנשים רקים ופוחזים ויהי היום וה' הטל רוח סערה אל הים והיו סער גדול בים והאניה חשבה להשבר ויצו רב החובל להשליך את חצי העם אשר בספינה אל הים להקל מעליהם, וירא החכם הרא"ב'ע כי בן ויאמר טוב הדבר אשר דברת לעשות כי טוב שנמות חצינו משנמות כלנו ועתה לכו ונפילה גורלות מי ומי ההולכים לטבוע בים וזהו דבר הגורל אשר נעשה, יעמדו כל השלשים איש בשורה אחת ונתחיל לספור מן הראשון עד התשיעי ואותו הט' יושלך בים וכן נחזור חלילה עד שכל הנלכד במספר הט' יושלך בים עד תום ט"ז אנשים, וייטב הדבר בעיני האנשים ויאמרו אל החכם כן תעשה כאשר דברת, ויקם ויסדר השורה בחכמתו הנפלאה באופן שמספר התשיעי נלכד אחד מן הרקים וחוזרים חלילה עד תום ט"ז רקים ספו תמו והתלמידים יצאו נקים, וזהו סדרם שסדרם הרב בחכמתו הנפלאה, בראשונה העמיד ד' תלמידים וא"ח'כ ה' רקים, שני תלמידים א' רק, ג' תלמידים א' רק, א' תלמיד ב' רקים, ב' תלמידים ג' רקים, א' תלמיד ב' רקים, ב' תלמידים א' רק, כך העמיד אותם בשביל להציל את תלמידיו מסערת הים וסימן בשביל שלא תמעה דיני הגורל בַאניה אַמר גַאון אַל אַחיו בַני בַריתו גַים אַשר בַינינו בַים אַשְלִיכֶם, ונפטר ביום ב' ר"ח אדר שנת ד' ותתקעֵד והיו חיייו ע"ה שנה: ואמר זה השיר ביום פטירתו וז"ל, כבודי שש כצור עזי בעוזי, גמלני גמול טוב לי

כצדקי בחסדו למדני את דרכיו והתייני עדי אדע בחשק. ואם כלה שארי עם לבבי. אלקים לי לצור עזי וחוקי: ואז אמר בשעת פטירתו ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרון אף העולם ת'נ'צ'ב'ה:

חכמי ברצלונה. הר' ש'ב'א ז'ל. הר' יצחק בר ראובן ז'ל היה רב ועצום בימי הר' א' ז'ל ופייטן גדול ועשה האזהרות שקורין אותם בארצות המערב. הרב הנשיא כהר' יאודה בר ברזילי המיוחס למושפחת בני שאלתיאל אשר בקטלוניא וחבר ספר דיני הנשים וקרא שמו שאר בשר וספר העתים בדיני יום טוב וס' תקון שטרות. והרב בעל העיטור כשמוזכר זה הרב בספרו מזכירו סתם כתב הרב המחבר:

חכמי לונלי. רבינו משולם בר יעקב וחמשת בניו חכמים גדולים ועשירים והם. ר' יוסף. ר' יצחק. ר' יעקב. ר' אשר שהיה פרוש מענייני העולם ועומד על הספר יומם ולילה והיה כל ימיו בתענית ואינו אוכל בשר והיה חכם גדול מאד בתלמוד. ר' אהרן אשר דבר טוב ואזר כנבר חלציו להליץ טוב על הר' מ'ב'ם ז'ל'ה'ה שכתב בהלכות תשובה העולם הבא אין לו גוף ולא גויה וכו'. והשיג עליו הר' מאיר בר טודרוס הלוי מתושבי טולטולא בשמעו על חכמי לונלי לאמר כי היו נוהגים כי יפלא מהם דבר על איזה ענין מספר הר' מ'ב'ם ז'ל היו אומרים איש אל רעהו הגישה האפור. וכשמעו את הדברים לבש קנאה וכתב להם ז'ל ז'ל אף לזאת יחרד לבי ויחס בקרבי כשמעי כי נפלא הספר הזה באזניכם מאד באמרכם איש אל רעהו על דברי הרב כי יפלא דבר לאמר הגישה האפור אך זאת שמעה אזני ותבן אין בר בלא תבן וכו'. ובהגיע אליהם הכתב והמכתב תמחו האנשים איש אל רעהו על דברי הרב ושלחו לו תשובתו בצדו דברים מתוקים מדבש ונופת צופים ובכלל דבריהם כתב לו זה הר' אהרן הנן' ז'ל ז'ל. ואשר חרדת אלינו את כל החרדה הזאת ויחס לבך בקרבך בשמעך כי נפלא הספר הזה בעינינו מאד באמרנו כי יפלא הדבר ממנו הגישה האפור חיי דשמיא ורקיעא די במימריה חוטרא דאהרן נעא ותנינא בלעא. כי המגיד לא הגיד חצי מרבית גדולתו ותהלתו לעינינו לא נאמר עליו הגישה האפור כי יש אפור נחמד ונכבד ויש חגור אפור בד. רק יאמרו עליו כל הזקנים והחכמים הגישה לנו את ארון האלקים. ואיך יעלה על לב אשר נתן ה' חכמה בלבנו לקחת דברי האגדה כפשטן והפסוקים כצורתן. ואשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגנתו ואתו לא תלין משוגתו. ולחיות בהשם מבטחך. ערכתי דברי להוכיחך לתת מעדנים לנפשך. ולהניחך ולהודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים לשלחך צעיר חכמים. ורוב ימים. אוהב טהר לב והולך בדרך תמים. ודורש שלומם ומותבם. כל ימיו לעולם. אהרן בר' משולם. ע"כ תורף דבריו של ר' אהרן בר רבי משולם ז'ל מעיר לונלי: הר' משה גיסו. ר' שמואל הזקן. ר' שלמה הכהן. ר' יאודה הרופא בן תבון הספרדי. ר' זרחיא בעל המאור שהשיג על הר' פ' ז'ל'ה'ה והוא כבן י"ח שנים. ר' יאונתן הכהן בר' דוד ז'ל. הר' מ'ך

ז'ל בעל ההגהות שהגיה על ספר היד להרמב"ם ז"ל. ר' פריץ. ר' אנטולי. הר' יוסף עמשי. ור' אפרים תלמידו מחכמי צור:

חכמי אסכנדריא. ר' חסדאי הלוי ספרדי. רבי פנחס בר משולם דיין. ר' שמחה הכהן בר שלמה. ר' יוסף בר זכריא. ר' אליעזר ברבי חלפון. ר' שמריא בר' אברהם. ר' סעדיא מלמד. ר' דניאל בר' יוסף המלמד. ר' שלמה ברבי זכאי:

חכמי מצרים. נר המערבי הרמב"ם ז"לה"ה. ר' יצחק בר רבי ששון דיין. ר' שמואל הלוי בר' סעדיא. ר' מנשה בר' יוסף. ר' משה בר' סעדיא. ר' יאודה הנשיא נשיא גליות כל ישראל בן יאשיהו הנשיא. וכך היה חותם בזה הלשון הבנתי בזאת השאלה והיא כדין וכהלכה ואין לזוז ממנה וכתב יאודה הנשיא נשיא גליות כל ישראל בן יאשיהו הנשיא זצ"וק"ל. זה הרב היה נגיד בארץ מצרים והוא מזרע דוד והיה מתושבי דמשק. ר' חלפון בר עולא דיין דמנהור. ר' יאודה הכהן דיין כולבים. ר' פרחיאי בר' יוסי דיין [א]למוחלה:

ובשנת אלף ותע"ח לשטרות היא שנת ד' ותתקמ"ז ליצירה תקנו רבני מצרים והוציאו ספר תורה ברבים והחרימו על אנשי הכפרים השוכנים בדמנהור וכולכים ובלמוחלה לבל ישא אדם אשה ולא יגרש שום אדם את אשתו באלו הכפרים אלא על ידי אלו הרבנים שבכפרי מצרים והם ר' חלפון דיין דמנהור או על ידי ר' יאודה הכהן דיין כולבים או ע"י ר' פרחיאי דיין אלמוחלה והסכמנו והחרמנו כל מי שיתן רשות לאדם שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין כדכתיב רבים חללים הפילה דרשו ר' ז'ל זהו ת"ח שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין והיה זה בשליש אחרון של חדש טבת שנת אלף ותצ"ח לשטרות בפסטאט מצרים דעל נילוס נהרא מותבא ומן דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא עליה למהוי לזכות ולראיה לאחר היום והכל שריר וקים:

וכתב משה בר מיימון דיין. יצחק בר ששון דיין. שמואל בר סעדיא דיין. מנשה בר יוסף דיין:

ועוד הסכימו במצרים ע"י הרבנים הנז' שלא נשיא אשה לנכרי בכל ארץ מצרים עד שיביא ראייה שהוא בלתי נשוי או ישבע בחומש על זה ואם יש לו אשה יכתוב לה גט ואז נשיאנו פה וכל נכרי שישא אשה פה ורצה לצאת לארץ אחרת לא נניחנו ללכת אפילו שנתרצתה אשתו לזה עד שיכתוב לה גט וימסרנו בידה ויתנה בזמן כפי מה שנתפשרו ב[י]ניהם שנה או שנתים או שלש שנים ולא יותר מזה. ועוד הסכימו כי יהיה ריב בין אנשים שלא ילכו בע[ר]כאות של גוים:

וימת משה עבד ה' בארץ מצרים בליל ב' עשרים לחדש טבת שנת אלף ותק"ז לשטרות היא שנת ד' ותתק וס"ה ליצירה ועשו סימן לאותה שנה בכי אבל משה לפ"ק והיו חייו שבעים שנה כי נולד בקורטובא בי"ד לחדש ניסן שנת אלף ותמ"ז לשטרות היא שנת ד' ותתקצ"ה ליצירה ונפטר שנת ד' ותתקס"ה ליצירה נמצא שני חייו שבעים שנה וחייבר פירוש

המשנה והוא בן שלשים שנה וכן המשים לחייו חבר ספר היד וס' מנין חמצות וס' המורה ושאלות ותשובות בלשון ערב וחבר ס' רפואות שקבץ מדברי גאלינוס ומדברי אבוקרט ומחבורים אחרים מספרי הרפואה וקרא שמם פרקי משה והזהיר בהם כי אין ראוי לאדם שיהיה מוזמן לקחת ולטעום כל מה שזודמן לו כמו שכתב ז"ל וז"ל. כבר ראיתי אדם אחד שהיה לו כלי מלא דבש והיה עומד לפני שני אנשים רופאים בחנות יבין להם למכור והושיט להם שילקקו ממנו לנסות אם הוא טוב ועשו כן ולקחו ממה שהטעימום ואמר שלא ימכור במחיר ההוא ונפטר מהם ומתו האנשים אחרי הפרדו מהם בזמן מועט ולכן אין ראוי לאדם שיהיה מוזמן לקחת כל מה שזודמן ע"כ נמצא בב"י ישן נושן. וקברו אותו בבית המדרש שלו בבית הכנסת הנקראת היום כנסת של ק"ק מוג'רבה ומשמם הוליכו אותו לארץ ישראל וקברוהו בטבריא של ארץ ישראל:

ושמעתי אומרים ששכחו אצבע של רגלו כי לא מצאוהו באותה שעה ואחר כך בא לחכם אחד מחכמי מצרים בחלום והגיד לו כי במקום פלוני מונח וכך היה ולקחו אותו משם וקברוהו בטבריא עמו ועוד היום מקום כבודו מצוי בבית הכנסת של ק"ק מוג'רבה¹:
² רבי אברהם בנו נולד לאביו כ"ח בסיון שנת אלף ותצ"ז לשטרות היא ד' ותתקמ"ז ליצירה ובימיו רבים מעם בני מקרא נתיחדו על ידו וקבלו עליהם דברי חברות ונתחתנו עמהם אנשים מיוחסים וכשרים וכהנים ולויים מישראל והנגיד הנז' חבר ספרים הרבה לאין קץ ובכללם ש"ת וספר תאג' אלערפיין המכונה כתר היודעים וס' כפית אלעברדין המכונה סיפוק העובדים והוא עשוי כמו פרקים ומחולק לכמה חלקים ובו כלל כל מיני חכמות שבעולם והעמיק בשבע חכמות במספר ותשבורת ותכונה וסוד העבור ובחכמה האנושית ובסתרי התורה וגם כן חבר ספר וקרא שמו אלכתאב אלחאוין, וכאשר קמו אנשים ושלחו יד במורה הנבוכים ושרפו אותו חבר נ"כ ספר ושלח אותו לחכמי פרובינציא וקרא שמו ס' מלחמות ה' כי הוא נלחם עמהם על המעשה הרע אשר עשו ובתחלת הספר כתב זה השיר:

מה בערו האומרים כי בערו דברי המודות יקרו מזהב:
 אכן עלו למרום כמו תשבי לאל באש וכמלאך בתוך הלהב:

וכזה וכזה כתב אליהם ועוד כתב אל תתמה כי אפוסטמוס שרף התורה, ונפטר לחיי עד בליל ב' י"ח לכסלו שנת ד' ותתקצ"ח והיא שנת השמיטה ש"א ממחזור ר"ס ד' ימיו נ"א שנה ומחצה ומת במצרים תנצ"ה:
 רבי דוד הנגיד בן בנו של הרמב"ם ז"ל נולד בשנת אלף ותקל"ד לשטרות היא שנת ד' ותתקפ"ג ליצירה וחבר ילקוט על התורה ונביאים וכתובים בלשון ערב וקוראים לו רבינו

¹ Follows a poem in Maimonides' praise by Moses ben Yaqar. ² Fol. 53.

דוד שחכם אחד מחכמי מצרים יקרא לפני המון העם ביום שבת קדש קודם תפלת המנחה. ועשה פירוש על נבואת הילד והם דברים סתומים וחתומים ונכתבים בכמה לשונות ירושלמי ובבלי ארמי והגרי מעורבים ונחלפים עמוקים מאד במליצה וחידה ולפי שחכמי ברצלונה כתבו להנגיד ר' דוד לחלות פניו להודיעם אם נמצא אצלו איזה דבר ברור בסוד הקץ וישלח להם המעשה של נבואת הילד ובסוף כל נבואה קצת מענה ומעשה שהיה כן¹:

² הרב הגדול רבינו עובדיא אחיו נולד כ"ח בניסן שנת א' ותתקפ"ח ליצירה ונפטר ערב שבת י"ב לחדש שבט שנת אלף ותקע"ז לשטרות היא שנת ה' וכ"ה ליצירה ומת בבית הכנסת של דמוה ימיו ל"ה שנים:

רבי יצחק בנו של ר' דוד נולד ט"ו לאלול שנת אלף ותקע"ב לשטרות היא שנת ה' וכ"א ליצירה ונפטר שנת אלף ותקצ"ד לשטרות היא שנת ה' ומ"ג ליצירה ימיו כ"א שנים ומחצה:

רבי אברהם אחיו של ר' יצחק נולד כ"ד לאלול שנת אלף ותקנ"ז לשטרות היא שנת ה' וח' ליצירה ונפטר בשנת אלף ותקק"ט לשטרות היא שנת ה' וס' ליצירה. ואחיו העניו החסיד ר' שלמה נולד בשנת אלף ותק"ט לשטרות היא שנת ה' וט' ליצירה. ואחיו ר' יעקב כ"ז לחדש שבט שנת אלף ותתקפ"ח לשטרות היא שנת ה' ול"ז ליצירה. הר' משה בר אברהם אחיו של רבי יצחק נולד במצרים כ"ד בכסליו שנת אלף ותקק"ב לשטרות היא שנת ה' ונ"א ליצירה. הר' עובדיא אחיו בשנת אלף ותקס"ה לשטרות היא ה' ונ"ז ליצירה בר"ח תמוז. רבי יאושע אחיו נולד ליל רביעי כ"ב אלול שנת אלף ותקק"א לשטרות היא שנת ה' וע' ליצירה ונמול ביום ר"ה ונפטר שנת אלף ותתקס"ו לשטרות היא שנת ה' וקמ"ז ליצירה ימיו ששה וארבעים. ע"כ מה שנמצא משלשלת היוחס והמעלה של הרמב"ם ז"ל במצרים:

ובשנת אלף ותרי"ב לשטרות היא שנת ה' ס"א ליצירה בכ"ה בניסן בזמן המלך אלנאצר היה במצרים שמד רב ועצום בחרב ישמעאל ביאודים ובחברת הקראיין ועל הערלים אשר במצרים ובפסטט מצרים הישנה ובסביבותיה על אשר עזבו את הברית אשר כרתו הישמעלים בימי נביאם על יד עומר נ' אלכטאב בשנת כ' לחשבונם היא שנת ד' תב' ליצירה. והתנאים שביניהם הוא כי כת היאודים והקראיין והשמרונים ובני ביבאר הנקראים בני רכב ועל כת הערלים שלא ירכבו על סוס ולא יחדשו בנין כנסיות ובמות יותר על מה שהיו להן באותו הזמן ולא יתנאו הם על הישמעאלים לומר שדת הערלים משובה יותר מדת ישמעאל. ומלבד אלו התנאים יש תנאים רבים עליהם כמו שהם כתובים וחתומים על ספר לדתי ישמעאל וכמו שקדם אצלנו באורך בסיפור המלך עומר נ' כתאב ומשמם תדרשנו. והארורים

¹ Follows the printed treatise without the commentary.

² Fol. 57.

ערלים הפריזו על המדה ביותר והיו הולכים בקומה זקופה ולובשים בגדי משי ורקמה ומשבצות
 זהב לבושים ומתעטפים בסודר נאה מעשה אורג פתיל תכלת נטוי על ראשיהם מלמעלה
 ורוכבים על הסוסים ברחוב העיר ועבדים רבים רצים לפניהם לפנות להם את הדרך אשר
 ילכו בה כדרך שרי צבאות ישמעאל ועוברים על גמע אלאזהר רוכבים על סוסים ובנו במות
 רבות התופת אשר לא כדת ישמעאל ונתנו כתף סוררת וממאנים לשמוע אל הישמעאלים
 ולא שתו אל לבם ויקשו את ערפם הרעו מאבותם ולא זכרו את ברית אבותם אשר כרתו
 עמם. וכאשר ראו הישמעאלים כי הערלים הולכין ומוסיפין ותהום כל העיר עליהם. ויתקבצו
 הישמעאלים כולם מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וזקן בחור ובתולה טף ונשים ביום אחד
 בחצר בית המלך ויקראו בקול גדול על מה הם עושים ככה להם ולא מיהו בידם חכמיהם.
 ושלחו וקראו לארבע כתות שאינם מב'ש והם כת חנפים כת אלשעפייא כת אלמלכיא כת
 אלחנבאלי וביאו את ראשי עם בני ישראל והזקנים שבמצרים אנשים חכמים ונבונים וידועים. ועוד
 שלחו וקראו לפני הפטרייקש ואלאוסקוף ואלקומוין והגלחים שלהם ויתוכחו עמהם על עברם
 את ספר דברי הברית אשר כרתו עמהם ויוציאו את ספר החתום ויקראו אותו באר היטב
 לפניהם. ויהי ככלותם לקרות את דברי ספר הברית ותבקע הארץ לקולם ויהמו כגלי הים.
 וישלחו האנשים את ידם ביאודים ובערלים והדת נתנה בעיר מצרים בחרב ישמעאל על
 הערלים ועל היאודים ונתנת דת לאנשי מצרים ויבאו על העיר בטח ויבחו את העיר את
 כל אשר להם וישללו שללם. ומתוקף הצרה והגזרה נשתמדו מהיאודים והערלים לאלפים
 ולרכבות ובכללם בעונות עיר כולבים מגדול ועד קטן. ועוד היום נמצא בכמה אחת
 כתוב בה בתיבה אשורית ואמרו שהיתה בית הכנסת. ועוד בכפר קליוב נשתמדו
 ג"כ הערלים מגדול ועד קטן. ויתחבאו היאודים והערלים במערת צורים ובנקיקי הסלעים.
 וכאשר ראה המלך כי הים הולך וסוער עליהם ולהשיבם מעליהם לא היה יכול וכדי להפיג
 חמתם שלח את בעל חמס להרוס הבמות המחודשות אשר בנו הערלים ויחריבום עד
 היסוד ויכו בהם מכה רבה ועצומה. ובעיר שוכרה היה בה במה גדולה ובה היתה ע"ז
 נתונה ואומרים שהיא ע"ז של נילוס שהיה מתרבה ומתגדל בסגולתה ויהרסו את הבמה
 ושרפו את הארגו ואת הע"ז אשר היתה טמונה בתוכה ויטחן עד אשר דק לעפר והשליך
 עפרה אל הנחל הסובב את העיר ולא נשאר באותו מקום שם ושאר זכר ע"ז וברוך
 המקום שעקרה: אמנם חמל ה' על עמו וצאן מרעיתו כי חשבו ג"כ להרוס את הבתי
 כנסיות שלנו ולא יכולו כי מצאו כתוב בספריהם שהם בנין קדמון קודם הדת שלהם.
 ואלה שמותם במקומותם בחצריהם ובטירותם. בפסטט מצרים שאנו מכנין אותה מצר
 אלעתיקא יש שלשה בתי כנסיות הא' ב'ה"ב של קראיין במחוז הנקרא כוט אלמצאצא פי
 צרב אלכצמה נבנית בשנת שטו לשטרות היא שנת ג' והשש' ליצירה ונתקלקל וחזרו
 ותקנוהו ברצון המלך עומר ג' כאטב וברשותו בשנת ר' לחשבונם אמנם בזמננו זה היא

חרבה מחרבות מצרים ולא יעלה על לב איש אם היה שם ב'ה'כ או לא כמו שקדם
 אצלנו בספורי הרמב"ם¹ ז"ל י'ע"ש. ושתי הנסיות אחרות של הרבנים הם במחוז הנקרא
 קצר אלשמע הא' מכנין אותה אלעראקין² ר"ל שהיו אנשי בבל מתפללים בה כמנהגם
 והיא ג"כ נשארת מחרבות מצרים והב' שאנו לפעמים מתפללים בה מכנין אותה כנסת
 אלשאמיין והיתה בנויה קודם חרבן בית שני כמה שנים. ויש קבלה מהקדמונים שירמיא
 הנביא בבאו למצרים התפלל בה והתאריך שלה היה כתוב ומפותח על לוח אחד על הפתח
 בכניסתך בה ונבנית בשנת ש'ל'ז לשטרות היא שנת ג' תשפ"ח ליצירה ובה ספר אחד
 מכ"י עזרא הסופר כמו שקדם אצלנו באורך בסיפור הרמב"ם³ ז"ל. ובמצרים אל קאהרה
 שאנחנו יושבים בה סגרו הב' ב"כ שהיו בה באותו הזמן הא' היא של הקראין והדרך אשר
 ילכו בה באותו הזמן היה במחוז הנקרא היום אלכורניפיש והולכים להראת של קראין
 ומכנין אותה כניסת ז' צומח והב' שאנחנו עם בני ישראל מתפללין בה היום היא בהראת
 זויילה והדרך אשר ילכו בה באותו זמן הוא במחוז הנקרא צרב אלנצאדין ואנו מכנין אותה
 היום צרב אלכניס אלמסתערב. ועוד הלכו לכפר אחד מכפרי מצרים הנקרא דמוה ובה
 ב'ה'כ אחד ומכנין אותה כניסת מוסה כמו שקדם אצלנו בסיפורי הרמב"ם⁴ ומשם תדרשנו.
 ואלו הששה כנסיות שזכרנו פגרו אותם הישמעאלים והחזיקו אותם במסמרים על יד בעל
 חמס במאמר המלך בכ"ה בניסן שנת אלף ותרי"ב לשטרות ועשו סימן חכמי מצרים
 לאותה שנה את ריב ר"ל אלף ושש מאות ושנים עשר לשטרות. ותהי המלחמה חזקה
 והאיבה נטורה בלבם כעשר שנים עד ששלח ספרים ומנחה מלך ברצלונה ממחוז איספאנייא
 שהיתה אז ממלכות ישמעאל ושלח מנחה וספרים וחילה פני מלך מצרים במכתב לאמר
 שישב מחרון אפו בעד היאודים האומללים והערלים אשר בכל מדינות מלכותו ולפתוח
 הבתי כנסיות שלהם ואז נתרצה להם וחמתו שכבה עליו וחזר פעם שנית וקבץ גדולי
 היאודים והערלים וחדש להם התנאים פעם שנית והוסיף על הגזרה שהערלים לא ישרתו
 במלכות ישמעאל במלאכת הדיואן ולא יעמדו לפני המלך והשרים וילבשו על ראשם מצנפת
 צבועה איסטיס ופואה הנקרא אלעמאיים אלזורק ואזור של חבל מצרי אזור במתניו. ועל
 היאודים צוה שילבשו על ראשם מצנפת ירוקה הנקרא עמאיים אלבורפי אלצואר וצוה אל
 החכמים שיטילו חרם בחצר היאודים שלא יפרו חברית ויקיימו אלו התנאים עליהם
 ועל זרעם ועל כל הנלוים אליהם ולא יעבור. ואז נתן המלך רשות לבעל חמס לפתוח
 הבתי כנסיות וכן עשה והיה זה ביום שני כ"ח לחדש אלול שבת האזינו שנת אלף ותתקכ"א
 לשטרות היא שנת ה'ע' ליצירה:

¹ See above, p. 118.² MS. אלעראקין.³ See p. 118.⁴ See p. 120.

¹ ובשנת אחת למלכו (שולטן מחמד) העביר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר. כל ממלכות הארץ נתן לי אלקים בידי ועתה שמעו זרע היהודים היושבים במלכותי כל איש בכס מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל לקושטנדינה אם מלכותי והיה לכם שארית בארץ במוטב הארץ אתנו תשבו שרצו בארץ ורבו בה. ויתקבצו מכל הסביבות מספר בני ישראל כחול הים ויתן להם המלך נחלה בקושטנדינה ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד. ויתן להם רשיון לבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות ויתקן שלשה כסאות בדיואן המלך אחת למופטי וא' לפאטריק של הערלים וא' להרב של היאודים כי שמה ישבו כסאות למשפט כל אומה ואומה תשפוט את עמה בצדק ובמשפט. ומזרע היאודים נתן על ראשם הרב הזקן כמהרר משה קפסאלי זל'ה וישם את כסאו בדיואן המלך בצד המופטי ויאהבהו כנפשו. והאיש משה עניו מאד מכל האדם והיה מתענה בכל השנה ועל הארץ יישן וחיוו חיי צער ובתורה היה עמל. ויעמוד לפני המלך וידבר אתו טובות וישם את כסאו מעל כסא השופטים. וישם המלך מחימד² מס על כל הארץ כמשפט המלכים בארג ועאואריו ורב עאקאשי. ונערכו כל הקהלות ע"י הרב הנז' ונגבה על ידו ונתון אל גנוי המלך ויאהב המלך את כל היאודים. ובימים ההם היתה מגפה בקושטנדינה אשר כמוה לא נהיתה. ויבהל המלך מרוב המתים במגפה כי נשארה הארץ שממה מבלי יושב וסוגרת ומסוגרת מפני בני ישמעאל אין יוצא ואין בא. וישלח ויקרא לחכמי הגוים וישאל להם על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי האף הגדול הזה ולא השיבוהו דבר על מה אברה הארץ. וישלח המלך בעד הרב הנז' וישאל מאתו הדבר הזה ויענהו מתורת משה רבינו ע"ה שעל עון הזנות דבר בא לעולם. וייטב הדבר בעיניו ואז עשה חקירה גדולה ומצא זנות רב ויהרוג מהגיניצארוש הרג רב. וגם הרב הנז' הוכיח את עמו והכה אותם בשוטים וייסר אותם בעקרבים לרשעי ישראל החטאים בנפשותם על אשר נתחברו לגיניצארוש. ויתמלא עליהם רחמים ויעתר אלקים לארץ אחרי כן והמגפה נעצרה. ומאז קנאו הגיניצארוש ברב הנז' כי ידעו כי הוא יעץ את המלך ויבקשו להרוג את משה ויצילהו השית' מידם ובקש המלך את הרב הנז' רופא יאודי אחד לעמוד לפניו וישרתהו וכן היה:

³ ועתה נתחיל לכתוב את קורות בני ישראל ואת כל התלאה אשר מצאתם בדרך והוא כי בשנת חמישית אלפים ר"ב ליצירה היא שנת מז"ה ישראל לפ"ק לכד מלך ספרד כל מלכות גראנדה היא רמון ספרד ויגבה לבו ויאמר בלבו להשיב את בני ישראל לאמונתו או להשליכם אל ארץ אחרת. והיה בבקר ותתפעם רוחו ויצא דבר מלכות מלפניו וכרוזא קרי בחיל לבון אמרין לכל משפחות בית ישראל כי תעברו במים הזדונים ותפלון ותסגדון לאלקי העמים אשר סביבותיכם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם ושם אלקים אחרים

¹ Fol. 62.² So MS.³ Fol. 63^b.

לא תזכירו קומו צאו מתוך עמי ומארצי וכמשלש חדשים לא תשאור פרסה מכל אשר בשם ישראל יבונה. וכשמעו השר הרב הר' יצחק אבראבאניל שר וגדול ליאודים ויצעק צעקה גדולה ומרה ואור כנבר חלציו וקם קימה שיש בה הדור ללכת אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמו ישראל בדברים טובים ונחומים וכה אמר בלכתו הושיעה אדני המלך למה תעשה כה לעבדיך וזכור תזכור את אשר התהלכתי לפניך בלב שלם ובנפש חפצה לעבדך באמונה ויברך ה' אותך לרגלי ואם ירצה אדני המלך מהם כסף או זהב ואבנים טובות ומרגליות ינתן אל גנוי המלך אנכי אערבנו מידי תבקשנו וכל אשר לאיש הישראלי ינתן בעד נפשו וביתו ודתו. ועוד קרא השר הר' אבראבאניל למאהביו מרואי פני המלך להליץ על עם בני ישראל ורוזנים נוסדו יחד לדבר אל המלך בכל עוז ולהשיב ספרי האף והחמימה ואת מחשבתו אשר חשב על היאודים לאברם וכמו פתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים והשגל עומדת על ימינו לשטנו הטתו ברוב לקחה לעשות מעשהו החל ונמור. ותהי חרדה גדולה ליאודים אשר כמוה לא נהייתה מיום גלות יאודה מעל אדמתו ויאמרו איש אל אחיו חזק ונתחזק בעד עמינו ותורת אלקינו אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו זמתנו לא נחלל בריתו ואנחנו נלך בשם ה' אלקינו. והגזרה עומדת לעומתו וביד חזקה ישלחם מארצו בלא כסף ובלא מחיר ויעזבו את הונם ואת ממונם ביד אויביהם ושונאיהם וילכו בלא כת שלש מאות אלף רגלי ובראשם הרב השר דון מהר"א ז"ל ופורם הרוח ומצאו צרות רבות ורעות הישוד והשבר והרעב והחרב מהם נטבעו במים עזים ומהם נמכרו לעבדים ולשפחות ומהם מתו במגפה עד שכל האומות שרקו ויחרקו שן ויאמרו סורו טמא סורו אל תגעו ואל תשבו בארצנו והיו דחופים והדופים מעיר לעיר ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר ונשארו מעט מהרבה: ואלה שמות בני ישראל הבאים בתוך הגולה שני שרי צבאות בראש העם יושבים על מדין שרים ונכבדים אשר הלכו בגולה ונתיישבו באלו הארצות ומהם הצא תורה ליאודים היתה אורה ואלה שמותם בחצריהם ובטירותם. מהר"א נתיישב בעיר נאפולי וחבר פירוש על התורה ומרכבת המשנה אשר לו על ספר אלה הדברים ופירוש נביאים ראשונים ואחרונים מעייני הישועה לפירוש דניאל משמיע ישועות לכל הנבואות העתידות. מחזה שדי. ישועות משוחו פי' על מאמרי התלמוד. עטרת זקנים. ראש אמנה. זבח פסח. נחלת אבות. מפעלות אלקים. צדק העולמים. להקת נביאים. ספר שמים החדשים. והוא פירוש על המורה כי לא יצא טבעו בעולם: הר' מאיר ן' וירגא נתיישב באיטליא: הר' אברהם זכות התוכן נתיישב בסרגוסא והיה תוכן גדול ולו גוים ידרושו מרוב חכמתו ופעם אחד בא לנסותו בחידות המלך דון יואן ושאל ממנו שרצונו ליסע לארץ איבורה ויגד לו על פי המזל באיזה פתח העיר יבנם אמר לו אם אומר לך באחד אתה תכנס באחר אמר לו המלך לא כי תכתוב ותחתום בחותמך וצוה להביא נייר חלק וכתב עליו כך איל ריי אה די פאסאר דיאונה פואירטה קי

אה די רינובאר ר"ל שער חדש יפתח ובא הנשיא בו וכן היה כי המלך להראות לו ששקר וכוב דבר פריץ בחומת העיר שער חדש ואחר הכניסה פתח וקרא לעין כל זאת האגרת החתום ויהי לנס. שוב פעם אחרת הכנים אותו בחדר אחת ושאל לו כמה רחוק מן השמים לארץ אמר לו כך וכך לאחר שנה הגביה החדר אמה וחצי ושאל לו אמור נא התוכן כמה רחוק מן השמים לארץ כי שבחתי והוא בחכמתו הנפלאה השיב או הארץ עלתה או השמים ירדו: הר' אברהם שלום הזקן בעל ספר נוה שלום בקאטאלונייא ונפטר שנת ר"ב: יעקב בירב, דוד ו' אבי זמרא. אברהם ו' שושן. שמואל ו' סיד. משה ו' אלאשקר נתיישבו במצרים: יוסף קורקוס. אפרים קארו. יוסף אכאיוב. מאיר אנאשאכון נתיישבו בירושלם וצפת: שלמה לבית חזן. יצחק ו' לב. יעקב ו' חביב. לוי ובנו. יוסף פאסי. יוסף ו' יחיא. שלמה מטראני. שמואל אלמושנינו נתיישבו בסאלוניקי: יוסף טאייטאצאק. אברהם ו' יעיש. אברהם ירושלמי. יצחק קארו. שמואל חאקאן הלוי. יצחק דון דון. הר' ו' יחיא נתיישבו בקושטנדינה הם ורבים מעמי הארץ וקבלם שולטן בייאזיט בכבוד גדול. ע"כ מהרבנים אשר נתיישבו בארצות אלו הידועים: ומלבד אלו יש רבנים אחרים אשר פזרתם הרוח לא נודע אצלנו מכן שבתם ואלה שמותם. יוסף ג'יקיטלייא אשר חבר ספר שערי אורה ושער השמים ופירוש מרכבת יחזקאל והיה חסיד עליון ופעם אחת חלה והגיע ונים ולא נים תיר ולא תיר ראה ב' אנשים שוקלים עונותיו וחיותיו במאזנים שקולים שוה בשוה מיד נתעורר ונתחזק ושאל התפילין והניח אותם ומיד נתרפא ועלה ממות לחיים. יצחק ו' עארמה מופלג בתורה ובכל החכמות וחבר פירוש על התורה וקרא שמו עקידת יצחק וספר חזות קשה ויד אבשלום למשלי ופי' אויב. יוסף שרגא היה מקובל. יאודה ו' שושן. שלמה טאייטאצאק. משה ו' חביב בטוליטולא. משה אלפראנגי. יאודה חייט בעל מנחת יאודה והר' יוסף יעבץ במנטובה. אברהם הלוי. משה אלבילדה בעיר וילנא בעל עולת התמיד וס' דרש משה. אהרן מטראני. יוסף מטראני בעיר וירונא. יאודה ו' בולאט. חיים עובדיא. אליעזר. יהושע בונפוש המכונה קרישקאש בעל בית זבול והוא מורה מקום הפסוקים על גמ' תוספות ואגדות. חיים אלחדיב בעל מקור חיים והוא מורה מקום הפסוקים על ספרי חבורי הדרשנים. אברהם הלוי בוקראט שעשה פירוש על ר"ש' בשנת ה'קקס"ו ונתיישב בעיר תוניס. אברהם סבע בעל הצרורות נחפו ללכת בעיר פראנקיאה ויהי בדרך ים חלה את חליו אשר מת בו והיה בינו ובין עיר וירונא דרך שלשת ימים וה' הטיל רוח סערה אל הים והאניה חשבה להשבר ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכולו כי היה הולך וסוער עליהם ויצעקו איש אל אלקים ויאמרו אל הרב הנח נא ידענו כי איש אלקים אתה ודבר ה' בפין אמת התפלל נא בעדנו את ה' אלקך ואל

¹ All the following names have the epithet 'הר', if not given otherwise.

נמות וראה בעינינו ואת עמלינו ויאמר להם הרב הנה אנכי מת ועתה דעו נא וראו ובחנוני נא בזאת ותנצלו מרוח סוערה ומסועה תקבלו עליכם לעת פטירתי שלא תשליכוני אל הים להקל מעליכם הנה נא העיר הזאת קרובה תדברו ליאודים שיקחוני מהספינה ויקברוני בקברות אבותי ובכן תצליחו את דרכיכם ולא יהיה עוד המים לשחת כל בשר וכן היה. ויעמוד הים מזעפו ונפטר הרב לחיי עד בערב יום הכפורים. ויהי ממחרת וילך רב החובל הוא וקצת אנשים עמו אל בית הכנסת של ק"ק וירונא וישאל להם לשלום ויאמר להם דעו וראו יאודים כי בספינה שלי נאסף איש מהור וכה צוני בשעת פטירתו ועשיתי כל מה שגזר עלי אף אתם בית ישראל עשו מה שמוטל עליכם. ויקברו אותו כל ישראל ויספרוהו ויקברוהו במוצאי יום הכפורים בעיר וירונא תנצ'ב'ה והרב הנז' פירש וחבר פירוש על התורה וקרא שמו צרור המור ופירוש נחמד למראה על פרקי אבות ובשעת הגירוש טמן אותו בעיר לישבנה. כל אלו הרבנים הנזכרים הם מיוצאי גרוש ספרד ומעתה נכתוב בע"ה גירוש איספאנייא:

גרוש טולטולא היא אספאנייא והטעם שכינו שמה טולטולא לפי שביום שעלה נבוכדנצר הרשע מלך בבל לצור עליה עלו עמו גם כן מלכים גבורים רבים ונכבדים ועצומים לשלול שלל ולבזו בז ובתוכם עלה עמהם מלך איספאנייא ושמו איספאן ועל שמו נקראת העיר איספאנייא והיהודים קראו שמה טולטולא על שם שטלטלם המקום ממקום למקום. וכשהעיר ה' לב כורש מלך פרס והעביר קול בכל מדינות מלכותו וגם במכתב לאמר מי בכם מכל עמו יהי אלקי' עמו ויעל לא רצו אלו לעלות אל ירושלים ונתיישבו באלו הארצות ועליהם נתנבא עובדיא הנביא בזה הפסוק וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת היא אלימנייא ואשקלונייא ופרובינצייא ופראנצייא וגלות ירושלים אשר בספרד היא איספאנייא והיא אשר קראו שמה היהודים טולטולא על שם שטלטלם המקום והעמידו תלמידים הרבה והיו בה אנשים חכמים ונבונים וידועים. ובראשם הרב יצחק קאנפאנטון ז"ל שהרביץ תורה ברבים והאריך ימים ושנים ונפטר בשנת חמשת אלפים רנ"ג והעמיד תלמידים. יצחק חיון בעל הנס ופעם אחת היתה עצירת גשמים והכריחוהו המלך והסרנים להתפלל אל ה' אלקיו להוריד הגשם על הארץ וצוה הרב לסגור כל הבמות שלהם ולהביא המפתחות ביד הרב וגם הזונות צוה לגרשם מחוץ לעיר לא תשאר ואח"כ יתפלל. וכדי לנסותו הניחו כמה אחת פתוחה חזונה אחת בתוכה והביאו המפתחות להרב. והיה בבקר וישלח ויקרא לכל חכמי העיר ושריה ויהתל בהם הרב ויאמר להם על מי אתם צוחקים ולמי אתם אומרים התפלל נא בעדנו בעד הגשם הלא תדעו אם לא תשמעו כי הזונה פ' אשר החבאתם אותה בבמה פלוגית היא יכולה להתפלל בעדכם ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם. וכאשר שמעו את דברי הרב נבהלו נחפזו ויבהלו לגרש את הזונה מהבמה מחוץ לעיר והביאו את המפתח להרב ויתפלל אל ה' ויאמר ה' אלקי אברהם

יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלקים ואני עבדך וכדברך עשיתי את כל הדברים האלה ענני ה' ענני. ויהי בכלותו לדבר ולהתפלל והשמים התקדרו בעבים ורוח וישלה למלך לאמר אסור ורד ולא יעצרכה הגשם ויהי הגשם על הארץ גשמי רצון ברכה ונדבה: הרב הר' יצחק אבוהב ז"ל והיה עור בעינו אחת והסבה היא כי בזמן הגרוש באותם המקומות קיימו וקבלו היאודים עליהם ולא יעבור אם יהיה עצירת גשמים מחוייבים לעמוד על נפשם בתפלה ותחנונים ולהורידה לארץ גשמי רצון ברכה ונדבה ועל תנאי זה הניח המלך היאודים בארצו. ויהי בימים הרבים ההם בימי מהרי' אבוהב ז"ל היה עצירת גשמים כי לא היה גשם על פני כל הארץ ויחלו את פני הרב הנז' להתפלל בעד היאודים על אודות הגשמים ועבר לפני התיבה ויתפלל לה' אלקיו והפציר בתפלתו ובעת הוצאת ס"ת דרש ברבים בפרשת תולדות יצחק והנשוא על הדרוש אמר לנו המים לנו המים לנו המים וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר רב'ש'ע גלוי וידוע לפני כסא כבודך כי ישראל הם בצער לפני האמוות על אודות המים כי אנחנו מוכרחין להורידה לארץ גשמי רצון ברכה ונדבה רחם על עמך וצאן מרעיתך לנו המים לנו המים וכמעט הטיח דברים כלפי מעלה ואמר איני זו מכאן עד שתרחם על בניך. והשמים התקדרו בעבים ומיד נענו על ידו אמנם לא ירד מן התיבה אלא בעין אחת ונפטר בפורטוגאל שנת רנ"ג ויצחק בן ששים שנה כשנפטר מן העולם ויגיע ויאסף אל עמיו ויקבור אותו יעקב בנו וחבר פי' על ר'ש'י ועל פי' הרמב"ן ז"ל על התורה ועשה פי' על הד' טורים ושמות על קצת גמרות מן התלמוד וספר שאלות ותשובות וספר מנורת המאור וספר נהר פישון: ובמלכות אראגון בזמן עצירת גשמים השליכו היאודים כולם מחוץ לעיר וסגרו השערים בעדם עד שיביאו המים ודרש הר' חסדאי קרישקאש ז"ל וכה אמר בתחלת דבריו לנו המים והש"ת פקד את עמו ונתן להם מים. יצחק די ליאון. יצחק חיון נכה רגלים. שמעון מימי הנהרג על קדוש השם. ופעם אחת היו יושבים על אבן אחת גדולה מאחרי בית הכנסת ועבר עליהם אנוס אחד ואמר להם זה הפסוק על אבן אחת שבעה עינים ורמוז להם בזה הפסוק על אבן אחת שהיו יושבים עליה שבעה עיני העדה שהם ארבעה רבנים שבעה עינים אמנם הרב מהרי' מטרנאני ז"ל אמרה בלשון אחר על מהרי' אבוהב ז"ל שהיתה עינו א' סמויה והיה מלך פורטוגאל אומר שני עינים יש לי במלכותי שאין בכל העולם ערוך להם עין גשר אשר בפורטוגאל ועינו של ר'א. ופ"א היה מהלך בדרך וישב לו ר'א על שן סלע אחד וב' נכבדים אצלו א' מימין וא' משמאל והיה בחור א' תלמידו עומד לפניהם והרב ז"ל בדיחה דעתיה והיו מדברים בדברי צחות ופנה ר' אל התלמיד ואמר לו אמור אתה אמר לו תן לי רשות שאשב א"ל שב וישב על האבן ואמר על אבן אחת שבעה עינים אמר ר' תהני ליה צחותא שא"ל'ב' אפקרותא היא. וכאשר ראה הר' שלמה מזל טוב את ספר הרב הנז' ופלפולו העצום וישא משלו ויאמר אריה נאחו. תחת כסא יושב בש—מים יצחק:

כי נר מצוה, אור התורה, שמר וכאב—רהם יצחק :

אשרי שוקד, דל שפתותיו, אשר השו—מע יצחק :

יראה לפ—ני האדן, ישמח אל יום, אחרון יצחק :

וג' מהם הרי' אבוהב, הרי' די ליאון, הרי' חיון לחיי עד בכבוד גדול קודם הגרוש די איספנייא זולתי הר' שמעון מימי שנהרג על קדוש השם והוא כי נזר עליהם המלך עליו ועל ששה חכמים מבני ישראל שימירו את כבודם ויעבירו עליהם המים הזדונים והם לא אבו לעצתו ועמד על משמרתם ושמרו את משמרת תורת ה' בכל לבבם ובכל נפשם ובכל מאדם ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות לבנות עליהם קיר אחת בבית הסוהר עד צוארם לענות אותם ויעשו כן, ולאחר שלשת ימים הרסו את הקיר ויצא עליהם את שמעון הוא וחתניו לוקחי בנותיו ואשתו הצדקת וששה חכמים מצאו אותם מתים ויקחו את שמעון וגררו אותו סחוב והשלך מהלאה לשער העיר ואחר כך הרגו אותו בעונות הרבים ת'נצ'ב'ה והיה כמות מצוה שאין לו קוברין ונדמן שם אב ובנו שהיו אנוסין והיו משמשין בבית הסוהר ולהם נתן רשות לקברו והאנשים האלו הלכו להם מנגד ונתחברו יותר מס' אנשים צדיקים מהאנוסים שהמירו דתם בעל כרחם וקברוהו בבית הקברות של היאודים והספידוהו שם, ועוד כשהיו מוליכין את עם בני ישראל היקרים לבית השרפה היו מחרפים אותם והיו אומרים דרך לעג קראו לאדני זה שאתם קוראים תמיד שצילכם והוה כונת המקונן שמעת חרפתם ה': הר' חננאל שעשה פירוש על התורה ונהרג על קדוש השם, מנחם לבית מאיר בעל קרית ספר שחבר על הלכות ס'ת כמו שקדם אצלנו בספרו בא מבורגיש ונתיישב בטוליטו¹ וחבר ג"כ חידושיין על התלמוד, מנחם נ' הר' אהרן נ' זרח חבר ספר פסקי דיניין וקרא שמו צדה לדרך יצא מצרפת בשנת חמשת אלפים ופ"ח² והיה שם שמד רב ועצום כמו שכתב בספרו בהקדמה שלו והרגו כמו ששת אלפים יאודים ויצא משם ונתיישב בטוליטו, ישראל מעיר טוליטולא חבר ג"כ ספר פסקי דינים בקצור על המצות הזמניות וקרא שמו ספר המצות, דון שמואל אבראבאניל יצא מעיר אשביליאי ונתיישב בטוליטולא, אשר בן הרר' יחיאל הוא הראש ז"ל יצא מאשכנז הוא ובניו ובני ביתו בשנת חמשת אלפים וס"ה ד' ימים לח' אייר וסבת יציאתו מאשכנז היה בשביל מהר"ם מרוטנבורק שתפשו המושל והקהלות פדאוהו בממון רב והמושל לא רצה ליקח ערב זולת הרב הנז' והוצרך ליכנס ערב בעד הממון וקודם שנתחלק הממון על הקהלות נפטר מהר"ם ז"ל בתפיסה והמושל העליל על הרב הנז' באמרו שמאחר שנתפיים ונכנס ערבן ונפטר בתפיסתו קודם שפטרו מן המאסר, ומפני יראתו מן המלכות יצא מאשכנז ובא לטוליטולא ונתיישב שם והרביין תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה ועשה חבור הפוסקים ע"ד הר"פ

¹ See p. 126; confusion.

² וס"ה?

ז"ל והוסיף בהם דברי התוספות ונפטר בשנת ה' ופ"א ליצירה וכבוד עשו לו במותו. והרביץ תורה במקומו הר' יאודה והיו לו שמנה בניו. יחיאל גדול בתורה ונפטר על פני אביו ואחריו שלמה החסיד ומשתדל במצות וגמילות חסדים ואחריו יעקב בעל הטורים ז"ל ואחריו יאודה ואליקים ומשה ואליעזר ושמעון. ואליקים הראשון זלה"ה היה גדול בבית השר שלו והיה תמיד משתבח שלא יצא מפיו דבר שקר בעולם ובימיו היה אדם רשע שלא הניח דבר עבירה והרהר לעשות תשובה וחלה פני הר' אליקים לרפאתו ואז אמר לו שמור עצמך מלשקר וטוב לך כל הימים ויהתל בו כמדומה לו שהותרה הרצועה הלך לגנוב כמו שהורגל אמר בלבו אם ישאלני אדם להיכן אני הולך מה נדבר ומה נצטרך אם אומר האמת אתבייש ואם אשקר אעבור על צווי החכם ועל דרך זה נמנע מכל העבירות ושב בתשובה שלימה: ובשנת ארבעת אלפים ותת"ק"ע נולד הר' יחיאל הזקן הנז"ל וכשהיה בן י"ז שנה היה לו חבר נאמן הר' שלמה הכהן שמו וישבעו איש לאחיו שכל אחד מהם יהיה לו חלק במעשה חברו הן במצות ובעניינים אחרים, ויהי בליל יום הכפורים שנת כ"ב לפ"ק כבה הנר של הר' יחיאל שהיה לו ב'כ"ה כמנהג האשכנזים ובחול המועד של סוכות נפטר הרב וקרוב אליו הר' שלמה הכהן חברו עד ד' אמות ואמר בקול גדול לפני הקהל אני מזכיר לנפטר לפניכם שיזכור הברית שכרת עמי, אז התחיל הנפטר לצחוק בארון עד שראו אותו הקהל ויהי היום והיה הר' שלמה הכהן לומד בבית מדרשו והנה איש עומד לנגדו ויתמה על המראה וישאל לו על ענייניו ואמר שהוא בטוב ושהיה לו כסא מוכן אצלו ואמר לו הר"ם תמה אני איך יש לך רשות להתראות לבני אדם אמר לו יש לי רשות, ויהי בששה חדשים בליל שבת בחצי הלילה נראה גם כן הרב לאשתו ואמר לה מחר קחי בניך ובנותיך וגורי באשר תגורי כי משחית ה' את העיר ויהרגו את היאודים ח"ו, ויהי ממחרת ותעש כן ולאחר ימים חזרה להציל את אשר לה ונהרגה בעיר עם הקהל בעונות:

¹ ובימיו (הר'ע"א) ויקם באיסטריא אצל וינציאה יאודי אישכנזי אחד ועשה עצמו נביא ואמר כי שלח ה' לנגיד על עמו ישראל ונפוצות יאודה וקבץ ע"ד כנפות הארץ ורבים מאצילי וקציני וחכמי בני ישראל נטו אחריו והשיגה ידו לגזור עליהם צומות והפסקות ולא סרו אל משמעתו, אמנם רבים מפושעי בני ישראל שבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם ואח"כ צללו במים אדירים והעלו חרס בידם בעונות כמו שאירע בזמן הזה בעונות:

² ובשנת תתקכ"ט לחשבונם לכד שולטאן סולימאן את רודים על יד יאודי אחד שהמיר את כבודו ושמו לפניו בישראל יעקב קומינטו שגילה את ערות הארץ ויורידוהו בדם שאולה;

³ ובשנת י" לב' הלך לבדון וילכדה והיאודים מסרו לו המפתחות וגם כן לכד את

¹ Fol. 69.² Fol. 77.³ Fol. 77.

בילגראדו וקורפו ובוגדנייא והוא בנה את חומות ירושלים על יד הנגיד הר' אברהם קאשטרו ז"ל אשר היה במצרים מושל על בית המטבע והוא כאשר מרד אחמיד פאשה על שולטן סולימאן ורצה להעשות מלך במצרים שלח אחריו צוה לו שיעשה המטבע על שמו ומפני פחדו הודה לו לפי שעה ובלבד שיתן לו רשיון כתיבת יד למען יאמינו האנשים העושים את המלאכה. וישכם אברהם בבקר ויברח ממצרים וישם פניו ללכת לקושטנדינה להגיד למלך ולא האמין המלך לדבריו יען כי הוא עזרו בלכידת רודים ואז הראה לו את הכתב אשר נכתב בשם אחמיד וימצא אברהם חן בעיני המלך והשרים ושלח למצרים את איברהים פאשה . . . :

¹ ובשנת תתקלא² . . . ³ וגם על היהודים אשר במצרים היה להם צער גדול על אודות הנגיד הר' אברהם קאשטרו ז"ל שהיה מושל על בית המטבע כאשר קדם סיפור אצלנו למעלה בסיפור שולטאן סולימאן⁴ והרג בשבילו כמה יאודים והביא אותם במצור ובמצוק וחיל גירקשיו שהם אויבי היהודים באו על מחוז היאודים בטח ושללו מהם שלל רב ושלח גם כן אל אצילי בני ישראל שיתנו לו במהירות מאה וחמשים אלף פרחים גדולים ואם לאו יחרוג אותם בחרב ובחנית. וכראות הרב כמהרר' שמואל נ' סיד זל"ה את כל הרעה הבאה על היהודים קם קימה שיש בה הידור וישלח את נערי בני ישראל מבן י"ב שנה ומטה ואסף אותם אל בית הכנסת שלו הנקראת עד היום ק"ק סידיליוו להתפלל עמהם ביום י"ח לחדש אדר בצום ובכי ומספד שק ואפר ועבר לפני התיבה והפציר בתפלתו וכמעט הטיח דברי כלפי מעלה באומרו עורה למה תישן ה' וירד מן התיבה סני נהור. וביום כ"ז לח' אדר הלך למרחץ וירחץ פניו ויצא ויתאפק בבית החיצון ונכנס אחריו אסכנדר משנהו וחרבו שלופה בידו להרגו ונבעת אחמיד מפני החרב ויצעק בפניו צעקה גדולה ונתעו לאחוריו אסכנדר משנהו ונפל החרב על ראש אחמיד ועשה בו תבורה וברח אחמיד מפניו מן המסתקד של בית המרחץ ונפל פחד של חיל המלך שולטן סולימן עליו וברח מפניהם ושיגו אותו על היאור והוא עיף ויגע. ויגשו אליו שרי המלך אחמיד באקי ונאנס אלחמואי ויכרתו את ראשו ביום כ"ח לחדש אדר ויביאו אותה אל המדינה לתלותה על שער החוילה לעיני כל העמים ויעשו כן. ואחר כן שלחוה אל המלך שו' סולימאן על יד איש אחד משריו וחכמי מצרים לקחו קצת מסיפור זה ועשו אותה מגילה א' לקרותה בליל כ"ח אדר ויומו ולעשות אותו יום משתה ושמחה כמו יום פורים ולפי שביום שיפול פורים בי"ד לחדש יפול ג"כ אותו היום שהוא כ"ח לחדש והיה זה בשנת חמשת אלפים ור"פ'ד ליצירה וסימן רדף אויב ל"פ'ק. ועוד עשו סימן אחר יאר פניו אתנו שנת אלף ותנ"ז לשטרות :

¹ Fol. 78.

² Follows the history of Ahmed Pasha's revolt.

³ Fol. 79.

⁴ Above, l. 4.

¹ ויהי בשנת חמשת אלפים ורפ"ד ליצירה בא לעיר רומה איש אחד מארץ מרסקם² ודוד הראובני שמו ועשה עצמו נביא ואמר כי הוא שר הצבא של מלך המשיח. והלך ודבר עם מלך פורטוגאל והוליד עמו מליין לדבר בעדו כי לא היה יודע לדבר אלא בלשון הקדש ובלשון ערב ואמר למלך פורטוגאל כי ה' שלחו לנביא על עמו על ישראל ועתה נלכה נא דרך קושט' ונלחמה עם שולטן סולימאן התוגר ונקח את כל ארצו מידו אך לזאת ירושלים וכל סביבותיה יהיו ברשות אדוני משיח אלקי יעקב. וישמח מלך פורטוגאל ויקדד וישתחו לאפיו וישלח אותו אל הכומר הגדול אשר לו לנסותו בחידות ויאמינו האנוסים לדבריו ויסע האיש הלך ונסוע ובכל המקומות אשר לו יחנה שם יכבדוהו ויאמינו בו ויעש דגלים מעשה חושב וכתב עליהם שמות הקדש. ועוד הוציא להם מגן כתוב עליו שמות הקדש ואמר להם שהוא מגן דוד מלך ישראל ובו היה לוחם מלחמות השם ואמרו שהוא עד היום גנוז בק"ק בית הכנסת של עיר פולוגיא³ והיה מתענה ששה ימים וששה לילות רצופים. ויהי בהיות דוד הראובני שם העיר ה' את רוח בחור אחד שהיה מסופרי המלך היושבים ראשונה במלכות והיה יפה תואר ויפה מראה והיה מזרע ישראל והרהר בתשובה וימל את בשר ערלתו ויסוב את שמו שלמה מלכו ואמר שהוא המשיח ודוד הראובני נביא שלו. ובהמולו את בשר ערלתו נחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. וה' נתן חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם והיה דורש בערי איטלייא בפני הכומרים נגד דתם והיה מדבר דברים סתומים וחתומים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה מהם על דרך הפשט ומהם על דרך נסתר דברים מתמיהים אשר לא נשמע כמותם ובכל פסוק ששואלים היה דורש עליו כמעט מ"ט פנים טהור וחבר ספרים הרבה על דרך הנסתר ובכללם אנה ה' לידי קונטרס אחד כלו אומר קדוש על ענייני הנונין שבפ' בהעלותך דברים סתומים וחתומים לא יוכל השכל להכילם. ויום אחד שאל לו נער אחד שיאמר לו איזה פי' על פסוק ברוך ה' יום יום ואמרו שאותו היום כולו היה מפרש פירושים מהם על דרך הפשט ומהם עד' הנסתר על אותו הפסוק כי לא יכלו נשוא אותו. ויתמהו עליו רבים והאמינו בו הערלים יותר מן היאודים וכולם מבקשים לשמוע את שמע חכמת שלמה וישלח ספרי' אל כל מדינות מלכותו דברי שלום לאמר וזה פתשנן הכתב אשר נכתב בשם המלך שלמה⁴. . . :⁵ וזה ענין המראה אשר ראה שלמה⁶. . . :⁷ ואמר להם דברים רבים סתומים וחתומים הלא הם כתובים על ספר דברי הימים ליוסף הכהן השני⁸. ויהי אחד הדברים האלה ויהי כמשלש חדשים וילשינו העברים את ר' שלמה מלכו לפני המלך והשרים והמלך הקיסר קארלו חרה אפו עליו ויצו המלך לשומרו בשביל שהיה

¹ Fol. 80.

² מוריקסום.

³ בולוגיא.

⁴ Follows the letter.

⁵ Fol. 81.

⁶ Follows the text of the vision.

⁷ Fol. 84.

⁸ See עמק הבכא text, p. 97 seqq.

דורש ברבים נגד דתם ויאמר הקיסר הוציאוהו וישרף. ולאחר ג' ימים מצאוהו ויביאו אותו לפני המלך ויצו פעם שנית לשורפו ויאמר הכומר להשים רסן בלחיו כי אומר שמא לוחש בכשפים או יאמר איזה השבעה ויברח. וכך היה וישימו לו רסן בלחיו וישליכוהו על העצים אשר על האש ויאסוף נשמתו ואת דוד הראובני שמו אותו בבור וימת שם. ובכל זאת לא שבו קצת העם מלהאמין בו כי העידו עליו אנשים חכמים ונבונים שעמד בביתו אחר השריפה ה' ימים והולך בכל שבת ושבת לקדש בבית ארוסתו בגליל העליון ועדין מאמינים כמו שאירע בזמנינו זה שיש כמה שומים מאמינים בקרן הצבי:

¹ ובשנת חמשת אלפים וש"ה פוזרה ישראל היתה מנפה גדולה בסאלוניקי ואש יצאה מבית ר' אברהם קאטלאן ביום ד' לחדש אב ותאכל כשמת אלפים בתים ושמונה עשר בתי כנסיות וס"ת היו לשרפת אש. ובליל ד' כ"ב לחדש כסלו שנת חמשת אלפים ושצ"ב ליצירה המטיר ה' את מטר ארץ סאלוניקי אבק ועפר ואפר מן השמים ירד עליהם כל היום ההוא וכל הלילה ויתמחו האנשים איש אל רעהו וישאלו לחרטומים ולאשפים ולמכשפים ואין פותר כי מה' היתה זאת. וישלח השופט אחר החכמים וישאל להם על כך ואם יש רמז מן התורה ואמרו לו כן שנאמר יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים:

ובשנת כי המר שדי' ל'פ"ק גזרו מלכות רומי הרשעה מלכות אדום ושרפו התלמוד והאגדות עם הרב אלפסי ביום שבת קדש:

ובימי המלך שולטן סולימן ציץ נור הקדש השר המפואר כמוהר' משה המון זל"ה"ה שמסר נפשו על עמו ועמד בשער המלך לפני כל צר ומשטין והוציא מאמר מן המלך לאמר שכל עלילת דם שאומרים הערלים שהיאודים מטילים במצה וכיוצא שלא ישמע לפני שר ושופט כי אם לפני שער המלך ואמרו עליו כי היה מלך חסיד לפי שהיה אליהו ז"ל נגלה עליו. והסבה שהיה אוהב היאודים ומחבבן ומקרבן למלכות עד שמרוב אהבתו עמהם נתקנא בהם הצר הצורר המושנה ויעץ תחבולות כדי לשלוח יד ביהודים וכדי לקעקע ביצתם של ישראל ולכלותם מעל פני האדמה. ויצו לעשות לו כיפין מתחת לארץ מבית הצר הצורר עד בית המלכות במקום אשר ישכב המלך וכן עשו. ויהי בחצי הלילה והנה המלך וישמע את הקול מדבר אליו כאוב מארץ קולו וכה אמר בלכתו סולימאן סולימאן עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך וקום לך מהר מזה ותכחיד את ישראל מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד ולא יהיה להם שריד ופליט ולא תחמול ולא תכסה עליהם כי ה' דבר. ויהי כשמוע את דברי האלה הזאת ויחרד המלך חרדה גדולה עד מאד ויאמר מי איפה ומי אתה כי קראת אל המלך ויען ויאמר לו אל תירא ואל תחת כי אני הוא נביאך

¹ Fol. 84.

המדבר אליך כי לא מלבי עשיתי את כל המעשים האלה כי ה' שלחני ואל תאמר בלבבך כי חלום הוא כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו על ירך כי הם אויביך וצריך וכה תעשה להם לאבדם אחר שלשת ימים תשלח בהם משלחת מלאכי רעים להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים ושללם לבח ואתה שלום ופעם אחרת אבא אליך. ויהי כשמוע המלך את דברי האיש ואת שיחו לא שת לבו גם לזאת כי אמר אולי מקרה הוא או חלום או רוח רעה מבעתתו וישכב וירדם עד אור הבקר. ויהי בלילה השנית ויבא גם השמן ויתיצב עליו ויקרא בפעם בפעם כמשפט הראשון אזי נבהל המלך ואמר זה ענין רע על היאודים כי כלתה אליהם הרעה וישלח ויקרא אל הרופא שלו כי זה משה האיש גדול מאד בעיני המלך והמלכה להגיד לו את כל אשר קרהו ואת אשר אמר המן על היהודים לאבדם. ויבא האיש ויקוד וישתחו לאפיו ויאמר לו הנני מוכן ומזומן לעבודת אדוני ויאמר לו המלך הלא ידעת אם לא שמעת אלִי¹ עולם אמש אמר אלי לאמר על יד נביאנו כי בעוד שלשת ימים תהיו נתונים ביד אויביכם ורדו בכם שונאכם להשמיד אתכם ולהאביר אתכם ונסחתם מעל האדמה ולא יהיה לכם תקומה לפני אויביכם כי גזרה נגזרה עליכם מן השמים ועתה דעו וראה מה אשיב שולחי דבר: ויהי כשמוע את הדברים האלה וימס לבו בקרבו ויהי למים ויזעק זעקה גדולה ומרה ויפול לפני רגליו ויבך ויתחנן לו להעביר את רעת הצר הצורך ויאמר לו אהא אדוני זכר נא את אשר התהלכתי לפניך מנעורי עד היום הזה בלב שלם ובנפש חפצה והושיענו ואל תמשנו ואל תשת לבך אל אלו הדברים ויען ויאמר ומה אני יכול לעשות כי שמעתי מאחורי הפרגוד כי בזאת אתם נלכדים ואם תחפוץ תבא הלילה הזאת ותשמע את הקול מדבר אלי כי בא יבא ולא יאחר. ויהי בלילה השלישית ויבא גם כן וידבר את דבריו כמשפטו וישמע משה ויפול על פניו. ויהי כראותו המלך את משה נופל על פניו והוא תוהא ובוהה ומשתומם על המראה ויאמר לו מה לך נרדם קום צא מן הארץ הזאת אל אחד ההרים או באחת מן הגאיות להמלט על נפשך כי יקרה נפשך בעיני ומהר המלט החרה פן תספה בעון העיר כי אין לאיש נכבד מנפשו ויאמר להביא סוס אחד לרכוב עליו לכל אשר יחפוץ יטנו ונתן לו רשיון כתוב וחתום בחותמו של מלך לבל יבא עליו איש רע ובליעיל לפגוע בו וישת אל המדבר פניו והיה הולך ובוכה ומשתומם ויהי הוא הולך בדרך והנה איש לקראתו ויאמר מה מלאכתך ומאין תבא מה ארצך ואי מזה עם אתה ואז השיבו על ראשו ראשון ועל אחרון אחרון ויאמר לו אם ירא אלקים אתה למה נטשת את עמך עזבת את נחלתך אז הבין כי הוא אליהו ז"ל ויפול מעל הסוס ונפל לפני רגליו ברתת ובויע ובחלחלה ואמר לו אדוני יודע את הרעה אשר יקרא אותם מחר כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל

וראיתי באבדן מולדתי ויאמר לו אליהו שוב לדרכך אל בית המלך החדרה ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי נצב לקראתך אל גן המלך כי לא אוכל לקום מפניו כי טמא נפש הוא. וזה לך האות כי אנכי שלחתיך צא תאמר לו מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור ותקף ומיד תטהר טנוף מעשיו על ידי רחיצה וטבילה. ויקם משה וילך אל בית המלך החדרה ויקוד וישתחוו לאפיו ויחרד המלך לקראתו ויאמר לו שלום בואך ויגד לו את כל אשר קרהו ואת כל אשר צוהו אליהו ז"ל. וישמח המלך שמחה גדולה ויחלף שמלותיו וטהר את עצמו והלך אל הגן והיה כורע ומשתחוה לאליהו עד גשתו לאליהו ויאמר לו הגד הוגד לי את כל אשר אתה עושה עם היאודים ישלם ה' פעלך אבל זאת הפעם עתה הסכלת עשו ומי ששלח ידו בהם ונקח וזאת היא עצת הצר הצורר המשנה שלך כי הוא מבקש לו המלוכה וישמידך מעל פני האדמה ובזאת תבחנו תחפור את כל הארץ מתחת חדר משכבך ומשם תגיע לביתו כי נפשו אותה¹ ויעש ויבקש הדבר וימצא ויתלהו על פתח ביתו ויכתב בספר דברי הימים למשמרת לאות לבני מורי ואז כרת ברית עם אליהו ז"ל לבא אליו פעם א' בכל חרש וכן היה כי בכל דור ודור עומדים עלינו לבלותינו והק'ב'ה מצילנו מידם אנ'ס':

² ובשנת ה'ת"ח י"ט לסיון חרה אף ה' בעמו על עם הקדש קהלות האשכנזים ויהרגו בהם הרג רב ועצום ועשו בהם שפטים גדולים ותהי צעקה גדולה ומרה ליאודים אשר כמוה לא נהייתה מיום גלות יאודה מעל אדמתו והנשארים רדו בהם שונאיהם ביד מוכרים וקונים אדונים קשים אדום וישמעאלים מואב והגרים זה מכה זה רודה וילכו בלא כח לפני רודף ומצאום רעות רבות וצרות השוד והשבר והרעב והחרב מהם נטבעו במים עזים ומהם לעבדים ולשפחות והרבה נפשות שבויים הוליכו לקושטנדינה ויפדום אחינו בית ישראל אנשי קושטנדינא בממון רב ומהם מתו במגפה עד שכל האומות חרקו ויחרקו שן ואמרו סורו טמא סורו אל תגעו והיו דחופים והדופים מעיר לעיר כמוזכר בספר צוק העתים ובספר יון מצולה שחברו חכמיהם על המאורע שלהם ומצאת כי תדרשנו. וקבעו אלו הספרים לקרותם מי'ץ בתמוז עד ט' באב ועשו סימן לזאת השנה שהיא שנת ה'ת"ח וקין וד'ר'ד' ל'פ'ק כי הם חשבו כי שנת גאולה היא בזאת השנה כמוזכר בספר הזוהר בפ' חיי שרה בשנת בני ח'ת ועכשיו נהפך ל'ד'ר'ד':

ובשנת חמשת אלפים ות"ך לציירה ואש יצאה מאת ה' יום שבת קדש י'ץ באב בשעת המנחה על שבר בת עמי וישבת בארץ עין עיר ואם בישראל היא קושטנדינה היתה שרופה באש וכסוחה ותעל עשנה כעשן הכבשן ויהי העם למאכולת אש עד יום ג' וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' ותהלך אש ארצה ונשרפו הבתים והחצרות והשדות ובתי כנסיות ובתי מדרשות לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד. והמלך יר'ה היה באדריאנופולי ונשאו חן וחסד בעיני הבוסטאנני

¹ So MS. אַתָּה?.

² Fol. 87^b.

באש' איברהים פאשה שקבלם בן המלך יר'ה בכבוד גדול עד שסלק חרון אפו מעל ישראל ונשארו מעט מהרבה עניים ומרודים שרופים והדופים ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול כי משנה המלך היה קיופרילו מחמיד פאשה וכשבא מאדרינ' עם המלך יר'ה הכריחם שימכרו כל היאודים הרבותיהם ולא יכנו עוד על יד ישראל וישליכם אל הכפרים באי שקוטאר ובמקומות אחרים ובנו במאחאלי של היהודים בית תפלה שלהם הנקרא מישקמה והכינו שם קבר לאם המלך ויקראו שמה ואלידי גאמישי ובני ישראל גרושים מבית תענוגיהם עד ישקיף וירא ה' משמים וישלח לנו משיח האמיתי בן דוד במהרה בימינו אמן. ועשו סימן זאת השנה עשן העיר השמימה ל'פ'ק: כאן היה כתוב סי' שבתי צבי והוציאוהו מן הספר¹:

² ונחזור לענינו של מעלה . . . אלף ס"ג סיליחטאר מחמיד אבו נור ונקרא בן לפי שזר אומר שילבינו כל בתי התפלות שלהם ובקושט' היו קורין האשקיי מחמיד פאשה. ואחר שבא ממצרים הרגו המלך אותו ואת היאודי אשר בא עמו למצרים השר חיים פרץ נ"ע ובימיו נפטר במצרים על משכבו בכבוד השר המרום כמהר' אברהם אלכולו נ"ע שהיה עומד בפרץ להליץ טוב בעד עמו ישראל והיה מחזיק בידי תלמידי חכמים ת'נ'צ'ב'ה. ובימיו היתה מגפה בשנת ושקט:

אלף ס"ו מחמד נאזי פאשה אשר הרג את השר יעקב ביבאש נ"ע ובנו עליו אצטבה ולאחר כמה שנים נתפרסם הדבר וקברו אותו בקברות אבותיו. ובימיו התחילו היאודים של אנשי מזרח הנקראים אלמשריקה לפרוע החאראג'יש על יד שיריף עאלי גאוש' לפי שהיה להם מומן קדמון מאמר מן המלך יר'ה (מומן קדמון) לבל יפרעו החאראג'יש לא הם ולא זרעם אחריהם ונתבטל זה המנהג. ובימיו נפטר על משכבו בכבוד הישיש גביר נשא ונעלה השר הר' יצחק ראובן נ"ע שהיה מחזיק ביד העניים ובפרט מצות בקור חולים היתה על שכמו שהיה ביתו פתוח לכל עובר ושב לקחת די מחסורה אשר יחסר לו ת'נ'צ'ב'ה:

³ אלף וע"ג עומאר פאשה בימיו צמח קרן הצבי:

⁴ הר' ⁵ שלום ירושלמי. שמחה הלוי. עובדיא ירא בחברון. משה טרינקי. שלמה סאנים. יוסף סאנים רבו של מהרר' אלעזר אזיקרי בעל ספר חרדים. שבתי מנשה. יצחק אראחה. שמואל נ' וירגא. שלמה אלאשאקאר עשיר גדול ומחזיק ישיבות ארץ ישראל. יוסף ויטאל אביו של הרב המקובל הר' חיים ויטאל ז"ל הנקרא קאלאברים והיה אדם גדול בחכמת

¹ For the passage in the table of contents, see Catalogue . . . , 1868, No. 2443.

² Fol. 88. ³ Fol. 88b. ⁴ Fol. 89. Lacuna from beginning of § 154 to § 161, beginning missing. In the table of contents חכמי א"י. ⁵ The epithet הר' omitted from the MS.

הקבלה והיה סופר מהיר בכתיבת התפילין אשרי אדם שיאחו בתפילין מכתובת יד הרב הנז' למצוא דברי חפץ והיום מצוי מהם פה מצרים ומוכרים אותם בדמים יקרים וקורין להם תפילין להרב קאלאבריס ונקרא כן לפי הארץ מולדתו היתה ארץ קאלאבריא ונתיישב בצפת: הר' משה קורדיבירו בעל ספר הפרדס ועשה פירוש על ס' יצירה וקרא שמו מאה קשיטה וספר אור יקר והוא פירוש על ספר הוזהר וספר אלימה וספרים אחרים שלא יצא טבעם בעולם והיה רבו של האר"י מעט מזער¹ . . . :

² ונפטר (האר"י) לחיי עד בחדש מנחם שנת השל"ד:

הרב מהרר' משה אלשיך ז"ל בעל הדרושים תורה נביאים וכתובים והיה בזמן האר"י בצפת אבל לא השיג ללמוד בחכמת הקבלה ופעם אחת בא אצל האר"י ז"ל ואמר לו אדוני מה פשעי מה הטאתי שאין הארון רוצה לקרבני להיות כאחד מתלמידיו חיים שאל ממך נתת רמז לו על הר"ח' ז"ל. המבינתך יאבר נ"ץ רמז לו על מהר"י פאלקון ז"ל. ואנחנו למה נגרע אמר לו הרב שלא בא נשמתו בעולם הזה אלא לחבר הספרים ההם שחבר על דרך הפשט . . . :

³ הר' אלישע גאלקו ז"ל שעשה פירוש על ספר קהלת. יוסף אלטון ז"ל. אברהם בר' אשר הנקרא אבא ז"ל שעשה פירוש למדרש רבה על ספר בראשית. שם טוב עטייא ז"ל. גדליה הלוי ז"ל. חיים חבר. משה גאלאנטי ז"ל שעשה פירוש על קהלת וקרא שמו קהלת יעקב ופירוש על מגילת איכה וקרא שמו קול בוכים. שלמה אכסבאן ז"ל רבו של מהר"י אבולעפיא ז"ל. דוד נאכארו ז"ל. יצחק בי רב ז"ל. אליעזר אויקרי ז"ל בעל ספר חרדים ואירע בזמנו⁴ . . . :

⁵ הר' יוסף סארגוסי רבו של הרדב"א ז"ל. משה סעדי. שלמה סאריליוו. זכריא אשכנזי. משה ורוק אשכנזי. יהוסף אשכנזי הנקרא התנא הגדול שהיה שונה תמיד המשניות בניגון. טוביה הלוי בעל חן טוב. יעקב ששון. אליא די ויראש בעל ראשית חכמה תלמיד מהר"ק ונפטר בחברון. יששכר בער בעל מתנות כהונה ונפטר בחברון. שמואל די אוזידא בעל מדרש שמואל ואגדת שמואל ולחם דמעה. אלעזר ׳ יוחאי. משה קאשטלאן. משה נאנארה בעל לקח טוב והוא פירוש על תר"ג מצות שבתורה. אליא ששון. החסיד הר' יעקב גוייוו בעל הנסים ויעקב איש תם וסר מרע⁴ . . . :

⁶ החסיד הר' סולימאן ׳ אחוונא מערבי והיה סופר מהיר בכתיבת תפילין וכל מי שנמצא תפילין מגילי אצבעותיו כמוצא שלל רב. מסעוד אזולאי. יעקב אבולעפיא⁶. יעקב צהלון חבר ג' ספרים והם יד חרוצים ומרפא לנפש ופירוש על מגילת אסתר. ישראל די קוריאלי. משה די קוריאלי. חייא רופא בעל ספר מעשה חייא. אברהם שלום:

¹ Continues with Lorya's biography as in שבחי האר"י.

² Fol. 108.

³ Fol. 108b.

⁴ Follows a legendary story.

⁵ Fol. 109.

⁶ Fol. 109b.

אע"פ' אגרי. שפר זר' ופיהל. מצפת קס"ז.
 (א) שם פ"ו
 (א) שם קס"ז.

בימים ההם היתה אשה חכמה וגדולה במעשיה בגליל העליון צפת תר'ב ושמה לה פראנסיה והיתה לה מגיד להגיד לה ולהודיעה מה יהיה בעולם¹ . . . :
 2 הר' יצחק קרישפין, יאודה ברזילי, יעקב פֶאלקון, אברהם די בוטון. יצחק די בוטון שעשה פי' על ארבעה טורים ולא יצא טבעו בעולם, הפאל מטראני, אליא אלצייח, יאושע תנדלו, מרדכי הכהן בעל מירא דביא, ישעיא הלוי אשכנזי בעל לוחות הברית, אליא פֶאלקון, יוסף מליריאה, זרחיא מליריאה אחיו סופר מהיר בתורת האלקים, יאודה קרישפין, מאיר ברזילי, ברוך ברזילי אחיו הר' משה סאגיש, משה אבולעפייא, יאונתן גאלאנטי, אליעזר אראחה, בנימן הלוי, דוד חביליו, אברהם חנניא, דוד הלוי, עקיבא צהלון, דוד ארוך, יצחק מר חיים, גבריאלי אישפיראנסה זל'ה':
 הר' שלמה עדני שעשה פי' על המשניות ולא יצא טבעו בעולם, ומרבני ירושלים הר' מנחם די לונאנו בעל שתי ידות, הר' שמואל ן' סיד שהתפלל על עצירת גשמים ונענה ומעשה שהיה³ . . . :

4 הר' שלמה חרודה, ישראל בנימן המקובל, יצחק סלע, ישראל זאבי, בנו עזריא זאבי, צמח הנרבוני, ברוך בנימין ונפטר פה מצרים, המקובל הר' יעקב צמח, עזריא ן' וילייסיד, אברהם אוולאי בעל זהרי חמה בתברון, שבתי פוליאסטרו, אור שרגא אשכנזי, אברהם גדלייא שחבר פירוש על הילקוט, חיים יעקב האגוז שעשה פי' על המשנה ונקרא שמו בישראל עין חיים וחבר ס' פתיל תכלת והוא פי' על האזהרות ונפטר בקושטנדינה:

♦ רבני ארם צובא ודמשק ♦

לפנים בישראל ישבו בה עם גדול בתורה ובחכמה ורם ממשפחת רם בקצה עיר גבול כפר גובאר שיש בה בית הכנסת בנוי לתלפיות תל שהכל פונים בו ויש קבלה בידם איש מפי איש שבנאו אלישע ן' שפט ויש שם מערה אמרו עליה שהיא לאלהו התשבי וזאת בית הכנסת היא נו' בתלמוד כנישתא דבי גובאר והיו בה אנשים חכמים ונבונים וידועים ובראשם אשר הבית סמוך עליו הר' אבו הצירה ונקרא כן לפי שבמקום הכובע היה לובש על ראשו מחצלת אחת מאלו המחצלות הקטנים העשויים כמין כובע שלפעמים מביאים בהם הסוכָאר לבן והיה אדם גדול בתורה בחכמת הקבלה והיה משתמש בקבלה מעשית בעת שהעולם צריך לו, וראיתי לכתוב קצת ממעשיו הנאהבים והנעימים מתוקים מדבש ונופת צופים כפי מה ששמעתי מפה קרוש בר אוריין ובר אבהן שלשלת היחס והמעלה רמה בן של קדושים ה"ה כמהרר' שמואל ויטאל נר' ששמע מפי מגידי אמת שראה וידע אותו ה"ה החכם השלם כמהרר' אללה ן' נאצר ז"ל שהיה ממלא מקום הרב הנז'

¹ Follows a miraculous story.

² Fol. III.

³ Follows a legendary story.

⁴ Fol. III^b.

בק"ק גֹבֶאָר לאחר פטירתו ז"ל וז"ל בימים ההם היה ערל אחד טמא שפתים הוא יושב בבית אחד על אם הדרך ומארי גִּירָגוֹס שמו¹ . . . :

² הר' אבוחצרה הגז', הר' עבד אללה ו' נאצר בכפר גֹבֶאָר, שמואל לאניאדו בעל הכלים שחבר כלי חמדה כלי יקר כלי פז נפטר בארם צובא, טוביה הלוי בעל חן טוב נפטר גם כן בארם צובא: ומרבני דמשק יוסף חייט, שמואל אריפול בעל מזמור לתורה, שמואל ו' עמרון, שמואל כוליף, הר' אהרן ו' תיפח, יוסף אלצאייח, משה נאנארה בעל לקח טוב כי לקח אותו אלקים בעיר דמשק במשמרת ר"ח תמוז בשנת ה' אשם, משה רקי, הר' חיים אלשיך, חייא דיין, משה מעלי הכהן דשקן ויש קבלה בידם שהם ממשפחת בית עלי והיום פה מצרים מאותה משפחה אנשים סוחרים ומיוחסים, יוסף מאטאלון, יאודה משנץ, אברהם גאלאנטי, יאשיהו פינטו אוהב כסף נבחר וכסף מזוקק לא ישבע אפי' כסף נמאס פי' על איבה ועשה פירוש על חלק ראשון מעין יעקב שהאיר עיני חכמים ונקרא שמו מאור עינים, חיים הכהן שעשה פירוש על דרך הנסתר וקרא שמו תורת חכם ומקור חיים על שלהן ערוך, והר' חיים ויטאל ז"ל אשר אמר עליו האר"י ז"ל ודמשק מנוחתו נפטר לחיי עד ר"ח אייר שנת ש"פ מדורתיה³; ועתה נתחיל לכתוב מה שאירע בימיו: מעשה גדול ונורא מאד מה שהיה בשנת חמשת אלפים ושס"ט ליצירה על יד החכם השלם המקובל האלקי כמוהרר' חיים ויטאל ז"ל בעיר דמשק⁴:

* רבני קושטנדינה י'ע"א *

הרב הזקן הר' משה קפסאלי מבני רומנייא אשר היה מהיושבים ראשונה במלכות התוגר שהושיבו ראשונה שולטן מחמיד בדיואן על כסא דין כי שמה ישבו כסאות למשפט כמו שקדם אצלנו בסיפור שו' מחמיד⁶, ויהי ריב בינו ובין האשל הגדול הגאון מהר"י קולון ז"ל ממלכות אלימנייא שהיה גם כן גדול מאד בעיני המלך והשרים ויקנאו למשה קצת מרבני קושטנדינה ויכתבו כתבים למהר"י קולון ז"ל על מעשה שהיה שקדש אדם אחד אשה בתאנה אחת והיא קבלתה בשתיקה ואכלתה ובא מעשה לפני הרב משה קפסאלי ז"ל והתיר את האשה בלא גט וכתבו כתב והוסיפו וגרעו כאשר הוכשר בעיניהם ושלחו אותה למהר"ק ז"ל אשר זה המעשה נעשתה התועבה הזאת בישראל כתב שטנה על הרב קפסאלי ושלחו לו לקושטנדינה, ורא פתשגן קצת מהכתב אשר נכתב בשם מוהר"ק ז"ל והביאו מוהר"ק ז"ל בספר ש"ת שלו סי' פ"ג ופ"ד ז"ל⁷ . . . :

⁸ וימת שם משה עבד ה' זקן ושבע ימים וכל מעשה תקפו וגבורתו ואשר גדלו המלך

¹ Follows a miraculous story. ² Fol. 113. ³ Or מדוכתיה. ⁴ Follows a legendary story concerning the daughter of Raphael Mesene. ⁵ Fol. 115.
⁶ See p. 138. ⁷ Follows the letter. ⁸ Fol. 116.

הלא הם כתובים בסיפור שו' מחמיד¹, ואחריו הרב הר' אליא פרנס דמתקרי מזרחי ועוד
לו המלוכה שישב על כסא ושפט את ישראל והיה מיועצי המלך מרוב חכמתו ורוחב
שכלו וה' נתן חכמה לאליהו כאשר דבר לו:

²[תם] ו' יחיא בעל ס' אהלי תם. הר' אליא קאפסאלי בעל דבי אליהו והוא ספר
דברי הימים והלכות מלכים ומלחמותיהם אשר ממנו לקטתי שנים שלשה גרורים. שמואל
יפה בעל ס' יפה תאר ויפה מראה עם יפה עינים וטוב רואי. שמואל סבע. יוסף ו' לב
שחבר ספרי ש"ת. יאושע צונצין. חנניא ו' יקר. יחיאל ענבי. אליהו ו' חיים דורש טוב
לעמו בתורת משה וספר ש"ת. משה ארוך. מרדכי הכהן. גדליא חיון. דוד הכהן. שמואל
די קוריאלי. אליה הלוי. אברהם ו' גאמיל. גבריאלי אליא. אלעזר ו' נחמיאיש. שמריא
שרביט הזהב. חיים אגוזי. אברהם מונסון. יצחק אשכנזי. יחיאל באסן. יוסף מטראני בעל
ש"ת וס' צפנת פענח. ירמיה מאברוגונאטו. שלמה קארו בן הגאון מהר"ק ז"ל והיה
ממונה על נתינת גיטין וחליצות. שמואל ו' וילייסיד. יום טוב ו' יעיש. אב המון המון.
דוד אגוזי. אברהם אליגרי שמחה לאיש במענה פיו שחבר תפלה אחת כמו כתר מלכות
והיא בנויה על לא' מלכים וכל בית מתחיל במלך ומסיים במלך וקרא שמו כבוד מלכות.
ברוך ו' יעיש בעל מקור ברוך והוא פירוש על שיר השירים. ברוך ו' חיים. יאודה אפנעים.
אברהם שרביט הזהב. אהרן קופינו. חיים אלפאנדארי. משה ו' שנני. ברוך אשכנזי. יוסף
ו' שנני. יצחק איספאנייא הרופא. צמח הנרבוני ונפטר בירושלים תו"ב"ב. יצחק ששון.
משה באסן. אליא אביו. מאיר יצחק. אליעזר ו' שושין. ישעיא מטראני. יאושע בנבנשת
בעל שדה יהושע על תלמוד ירושלמי. חיים בנבנשת אחיו בעל כנסת הגדולה אשר אסף
וקבץ על ד' טורים. משה בנבנשת בעל פני משה והוא ס' ש"ת. יום טוב ו' יקר. יוסף
הכהן חסיד. חיים אלגאזי בעל נתיבות משפט על רבינו ירוחם. משה אפנעים. שלמה ו'
מובחר. יום טוב ברבינייא. השר כהר' אהרן המון. יחיאל באסן הקטן. אהרן יצחקי.
נסים אגוזי. אברהם אשכנזי. מאיר דבוטון בגאליפול. שמואל הלוי. שמואל עדילה וימת
שמואל בגליל העליון צפת תו"ב"ב. כלב שמואל: ובאיזמיר הר' יוסף אישקאפה בעל
ראש יוסף. חיים בנבנשת בעל כנסת הגדולה הנז' בין רבני קוש'. אברהם איספנייא.
מיכאל הכהן. שלמה אברהם הכהן. בנימין מלמוד. עזריא יהושע. אהרן לפפא: בברוסה
אברהם אלגאזי. יוסף גאנסו. שמואל סאניש. אברהם גאנסו: באדריאנופולי יעקב
עובדיא. אליא עובדיא. יאודה ביטון ונפטר בקושטנדינה. יעקב דאנון. שמעון פנחס.
אברהם אמיגו ויגע וימת אברהם בשיבה טובה בירושלם תו"ב"ב: בסופיאה אישחרוק ו'
שנני ונפטר בירושלם. מבורך חיים גאליפפה: בבילגראדו יאודה לירמה. שמחה הכהן:

¹ See p. 138.² Fol. 119. Lacuna.

* רבני סאלוניקי *

הר' אליעזר השמעוני, אליעזר ארוכים, יעקב נ' חביב בעל עין יעקב. שלמה לבית חזן, יוסף נ' לב בעל הפסקים הנז' בין רבני קוש'. לוי נ' חביב בעל ש"ת ועלה לארץ הצבי בנו של הרב בעל עין יעקב. יוסף פאסי איש תם וישר והיה ממעין המתגבר בחכמה אמנם היה איש תם במעשיו והיה המפתח של הארגז תלוי בצוארו¹. . . . יוסף נ' יחיא, שלמה מטראני, יוסף טאייטאיצק בעל ש"ת והיה לו מגיד, שמואל אלמושנינו, חיים די בוצל בעל ס' באר מים חיים ע"ד הנסתר, אברהם סיראלו, מאיר נ' עראמה, שלמה טאייטאיצק, חיים עובדיא, שמואל טאייטאיצק, בנימין הלוי אשכנזי, מאיר בנבנשת בעל אות אמת, יצחק בדרשי, עקיבא הכהן, שמואל די מדינה הנקרא הרש"ד'ם בעל ש"ת, יצחק אדרבי בעל דברי ריבות ודברי שלום, שלמה הכהן הנקרא בעל ש"ת, טרדכי מאטאלון, יעקב טאייטאיצק, דניאל פרחיא הכהן, יעקב סמוט, משה עובדיא, אליא עזיאל, משה אלמושנינו בעל מאמץ וירי משה ועיני משה וספרים אחרים, שלמה לוי בעל חשק שלמה ודברי שלמה וספרים אחרים, יצחק לבית לוי בנו, שלמה לבית הלוי בנו בעל ש"ת, שמואל אלמושנינו, שמואל קלעי בעל משפטי שמואל, יעקב נ' עראמה, שמואל פלורניטין, אהרן נ' חסון, אהרן ששון בעל ש"ת והוא היה א"ח'כ' מרבני קויטנדינה ונפטר שם, אברהם די בוטון בעל לחם משנה ולחם רב, יוסף נ' עזרא בעל עצמות יוסף ומשא מלך, שמואל חיון בעל בני שמואל, שמעיא די מדינה ונפטר בויניציאה, שבת יונה בעל שי למורא, חיים שבת בעל ש"ת, אליא רוסאנו, שמואל הכהן פרחיא, יוסף לבית לוי, שלמה נ' חסון, אשר כהן נ' ארדוט, מרדכי קלעי, ברוך קלעי אחיו בעל מקור ברוך ס' ש"ת, אברהם מוטאל, יעקב רוביוו, לוי קוזין בעל עלית עיר קטנה, שלמה מאטאלון, אברהם יצחקי, חייא אבראבאניל, משה בכהר' שמואל די מדינה, דוד הכהן, יצחק פארדו, מנחם סולם, דניאל אישטרוזשה, יעקב בכהר' אברהם די בוטון זל'ה'ה, אברהם הכהן פרחיא, חסדאי הכהן פרחיא, ברוך אנגיל, שמואל גאון, יאודה בנבנשת², יוסף קראסו, משה בכמהרר' חיים שבת זל'ה'ה:

* רבני אסכנדריא *

ועתה נתחיל לכתוב שלשלת היחס והמעלה רמה ונשגבה של האשל הגדול סיני ועוקר הרים בר אורין ובר אבהן הר' אברהם מבית הסופר ידיע אסכנדי זל'ה'ה, הר' יוסף מבית הסופר חזקן מיוצאי ספרד והיה רופא מובהק ונתיישב באסכנדרייא וא"ח'כ' בא פה מצרים וישימו אותו עליהם קהל המסתערבים לראש ולקצין ויסבו את שמו הר' יוסף סכנדי וישפוט את ישראל שנים הרבה ונפטר לחיי עד וישם על כסאו בנו הרופא הר' סכנדי

¹ Follows a legendary story.² Mentioned twice.

אברהם סכנדריו הזקן, וא"כ מלך בנו מהרר' יוסף סכנדריו שעשה הגהות על בעל הטורים והביאו מהר' קארו ז"ל בחבורו הגדול מהרר' אברהם סכנדריו הרופא ולו שלשה בנים שם האחד אלעזר והשני שמואל והשלישי מהרר' יוסף סכנדריו הדיין, אמנם אלעזר הוא היה רופא מובהק ועשה הגהות על הרמב"ם ז"ל ספר היד ומרוב חכמתו אליו גויס ידרושו בחכמת הרפואה ועל ידו נפתח הבית הכנסת של ק"ק מסתערב בשנת הש"ם נפשו בחיים כי היתה ארבעים שנה סגורה בשנת ש"ה פזור[ה] וכשאגיע ליחוסו זכור אזכרנו עוד בעה"ת, הר' אלעזר הנז' הוליד ארבעה בנים אחד היה אברהם האשל הגדול רב ועצום בישראל ה"ה הרב מהרר' אברהם סכנדריו זל"ה, והשני השר המרומום גדול מאד בארץ מצרים הר' אלעזר דמתקרי אבא סכנדר כמו שקדם אצלנו בסיפור השרים השלוחים במצרים¹, השלישי איש תם וישר הר' עלי סכנדריו, הרביעי האיש משה עניו מאד וגדול בחכמה ובשנים גבור בארץ יהיה זרעו מלא הגוים יחיו דגן ויפרחו גפן אמון, משה נ' שושן, יאיר אבידרע, יעקב לכנה, יוסף סאגיש, נסים אגוסטרי, שלמה הלוי סכנדריו, שמואל נ' יחיאל, עוזו נחמני, משה טיוולי, ברוך נ' חביב, יום טוב מוטבאני, משה נ' זיוא התוכן, משה אג'מאן, שלמה נ' עזרא יוסף נחמיאש, אלעזר הלוי פוריך, יחיאל רפאייא שעשה פירוש על התורה, אהרן ג'יקיטילייא, רפואה שלום, ישראל בנימין :

♦ חכמי רישוד ♦ משה נ' אבודרהם, יאודה משעאל, אברהם נ' צור, עד כאן מצאתי :
 ♦ רבני מצרים ♦ כבר קדם אצלנו בסיפור עבד² אולדולא מלך מצרים השתלשלות הנגידים המשווחים שהם מורע דוד ע"ה³ וסבת שליחותם מבבל לארץ מצרים והמה בכתובים ממה שחנם אלקים מספרי הכתובים באצבע איש על דגלו באותות עד סוף יחוס הרמב"ם ז"ל זרעו אחריו, ועתה נתחיל לכתוב גם כן קצת מהנגידים משויורי מצוה הנשארים והנמצאים וקצת גם מהשרים שרי צבאות ישראל רבים ונכבדים העומדים על הפקודים שעמדו בפרץ על עדת יקותיאל עם הרבנים השלמים וכן רבים לחוקקי ישראל המתנדבים וזה החלי לעשות בע"ה'ת : הר' שמואל נ' חנניא הנגיד ראש ישיבת מצרים בעל מבא התלמוד המכונה לשמואל הנגיד ובבאו למצרים שלחו לו חכמי אסכנדריא שיר ושבחה מנחה היא שלוחה וז"ל השיר :

עדי גאון והוד ושם, וחליה, ואור גדול בארץ, ומאפליה :
 כרוב נמיש אשר נמיש בשם, טוב, והוקם עלי כסא, יכניה :
 לנהל את שאר הצאן, כרצון, אביר יעקב שלחנו, למחיה :
 גביר ושר לפניו שר, וטפסר, נגיד האל שמואל נ' חנניה :

¹ Not mentioned; perhaps in the missing pages.

² So MS. See p. 113.

³ MS. חע"ה.

וזה הגאון חבר ספר הנקרא מבא התלמוד ונפטר במצרים. הנגיד הר' יצחק הכהן אשר נמצא אתו ספר כפתור ופרח והוא יצא למלחמת חובה ויטמן את ידיו על עוסקי התורה והשגיח עליהם השגחה לטובה להחזיק בימינם קטון וגדול שם הוא בין ת"ה עני בין עשיר שהם פטורים מלכת מסים וארנוניות וכמה חלוצי צבא יצאו אחריו והיו בעוריו הלא המה שלומי אמוני ישראל המזאירים לארץ ולדרים עליה רבני ארץ ישראל ומצרים ורבני קושטנדינה ונפטר בא"י זלה"ה. הנגיד הר' תאגיד ועוד היום ממשפחתו מצוי פה מצרים. הנגיד הר' יעקב ן' חיים תלמיד היה אחרון הנגידים וממנו נתבטל הנגידות וסבתו כבר כתבתיו לעיל בספור עזר אלדולא מלך מצרים¹: הרב המוסמך מהרב יעקב בירב מגרוש קאשטיליא מממתא מוקיאת טוליטולא למשפחת בני מיומנגיל הנקרא מהר"ב וגלה מספרד לפרס ומשם בא פה מצרים ומשם לצפת תו"ב וחבר ספר ש"ת וחדושין על מס' קדושין; הר' דוד ן' אבי זמרא הנקרא הרדבא"ז מיוצאי ספרד היה והלך לפרס ומפ"ס בא פה מצרים ונתיישב בה ועשה תקנות הרבה ובכללם גזר אומר ועמד ובטל בחורות הגוים הנקראים אלקצאת לנגן ולרקד בחופות חתנים ובבתי משתאות. ובימים ההם מפני חמת המצויק ומפני תוקף הצרות והגזרות ועול הגלות אשר היו ביאודים עד כי לא היו יכולים לעלות ולקבור את המת בחברת קברים היה איש יאודי חמור גמל ישא מתי ישראל על כתף עיירים ועל דבשת גמלים לקברם בקברי ישראל הרחק מאד מן העיר כנודע מבית הקברות אשר במצרים ובהכביד עליו משא העם מהם ישלך אל הפחתים ואל הגאיות בדרך בהוליכו אותם. ויהי כי ארכו הימים העיר ה' את רוח חכמי העיר וגדוליה ועמדו בבית דינו הצדק של הרד"ב ז"ל וסיעתו הקדושה ועמדו על נפשם וגדרו זאת הפרצה גדולה ותקנו והעמידו כמה אנשים וחלקו החברה במשמרות קדושות וטהורות למשמרת לאות לבני מרי לבל יזלזלו עוד במת מצוה ויהיו קוברין אותו בקברות אבותיו והקדים הרב ז"ל חברת הק"ק פראנקוש תחלה כי היה להם אמצות כה ולב לעלות לבית החיים ועלו כמה פעמים ואירע להם נזק מן הישמעאלים ובכל זאת לא היו שמים על לב כי קבלו עליהם המצוה הזאת בשמחה ובטוב לבב וא"כ חברת מסתערב כי להם משפט הגאולה ובאחרונה יסעו בני ישראל הק"ק מערבים. זה מה שתקן להם הרב ז"ל איש על דגלו באותות במשמרותם יסעו בני ישראל כדי שיהיו מוכנים ומוזמנים לקבורת המת ולשמחת חתן וכלה. וגם בכלל תקנותיו והסכמותיו אשר תקן ואזן וחקר פה מצרים היא הסכמת הפשר שפשר בין ב' קהלות עם קדש ה"ה ק"ק מסתערבים יצ"ו וק"ק מערבים יצ"ו והשקיט והשיבת מהם מריבות וכבה רשפי אש להבות שלהבת המחלוקת שהיה ביניהם על דבר מנהג התפלות וסדר קריאה בתורה שהיו נוהגים ק"ק מסתערב במקדש מעט הוא הב"ה הנודע בק"ק מסתערב כי הוא היה ראשון לכל דבר שבקדושה ולהשראת שכינה אבן

¹ See p. 113.

הראשה. ולא היה שום בית הכנסת אחר בעיר אלקהרה זולתו ושם היו מתפללים ב' קהלות הנז' ולכל כת מהם היה להם שצ' ושמש ומנהיג בפני עצמו אך אמנם הק"ק מסתערב היה עיקר בשררה ובממשלה ולהם משפט הגאולה והק"ק מסתערב היו כפופים להם בני ק"ק מערבים ונוטים אחרי מנהגם אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ולבו לא יסבו בלכתם ממנהג המסתערב. והיה כי ארכו הימים וזה דעתם של ק"ק מערבים ויצאו נצבים לעומת הק"ק מסתערב לבטל מנהגם ורצו לצאת מגבולם ולהקדים את עצמם לפנייהם לעלות לקרא בס"ת ראשונה בשמחות וגיל וחופות חתנים וכבו המחלקות ביניהם ועמדו הב' קהלות הנז' לדין בב"ד הצדק של הרד"ב ז"ל וסיעתו הקדושה ותווכו שלום ביניהם וקבע להם חוקים טובים ומשפטים ישרים להתנהג על פיהם הב' קהלות הנז'. ולמגדר מלתא ביניהם נכתב ונחתם בספר גורת עירין ומימר קדישין בהסכמה חזקה בכל חמר וחוק ותוקף הסכמות הקדומות כאשר מצינו ראינו ההסכמה ההיא באמתחות הנשר הגדול גדול הכנפים יסוכך באברתו כל יודעי דת ודין ויושבי על מדין סיני ועוקר הרים ריש מתא וריש מתיבתא מאריה דאתרא. מהרר' אברהם סכנדי ז"ל ה"ה. וזאת נוסח ההסכמה אות באות:

בהיות¹ ... והם של הק"ק מסתערב בררו להם את הנכונים וקנים וישישים כהרר' עבד אלואחד הכהן הרופא וכהר' עבד אלעזר הרופא החון ובר זכי הרופא וכהר' יוסף סכנדי והר' מנצוב אלרייס. והק"ק מערבים י'צ' בררו להם את הזקנים ונכונים כהר' דוד חברייא והר' שמואל האדר והר' יאודה מנחם והר' יוסף הג' והר' יששכר בקבוק ... והיה זה ביום הששי כד' יום לחדש סיון שנת חמשת אלפים ר'פ'ז ליצירה: דוד ו' אבי זמרה. נסים יעיש. שמואל הלוי האכס. יעקב בכר' יוסף:

וגם כן בכלל תקנותיו בטל חשבון השטרות כמו שהיו כותבים בזמן הרמ"ב ז"ל שנת כך לשטרות. ובטל לבל יכריוו ביום שבת קדש בבתי כנסיות על איש אשר מטה ידו והוצרך למכור ביתו והורה שאסור לעשות כן ביום השבת. ועסק בחכמת הקבלה וחבר פירוש על שיר השירים על דרך הנסתר וקרא שמו מכתם לדוד. וגם היה דורש כתרי אותיות על דרך הנסתר וקרא שמו מנן דוד. ובמקום שפסק בעל מגדל עוז על הרמ"ב ז"ל משם התחיל הוא והשלימו כדון וכשורה והעלה שאלות ותשובות לאין מספר. וכל אלו הספרים שחבר ותקן לא יצא טבעם בעולם זולתי שלש מאות תשובות שהודפסו על ידי איש חייל רב פעלים מקבצי אלו יעקב יאמר שמו וישראל נר' אשר נדבה רוחו אותו לקרבה אל המלאכה מלאכת שמים והעיר את רוח נדבות יעין והוא על נדיבות יקום החכם המרוטם כמהר' רפאל סופינו נר' להדפיסו למנוחת נפש אביו נ"ע ישלם ה'

¹ Follows the compromise in full.

פעלם ותחי משכורתם שלמה והנשאר הנה הנם מונחים בקרן זוית¹ עד שיבא אליהו. ואח"כ עלה לארץ ישראל לגליל העליון צפת ת'ב"ב וחבר תפלה אחת על דרך הנסתר כמו כתר מלכות של רבי שלמה ז"ל ובפטר זקן ושבע ימים ת'נ'צ'ב"ה: הר' אברהם ז' שושן גם כן מיוצאי ספרד. הר' שמואל ז' סיד זל"ה מיוצאי ספרד בעל כללי שמואל תלמיד מהר" ליאון חתנו של מהר" אבובב והוא עמד על עמו ישראל בעת צרה הצר הצורר אחימז המורד כמו שקדם אצלנו בספור שולטן סולימאן² והיה בקי בחכמת הקבלה והוא הסיר את המזיקין מבית הכנסת של ק"ק סביליאי ונקראת זאת הכנסת על שמו ולפי שמתחלה היתה בית ואין שום אדם יכול להכנס לדור בו מפני המזיקין שזיקו אותו והרבה אנשים מתו בבית הזה מזאת הסבה. ויהי כאשר בא הרב לארץ מצרים ובקש לדור בבית הזה כי היתה סוגרת ומסוגרת מפני חמת המזיק ספרו לו המאורע ואז אמר להם על מנת כך אדור בו וילן שם בלילה ההוא ויקח עין אחד ויכתוב עליו מכתב פתוחי חותם וישימהו מראשותיו וישכב במקום ההוא. ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה איש יוצא לקראתו וחרבו שלופה בידו ויאמר להרב מי שמך לאיש שר ושופט עלינו ואיך מלאך לבך לישב בכאן. ותקף ומיד קם הרב כנגדו והראה לו את המטה שחקק עליה שם המפורש ואמר לו זאת שמתני לאיש שר ושופט עליך ועל כיוצא בכ וגור עליו שיביא כל השדים השוכנים בבית ויבאו ויעמדו לפניו חבילות חבילות מינים ממינים שונים ויגער בהם הרב ויגרש אותם מפניו והוא אחריהם והיה מכה בהם עד שהורידם לבור הגדול הנקרא בור של הארת אלקראץ וגור עליהם אומר לבל יעלו מן הבור ולא יזיקו לשום אדם בשום אופן בעולם. ומחיום ההוא והלאה עשו אותה בית הכנסת ונקראת על שמו:

הנגיד הר' אברהם קאשטרו אשר יצא מלפני המלך שו' סולימאן בלבוש מלכות כמו שקדם אצלנו גם כן בספור שו' סולימאן³. הרב ר' משה ז' אלאשקאר מיוצאי ספרד גם כן אשר הציל את הרמ"ב ז"ל מפיו של ר' שם טוב בעל האמונות והשיגה ידו ונגאל. ועשה ש"ת וביאורים על ר"ש ז"ל וכמעט כיוון לרב אליא מזרחי ז"ל והיו שניהם בדור אחד וכתב לרב ז"ל על מה שכתב בלשון אחד מהס'מ"ג עיין בספרו ז"ל. אמנם הרב הר"א ז"ל היה בקושטנדינה והרמ" אלאשקאר במצרים. הר' שמואל חקאן הלוי גם כן מיוצאי ספרד. שמואל חכים. שמואל סבע. נסים פריכה. נסים ענקארי וחבר ספר על תר"ג מצות וקרא שמו כתר תורה. שמעון קשטילאץ אשכנזי שהיה כו' דור לרבן יוחנן ז' זכאי ועסק בחכמת הקבלה וחבר פי' על מגלת אסתר וקרא שמו מגילת סתרים וחבר שו'ת' ובשעת פטירתו צוה לתלמידיו שלא יעבירו את ארונו מעל קברי הגוים בשום אופן ויסתמו את הגולל בלוח שלו שהיתה לפניו שהיה הוגה עליה יומם ולילה ולא יטפלו בו אלא

¹ Now edited.² See p. 145.³ See p. 145.

תלמידיו ושישאו אותו על כפיהם מביתו לקברו ויעשו לו כן כאשר צום ונפטר בלה ימים למספר שנת השמחה :

הר' בצלאל אשכנזי ז"ל רב ועצום והיה רבו של האר"ז זל"ה כשבע שנים פה מצרים וחבר שטות על גמרת כתובות וחולין והנהגות על קצת גמרות מהתלמוד והם יבמות נדרים נזיר סוטה זבחים בכורות ערכין תמורה מנחות וחבר דרושים מתוקים מדבש ונופת צופים וש"ת ועלה לא"י ונפטר שם :

הר' יצחק לוריא אשכנזי אשר יצק מים על ידי אליהו זל"ה כאשר נחה עליו רוח ה' וכל מעשה תקפו וגבורתו הגם כתובים על ספר היחס לרבני צרפת ת"ב :

הר' שלום אשכנזי, יעקב תבון, אלעזר סכנדרני אשר אור כגבר חלציו בעד עמו ישראל היושבים במצרים על אודות בית הכנסת של המוסתערבים והוא כי בשנת חמשת אלפים ושה פזורה בישראל נסגר בית הכנסת של המוסתערבים של מצרים אלקהארה של הרבנים ביום א' לשבת בשלח לסבות רבות שנפלו בין גדולי קהלות הספרדים וקהל הקראין נחרבה עד היסוד בה מקודם לכן וכשנסגר ב"ה של הרבנים לא נתקלקל כי אם קצת מהעצים של הדרביזינאט אשר היו מתוקנים בה בלבד ונפתחה ע"י החכם הר' אלעזר סכנדרני וע"י הנגיד הר' יעקב נ' חיים במאמר השר איברהים פאשה בשנת ויקחו לי תרומה בליל שבת ו' באדר שנת יחזיו ירננו, ומראש השנה שהיא שנת השם נפשנו בחיים לפ"ק נתחדש בה היכל גדול שהוא במקום שלשה היכלות קטנים שהיו בה :

הר' שמואל בהלול, ברומא בכר' אשר, מנחם הכהן, משה אבודרהאם, משה דמוחי בעל הנס כמו שקדם אצלנו בספור הכפר של דמוה¹, דוד מוגרבי שהיה גדם בידיו וחגר ברגליו והיה סופר מהיר וכותב בפיו תפילין ומזוזות וס"ת והביאו הר"מ'ע ז"ל בספר ש"ת שלו דף ל"ה ע"ב, יעקב קאשטרו הנקרא הר"ק'ש בעל ש"ת וערך לחם והוא הנהגות על שלחן ערוך, אברהם מונסון בעל הדרושים וחבר ש"ת וא"ח"כ היה מרבני קושטנדינה ונפטר שם, יאודה מסעוד בעל ש"ת והעתיק ס' הזוהר ללשון הקדש ואגב גררא פירש כמה מאמרים בספר הזוהר ועלה לארץ ישראל ונפטר שם, חיים כפוס רב ועצום ונפטר בי"ב לחדש שבט שנת ה'שצ"א ועשה פי' על תורת כהנים וספרא וספרי, שלמה גאביון אשר השיגה ידו על פסקי הקראין של הרד"ב ז"ל ועוד ידו נטויה על פסקי הר"ק'ש אמנם הר"ק'ש הקים את סוכת דוד הנופלת בפסוק אחד שכתב גם כן על הקראין, אלעזר האמי, יאודה האמי², דוד ביואש, משה ארנ"ל, יום טוב בארקו, זרח דמוחי, משה קאשט', שלמה סאגיש, יצחק די מולינא שעשה פי' על המשניות ולא יצא טבעם בעולם, ישמעאל הכהן בעל ס' הזכרון, שמואל עטייא, משה הלוי, משה יונה,

¹ See p. 120.² MS. האמי.

יאודה חסן. בנימין קאָנֵי. אברהם קאשטרו. משה אלפרנֵי. אברהם אלאשאַר. אלעזר מונולאו. מאיר גאבֵזון. אהרן ׳ן חיים מעיר פֵיס נתיישב פה מצרים וחבר ספריו שהם מדות אהרן קרבן אהרן לב אהרן וחבר ג"כ מצח אהרן ומצנפת אהרן והוא פי' ההגדה אמנם לא יצא טבעם בעולם ואחר כך עלה לא"י ונפטר שם. המקובל הר' יוסף טבולי. הגבאי כהר' יוסף באגֵילאר שהחזיק ישיבת האר'י ז"ל מכיסו בצפת תו"ב עשר שנים ועסק בחכמת הקבלה והיה כאשר חלה את חליו אשר מת בו ונכנסו רבני מצרים לבקרו ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי ביום הששי בכך ימים לחדש וישלח אחר הקאסם ונתפשר עמו בחייו וביום הששי שלח אחרי המשמרה לעלות ולחפור הקבר מבעוד יום כדי שיהיה מוכן ומזומן להקביל את פני אביו שבשמים ערב שבת כי אמר להם בערב שבת אני נאסף אל עמי ויעשו לו כן כאשר צום. ולאחר חצות שלחו אנשי המשמרה את השמש מבית החיים לרעת את שלום החכם ויבא ויעמד בפתח הבית ויעמוד לפניו וישאל לו אם חפרו הקבר יפה ויאמר כן ויאמר ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי באו ואברך אתכם ואחר כך ברך לאנשי הבית איש אשר כברכתו ברך אותם ויאסף רגליו אל המטה ויגע ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים תנצ'ב'ה. וזה השיר שכתב אותו כמהרר' חיים כפוס' ז"ל על מצבתו ח"ל: שרי צבאות. היו לאות. בירושלים. ויוסף. היה במצרים :

הגביר הר' שלמה אלאשאַר הוא בנה תלמוד תורה והקדיש כמה בתים לתינוקות של ת"ת והיה מחזיק ביד תלמידי חכמים של ארץ מצרים ומחזיק ישיבות א"י ונדבת ידו היתה כאלף ריאל'י או אלף גרוש'ו לירושלם ת'ב'ב או אלף מאידיש לצדקה וכן על זה הדרך היה נוהג אשר על כן עליו יאמרו המושלים האלף לך שלמה. ואח"כ ירד מנכסיו ונמסר למלכות לפי שהיה מוכס והיה חייב למלך ממון ואין לאל ידו וצוה השר להרגו ביום הששי אחר חצות ונתן מאמר חתימת לבעל חמס להרגו. והיה ביום הששי הלך השר לַגְמַע אלאזהר כמנהג ויעל עמו גם רכב גם פרשים ללוותו ובחזרתו השליך עליו עבד אחד מכלי המשחית ותבא על לבו וימת וימנו חיל המלך קצין אחר במקום השר וזה הקצין היה אוהב הר' שלמה וכשמוע זה הקצין אשר היה הר' שלמה אסור בבית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים שם חרה לו עד מות ומיד שלח לו בגדי מלכות בבית האסורים ביום הששי אחר חצות שלא לפחד אותו פן יהרגוהו ובכן יצא מבית הסוהר בכבוד גדול. ופעם א' הלך בשוק של מוכרי בגדים לקנות צנייה של נחשת אחת ומצא שם הסרסורים שהיו מוכרים עזבון של סרים א' מסריסי המלך שמת ונכסיו למלכות ומצא שם צנייה אחת גדולה שהעלתה חלודה עד שלא היתה ניכרת מן מראיה אם נחשת ירקרק או לבן וקנה אותה והביאה לביתו ומצאה כולה מקשה אחת זהב טהור לקיים מה שנאמר תחת הנחשת אביא זהב :

הר' חיים חברייה בעל ספר חבר הקני והוא פי' על ספרא וספרי. שמואל ׳ן סיד בעל

הנס כמו שקדם אצלנו ביחוס רבני א"י¹ ופעם א' היה מתפלל בק"ק סביליאי ונפל תפלה של ראש מיד אחד ואמר הרב פתחו וראו אם יש פיסול בתפלין אלו ובדקו ולא מצאו בו שום פיסול ויחר לחכם מאד ויאמר להם יבא עלי אם לא יש פיסול בתפלין אלו כי לא לחנם נפלו ארצה ובדקו אותו פעם אחרת ומצאו בו מלת דבש חסרה וישמח הרב שמחה גדולה ומרוב שמחתו הסעיד אותם בצפיחית בדבש. הר' ברוך חזק שעשה אגרת אונרת חתרת חלילה לעיבור שנים ועשה סי' לו' פשוטות וז' מעוברות חזק וברוך. יעקב אבוקאייא. שמואל הכהן בבולאק. אברהם סכנדרי בעל ש"ת ודרושים ונפטר לחיי עד ביום ב' ט' לאלול שנת התי'. זרחיא גוטה בעל זרח יעקב והוא חבור על ד' טורים וג"כ חבר פי' על הרמ"ב'ם ועל ר"ש' בפ' התורה. אברהם טאריקה. משה הכהן. אבינאדור קאשטלאץ אשכנזי רבו של שמעון קאשטלאץ אשכנזי הנז"ל ונקרא כן לפי שמעשה נסים נעשו בו והוא כי זה הרב ר' שמעון נולדו לו י"ב בנים ומתו ותהי מרים אשתו עקרה וחדל להיות למרים אורח כנשים וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה והצדקת הזאת לא האמינה בהריונה שכבר פסקה מלילד ויתכן שזה הוא חולי ואת בעלה הרב לא הגידה לו. ויהי כאשר נשלם ההריון ותאמר לאישה הגה אנכי הרה וכלו לי חדישי ומי יתן שיקראו למילדת וילך הרב בעצמו בלילה ויקרא למילדת ותלד בן ויקרא שמו אבי גדור והתפלל עליו הרב זה הילד גודר פרצות של י"ג בנים מנין אבי שילדתם אשתו ויהי רב ועצום בישראל וכך היה שהיה איש אלקים קדוש הוא ובתורתו יהגה יומם ולילה ונפטר יום ו' י"ט לאדר שנת ת"ט. יעקב אבושערה. יצחק קאשטרו. יוסף ברוך. חנניא ברהון מורי ורבי בעל כלי שרת ודרושים על התורה ונפטר יום ו' ב' ימים לחדש ניסן שנת ו'שקט. משה סמחון. אברהם אוריוה. יאודה הכהן. יעקב בירב. נתן גוטא. מנחם הכהן. יצחק נ' אלחדויב. דוד די מדינה. משה סרגוסי. ואחריהם נדלדלה התורה בדורנו זה עד ישקוף וירא ה' משמים וישלח את משיחו ויקיים בנו וכל בניך למודי ה' ❖ אמן ❖

¹ See p. 152.

VI.

✧ סדר עולם¹ ✧

אלה הנביאים והחכמים שנתנבאו ושקיבלו את התורה ושמסרו אותה זה לזה. אילו נביאים שנתנבאו לעולם קודם מותן תורה. אדם הראשון ונח ושם הם ויפת ועבר עד שבא אברהם יצחק ויעקב. בלעם* ולבן אביו הוא בעור המושלים שנתנבא² על מואב. ואיוב ואליפז התימני ובלרדד השוחי וצופר הנעמתי אליהו בן ברכאל הבזי אילו נתנבאו לאומות העולם עד שלא נתנה תורה לישראל. משנתנה תורה לישראל פסקה רוח הקודש מן האומות שנ' ונפלינו אני ועמיך. ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה אילו נתנבאו במצרים. משה ואהרן אסיר ואלקנה ואביאסף אילו נתנבאו במדבר והיתה נבואת כבושה קרוב לתשעת מאות שנה עד שבא יחזקאל בן בוזי ופרשה:

בימי משה רבינו היו ספרים כתובים שכתבו בהם דברי הימים אשר מעולם אבות הראשונים אשר מאדם הראשון כמו שמצינו באגדה. ספרו של אדם הראשון כתוב בו מעשה בראשית ומעשה מרכבה ברמזים דוגמת משנת שמואל בעיסקי התקופות והמזלות: אדם מסר לו לשת. שת למתושלח. מתושלח לנח. נח לשם. שם לעבר. עבר ליצחק. יצחק ליעקב. יעקב ליוסף ולאחיו. מהן לא החזיקו בישיבה ומהן החזיקו והם ספרו לבניהם. ובניהם לבניהם. ובניהם לדור אחר שא'ע'פ שהיו אבותינו במצרים לא פסקה ישיבה מהם כמו שמצינו באגדה וזהו שכת' לך ואספת את כל זקני ישראל:

משה רבינו כשבא לכתוב את המצות נתוישר בעיניו לכתוב איך קבלו ישראל את התורה. ומתוך שירד לפרש מה שהיה בימיו כתב באיזו עלילה ירדו ישראל למצרים וסדר האבות מתחילתן: ראה בספרים וכתב על פיהן מימי בראשית. ועל פי רוח הקודש עשה מה שעשה וכח מעשיו הגיד לעמו. ואף שכתב מה שכתב עדיין לא השלים לכתוב את הכל אלא רבה של תורה הניח [במסורת]³ על פה. הוא ששנינו משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע

¹ P. and in the table of contents of O. This text is reproduced as in the MS. O., except a few corrections from P. See No. X. I. ² So MS. ³ From P.

לפי שלא היה מספיק לכתוב את כולה כדכת' רחבה אמרתך מאד וכת' ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. ר' אליעזר אומר אם נעשים כל הימים דיו וכל אנשים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין והשמים והארץ מגילות אינם מספיקין לכתוב תורה שבידי. אחד המשנה ואחד התלמוד נקראין תורה שבעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב. ואחרי שפירש הק'ב'ה למשה טעמי תורה ודיקדוקיהן וכל מה שעתידין לחדש ולפי שלא ניתנו טעמי תורה ליכתב מהרה תורה להשתכח מישר':

כל התורה נתנה משה רבינו מכתב ידו לכל שבט ושבט קודם שמת. והתורה שבעל פה מסרה ליהושע. ויהושע לעתניאל. ואחריו אהוד. ואחריו שמגר. ואחריו דבורה. ואח' גדעון. ואח' אבימלך. ואח' תולע. ואח' יאיר. ואח' פנחס. ואח' יפתח. ואח' עבדון.¹ ואח' אילון. ואח' מנחם. ואח' שמשון.² ואח' עלי. ואח' שמואל. ואח' גד החתה ונתן הנביא בימי דוד. ואחריהם אחיה השילוני. ואח' שמעיה. ואח' עידוא. ואח' עזריה וחנני הרואה. ואח' חנני יהוא בנו. ואחריו אליהו. ואח' אלישע בן שפט.³ ואח' יונה. ואחריו יהודע. ואח' זכריה בנו בימי יואש.⁴ ואח' אמוץ אחי אמציה. ואח' ישעיה בנו.⁵ ואח' יואל בימי מנשה. ואח' צפניה בן בושץ וירמיה בימי ישעיה. ובימי ירמיה חרב הבית. ואח' יחזקאל בבבל.⁶ ואח' דניאל בארץ כשדים. ואח' חגי זכריה ומלאכי בשנת שתים לדריוש שבנה בית שני. ומלאכי זה עזרא. ואח' מרדכי בלשן:

ובבית שיני היו אנשי כנסת הגדולה⁷ ושמעון הצדיק היה מהם והיה כהן גדול בימי אלכסנדרוס המקדוני. ואחריו אנטיגנוס איש סוכו. ואחריו יוסף בן יעזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן. ואח' יהושע בן פרחיה ונתאי הארבאלי. ואח' יהודה בן טבאי. ושמעון בן שטח * ליהודה בן טבאי.⁸ ואח' שמעיה ואבטליון. ואח' הילל⁹ ושמאי. ומהם קיבל ר' יוחנן בן זכאי. וממנו ר' אליעזר ור' יהושע. ומהם ר' עקיבא בן יוסף. וממנו ר' מאיר ור' יהודה בר אילעי ור' יוסי בן חלפתא ור' שמעון בן יוחי ור' אלעזר בן שמוע. ומהם ר' רחוא¹⁰ ור' יהודה הנשיא שהוא נקרא רבינו הקדוש. וממנו ר' חייא ור' אושעיה ור' יוחנן. ומר' יוחנן ר' אלעזר ור' אמי ור' יוסי ור' שמעון בן לקיש בארץ ישראל. גם מר' קבלו רב ושמואל ראשי ישיבה בבבל. ומרב ושמואל קבלו רב הונא¹¹ ורב יהודה. ואחרי רב הונא רב חסדא. ואחריו רבא. ואחרי רב יהוד' רבה בר נחמני. ואח' רב יוסף בר חייא. ואחריו אבבי הנקרא נחמני ואבבי על שם אֶשֶׁר

¹ Marg. ס"א ואחריו אבצן. ואח' אילון. ואח' עבדון. ואח' מנחם. Marg.
² Marg. ס"א הושע עמוס. Marg.
³ Marg. ס"א מיכה ועובדיהו. Marg.
⁴ Marg. ס"א חולדה. חגי. Marg.
⁵ Marg. ס"א מיכה המורשתני. יואל. נחום חבקוק. צפניה. Marg.
⁶ Marg. ס"א מיהו ורובבל ישוע נחמיה שמעון הצד[יק]. Marg.
⁷ Marg. זכריה.
⁸ MS. חילל.
⁹ MS. חילל.
¹⁰ So MS.
¹¹ MS. חונא, but corrected
 The copyist often confuses ה and ח.

בְּךָ יָרוּחַם יָתוּם כְּלוּמ' שִׁיתוּם הִיָּה מֵאֵב וּמֵאֵם, וְאִר' הַפ' אֵב וּבֵן קִרְאוּ רַבָּה דוּדוּ, וְאִח' רַבָּא כְּדִמוּכַח בְּהַנְזִיקוּן גְּבִי הֵהוּא שִׁיפּוּרָא. וְאִח' רַבָּא רַב פַּפָּא וּרְב הוּנָא בְּרִיה דְּרַב יְהוּשֻׁעַ, וְאַחֲרֵיהֶם רַבִּינָא וּרְב אִשִּׁי סוּף הוּרָאָה וּסִימֵנ' עַד אַבָּא אֶל מְקַדְש' א' אֲבִינָה לְאַחֲרֵיתֶם כְּלוּמ' רַבִּינָא לְאַחֲרֵיתֶם כִּי שֵׁם רַבִּינָא [רַב] אֲבִינָא אֵלָא שְׁהַתְּלִמוּד מְקַצֵּר, וּרְב אִשִּׁי קָבֵל מֵרַב כְּהֵנָּה שְׁקָבֵל מֵרַבָּא כִּי בְיוֹם שְׁמַת רַבָּא נִוְלַד רַב אִשִּׁי:

מֵעַתְּנִיָּאל עַד עֲלֵי שׁוּפְטִים, וּמֵעֲלֵי וְעַד מֵלֵאכִי שְׁהוּא עוֹרָא נְבִיאִים, מִשְׁמַעוֹן הַצְּדִיק עַד ר' תַּנְאִים, מֵר' עַד רַב אִשִּׁי אֲמוּרָאִים:

וְאַלְהַ תּוֹלְדוֹת הַכְּהֻנִּים, בְּנֵי אַהֲרֹן נָדָב וְאַבִּיהוּא אֲלֵעִזָּר וְאַיִתְמַר, אֲלֵעִזָּר הוֹלִיד אֶת פְּנַחֵס. פְּנַחֵס הוֹלִיד אֶת אֲבִישׁוּעַ, אֲבִישׁוּעַ אֶת בּוּקִי, בּוּקִי אֶת עוֹזִי, עוֹזִי אֶת זְרַחִיָּה, זְרַחִיָּה אֶת מְרִיּוֹת, מְרִיּוֹת אֶת אֲמֵרִיָּה, אֲמֵרִיָּה אֶת אַחִיטּוֹב, אַחִי אֶת צְדוּק, צְדוּק אֶת אַחִימַי[ע]ן, אַחִי אֶת עֲזַרְיָה, עֲזַרְיָה אֶת יוֹחָנָן, יוֹחָנָן אֶת עֲזַרְיָה הוּא אֲשֶׁר כִּיהֵן בֵּית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלַיִם, עֲזַרְיָה אֶת אֲמֵרִיָּה, אֲמֵרִיָּה אֶת אַחִיטּוֹב, אַחִי אֶת צְדוּק, צְדוּק אֶת שְׁלֹמֹה, שְׁלֹמֹה¹ אֶת חֶלְקִיָּה, חֶלְקִיָּה אֶת עֲזַרְיָה, עֲזַרְיָה אֶת שְׂרִיָּה, שְׂרִיָּה אֶת צְדוּק אֲשֶׁר הֵלֵךְ בְּגִלּוֹת אֶת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם בִּיד נְבוּכַדְנֶצַּר הָרִי שְׁמֵנָה עֶשֶׂר כְּהֻנִּים עַד שְׁעָלוּ לְבַבָּל:

וּנְבוּכַדְנֶצַּר הַחֲרִיב יְרוּשָׁלַם וְאֶת הַחֵיבֵל וְנָטַל אֶת כְּלֵי בֵית יי' בְּשַׁנַּת אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר שָׁנִים לְבִנְיָוֵנוּ וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אֲרָמְתוֹ, וְאֶת כָּל שְׂרֵי הַחֵיִל הִגְלָה לְבַבָּל: וְלֵאחֲרַי הַחוּרְבָן מֶלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר כ"ה שָׁנִים וַיָּמוּת², וַיִּמְלֹךְ אוּל מֵרֹדֵךְ בְּנוֹ תַחְתָּיו כ"ג שָׁנִים וַיָּמוּת, וַיִּמְלֹךְ בַּלְשַׁאצַּר בְּנוֹ תַחְתָּיו, וּמֶלֶךְ ג' שָׁנִים וְנִלְחַם עִם דְּרִיּוּשׁ הַמְּדִי וְכוּרֶשׁ וְנִצַּח בְּמִלְחָמָה, מֵתוֹךְ שִׁמְחָה שֶׁנִּצַּח עָשָׂה מִשְׁתָּה גְדוֹל וְהֵאֲרִיכוּ לַיִּשָּׁב כָּל הַיּוֹם עַד הַלֵּילָה, נִתַּן הַקַּבָּ"ה בְּלֵב דְּרִיּוּשׁ וְכוּרֶשׁ וְחִזְרוּ וְנִתְקַשְּׂרוּ בְּאַחַת וּפְרָצוּ בְּעִיר בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה וְכַבְּשׁוּהָ וְנִהְרַג בַּלְשַׁאצַּר: בְּלֵילָה הַהוּא שֶׁנִּהְרַג בַּלְשַׁאצַּר נִפְלָה מְרִיבָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל בַּלְשַׁאצַּר שֶׁהָיוּ אֵילָו הוֹרְגִין וְאֵילָו בּוֹזִיגִין, וְשִׁתִּי בָתוֹ הִיתָה נַעֲרָה קַטְנָה וְרֵאתָה הַבַּיִת מְעוֹרְבָב וּבְאַתָּה לְחִיקוֹ שֶׁל דְּרִיּוּשׁ שְׁהִיתָה סְבוּרָה שְׁהוּא אֲבִיָּה וְחִמַּל עֲלֶיהָ וְנִתְנָה לְבָנוּ אַחְשׁוּרוּשׁ וְהוּא הִרְגָה וְהַה' ד' וְהֵאֲבִדְתִּי לְבַבָּל שֵׁם וְשֵׁם וְנָכַד וְנִין: * לְאַחֲרַי שֶׁנִּהְרַג בַּלְשַׁאצַּר מֶלֶךְ³ דְּרִיּוּשׁ שָׁנָה אַחַת עַל מַלְכוּת כְּשִׁדִּים וַיְקוּמוּ⁴ וַיִּלְכוּ אֶל אֲרָץ בָּבֶל וַיִּלְכְּדוּהָ וַיִּצְיָנוּ אֶשׁ בְּכָל הַנְּקָרָה לֶחֶם לְפָנֵיהֶם וְהִרְגוּ לְפִי [חָרַב כָּל]⁵ גִּיבּוֹרִיָּה וְנִפְצָו עוֹלָלִים אֶל הַסְּלָעִים וְהַחֲרִיבוּ אֶת בָּבֶל כְּמַהֲפַכַת סְדוּם וְעַמּוֹרָה: וַיַּחֲלָה דְּרִיּוּשׁ לָמוּת וַיִּקְרָא לְכוּרֶשׁ חוֹתְנּוֹ וַיִּמְלִיכּוּ⁶ תַחְתָּיו וַיִּמְלֹךְ כּוּרֶשׁ עַל מַמְלַכּוֹת מְדִי וּפְרָס:

אֵילָו נ"ב שָׁנִים לֹא עָבַר אִישׁ בִּיהוּדָה, שְׁנַת נ"ב לְגִלּוֹתָם הִיא שָׁנָה אַחַת לְמַלְכוּת כּוּרֶשׁ הָעִיר יי' אֶת רֹחַ כּוּרֶשׁ מֶלֶךְ פְּרָס וַיַּעֲבֹר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ לֵאמֹר מִי בְכֶם מִכָּל עַם אֱלֹהֵי

¹ MS. צְדוּק. ² So MS. O. everywhere. ³ From P.; O. marg. with שְׁנַמְלֶךְ. ⁴ O. וַיִּמְלֹךְ. ⁵ From P. ⁶ O. בְּקוּמוֹ.

שמים אשר ידבנו לבו לעלות לירושלים אל מקום הדום רגלי האלהים, יהי אלהיו עמו ויעל ויבנה את בית האלהים הגדול ואני אתן מאוצרותי זהב וכסף לכל בדק המלאכה ויתן להם את כלי יי': וישראל העולים מן הגולה היו מועטים ואין ידם משגת שלא הספיקו לעשות כל אותם השנים אלא היסודות. בשנה השנית בבאם לירושלים נתיסד הבית. ויקומו אנשי בלעל מערי יהודה והלשינו לכורש וצוה לבטל [את] המלאכה שלא לבנות עוד¹ בית המקדש: בתחילה עלו זרובבל וסיעתו וכשבטלו המלאכה חזר לו לבבל: כורש היה ראשון למלכי פרס ומלך שלש שנים מקומעות: וי"ד שנים מלך אחשורוש ושנים של דריוש אילו י"ח שנים, ונ"ב הרי שבעים שנים שלימים: שלשה מלכים עמדו לפרס ואחד למדי, דריוש הראשון הוא המדי, ואחריו כורש ואחשורוש ודריוש האחרון נקראו מלכי פרס ומשכה מלכותם נ"ב שנה, ואע"פ שכתוב בספר יוסיפון שהיה לו בן לכורש ושמו כמבישה מכל מקום * כך היא² משנה שלימה בסדר עולם: ובשנת אחת לכורש ביקש לבנות את הבית ועמד אחשורוש וביטל בניין בית המקדש וביקש לעקור את הכרם ועקרו הקב"ה לו ולהמן הרשע מן העולם ומת, ועמד אחריו כורש בנו הוא דריוש הוא כורש הוא ארתחששתא, ובשנת שנים למולכו השיב את היהודים לירושלים והיתה גאולה שלימה שלא היה מוחה בידם על בניין בית המקדש וירושלם, ואז האמינו לדברי הנביאים והצליחו וגו', ואז עלו זרובבל וסיעתו פעם שניה, באותו הזמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלות אחרות עמו ובנה חומת ירושלים ובית³ המקדש, וחזר זרובבל לבבל אחר בניין הבית ומת שם, ועמד אחריו משלם בנו ובימיו מלכה יוון בשנת שנים למדי ולפרס ומתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי, באותו היום פסקה נבואה מיישר' מיכאן ואילך היו משתמשים בבת קול, ומיכן ואילך הט אונך לדברי חכמים עד יבא מרה צדק לנו:

ואלה הכהנים הגדולים שביהנו בבית שיני ויכהן יהושע בן יהוצדק בבית המקדש, יהושע הוליד את יהויקים, ויהויקים הוליד את אלישיב, וזה אלישיב היה כהן גדול בימי עזרא ונחמיה, ואלישיב הוליד את יהודע, ויהודע הוליד את יונתן הוא היה כהן גדול בירושלם עד מלך אלכסנדרוס מלך מוקדון הגדול, ויונתן הוליד את ידוע, וידוע כהן גדול כל ימי אלכסנדרוס מוקדון, ועד ידוע מנה עזרא בספרו: ויהי מנשה אחי ידוע כהן גדול בהיכל גריום, וידוע הוליד את חוניו, וחוניו את שמעון הצדיק, ושמעון את חוניו שהיה בימי אנטיוכ[ו]ס, ואחריו קם יוחנן, ויוחנן הוליד את מתתיה והיו לו שלשה בנים יהודה יונתן ושמעון, ויקם יהודה מנכ"י לכהן גדול ולמשוח מלחמה, ואחריו יונתן אחיו, ואחריו שמעון אחיו, ואחריו יוחנן בנו, ויוחנן הוליד את אריסתובלוס, ואריסתו' את אלכסנדרוס הוא ינאי, והיו לו שני בנים אורקנוס ואריסתובלוס והיו מריבים זה עם זה על הכהונה עד שלקח לו

¹ O. adds הבניין.² O. הוא.³ O. וכנו.

אורקנום את הכהונה. ואחריו אנטיוכ[ו]ס וכן יוחנן וכן הננאל וכן מתתיה. אלישיב יהוסף חנניה יועזר ישמעאל יחזקאל חנן אלעזר יונתן תיפילוס מתתיה פנחס. ישמעאל וכן יונתן אליועניני יוסף ושמעון הגדול יוסף בן חנניה ישוע. הרי שמונים כהנים גדולים בבית שיני: ולאחר בנין הבית ל"ד שנים מלך דריוש* בן אחשורוש¹ עד שעמד עליו אלכסנדרוס מוקדון המלך הראשון בין ונלחם* עם דריוש² והרגו וקבל מלכותו. ותפש [את] כל המלכיות ונשתעבדו כל העולם תחת יד מלכי יון ק"פ שנה. ויכל מלכות פרס ונשתעבדו פרסיים ליוונים. ויך את ארץ מצרים והרג באלכסנדריו מישראל כפלים כיוצאי מצרים. ויך את ארם³. ויבא בחוף הים ויך את עכו ואת אשקלון ופשטה מלכותו בכל העולם. דתניא ר' יוסי אומר ו' שנים מלך בעולם ואחר כך פשטה מלכותו בכל העולם. ומלך י"ב שנים. וב[ה]יותו בדרך בשובו אל ביתו סגר יומו ומת בדרך. ובמותו חילק מלכותו לארבעה נעריו. את פולפוס אחיו המלך במקדון. ואת סליוקוס ניקטור המלך בארם ובבבל. ואת אנטיוכ[ו]ס[ו] המלך בעסיא. והוא הוציר ליהודים בשנת קמ"ז למלכות יון. ואת תלמי בן לאגי המלך במצרים: ויעל תלמי ירושלימה ויכבוש את כל ארץ יהודה בעורמתו ויולך רבים מישר' בשבי עמו במצרים. ואז היה כהן גדול בירושלים חוניו בן ידוע הנכתב בספר עזרא. ואז נכתב ספר המכבים ספר המלחמות בני החשמונים יהודה מכבי ואחיו: ויכהן אחרי חוניו שמעון הצדיק בנו. ואחריו כהן גדול אלעזר אחי שמעון הצדיק כי אלעזר היה משמש בכהונה גדולה עד יגדל חוניו בן שמעון כי נער היה. וזה אלעזר נבחן בימי אנטיוכוס הרשע: ואחרי תלמי בן לאגי אשר מלך מ' שנה מלך במצרים תלמי פילאדלפוס ח' שנה והוא הניח את השבויים חופשי היהודים אשר במצרים. וגם כל כלי המקדש אשר הוליכו המלכים הראשונים מירושלים למצרים שלח ירושלימה אל אלעזר הכהן הגדול ובקש מאלעזר לשלוח לו שבעים זקנים להעתיק לו עשרים וארבעה ספרים מעברית ליוונית. ואחר אלעזר היה מנשה דוד אלעזר כהן גדול: ואחרי תלמי פילאדלפוס מלך במצרים אחיו תלמי אברניטס כ"ו שנה. והיה כהן גדול אחר מנשה חוניו בן שמעון הצדיק אשר בימיו עשה יהושע בן סירא את ספר המקהיל וכתב בו מחוניו בן שמעון כהן גדול: וימלוך אחרי תלמי אברניטס תלמי פילופטור בנו י"ז שנה. וינצח אנטיוכוס מלך ארם את פילופטור. ויעל אנטיוכוס הרשע על ארץ יהודה ויכבשה. וירד חוניו בן שמעון כהן גדול מצרימה לגור שם וקהל גדול עמו: וימלוך אחר תלמי פילופטור תלמי אפיפנש בנו כ"ד שנה. ויקבל אפיפנש את חוניו ואת כל קהל יהודה בכבוד גדול ויתן להם אחוזה בארץ מצרים במיטב הארץ לבנות להם היכל כדמות ההיכל אשר בירושלים. ועליו נתנבא ישעיהו ביום ההוא יהיה מזבח ליי' בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה ליי'. ואותו היכל מצרים עמד מאתיים וחמשים

¹ Not in P.

² O. ברדיוש.

³ P. אדום.

שנה עד מלך בספסיינוס¹. ומפני גזירות אנטיוכוס ברחו למצרים שלא יראו בפריצים אשר גדלו בירושלים ככתוב בספר שיני ממכבים:

שמעון הצדיק היה משרי כנסת הגדולה שכבר בימיו נפטרו והלכו להם לבית עולמים רובם של סנהדרין והוא שימש בכהונה גדולה מ' שנה והיו לו שני בנים חוניו ושמעי. ומשמט שמעון שימש שמעי בנו כ"ג שנה. אחר שמעי עמד יוחנן כהן גדול ושימש בכהונה פ' שנה הוא שגזר על הדמאי וביטל את הוודאי כמפ' בסוף סוטה. ואחר יוחנן מתתיה בן יוחנן בן שמעי: וימלך אחר אנטיוכוס בארם ובעסאי אנטיוכוס הגדול המכונה אפיפנש ויבא אנטיוכוס אפיפנש ולקח את כל כלי המקדש והעמיד צלם אליל יוביש בחיכל וגם צלם יוביש נתן בהר גרזים להיות לשומרונים לאלוה ולכותיים עד שבא מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וקינא לאלהיו ולתורתו על אנטיוכוס וינקום נקמתו בכתוב בספרו. וימת מתתיהו בשנת ק"מז למלכות יון ויצו לבניו אחריו לנקום את נקמת יו': ויקם יהודה מכבי בנו לכהן גדול ולמשוח מלחמה. הניחו מלכות יון את קסדור בירושלים לטמא את הנשים קודם שינשא. ועוד גזר שלא יהו טובלין הנשים במקוה שהיו מטהרין בו מזירתם ורבים פרשו מנשותיהן. וכיון שראה הק'ב'ה שגזר שלא לעשות טבילה מיד ימן² לכולם מקואות מים בבתיהם. ועוד גזר כל מי שנושא אשה ישכבנה אז תחילה להגמון: ובימיו היה אחד מסגני כהונה ושמעו חשמונאי ולו ד' בנים וכינס אחד מהם לבת מתתיהו. ויהי במשטה החופה הסירה הכלה ממנה כל תכשיטיה המעילים שהיו עליה וסתרה את ראשה וקרעה את בגדיה ונכנסה לפניהם בחלוק אחד והיתה מוזגת הכוס לקרואי הסעודה. והם כבשו פניהם מהביט אליה. כיון שראה אותה אחיה קצף עליה ואמר לה גדולי הדור יושבים פה ואת עומדת כקדישה כנגדם ערומה. השיבה ואמרה להם אותה צדקת מוטב להראות נופי בפני אחי ולא בפני ערל וטמא. ואמרה להם למה אני עומדת ערומה בלילה הזה תשכבוני עם ערל וטמא. אז לבש רוח יהודה ואחיו ובני חשמונאי ונתקנאו בו ועמדו עליו והרגוהו: עמד יהודה מכבי והרג את אפולוניאוס פחת שומרן ואת סירון³ פחת ארם ואת כל חילו של אנטיוכוס וטיהר את המקדש והשלימו באחת מלכי רומי עם ישראל מכל וכל במלכי יון ותפשו במלכות בפני עצמן. וחזרו ותפשו[ו]⁴ מלכי רומא את מלכות אנטיוכ[ו]ס⁵ ואת מלכות ארם ונשתעבדו מלכי יון למלכי רומא. מאותו הפרק ואילך נעשית מלכות יון כפופה משתעבדת למלכות רומי. משפסקה מעליהם מלכות יון העמידו להם ישר' מלכים עד שחרב הבית. ועמדו מלכי רומי באמונה עם מלכי ישר' [ב'ז שנים]⁶ ולבסוף שעבדו בו ק"פ שנה עד שחרב הבית:

יהודה נהרג ונתחזקה השררה ביד יונתן אחיו וישפוט את עמו וישב לבטח: ואחרי

¹ So MS. See p. 185, l. 15.
MSS. ותפש; P. adds את.

² So MS.
⁵ P. אנטיוכיא.

³ O. סירוס.
⁶ From P.

⁴ Both

מות יונתן לכד שמעון אחיו את שררת יונתן וילחם מסביב ויך את חיל אנטיוכוס¹ וישב ישראל לבטח כל ימי שמעון אחיו איש תחת גפנו ותחת תאינתו וימלוך שמונה שנים וימיתוהו תלמי חתנו במשחה היין: נהרג שמעון בשנת ק'ע"ה ליון, ובשנת ק'ע"ה למלכות יון נהרג ניקנור ופרקו מעליהם עול מלכות יונים: ויכהן תחת שמעון יוחנן בנו אשר נקרא אורקנוס כי כאשר הכה יוחנן את מלך אחד אשר היה שמו אורקנוס על כן קראו אביו אורקנוס על שמו וימלוך בשנת ק"פ למלכות יון ומלך עשרים ושש שנים וימות: וימלוך תחתיו אריסטובולוס בנו שנה אחת הוא הנקרא המלך הגדול כי הוא החל לתת עטרת מלכות בראשו ויהפוך את הכהונה ויחללנה למלוכה וימות: וימלוך תחתיו אלכסנדרוס אחיו² עשרים ושבע שנים וימות. הוא ינאי שנצנצנה בו מינות המכונה אלכסנדר ועשה רשע בכהונה והוא היה רשע גמור ואשתו היתה כשירה ואחותו של שמעון בן שטח היתה: יהושע בן פרחיה ושמעון בן שטח היו בימיו ואותו היום שמת עשאוהו יום טוב: ואשתו מלכה אחריו ביהודה ט' שנים. הוא ינאי היו לו שני בנים אורקנוס ואריסטובולוס ואשתו העמידה את הורקנוס בנו לכהן גדול ונלחם עליו אריסטובולוס אחיו והיו מנצחין [זה] את זה על דבר המלוכה ולקחה לו אריסטובולוס את המלוכה בחזקה ומלך ג' שנים. בימיו עלה פומפיוס שר צבא רומה על ירושלים ולכדה ויאסרהו בנחישותים ויוליכיהו אל רומה וימלוך תחתיו הורקנוס אחיו הוא מלך ארבעים שנה. ויתן פומפיוס את ירושלים למס: בימיו מרד אנטיגון[ג]ס בן אחיו וירם יד בהורקנוס וימלוך אנטיגנוס ג' שנים שהיא שנת ק"ג למלכות בית השמונאי:

להורקנוס היה עבד גיבור חיל ושמו אנטיפטר ומינהו על כל חילו כי אורקנוס היה [אדם] עצל וחלש. והוא אנטיפטר היה לו בנים והפקידם על העירות³ וגיבור שבבניו היה שמו הורודוס ובניו היו פקידים. עמד עליו הורודוס ומרד בו והרגו והרג את כל בית השמונאי[א]ים למגדול ועד קטן חוץ מנערה אחת שנתן בה עיניו והיא עלתה לגג והשליכה עצמה לארץ ומתה וצוה הורודוס ולקחהו ושמוה בדבש. ויש אומרים בא עליה לאחר מיתתה. ומלך הורודוס תחתיו כ"ח שנים וקיבל את המלכות מן הרומנים וימלוך על כל היהודים בירושלים. והוא הורודוס שעל ידי שהיה עבד וירא כי הוא גרוע למלוך על ישראל ויהודה וישרף את ספר היחס. ויודע היה בתלמידי חכמים שאין מלכותו מתקבל בפניהם מפני שכחוב מקרב אחיך תשים עליך מלך הכנים עין הרע בתלמידי חכמים והיה הורגן מיום אל יום עד שהרגן כולם חוץ מבבא בן בוטא והיו מטרפין וגולין ממקום למקום. ועוד מפני חילות של מלכי רומי שהיו מתגרין בהם כל הימים ואחר מאחרי⁴ בן ומחמת הפגעים ואונסים אשר הוקרו אותם ברחו להם זה לכאן וזה לכאן ונתמעטת

¹ P. אנטיוכיא.

² בנו. O.

³ So margin and P.; O. העירות.

⁴ So MS.

תורה זה מישר, והילל ושמאי היו בימיו: ¹ בימים ההם היה מלך ברומא ושמו אוקטביאנוס ובארבעים ושתים שנה לאוקטביאנוס נולד ישו הנצרי בבית לחם ובאותה שנה ציוה הורודוס להרוג את כל הילדים הילודים בבית לחם ובכל ארץ יהודה. וימת הורודוס במיתה רעה כי תולעים אכלוהו בחייו: ומשנבנה רומא עיר הממלכה עד שנת ארבעים ושתים שנה לאוקטביאנוס אגוסתוס היא השנה שנולד בו [ישו] ² שבע מאות וחמשים ושתים. [ישו הנצרי] היה בימי יהושע בן פרחיה כמו שמוכיח במסכת סוטה. ומסורת הוא בידינו שבשנת תתקלג: ³ [ישו נולד] ק"ד שנים לפני החורבן: וימת אוקטביאנוס וימלוך תחתיו טיבריאוס ברומא ובשמונה עשר לטיבריאוס [נצלב ישו]:

הורודוס מלך כ"ה שנים ומת. ועמד אחריו ארקילס בנו ומלך ט' שנים ויאסרוהו מלך רומא בנחושתיים וימלוך תחתיו את אנטופס אחיו ויסב את שמו ארודוס וימלוך עשר שנים. ויגלה מלך רומא אנטופס וימלוך תחתיו אנריפס בן ארודוס הגדול ומלך כשר היה ומלך עשרים ושלוש שנים וימות: ומלך תחתיו מונבז בנו ואף הוא מלך כשר היה: והילני המלכה היא היתה אמו של אנריפס וימלוך אחריו אנריפס בן אנריפס עשרים שנה היא שנת ק"ג למלכות בית ארודוס. גרם העון שנאת חנם שהיתה ביניהם ומרדו בנירון קיסר מלך רומי שהיה מלך באותה שעה ושלה נירון את אספסיינוס שר צבאו על ירושלים. ומת נירון בתוך שהיה אספסיינוס במצור שלחו לו בני רומי בשבילו והמליכו בני רומי עליהם אספסיינוס וצר על ירושלים שלש שנים וחזר לו לרומי: ושלה שם טיטוס בן אחותו על ירושלים וכבשה. טיטוס הוא החריב את ירושלים ואת בית המקדש בשנת ארבע מאות ועשרים שנה לבנינו ונלו ישראל גלות שלימה. היא היתה שנת [ג'] אלפים ותתכ"ח ⁴ שנים מבריאת עולם: נמצא מלכות בית פרס בפני הבית ל"ד שנה. מלכות יון ק"פ שנה. מלכות בית חשמונאי ק"ג שנה. ומלכות בית הורודוס ק"ג שנים. הילל ושמעון וגמליאל ושמאי נהגו נשיאתן בפני הבית מאה שנה וימים רבים האריכו אחר החורבן הוא ור' ישמעאל וסופו נהרגו:

ובשחזר טיטוס לרומי נכנס לבית המרחץ. ביציאתו הביאו לו לשתות ונכנס לו יתוש בחוטמו והיה מנקר במוחו כל ימיו:

נ"ב שנה עמדה בית תור אחר חורבן בית המקדש עמדה בשלותה שלא גלה ממנה אדם א'ע"פ שגלתה ירושלים ומרדו בתוך ⁵ שלוותם במלך רומי הוא טיטוס שמלך תחת אספסיינוס ועלה עליהם הוא וכל חילו והכניעם תחת ידו ונתנו לו מס כל ימי חייו: טיטוס מת ומלך אחריו אנדריינוס קיסר. ומשמת טיטוס לא הוסיפו אנשי ביתר לעלות

¹ Marg. וזהו מירחמאלי.
margin by an Italian owner.

² The words in [] are erased, but restituted on the
³ So MS. See p. 89. ⁴ O. ותחקה. ⁵ P. מתוך.

מס למלך רומי שנה בשנה. וחזר אנדריינוס ועלה עליהם והיה אנדריינוס מקיף על בית תור ג' שנים ומחצה. לסוף ג' שנים ומחצה כבשם והרגם למגדולם ועד קטנם שמונים אלף רבוא בני אדם.¹ מחמת פגעים ואונסים אשר הקרו אותם. ברחו זה לכאן וזה לכאן ונתמעטה תורה מישר'; ונעשית התורה כשתי תורות שהיו הללו אומרין לצד אחד והללו לצד אחר. ולפני כן היו שונין בלא מחלוקת פסקי הלכות כמו שהיתה הגמרה בידם הלכה למשה מסיני, וכל אחד ואחד שונה לתלמידיו כפי מה שקיבל מרבו. הילל ושמואי עצמן² בשלשה דברים בלבד הוא שנחלקו חוץ מן הסמיכה, משרבו תלמידי שמואי והילל ולא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל, ופסקה החכמה ורבתה השכחה חזרו להיות לומדין מתוך הכתב אפילו תורה שבעל פה אבל מלפני כן לא היו כותבין אלא הצדוקין: ועד ימיהם של הילל ושמואי היתה תורה ברורה לישראל ולא היתה מחלוקת בישראל אלא בסמיכה בלבד שנחלקו בה, ומשנתמעטו הלבבות ורבו המחלוקת מחמת שלא שמשו התלמידים במשנתו דרשו עת לעשות ליי' הפרו תורתך. אמרו מוטב תיעקר אות מן התורה ולא תשכח תורה מן ישראל וכתבו אף תורה שבעל פה, ועליהם סמכו הראשונים לכתוב אף התלמוד שלא תשכח תורה מישראל, ומרובה תורה שבעל פה יותר מתורה שבכתב שעל קוץ וקוץ של תורה תילי תילים של הלכות כדכת' קוצותיו תלתלים: ³ ואף כשכתב משה מה שכתב עדין לא השלים לכתוב את הכל אלא מרובה של תורה הניח על פה. הוא ששנינו משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע לפי שלא היה מספיק לכתוב את כולה כדכת' רחבה אמרתך מאד, וכת' ארובה מארץ מדה. ר' אליעזר אומר אם נעשים כל הימים דיו וכל אנגמים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין והשמים והארץ מגילות אינם מספיקין לכתוב תורה שבידי, אחד המשנה ואחד התלמוד נקראין תורה שבעל פה, ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומן בכתב, ואמרי' שפירש הק'ב"ה למשה מעמי תורה וכל מה שעתידין לחדש ולפי שלא נתנו מעמי תורה לכתב מהרה תורה להשתכח מישר':

פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא ימולו בניהם ובאותו הפרק נולד רבינו הנשיא, אמר רבן שמעון לעצמו מה אעשה אם איני מלו הרני עובר על גזירת קוני ואם איני מלו הרי אני עובר על גזירת הקיסר ומתחייב הריגה למלכות, אלא מוטב שאעבור על גזירת קיסר ולא אעבור על גזירת קוני מיד עמד ומלו, נשמע הדבר להגמון שבעירו שלח לו והעמידו לפניו, אמר לו ההגמון מפני מה עברת על גזירת המלך קיסר, אמר לו רבן שמעון גזירת קוני גדולה מגזירת קיסר, אמר לו אותו ההגמון הרי אתה מחוייב הריגה למלכות אבל מפני שאתה גדול אומתך הרני מניחך שלא תהרג אלא שגר⁴ את הילד לקיסר אם הוא רוצה להניחו יניחו, בשראה רבן שמעון צרתו צרה

¹ See p. 175 and No. X. I. ² O. עצמו. ³ Repeated from p. 163. ⁴ O. שיגר.

ושיגר את אשתו עם בנה עם שלוחי ההגמון. כאשר באו למלון אירע מעשה ונתארחא אצל מטרוניתא אחת אשת אסורוס אביו של אנטונינוס שהיה מגדולי רומי באותה שעה [נ]היה לה תינוק קטן ששמו אנטונינוס¹. אמרה לה אשת אסורוס מה טיבו של ילד זה ולהיכן את הולכת. סח לה כל המאורע כך וכך גזירת הקיסר וכך וכך עשיתי והריני והילד מזומנים להריגה. מיד נתן הקב"ה בלבה של מטרוניתא [ת]א ונתגלגלו עליה רחמים. אמרה לה הרי ליד בני קטן שהוא ערל הולכי אותו אצל קיסר והניחי לי את בנך. ואף היא עשתה כן ונטלה אותו תינוק והוליכתו אצל קיסר. אמ' לעבדיו המלך ראו אותו אם מהול הוא יהרגוהו ואת אמו ואם ערל הוא פטרוהו לשלום. בדקו אותו ומצאוהו ערל. מיד עמד וכעס עליו המלך על אותו הגמון וצוה עליו והורידוהו מגדולתו כסבור שכחש לו. אמרו [לו] עבדיו אדונינו המלך כך היא דרכה של אומה זו שאלהיהם עושה להם נסים להצילם מידינו. אבל מעידים לנו בילד זה שהוא מהול להם קיסר אם *כך הוא שאלהיהם² עושה להם נסים מה הועלנו בגזירתנו מיד עמד ובטל הגזירה. וחזרה אשתו של רבן שמעון עם הילד בשמחה ובשלום. כשחזרה אצל מטרוניתא [ת]א ראתה אותה ואת בנה שמחה לקראתה ביותר ואכלו ושתו בשמחה. אמרה לה אשתו של אסורוס הואיל ונעשה נס לבנך ע"י בני לכשיגדלו יהיו שושביניו זה לזה. אמרה לה אשתו של רבן שמעון ולואי. נפטרה ממנה והלכה לביתה בשלום וגדל ר' ונתמנה נשיא על ישראל. ואנטונינוס בן אסורוס גדל ונתמנה מלך על רומי באותו הזכות שבאותו הפרק לא היו מעמידין ברומי מלך בן מלך כדי שלא תהא ידו תקיפה על שרי רומי ויכבשם ביותר. והו שאלו חכמים הנה קטן נתתיך בנוים שאין מעמידין מלך בן מלך: לפי שהעמיד ר' ישיבה וקבע עצמו לתורה יותר מכל הנשיאים שהיו לפניו. משמת הילל הזקן ובאו מכל צד לישב לפניו והיו קורין אותו ר' וחזרו כל העם אף לקרותו ר'. [ש]כשראה ר' עצמו עשיר ונשיא ושלום לו מכל עבדיו מסביב וראה את התלמידין משתבשין והרבה מהם נמנעים מללמוד מחמת שלא היו יכולין לעמוד על הדבר אם לא מפני אורך התלמוד וראה תורה מתמעטת והולכת מחמת שאי אפשר לתלמידים לעמוד על לשונות הללו [ש]כשארם עומד לפני רב אחד והולך לו ויושב לפני רב אחר [מחמת] שהלשונות והסברות מוחלקות הוא טועה בין לשון לחבירו. מיד שלח לתלמידים חכמים שבכל מקום וקבע לו מקום בעיר עמו. וכשהיה רבינו הקדוש שומע דבר שהיה מתקבל בעיניו היה קובעו במשנתו ונהג רבינו דבר זה ימים ושנים עד שעמד על דעת כולם:

החכמים שעמדו קודם רבנו הקדוש נקראו משנים³ ותלמוד שבידם היה נקרא משנה * והיו מספרין בלשון עברי⁴. משמת רבינו והחכמים שעמדו שהיו מפרשין דבריהם של ראשונים

מוספרין בל' ערבי O. ⁴ So both MSS. ³ כל כך אלהיהם P. ² אנטיוכוס P. ¹

היו מספרין בלשון ארמי¹ בבבל מאותו הזמן נקרא התלמוד שסדרו גמרא בלשון ארמי. והחכמים נקראו אמוראים על שם שאומר[ים] מה שקיבל מן הרב שאין לך דבר שלא דברו הראשונים שעמדו עד² ר'. ולראשונים היו קורין תנאים ואמוראים הללו שאמרנו כשם שהתנאים שעמדו לפני ר' אלא הלשונות של הראשונים הוא שקבע במשנתו כל מה שיכול להשיג מהם מפני שהיו שונין בלשון³ צח וקל כאותה שמצינו בארבע אבות נזיקין כשהזיק המזיק וכו':

בשנת ק'ע"ב לאחר בית שיני שלמו ותמו שני אלפים תורה ונסתלק שר התורה ונתמעמו הלבבות ונסתתמו מעייני החכמה והוא⁴ דאמרינן [אמ'] ר' יוחנן ליבן של הראשונים כפתחו של אולם וליבן של אחרונים כפתחו של היכל באמה. ראשונים ר' עקיבא אחרונים ר' אלעזר בן שמוע. ואני כמלא נקב מחט של סידקית. ור' אלעזר בן שמוע רביה דר' הוה הוא רבינו הקדוש ורביה ר' יוחנן הוה ואני כמלא מחט של סידקית. וכיון שראה רבינו הקדוש שנתמעט הלב ובינת ישראל הלך וקיבץ הלכות מר' עקיבא וחביריו ושנה לתלמידיו ששה סדרים. דהא שמאי והילל היו בבית שיני בסנהדרין. ור' יוחנן בן זכאי קיבל מהם והיה בחורבן הבית ולאחר חורבן הבית קבע ישיבה ארבעים שנה:

ור' קבע ששה סדרים וקבעו בהן שמותם של חכמים ואילו הן. והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת יי' היא אוצרו: סדר זרעים. ברכות ופירקיו ט'. פיאה ח'. דמאי ז'. כלאים ט'. שביעית [י']. תרומה י"א. מעשר ראשון ח'. מעשר [שני] ד'. חלה ד'. ערלה ג'. בכורים ג'. סך מסכתות דרועים י"א ופירקיו ע"ה. וכולו בלא גמרא חוץ ממסכת ברכות: סדר מועד. שבת כ"ה פרקים. עירובין [י']. פסחים [י']. שקלים ח'. יומא ח'. סוכה ח'. ביצה ח'. ראש השנה ד'. תענית ד'. מגילה ד'. מועד קטן ג'. חגיגה ג'. סך ממסכתות דסדר מועד י"ב. ופירקיו פ"ה. וכולו עם גמרא חוץ משקלים: סדר נשים. יבמות ופירקיו י"ז. כתובות י"ג. נדרים י"א. גיטין ט'. נזיר ט'. סוטה ט'. קידושין ג'. סך ממסכתות דסדר נשים ז'. ופירקיו ע"א. וכולן עם גמרא * חוץ מאבות ועדיות והוראות⁵: סדר קדשים. זבחים ופירקיו י"ד. מנחות י"ג. חולין י"ב. בכורות⁶ ט'. ערכין ט'. מעילה ו'. כריתות ו'. מידות ד'. תמיד ו'. קינים ג'. סך ממסכתות דסדר קדשים י"א ופירקיו צ'. וכולו בגמרא חוץ מזבחים⁵: סדר טהרות. כלים ופרקיו ל'. אהילות י"ח. נגעים י"ב. פרה י"ב. טהרות י'. מקוואות [י']. נידה י"ב. משקין ו'. זבין ח'. טבול יום ד'. ידיים ד'. עוקצין ג'. סך מסכתות דסדר טהרות י"ב ופרקים ק"ב. וכולו בלא גמרא חוץ מנידה: סדר ישועות. * בבא קמא. בבא מעיעא. בבא בתרא. סנהדרין⁶:

¹ ערבי. O. ² ועד. O. ³ P. לשון. ⁴ MS. והיו. ⁵ So MS. ⁶ MS. ברכות.

ר' יהודה הנקרא רבינו הקדוש חיבר את המשניות וקיבץ כל הדינים לפי שראה התלמידים מתמעטים¹ והצרות מתחדשות ומלכות הרשעה מתגברת וישראל הולכים ומתמעטים; ושנים מתלמידיו ר' הושעיא ועמו בר קפרא חיברו הברייתות לבאר המשניות. ור' יוחנן תלמידו חיבר תלמוד ירושלמי בארץ ישראל ש' שנים אחר החורבן. וממנו קיבל רב הונא. וממנו קיבל רבא. וממנו קיבל רב אשי והוא חיבר תלמוד הבבלי בארץ שנער אחר שחיבר ר' יוחנן תלמוד ירושלמי כנגד ק' שנים; ואחר בית דינו של רב אשי נתפזרו ישר' פיזור גדול ורבו הקטטות ונשתבשו הדרכים ונתמעט תלמוד תורה. וב"ד הגדול של שבעים בטל מכמה שנים קודם חיבור התלמוד:

המסורת הזו שמסר דוסא בן אלעזר בנו של ר' אפס שקבל מר' יהודה הבבלי² שקבל מר' שמעון אביו שקבל מר' אדא. ור' אדא היה באותו שעה גדול במקרא שקבל מר' המנונא שהוציאה מנהרדעי³ ור' המנונא ור' אדא קבלו שניהם מבקי⁴ שגלה מארץ ישראל לבבל שהגלהו רופס שלא תהא תורה בארץ ישראל וסמכו את התורה ואת הנביאים ואת הכתובים עשרים וארבעה ספרים שלא טעו ושלא שגו פסוקים שתי ריבוא ושני אלפים ושבע מאות וארבעים ושבעה לא פחות ולא יותר:

והו סדרן של כ"ד ספרים: ה' חומשי תורה. בראשית. שמות. ויקרא. במדבר. דברים: סדרן של נביאים. יהושע. שופטים. שמואל. מלכים. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר: סדרן של כתובים. רות. תלים. איוב. משלי. קהלת. שיר השירים. קינות. דניאל. אסתר. עזרא. דברי הימים:

משה כתב חמשת ספרי תורה ואת ספר בלעם ואיוב: יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה מן וימת משה עבד יי' עד סוף התורה: שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות: דוד ועשרה זקנים. ס"א דוד על ידי עשרה זקנים. אדם ומלכי צדק. ואברהם משה דוד ושלמה ואסף ושלשה בני קרח הן כתבו ספר תלים: ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות: ישעיהו כתב ספרו ומשלי ושיר השירים וקהלת. וס"א שחזקיהו וסיעתו כתבם: אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר יחזקאל ותרי עשר ודניאל ואסתר: עזרא כתב ספרו ויחס דברי הימים: ואני ירחמאל מצאתי ביוסיפון כי שמואל כתב ספר שופטים. ויש אומרים כי עזרא כתב ספר שופטים. וחזקיה כתב משלי וספר מלכים:

בימי תלמי פילדלפוס מלך מצרים היו שבעים זקנים אשר העתיקו לו הספרים כ"ד. ואלעזר הנהרג בימי אנטיוכוס הרשע היה אחד מהם וזה היה מעשה לפני תולדת הצלוב שלש מאות וארבעים ואחת שנה. ולאחר הצליבה מאה ועשרים וארבע שנים בימי אדריינוס עמד עקילס והוא אונקלוס ותרגם מעברי לארמי. ויש אומרים מעברי ליווני. והוא היה

¹ משמעטים. MS.

² הבבלי. MS.

³ So MS.

ראשון למעתיקים מעברית¹ ליוונית: ואחרי עקילם חמשים ושלוש שנה בימי קומורו המלך עמד תודום הוא תודוסיאו והעתיק². ואחרי תודום שלשים שנה בימי אסוירוס אבי אנטונינוס עמד סוקזום הוא קימבוס והעתיק². ואסוירוס נקרא שבור מלכא. ושמונה שנה אחרי כן מצאו בירושלים ספרים מלוקטים אשר לא ידעו מי אספם. ואחר שמנה עשר שנה בימי אלכסנדר המלך עמד אוריגינס והעתיק ועשה שני סימנים במקום הפסק. שם האחד אשטריקן הוא כעין כוכב המאיר כן הוא הוודאי. ושם השני אובילו והוא כעין קשת והוא הפסק. וכולם מעברית ליוונית העתיקו: ויש אשר העתיקו מעברית ללטין ולא על נכון: ועמד באחרונה בימי טיאודוזיאו מלך רומי איש אחד ושמו יירונימוס איש נבון וחכם ולמד את תורת אלהינו והעתיק על³ מעברית ללטין וקיבלו את כל ספריו בעדתם חכמי האומות:

Additional Note.

After the words בני אדם (p. 171, l. 3), the following addition is to be found in the MS. (fol. 119, where the passage נ"ב שנה, p. 170, l. 26, is repeated): וילך בכל ארץ ישראל לראות קברי המלכים והנביאים וסבב את כל העולם כולו והביאם והגלם לספרד ולמה נקרא שמה ספרד שבסוף רדו שם מן הגלות ועליהם אמר הנביא וגלות ירושלם אשר בספרד. ויתר דברי אנדריינוס אשר עשה ואשר לכד ביתר [ואשר הלך לראות קברי המלכים והנביאים] [margin] ואשר הרשיע על עם יי' הלא הם כתובים על ספר איכה רבתי אשר לחורבן הבית וירושלם. Next comes the *Ekhah Rabbathi*.

¹ MS. מעברים.

² So MS.

³ One word erased by a censor.

VII.

❖ [סרר עולם זוטא וסרר תנאים ואמוראים] ¹ ❖

משה ואהרן ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף נתנבאו במדבר. יהושע ופנחס בימי
 השופטים. אלקנה ושמואל בימי עלי. גד החוזה ונתן הנביא ואסף והימן וידותן בימי דוד.
 אחייה בימי שלמה. שמעיה בימי רחבעם. עידו בימי ירבעם. עזריה וחנוני בימי אסא.
 יהוא בן חנני בימי בעשא ². אליהו מיכיהו ועובריה בימי אחאב. אלישע ויחזיאל ואליעזר
 בימי יהושפט. יונה בימי יהוא בן נמשי. זכריה בן יהוידע בימי יואש. אמוץ בימי אמציה
 אחז. הושע ועמוס וזכריה המבין וישעיהו בימי עזיהו. מיכה בימי יותם. עודד בימי אחז.
 יואל נחום חבקוק בימי מנשה. צפניה ואוריה בימי יאשיהו. יחזקאל ודניאל בארץ כשדים.
 חגי זכריה ומלאכי בשנת שתים לדריוש. ואז התחילו אנשי כנסת הגדולה. והם מרדכי
 ונחמיה וזרובבל ועזרא: כל נבואה שהיא לצורך דורות נכתבה לצורך שעה לא נכתבה:
 ועזרא מסרה לשמעון הצדיק. ושמעון לאנטיגנוס. ליוסף בן יועזר. ליוסף בן יוחנן. ליהושע
 בן פרחיה. לניתאי הארכלי. לשמעון בן שטח. ליהודה בן טבאי. לשמעיה ³ ואבטליון.
 להילל הזקן שהיה במדינת בבל בראשונה והוא אב בית דין: ומהילל ואילך נקראו נשיאים.
 והילל מסר לרבן שמעון בנו. לר' יודן. לרבן גמליאל הזקן. לר' שמעון. לר' יהודה הנשיא
 הוא רבינו הקדוש. לרבן גמליאל היושב באושא ומושבו בית שערים. לר' יודן היושב בציפורי.
 לרבן גמליאל היושב בטבריא. לר' יהודה הנשיא גדול הדור. לרבן גמליאל. לר' הילל:
 ואילו הן נשיאי ישראל: הילל הזקן ושמעון בנו ונמליאל בנו. ורבן שמעון בן גמליאל
 שנהרג עם ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול. הללו בבית שיני: ובימי רבינו הקדוש ירד רב
 לבבל והורה בו איסור והיתר והלכות בנהרדעא ⁴. ומצא * את ר' ⁵ אבא * מנהיג שררות ⁶ בבבל.
 וכל זמן שהיה ר' אבא קיים לא ניהג רב שררות עד שנפטר ר' אבא לנן עדין. ורב שמואל

¹ The corrections are made according to the ס'ת'ו'א, Luzzatto's edition. The Paris MS., No. 837, II, agrees, except a few variations, with the readings of Mahazor Vitry (מ'י). ² So MS. ³ MS. לשמעון. ⁴ MS. בנהר דעדן. ⁵ MS. אתרא. ⁶ MS. מנהגא ושררות.

ורב הונא הם היו מנהיגים שררות בנהרדעא. וניהג רב שררות בנהרדעא כ"ה שנים
ונפטר בשנת תקנ"א למניין שטרות. וניהג אחריו שמואל שררות ו' שנים ונפטר בשנת
תקנ"א. והיתה מדינת נהרדעא ביישובה מימי יהויכין עד שנאסף שמואל שהם תרף שנים.
ובא *פפא בר נצר והביא פולמוסא¹ והחריב אותה בשנת תקנ"א. ובאותו זמן היה ר' יוחנן
בארץ ישראל והיה מנהיג שררה ונאסף בשנת תקי"ז ונאסף ריש לקיש קודם ר' יוחנן שנה
אחת. ואחר כך רב הונא ורב חסדא ועשו שתי ישיבות. והלך רב חסדא למתא מחסיא ועשו
אותו ראש ישיבה *ובנה בית [רב] ז'² שנים. ומתיבתא [ד]רב הונא בנהרדעא ונאסף רב הונא
בשנת תר"ה. ורב חסדא בשנת תר"ב. ואחריו רב נחמן בשנת תרל"א. ואחריו רבה בר' רב
הונא ונאסף בשנת תרל"ג. ואחריו רבה בר נחמני בשנת תרמ"ה. ואחריו רב יוסף בשנת
תרמ"ח. ואחריו אבוי בשנת תר"ס. ואחריו בריה דרב יוסף בר חמא בשנת תרס"ג. ואחרי
כן רב פפא בשנת תרפ"ג.³ ואחרי כן רב זביד בשנת תרצ"ו. ואחרי כן רב דימי מנהרדעא
בשנת תרצ"ט.⁴ ואחריו רב כהנא בשנת תשכ"ב. ואחרי כן מר זוטרא בשנת תשכ"ז. ובו ביום
היתה זוועה גדולה בעולם ונודעועה כל הארץ. ואחריו רב אחא בריה דרבא בשנת תשל".
ובו ביום בלע התלי את הירח⁵ ונראו כוכבים ברקיע בו ביום. ואחריו פלוני ולא ידעתי
בשנת תשל"ג. ואחריו רב אשי בשנת תשל"ה. ובשנת תשמ"ב נאסף רב יימר ונמצא עמוד
אש ברקיע ועמד ל' יום. ובשנת תשע"א נאסף רב הונא ראש גולה. ובשנת תשע"ב נאסף
רב אידי בר' אבין. בשנת תשע"ז נאסף רב נחמן בר רב הונא וגזרו דיני מלך פרסיים
על אבותינו לחלל שבתות. בשנת תשע"ט נאסף רב טביומי בר רב אשי. בשנת תשפ"ב
נאסף רב חמא בריה דרבא ונהרג רב הונא בר מר זוטרא ראש גולה ונמסרו היהודים
למלכות. בשנת תשפ"ה הרסו בתי מדרשות וגזרו על היהודים כדין פרסיים ונהרג רבה
תוספתא. בשנת תשצ"ג ועוד נדדה הארץ ונהרג פירח⁶ מלך פרסיים. בשנת תת"א נאסף
רבינא סוף הוראה ונסתם התלמוד ואותו רבנן סבוראי שבזכותם נמתחו שמים וארץ
והשיבו התלמוד למקומו מדעתם מרוב חכמתם ומרוב פילפולם; ואלה שמותם [רב]
אחאי מביה תיס'⁷ ורב גביהא מאגניק ורב אחא בר דרב נהילאי רבנא סמא בר רבנא
יהודה רב שמונא מפרגודיתא⁷ רבינא בר אומצא ורב אחדבוי ורב קמינא מר זוטרא
בני חנניה. וב[י]מיהם יצא מחומד בשנת תתכ"ה ומבריאית עולם יש היום תרמ"ד ולמניין
יוונים אלף וקצ"ה: קע"ב אחר חורבן נשלמו ארבעת אלפים והתנאים קודם חורבן הבית
ק"ף שנה:

הרי לך חכמים שבכל דור ודור: רב רבה התחיל בהוראה מרב רבה עד רבינא ר'

¹ MS. תפא בר' פפא והביאו למוסא. ² P. ומנו אותו ד'. ³ Or עז. ⁴ P. adds
ואחריו רב בנהרדעא בשנת תרצ"ט. ⁵ P. היריעה. ⁶ MS. פרח. ⁷ So MS.

שנה והם היו סוף הוראה. ואחריהם רבנן סבוראי הם הנזכרים למעלה ורב ביזא ורב סומכא היו סוף סבוראי ולא הוסיפו ולא פילגו על דעת אחרים הראשונים כלום ולא תקנו פרקים שהכל תנוי כסדרן. אחרי רבינא רב אחא. אחרי רב חביבא. אחרי רב ספרא. רב אחא בר חבילאי. אחרי רב רחומי. אחרי רב מרי. אחרי רב חנניא. ובימי חנניא כלו בית דוד. ואחרי רב יצחק ובימיו של רב יצחק בשנת תנ"ד לחורבן הבית שכב¹ ובימיו ברחו כל ישראל מבבל לארץ ישראל ומשאר ארצות. ונעשות אחד ששמו מר זוטרא ראש ישיבה בא"י שהוא בנו של בוסתנא. ובסדר הזה נהגה הישיבה בבבל עד שבא מר רב יהודאי גאון ז"ל. והוא היה חכם גדול כראשונים ז"ל והוא קצב ומפלפל חכמתו הלכות גדולות והלכות קטועות והלכות קצובות לעיין בהם ולסמוך על דבריהם בני אדם שאין מספיקין לסדרים למסכתות. ואח[ר]יו רב נחשון. ואחרי רב נטרונאי. ואחרי שר שלום. ואחרי רב איסמאי. ואחרי רב צמח. ואחרי רבינו משה: וכן ר' יהודה ז"צ ל בנו של ר' יצחק חנניא ריש מתיבתא אביו של רבנא שרירא² שהוא עתה ראש ישיבת בבבל. ואחרי³ רב שרירא היה רב האי בנו. ואחרי⁴ רב האי לא נתמנה ראש ישיבה בבבל כי אם ראש גלות ושמו רבי חזקיה שהוא עתה ראש והוא מבית דוד. ובנו רב דוד י"צ ורבי שלמה בר יהודה ראש ישיבת ירושלם עיר הקודש אלהים יכוננה עד עולם סלה. והוא ראש ישיבה עתה בשנת ד' אלפים ותת"ז⁵ ליצירה. ובשנת תתקע"ה לחורבן הבית. ובשנת אלף ושנ"ז לשטרות בט"ו באלול⁶:

¹ So MS. ² MS. שרדא. ³ MS. ואחרי. ⁴ Blank of several lines. Next folio begins No. VI.

MS. No. 36, 56/1096

VIII.

❖ [דרכי התלמוד וסדר תנאים ואמוראים] ¹ ❖

כל היכא דאיכא איתביה, יחיד ליחיד, מיתבי. רבים ליחיד: כל היכא דאיכא תנא תוספתא היא על המשנה והוסיפו אותם חכמים בגמרא: כל היכא דאיכא חסורי מיחסרא והכי קתני חסר הוא מן המשנה וכך ראוי למשנה לומר והואיל ולא נכתב במשנה תיקוניהו חכמים בגמרא: תיקו, דאיסורא לחומרא, דממונא לקולא: כל מקום ששנו באמת אמרו ובמה אמורי ואימתי בזמן, הלכה למושה מסיני: כל רבי מארץ ישראל, כל רב ומר מבבל: ר' עקיבא ור' טרפון הלכה כר' עקיבא: ר' עקיבא ור' יוחנן בן נורי הלכה כר' עקיבא: הלכה כר' עקיבא מחבירו: בית *שמאי ובית הלל² הלכה כבית הלל חוץ מבית שמאי אומר מכבדין את הבית שהלכה כבית שמאי, וכל מקום שחזר בית הלל להורות כבית שמאי: רבי ור' מאיר ור' יהודה ור' שמעון כולם עם רבן שב'ג הלכה כרבן שמעון בן גמליאל: ר' מאיר ור' יוסי הלכה כר' יוסי, ר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי, ר' יוסי ור' שמעון הלכה כר' יוסי, הלכה כר' יוסי מחבירו: ר' אליעזר ור' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב שנחלקו עם ר' יוסי הלכה כר' יוסי, במה ד'א שנחלק עליו אחד אבל אם נחלקו עליו חכמים הלכה כחכמים: ר' מאיר ור' שמעון הלכה כר' שמעון: ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' שמעון: ר' יהודה ור' נחמיה: ר' יהודה ור' אלעזר בן יעקב הלכה כר' אלעזר בן יעקב: ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה: רבי ור' אלעזר בן שמעון הלכה כרבי: רבי ור' יוסי בר יהודה הלכה כרבי: רבי ור' ישמעאל בר' יוסי הלכה כרבי, אבל אמר ר' ישמעאל משום אביו הלכה כאביו: רבי ור' שמעון בן אלעזר הלכה כרבי, וכל מקום שאמר ר' שמעון בן אלעזר בלא מחלוקת הלכה כמותו:

¹ In the MS., fol. 163^b, after No. I. B (p. 41). The words in [] are not in the MS. Most of them are to be found in Filipowski's edition. ² MS. שמיי, הילל everywhere.

הלכה כרבי מחבירו: רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן: שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן: ר' שמעון בן לקוש ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן בר מתלת דהלכה כר' ל. הדא החולץ למעוברת והפילה בהחולץ ליבמתו. ותיניינא ביש נוחלין המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם את הבכור. שלישית הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו האב אינו יכול למכור מפני שהם כתובין לבן: הלכתא כרב באיסורא וכשמואל בדיני: הלכתא כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי: רב הונא ורב חסדא הלכה כרב הונא: רבה מיכן ור' יוסף הלכה כרבה. בר מסרוס עיניין ומחצה: אבוי ורבא הלכה כרבא. בר מיעל קגם והלכה כאבוי. עד כאן מלבי: רב אשי ורבינא הלכה כרבינא: סתם משנה ר' מאיר: סתם ברייתא ר' נחמיה: סתם סיפרא ר' יהודה: סתם ספרי ר' שמעון. וכולהו אליבא דר' עקיבא. וסימנך מנדש: סוף משנה רבי ור' נתן: סוף הוראה רב אשי ורבינא: סוף סבוראי מר רב גיזאי ומר רב סימונא: א'ע'פ שאמרו חכמים פלוני ופלוני הלכה היכא דאיכא רבנן בתראי דקיימי הלכה כמותו:

תנו רבנן שנים עשר זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיפטרת וכולם מתו מפסח ועד עצרת מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. והיה העולם שמם עד שבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה. ור' מאיר היה גמיר וחרף טפי ומחדר מכולהון וסמכיה ר' עקיבא א'ע'ג דיניק הואי. וסמכינהו ר' יהודה בן בבא לשארא בתר ר' עקיבא והדר סמכיה לר' מאיר. דאמר ר' יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאילמלא הוא בטלו דיני קנסות וכו'. וסמך שם ה' זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע. ורב אויא מוסיף אף ר' נחמיה. ומקשינא והא אמר ר' יוחנן כל האומר ר' מאיר לא ר' עקיבא סמכו אינו אלא טועה ומסקינ' ר' עקיבא סמכיה ולא קבלוה דהוה יניק והדר סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלוה: ובהדין דור דהוה רבן ש'ב'ג נשיא עלה ר' נתן מבבל והוה אב ב'ד. ורבי מאיר הוה חכם הדור כדמפרש בסוף הוריות: והווי נמי חכמים גדולים כגון ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה. וכגון ר' יהושע בן קרחה ו[ה]רביצו תורה הרבה. ר' אלעזר בן יהודה ור' שמעון בן יהודה ור' אלעזר בר שמעון ור' יעקב איש כפר [חטייא] ור' פרידא ור' פדת ור' זכריה בן הקצב ור' מתיא בן חרש ואלעזר בן ירמיה ויחנן בן פנחס ואבא חנני ופלימו וסומכוס ור' שמעון בן אלעזר ור' חנינא ור' יהודה בן גמליאל ור' אלעזר בן תדאי ור' פנחס בן יאיר ור' יעקב בן חסא ואיסי בן יהודה ור' יהודה בן חכנאי ור' ישבב ור' אלעזר בן הקפר ור' ראובן בן איצטרובלי וחכמים שעמיהם: תחלת חכמים שמעון הצדיק שהיה [מ]כנסת גדולה וריבין תורה בישראל ואילו אחריו זה אחר זה. אנטיגנוס. יוסף בן יעזר. יוסף בן יוחנן. יהושע בן פרחיה. נתאי הארבלי. יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. שמעיה ואבטליון. ואחריו הלל ושמאי.

ורבן שמעון, ורבן גמליאל, ורבן ש'ב'ג, ורבן גמליאל ורבן שמעון בנו, ר' ור' נתן סוף, התנאים:

תחלת אמוראים: ר' יוחנן וריש לקיש בארץ ישראל, רב ושמואל בבבל, תלמידי ר' יוחנן ר' לקיש ור' יהושע בן לוי ור' אלעזר, ואחריהם עולא ור' אבהו, ואחריהם ר' אמי ור' אסי¹; תלמידי דרב ושמואל רב הונא ורב כהנא ורב אסי ורב יהודה ורב נחמן, למטה מהם רב חסדא ורב ששת, למטה מהם רבה ורב יוסף, לאחריהם אבוי ורבא, ואחריהם רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, ואחריהם רב אשי ורבינא, ואחריהם רב גיזאי ורב סמונא, הרי לך סדר החכמים שהיו בכל דור ודור והאחרונים היו תלמידיהם:

שמאי והלל היו בבית שני, רבי יוחנן בן זכאי קיבל מהם והיה בחורבן הבית ולאחר חרבן קבע ישיבות לתורה מ' שנה: רבי אליעזר ור' יהושע ור' גמליאל קבלו מרבי יוחנן בן זכאי: ור' טרפון ור' עקיבא ור' ישמעאל² קבלו מר' אליעזר ור' יהושע: ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אלעזר בן שמוע ור' שמעון קבלו מר' טרפון ור' עקיבא ור' ישמעאל: רבי ור' נתן קבלו מר' מאיר וחביריו: ר' חייא ור' שמע' ב"ר ובר קפרא ור' חנינא קבלו מרבי, הרי לך סוף התנאים:

כל יש אומרים ר' נתן, וכל אחרים אומרים ר' מאיר כמפורש בשילחי הוריות: כל ברייתא שחולקין עליה בתלמוד אין הלכה כמותה, וכל ברייתא שאין חלוקין עליה בתלמוד הלכה כמותה: מימות [ר'] ועד הלל הזקן שש מאות סדרי משנה היו, מכאן ואילך נתמעט הלב ולא היו שונים אלא ששה סדרים: מהלל ועד רבי ור' נתן שלש מאות ואחת עשרה שנה והם היו סוף משנה: רבינו רב התחיל בהוראה: מרב ועד רב אשי ורבינא מאתים שנה והם היו סוף הוראה: ואחריהם רבנן סבוראי, ר' יהושע בן קרחה הוא בנו של ר' עקיבא שהיה קרה: כל מעשה בחסיד אחד או ר' יהודה בן דמא או ר' יהודה בן אילעאי או ר' יהודה בן בבא: כל ר' יהושע סתם הוא ר' יהושע בן חנניה: כל ר' שמעון סתם הוא ר' שמעון בן יוחי: ר' אליעזר סתם הוא ר' אליעזר בן הורקנוס: רבי יהודה סתם הוא ר' יהודה ב"ר אלעאי: רבן גמליאל שהיה בימי ר' עקיבא הוא אבי אביו של רבינו הקדוש: כל ר' אלעזר במשנה סתם הוא ר' אלעזר בן שמוע: ר' אלעזר בגמרא סתם הוא ר' אלעזר בן פדת: רב יהודה סתם הוא ר' יהודה בר יחזקאל והוא היה תלמיד לרב ושמואל: כל קשיא שבתלמוד סתם אבוי ורבא, היו תנאים לפני החורבן ק"פ שנים: ומימי רבן ש'ב'ג גדל רבינו הקדוש בנו בתורה ושמש ר' אותן החכמים, דאמר ר' כשהיינו למדין תורה אצל ר' שמעון בתקוע והלך למתני³ מנהון גמר דאמר רבי כשהלכתי ללמוד

¹ MS. יוסי.

² Marg. נ"ל דהו ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג Marg.

³ MS. דמתני.

תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע חברו עלי תלמידיו והווי בהדי רבי כד מלך בתר אבוהי בניהון של אותן החכמים. כגון ר' ישמעאל בר יוסי ור' יוסי בר יהודה ור' יעקב איש כפר חוניא¹ ותלמידיו רבנן אחרים חכמים כגון ר' חייא שעלה מבבל ור' חנינא בן חמא ור' אפס ורבן גמליאל ור' שמעון בנו של ר' הן הן רבצו תורה הרבה בישראל: ובתר ר' הוה ואיכא תנאי בין התם כגון ר' יונתן ור' שמעון ור' גמליאל ב"ר. ובין הכא כגון ר' יאשיה דמן הוצל והוה אכא נמי אמאן דאתניין תנאי ואמוראי כגון ר' חנינא ור' ינאי התם. ורב דהוה תלמידיה דר' וגמריה מר' ור' חייא דאמר ר' יוחנן נהירנא כד הוה יתיבנא וכו', ואמרינן בכמיה דוכתי רב תנא הוא ופליג: ורבנן אמוראי בלחוד כגון שמואל ור' שילא ורבה בר בר חנה ורב כהנא קמא. ובימייהם בסופס רב אדא בר אהבה ורבה בר אבוה זקינינו. ובתר דר' ינאי ור' חנינא התם. ר' יוחנן וריש לקיש ור' יהושע בן לוי ור' אלעזר דהוה שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בבבל. ואפילו הכי חכמה בבבל הוי נפישא: ובתר דריהון רב נחמן ורב יהודה ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל. ורבנן אחרניי דהוון סלקין ונחתין כגון ר' אבא דהוה בתר הנך ראשונים ור' יצחק ור' זירא ור' ירמיה ור' אבהו ור' חנינא [ור'] פפי. ובתר הכי אבוי ורבא: וביומי דרבי נחית רב לבבל בשנת ת'ק"ל למנין יוון דרגילנא בית. והוה הכא ר' שילא רישא ברבנן דאמרינן רב איקלע לאתריה דר' שילא קם עליה באמורא וכד נח נפשיה דר' שילא הוון רב ושמואל. ואדבריה רב לשמואל ולא איצטבי לאותובי קמיה ולמהווי רישא עליה דהוה קשישא רב משמואל שנים רבות. כי הווי דאמרי' במרובה רב ושמואל ור' יוסי איקלעו לבי ישוע הבן וכו'. משום הכי שבקיה רב לשמואל בנהרדעא דהיא דוכתיה ומקום התורה ואיתרחק לדוכתא דלא הוה אית ביה תורה והיא סורא דקריא מתא מחסיא ואיתקרי ריש סידרא דא"ל ר' יוחנן לאבא בר חני מאן ריש סידרא בבבל אמר ליה אבא ארכא. וכניף תלמידים וריבין תורה וקבע ב"ד והוון ב' בתי דינין גדולים בבבל. חד בנהרדעא דהוה כבר. וחד בסורא דקבעיה רב. והיינו דאמר שמואל לא כתבינן פרוזבול וכו' בהשולח גט. ולפרקים הוון חוון רב ושמואל הדדי: ושכיב רב בשנת ת'קנ"ה ונהג שמואל לחודיה בתריה שבע שנים והוה חד מתיבתא. וכמה דהוה רב קיים איקרתא דמערבא לוותיה הויין אתיין דהוון ידעי ליה. ובתריה אתיין לוות שמואל דאמרינ' כולחי שניה דרב הוה כתב ר' יוחנן לקדם רבינו. א' אית לי רב בבבל איקום איזיל איחזיה: ושכיב שמואל בשנת ת'קפ"ה. והוון תלמידיה רב נחמן בנהרדעא ורב יהודה בפומבדיתא ורב ששת בשילהי. ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה מבית נשיאה מ' שנה וריבין תורה הרבה. דאמרי' בשני דיני גזירות כי מפטרי רבנן

¹ חנניא. Perhaps.

כו': רב הונא הוה דריש בתליסר אמוראי וכו'. וביומי דרב הונא שכיב רבי יוחנן בארץ ישראל בתר רבי חנינא דהוה בתר ר' אפס דהוא בתר רבינו כדמפרש בהנושא: ובשנת תק"ץ איפטר ר' יוחנן ור' אלעזר בתריה בחד שתא, ומלך רב אמי ואיגבר רב הונא טובא דהוה מבי נשיאה, ומלך רבי אמי ור' יהודה בפומבדיתא ותלמידיה קמיה. והוה מתחזי לר' הונא לפרקים, ורב נחמן בשילהי ובמחוזא עם רבנן דנהרדעא ולא אשכחן דהוה עייל לקמיה דר' הונא אלא כבני זויה הוה. דבכמה דוכתי א' רב נחמן הונא חברין, ומדרשו של רב הונא קרוב למתא מחסיא, ורב חסדא חבר לרב הונא הוה והלך לסורא ועשו אותו ראש הישיבה, ושכיב רב הונא בשנת תר"ח, ואחריו רב נחמן בר יעקב בשנת תרל"א, ואחריו רבה בר רב הונא והוה רב יהודה בתריה תרין שנין וכולהו רבנן אתו לקמיה לפומבדיתא, ורב חסדא בשנת תר"ך; ואחריו רב נחמן בר יעקב בשנת תרל"א, ואחריו רבה בר רב הונא בסורא ונאסף בשנת תרל"ג, ואחריו רבה בר נחמני בפומבדיתא בשנת תרמ"ה, ואחריו רב יוסף בפומבדיתא בשנת תרמ"ז, ואחריו אביי בפומבדיתא בשנת תר"ס ואביי מלך י"ד שנים, ואחריו רבא במחוזא בשנת תרס"ג והוא מלך י"ד שנים ובו ביום נהרגו בניו של רב פפא, ואחריו רב נחמן בר יצחק בפומבדיתא בשנת תרס"ז והוא מלך ד' שנים, ואחריו רב פפא בשנת תרפ"ז והוא מלך י"ט שנים בנרש קרוב לסורא, ואחריו רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפ"ח, ואחריו רב זביד בפומבדיתא ושכיב בשנת תרצ"ו, ואחריו רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת תרצ"ט, ואחריו רפרם, ואחריו רב כהנא בשנת תשכ"ב, ואחריו מר זוטרא ושכיב תשכ"ז ובו ביום היתה זיעה גדולה בעולם ונודעוזה הארץ, ואחריו רב אחא בריה דרבינא ושכיב בשנת תש"ל:

ובכולהו אילין שנין בתר רב פפא הוה רב אשי גאון בסורא והוה אתי למתא מחסיא וסתר להי לבי כנישתא דבי רב ובנייה כדאמרינן בהשותפין, ועבד כמה תקנתא שפירתא וקבע ליה ריגלין דלא חזיין אלא לרישי גלותא ובנהרדעי ושוויה לריגלא דריש גלוותא בגווה הואיל והוא מופלג ונפישא תורתו ונדולתו, והונא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנך יומי, ומרימר ומר זוטרא דהוה בתריה הוה כייפין ליה לרב אשי ושוינהו לריגליהון במתא מחסיא דאמר רב אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות ר' ונז', והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי וכיון דאיחקנו רגלי דרישי גלותא במתא מחסיא והוה צריכין ראשוותא דפומבדיתא למעל תמן בשבת לך לך דהוה ריגלא דרישי גלוותא, ואיקבעו רובא דראשי גלוותא למידר התם ולא בטלה בתר כן כד איבטילא בשני דרב יהודה ורבה ורב יוסף ואביי ורבא אלא הוויין תרתי מתיבתא, והיינו דאמר רב אשי עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה, דבכל שתא כד הוה ריש גלותא דקבע ריגלא אזלין לקמיה רשוותא ורבנן דפומבדיתא, ונהנת מילתא הכין עד שיעורא מאתן שנין: והשתא לא אישתייר מכולהון דבי נשיאה במתא מחסיא ולא

אפילו חד ינוקא ואף לא רבנן. ונהג רב אשי ריש מתיבתא קרוב לשיתין שנין. והיינו דאמרינן במי שמת מהדורא קמא דרב אשי ומהדורא בתרא דרב אשי דהכין תקינו רבינו לתנווי בכל כלה י"ב מתיבתא חסר ויתר מהדר תלמודא כוליה בתלתין שנין וכיון דרב אשי מלך קרוב לשיתין שנין הוו להו ב' מהדורי. ושכיב בשנת תשל"ה. ומלך בתריה במתא מחסיא רב יימר ושכיב בשנת תשמ"ג ונמצא עמוד אש ברקיע ועמד ל' יום. בשנת תשנ"ג נאסף רב הונא ראש הגולה. בשנת תשס"ג נאסף רב נחמן בר רב הונא ונפל שמדא וגזר יודגרד¹ לבטולי שבתות. ומלך במחסיא רב טביומי דהוא מר בר רב אשי ושכיב בשנת תשצ"ט במוצאי יום הכפורים. בשנת תשפ"ב נאסף רב סמא בריה דרבא ונהרג הונא בר מר זוטרא ראש גולה ונמסרו יהודים למלכות. ובתריה רבה תוספאה. ונהרג בשנת תשפ"ח והרסו בתי מדרשות וגזרו על יהודים להיות ברין פרסיים. ובד' בשבא הוא י"ג בכסליו בשנת תת"א נאסף. רבינא סוף הוראה בריה דרב הונא ונסתם התלמוד. ובאילין שניא מלכו בפומבדיתא רב גביהא מבי כתיב ושכיב בשנת תשמ"ד. ובתריה רפרם מן פומבדיתא ושכיב בשנת תשנ"ד. ורב רחימו ואית דמחלפי רב רחומי ושכיב בשנת תשנ"ז. בעדן שמדא דגזר יודגרד²:

❖ הושיעה את עמיך וברך את נחלתיך ורעם ונשאם עד העולם ❖

¹ דימוגדר. MS.

² דיזוגדר. MS.

IX.

❖ [סדר מלכי רומי] ❖

יש מסיפרי רומים מונים למדי ופרס שנים הרבה אבל לפי חשבון חכמים שאנו מונים לבבל שבעים שנה ולמדי ולפרס חמשים ושתיים. כיצד נבוכדנצר מ"ה שנים. אויל מרורך בנו כ"ג שנים. בלשצר ב' הרי שבעים. לדריוש ולכורש ה'. לאחשוורוש י"ד. לארתחשסתא ל"ב. לדריוש אחת דכת' ביה והות בטלה וגו' הרי חמשים ושנים:

אבל יש בספרי רומים שמונים מנין אחר: נבוכדנצר ל' שנה. כורש ל' שנה. גבישן שנים ט'. דריוש שנים ל"ז. שרשן כ"א שנה. ארתחשסתא מ'. דריוש י"ט. אדתרשן מ' שנה. אדתרשן אחר כ"ז שנה. ארסינה ג' שנה. דריו ו' שנה: עד הנה מלכי בבל ומדי ופרס:

מלכי יון: אלכסנדר ה' שנה. תילומיאו מ' שנה. פילאדילפיאו ל"ה שנה. אדרייטי כ"ז שנה. פילופטורי י"ז שנים. פיפאן כ"ד שנה. פילומטורי ל"ה שנה. אדרייטי כ"ט. פטורי י"ז. אלכסנדר י'. תלמי ח' שנים. אדיוניסיו ל'. איופטרון ב' שנה:

מלכי רומי: יוליאוס קיסר הראשון ה' שנים. אוקטוביאנוס אנוסטוס הראשון עד [ישו]¹ שנים מ"ב. ממולד [ישו] ועד טיבריוס שנים י"ד. מטיביריוס עד מיתתו ב"ג שנים. ממיתתו עד נאויוס שנים ה'. נאויוס ג' שנים וחדשים י' וימים ז'. קלדיאוס י"ד שנים. נירון י"ג שנים וחדשים ז'. גלבא חדשים ז'. לוקציוס חדשים ג'. ביטיליו חדשים ח' ויום אחד. בספינוס שנים ט' וימים ז'. טיטוס שנים ב' וחדש וימים כ'. מיציאנוס שנים ט"ו. נירבא א' שנה וד' חדשים וימים ח'. טרגיאנוס י"ט שנים וי' חדשים וט"ז ימים. אדריאנוס כ"א שנה וי' חדשים וימים כ'. אנטיופיאו הקרוי אנטוניאוס כ"ג שנה. אנטונינוס י"ח שנה. לוקיוס י' שנים וח' חדשים. אטינוס קומרוס י"ג שנה. אלביוס ו' חדשים. יוליאנוס ב' חדשים. סרבירוס ט"ז שנים וג' חדשים. אנטונינוס קרהקלה ו' שנים וב' חדשים. מקלינו שנה א' וב' חדשים. אנטוניו ב' שנים וח' חדשים. אלכסנדר י"ג שנים וח' חדשים. מכסימיאנו ג' שנים. פיפיאנוס ובלבינו ג' חדשים. אנירדיאנו ג' שנים. אפליפו ופליפו י"ז שנים: אילו מלכו בראשונה ברומי:

דיקיאוס הוא ראשון לנצרים מלך שנה א' וג' חדשים. גאלוס י"ג שנים. בלהירינוס וגליאנוס בנו ט"ו שנים. פוסטמויו י' שנים. קלאודיוס א' שנה. קיטינדיוס י"ז ימים. בליריאנוס ה' שנים

¹ The words in [] are effaced or erased in the MS.

ו' חדשים, טקיטוס ו' חדשים, פלוריאני כ' שנים, פורבו ו' שנים ו' חדשים, קרו א' שנה, קרינוס
 טמירינוס ב' שנים, דיאופרויאנו ב' שנים, מכסימיאנו י"ח שנים, קושטה פאופר שנים ט',
 סביריני שנים ט"ו, מכסימו י"ט שנים, לוקינוס י"ז שנים, מכסימו י"ג שנים, קושטנטינו כ"ד
 שנה, קוסטנטינו שבנה קושטנטינא והקים בה המלכות שנים ל', קוסטנטינו אחר שנים י"ד,
 קוסטס י"ב שנים, יוליאנוס אפוסטאטא ב' שנים, יוביאנוס ח' חדשים, בלטיאנוס י"ג שנים, בליץ
 ובלטיניאנוס אחיו י"ג שנים וה' חדשים, גרציאנוס ובלטיניאנוס ו' שנים, בלטינוס נובו
 תיאודוסיו י"ז, ארקריו ואוטריאו י"ג שנים, אחר מלך אוטריו עם תודוסיו בן אחיו ט"ז
 שנים, אחר תודוסיו בן ארקריו מלך לבדו כ"ג¹ שנה, בלטיניאנוס כ"ט שנים, מריניאנוס ו'
 שנים וה' חדשים, אביטוס א' שנה וחדשים ה', מאורינוס שנים ג', סבירוס שנים ה',
 לאון גדול ולאון קטן שנים י"ז, אבטימו שנים ו', אילובריו א' שנה, זימן שנים י"ז
 וחדשים ב', אניסטסיאוס שנים כ"ז וחדשים ד', יוסטינוס גדול שנים ט', יוסיניאנוס גדול
 שנים ל"ט, יה² יוסטיניאנוס הוא בנה היכל סופיה בקושטנטינא, יוסטינוס הצעיר שנים
 י"א בימיו נכנסו לונגוברדיים באיטליא, טבירו שנים ז' וימים ב', מבריקו שנים כ"א
 וימים ג', פוקש שנים ח', אירקליו שנים ל"א, ארקילנוס שנים ב', קוסטינוס המכונה
 קוסטס ומת באי קריטיס כ"ז שנים, קוסטנטינו בן ארקיליס חדשים י', קושטנטינו בנו
 שנים כ"ח, קוסטנטינו בן קוסט' הגדול שלמעלה שנים י"ז, יוסטיניאנוס שנים ו', פליפיקו
 וורדינאוס שנים ב', אנסטסיו שנים ג', תודוסיו שנה א', פליפיקו וורדינאוס שנים ב', ליאון
 איסרו שנים כ"ז, קוסטנטיני הנירדף שנים ל"ה, ליאון בזארו מצוה לרומנים בעת שקרו לו
 המלך בא בניביניטו בימי ארגיסי השר ט"ז שנים, ליאון שנים ה', קוסטנטינו שנים ו',
 קוסטנטינו אחר עם איריני אמו, בעתו החלו האשכנזים למשול ברומני ומשל הוא
 ואמו שנים ו', איריני לבדה אמו³ מלכה שנים ח', ניקופורוס שנים ט', אשטוראציו
 עם בנו חדש ג', מיכאל כורו פלטיס שנים ב', ליאון מלך שנים ז' והרס צורות של עבודה
 זרות של קוסטנטינא והשליך ניקופורוס נשיא אחר הרגוהו, מיכאל אחר מלך שנים ט',
 ובעת ירדו ישמעאלים בקריטיס וסיקיליא, תיאופילו בן מיכאל שנים י"ב, מיכאל אחר
 המכונה פורפורי גיניטוס ואמו שנים י"ד, מתה אמו מלך אחריה שנים י"ב, בסילי פארה
 צימומינוס לבדו שנים י"א, ואחר עם ליאו ואלכסנדרו בניו שנים ט', ליאון ואלכסנדרו
 שנים כ"ו, קוסטנטינו פורפוריניטו בן ליאו במלאת שנים ג' המליכו אביו ומלך עם אביו
 ד' שנים, ומת אביו ומלך ד' שנים וגול המלכות מידו סיסיני אשר רומנו קרוי שר הספינות
 ומלך עמו כ"ז ומת רומנו ומלך אחריו י"ז, רומנו בן קוסטנטינו ב' שנים, ואחריו קמו
 בניו הקטנים ונכנס עליהם ניקיפור ונשא אמם והנה עתה הוא רודה עמם במלכות
 קוסטינינא היום ד' שנה:

¹ Or כ"י.² So MS.³ MS. אמה.

X.

FRAGMENTS AND NOTES.

A. FROM A MS. IN DAMASCUS.

a. Sherira's Responsum. Pages 33, last line; 34, l. 5 seqq.: ונר מלך פרסיים: יודגורד שמו על רבותינו לחלל את השבת. ומר בר רב אשי בסורא בקש רחמים ובא תנין בחצי היום ובלע את המלך בבית משכבו ונתבטלה הגזרה. בשנת תשנ"ו נאסף מר זוטרא ובו ביום היתה זיעה¹ גדולה בעולם ונודעוה כל הארץ ובו ביום זרחה² הירח ונראו הכוכבים ביום³. ובשנת תשמ"ז נפטר מר יימר ונראה עמוד אש ברקיע ועמד ל' יום. בימי רב סמי בטבת בשנת תשפ"א איתאסרו רבנא אמימר . . . :

Line 13 seqq.: בשנת תשפ"ו שכיב רב סמא דנן בריה דרבא ואחריו מלך רב יוסי: וביומוהי נפטר רבינא סוף הוראה. בשנת תת"ז נסתם התלמוד ושכבו רבנן סבוראי בשנים מועטות ואלה שמותם . . . :

Page 35, line 4 seqq.: בסוף מלכות פרסיים בשנת תתק"מ מלך רב חנן מאשיקיא. ואחריו מר רב מרי זקננו בן מר רב דימי הורנו. ובימיו היה בסורא רב מר בן מר רב הונא נאון בשנת תתק"ח. ואחר מר רב בר רב מרי הורנו מלך מר רב חנינא מבי נוהרא. ובימיהם היה משוגע הרשע והוא לבוש מעיל שם רשעים ירקב בשנת תתק"ח למנין שטרות והוא שמו [מחמד]⁴ בן עאבד אללה אלערבי מן בני אלקורשיין² מן ערב מכה והיה בשנת ד' אלפים ג' מאות וששים. ובאותו זמן היה בסורא רב חנינא ומר רב חננא נאון בפום בדיתא ומר רב יצחק והוא שהיה בפירוז עד שכבשה עלי בן אבי טאלב ויצא רב יצחק מן פירוז שאבור לקראתו והקב[י] את פניו והיה בפירוז שבור באותה שעה תשעים אלף איש מישראל וקבלן עלי בן אבי טאלב בסבר פנים יפות. ואחריו [ג] מר בר רב רבא שתקנו בימיו לתת גט לאלתר. ובימיו היה בסורא מר רב ששנא דכתב על חומרתיה משרשיה בר תחליפא. ובתריה מר רב בוסאי. [ג] בפום בדיתא מר רב הונא מרי בן מר יוסף והיה נאון. ואחריו מר רב חייא ממישון. ואחריו מר רב רביא. ואחריו מר רב נטרונאי בן רב נחמיה בשנת אלף ושלישים ידיע במר רב ינקא והוה מחתן בדבית נשיא ואתקף מארות על רבנן דמיתבתה².

¹ So MS. זועה.² So MS.³ See pp. 45, 177, and 183.⁴ Erased.

והלכו מהם לסורא עד שנפטר מר ינקא וחזרו למתיבתיהון. ואחריו מר רב יהודה. ואחריו מר רב יוסף דהוה ידיע בבר פתנאי¹ בשנת אלף נ"ט. ואחריו מלך מר רב שמואל בר מר רב מר דאיברי בשנת אלף נ"ט. ואחריו מלך מר רב נטרוי כהנא בר רב אמונה ומן בגדאד היה. ובימיו עלה רב אחא מן שבחה לארץ [ישראל] דמר נטרוי שמעיה הוה וכד אדבריה נשיא עילוהי סליק להתם. ואחריו מר רב אברהם כהנא. [ואחריו] מר רב דודאי בר מר נחמן בשנת אלף ע"ב והוא אחיו של מר יהודאי. ואחר' מר רב חנינא בר מר משרשיה בשנת ע"ה. ואחריו מר רב מלכא בן מר רב אחא בשנת פ"ב והוא אחתיה לנטרונאי בר חביבאי נשיא בפילוגתא על זכאי בר מר רב אחונאי נשיא דהוה קמי הכין בכמה שני. ואחריו מר רב אבא בשנת פ"ד. ואחריו מר רב שינוי. ואחריו מר רב חנינאי כהנא גאון בר מר אברהם גאון בשנת צ"ג. ואחריו מר רב הונא הלוי בר מר רב יצחק בשנת צ"ז ובימיו תקנו למינבא בעל חוב וכתובה מיתמי מן מטלטלי. ואחריו בשנת צ"ט מר רב מנשה בר מר יוסף:

Page 36, line 17 seqq.: מר רב הילאי. מר רב שנים. מר רב פקוד ה' שנים. מר רב [חנינא] מנהר פקוד ה' שנים. מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד י"ח שנה. [ו]אחריו מר רב שמואל י"ח שנה ומן ישיבתה של פום בדיתא מבני בניו של אמימר היה. [ו]אחריו מר רב מרי הכהן מנהר פקוד ה' שנים. ואחריו מר רב אחא דאבוה חצי שנה. ואחריו מר רב יהודאי בר מר רב נחמן ג' שנים ומחצה. ואחריו מר רב מארי הלוי בר מר משרשיה ג' שנים ומחצה. ואחריו מר רבי ביבוי הלוי בר מר רב אבא מנהר קורה י' שנים ומחצה והוא היה עם מר רב הונא ומר רב הלוי ומר רב מנשה גאוני פום בדיתא כשתקנו לכתובה מן מטלטלי ואילין תמו מאה שנה: ואחריהם מן גאוני פום בדיתא מר רב ישעיה בן מר רב אבא בשנת ק"ז. ואחריו מר רב יוסף בר מר רב שילא מן שילהי בשנת ק"ט. ואחריו מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי גאון בשנת ק"ח. ואחריו מר רב אביומא¹ גאון אחי אביו בריה דמר רב אברהם גאון בשנת ק"ב. ואחריו מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת ק"ב². ואחריו מר רב [אברהם] בר מר רב שרירא בשנת ק"ב. ואחריו מר רב יוסף דנן בשנת ק"ט ו' שנים. ובתריה בשנת ק"ד מר יצחק בר מר רב חייה. ואחריו בשנת ק"ג מר פלטוי בר רב אביי י"ז שנה. ובתריה מר רב אחאי כהנא בר מר רב משרשיה³ [ששה] חדשים בשנת ק"ט. ואחריו מר רב רבה [בר] מר אמי בשנת ק"פ. ואחריו בשנת ק"פ מר רב צמח גאון בר מר רב פלטוי גאון. ואחריו בשנת ר"א מר רב האי בר מר רב דוד א"ב ו' שנים וחצי:

ובאלו מאה שנים עמדו במחסיה גאוני מר רב הילאי בר רב מארי Page 39, line 6: מ' שנים. ואחריו מר רב יעקב הכהן בר מר מרדכי י"ד שנים. ובתריה מר רב צדוק בר

¹ So MS.² MS. קב.³ MS. מרששה.

מר רב אשי¹ ב' שנים. ואחריו מר רב הילאי בן מר רב חנניה ג' שנים ומחצה. ואחריו מר רב קיומי בר מר רב אשי ג' שנים וחצי. ואחריו מר רב משה כהנא בר מר רב יעקב ד' שנים וחצי. ואחריו מר רב שלום בר מר רב בעז י' שנים ומחצה. ואחריו מר רב נטרונאי גאון בר מר הילאי גאון בר מר ר' מרי ה' שנים. ואחריו מר רב עמרם בר מר ששנא י"ח שנים. ואחריו מר רב צמח בן מר רב חיים אחיו של מר רב נחשון גאון שבע שנים. ואחריו מר רב מלכא חדש אחד ונפטר. ונאספו באותו פרק רוב זקני מתא מחסיא בשיעור ג' חדשים ואיסתמיך אחרי כן מר רב האי גאון בן מר רב נחשון גאון י' שנים. ואחריו מר רב הילאי גאון בן מר רב נטרונאי גאון ח' שנים. ואחריו מר רב שלום גאון בן רב מישאל גאון ז' שנים. ואחריו אידלדלת מילתא במחסיא ולא אישתירו בה חכימי. ואחריו מנו למר רב² יעקב בן מר רב נטרונאי י"ג שנים. ואחריו לא היה גאון ראוי וסמכי דוד נשיא למר רב יום טוב כהן בר רב יעקב ואורג היה הואיל ולא הוה התם רבנן ד' שנים:

ואחריו מר רב יהודה גאון ונפטר באדר שנת ר"כח. ואחריו Page 40, line 15: בשנת ר"לח נפטר מר רב מבשר גאון ואתו רבנן לות כהן צדק ונפטר בשנת ר"מז. ואחריו מר רב צמח בר מר רב כפנאי ב' שנים וחצי בראש שנת ר"מט. ואחריו מר רב חנניה גאון בריה דרב יהודה גאון חמש שנים וחצי ונפטר בשנת ר"נד. ואחריו איסתמיך מר רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולא מבני רבנן הוה אלא מן תנארי. ומר' מבשר גאון הוה סמכיה בדאריה³ רבא במתיבתא דלא הוה ראוי לגאונות בתר גאון אבונא אלא דוכתא הוה למר רב עמרם אחי אמנו בריה דרב מישוי וקפיץ עלה מר רב אהרן והוה זע מאד ודחיל מיניה מר רב עמרם א"ב ואול לקמיה. ואחר כן פליג עליה מר רב נחמיה בר מר רב כהן צדק בתר דיתבי קמיה ומר רב אהרן הוה עדיף מיניה ולא פירשו רבנן מן מר רב אהרן. ואחר שמת מר רב אהרן בסוף שנת ר"ע"א הדרו מקצת רבנן לקמי מר נחמיה ואנחנו ורבנן נפישא דילנא לא אשוניא עימיה ולא אזלינא לקמיה והוינא בההוא עידנא אב בית דין ולא קבילנא גאונות עד שנפטר. ובשנת ר"ע"ז אסתמיכנא בגאונות וסמכינו להאיי בננו באבות בית דין מן שעור שני שנים: ⁴ ובשנת ר"צ"ח איסתמיך אדננו האיי באבות בית דין ובשנת ש"טז נסמך בגאונות. ונפטר אדננו שרירא בתשרי שנת ש"יז⁵ כלל שני מלכותו ל"ח⁵. ובשנת ש"מט נפטר אדננו האיי בניסן כלל שני מלכותו ל"ד⁶ שנה ונפטר אדננו *שמואל הכהן בן אדננו⁶ הפני בחדש אב שנת ש"כד. ונפטר בנו אדננו שמואל הכהן גאון ליל חמישי חדש כסלו שנת ש"מ"ה . . . :

¹ MS. ישי. ² MS. מר. ³ So MS. ⁴ Here begins an extract from another source. Dr. Harkavy writes: Ibn-Nagdila? (Samuel the Nagid). ⁵ See p. 67, where the figures differ. ⁶ Evidently a slip of the pen.

β. Another extract. בשנת תרצ"ה נפטר רב כהן צדק. בשנת ת"ש"א נפטר רב חנינא אבי רב שרירא. בשנת ת"ש"ב נפטר רב אהרן הכהן סרגאדא. בשנת א' ש"מ"ט לשטרות שהיא שנת תשצ"ח לעולם נפטר רב האי גאון והיו חייו צ"ט . . . :

γ. Fragment from the ס' הקבלה (page 78, line 20). ועוד שהם בטלים במעוטן. שאתה מוצא קהלות ישראל שהיו פושטות ממדינת סלא בקצה המערב אל תהראב¹ (תנדות O). בראש המערב וקצה אפריקיה ומצרים וארץ הצבי וארץ ערב וארץ שנער וארץ עילם וארץ פרס וארץ דדן [ויוון O]. וארץ הגרנשי ונקראת גארן¹ ותברסטאן ואלדילם (ואלירם O). עד נהר אתל (אבול O). שהיו שם * גזי וכוזרים¹ שנתגיירו ויוסף מלכי¹ שלח ספר לר' חסדאי הנשיא בר יצחק בן שפרוט והודיעו שעל דעת רבנות משתדל הוא וכל עמו והיו בטוליטלה מבני בניהם תלמידי חכמים וכן בכל האיים שבים שביסון¹ (שבסיון O). מארץ נבקרי וננאנת עד קונטסטינה¹ ורומי הגדולה וכל ארץ אשכנז ותוגרמה וצרפתה וכל ארץ פוליא ומגינסיא (בטליא ומגלוסיא O). ואיסקיליאה וארץ לונברניא¹ עד נהר דוראנו עד ארץ ספרד על דעת חכמי המשנה והתלמוד . . . :

B. MS. d. II².

After the end of the Yosippon², which concludes with the following words, עד הנה קין ירושלם עיר הקודש ועם יי' ונחלתו. יהי רצון הסוד³ מלפני אלהי השמים שיחמול ויחוס על עירו ועל ביתו ועל היכלו ועל מקדשו ועל עמו ועל נחלתו במהרה בימינו אמן, we read⁴ the following strange passages, probably by Yerahmeel: ויתן טיטוס פקידים על הנשארים ויגלם עמו כתשעים אלף איש ויהי מספר הנופלים בירושלם אלף אלפים ומאה אלף ושמונת אלפים. ואותם שהושיב ברומי תחת אביו היו אלף וחמש מאות ואשר הושיב בטרנטו ובאודרנטו ובשאר מדינות אשר בפוליא כחמשת אלפים. ויתן אספסיינוס לטיטוס בנו את ארץ אפריקיא ויושב בקרטגו⁵ שלשים אלף איש יהודים לבד מאשר נתן בשאר מקומות. ואת יוסף הכהן הושיב ברומי עם משפחתו ונתן לו בתים ובית תפלה:

ויוסף בן גוריון הכהן אביו מתיא שמו וכינויו גוריון. הוא יוסף בן מתיא הכהן עשה ספרים רבים ביהודה ספר אחד מכל מלכי הגוים מאדם ועד טיטוס ובספיינוס⁶ ומכל מלכי יהודה ומן החורים והסגנים אשר בספרי מדי ופרס מקדון ורומי וחשמונים. וגם כתב מבראשית עד בספיינוס⁶ ועד שנת ארבע עשרה לדומיציאנוס קיסר כל עשרים וארבע ספרים. וגם כתב ספרים לאפיון ולפילו מספר המכבאים. וגם דיבר מיוחנן ומשמעון

¹ So MS. ² See p. xx. ³ Not in the edition. ⁴ Fol. 197. ⁵ MS. קרטנו. ⁶ See p. 185, l. 15.

בן יוחנן המכונה כיפה בכפר בית צדיא נולד. ומיעקב בן יוסף אחיו [ישן]¹ הנצלב מצד אביו. כי יוסף בעל [מרים]¹ בת חנה בת יהויקים אמו של [ישן]¹ הנצלב קודם שאירס למרים היה לו אשה ושמה מרים בת חנה והיא אחות מרים אמו של [ישן]¹ הנצלב. וילדה את יעקב ליוסף ומתה ואירס לו את מרים אחותו של [] ונרגם בירושלם מן הפרושים. וגם מן מתיא המבשר אשר שמו לוי הוא לוי המכונה מתיא כתב ספר עון גיליון בלשון עברי לעברים. וגם משעול המכונה פעול הוא פאולוש כתב אשר משבט בנימן. וגם כתב מִבְרַנְבֶּשׁ מקיפיריס הוא יוסף הלוי ומתלמידיו יוחנן המכונה מרקוש המבשר. ומיהודה ומלקוש הרופא ומרקוש תלמידי שמעון כיפא. ויוחנן בן זבדיה המבשר אשר כתב ספר הרזים² באיפדמוש ובן ארבעים ושמונה שנה מת בימי מריונוס :

C. MS. PARIS, NO. 263, FOL. 68.

כתב החבר אהרן מלוניל ז"ל נתתי לבי לדרוש ולחקור החשבון שמונין הגוים משטרתם משנת לידת אותו האיש ומומן ההריון שהם חושבי' השנה הזאת שהיא שנת תתקסד לחשבונינו לבריא' עולם * מב'ה מרס³ ואילך שנת אלף ומאתים וארבע ואם כן הוא כדבריה' הוא נולד ס"ח בפני הבית השני והיא שנת ג' אלפים תשס' לבריא' עולם והם אומרים כי חיה ל"ג שני' נמצא שנתלה ל"ה שנים בפני הבית וזה הדבר אי אפשר והוא טעות גדולה כי מתחילת נשיאות הלל עד שנחרב הבית שני הוא מאה כמו שאמרו חכמים הלל ושמעון גמליאל⁴ ושמעון נהגו נשיאות בפני הבית מאה שנה והוא ישו הנוצרי היה בימי יהושע בן פרחיה שהיה ג' דורות קודם הלל ואלו הם יהושע בן פרחיה ונתאי הארבאלי אחריהם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח אחריהם שמעיה ואבטליון נמצא שאינו נכון חשבון ההריון אך יש בו טעות ושגיאה⁵ ודבר זה שאלתי לחכמים הגוים אנשי המחקר ולא מצאתי ליסוד החשבון לא שורש ולא עיקר. ולדעת הרב ר' יצחק אבן גיא' נולד האיש ההוא בשנת ג' אלפים תר"ע לבריא' עולם שהיא קנ"ח בפני בית שני שהיא שנת ר"כב לשטרות ומלכו' ליונים. ולדעת הרב ר' יהודה בר' ברזילי ז"ל נתלה קל"ה שני' בפני הבית שאמר עליו בקל"ה נתלה נמצא שלא חיה כי אם כ"ג שנה ומוחמד יצא לעולם בשנת ד' אלפים ושס"ד לבריא' עולם שנת תקלז' אחר חרבן הבית שהיא שנת תתקלז' לשטרות נמצא שהשנה הזאת היא שנת תתקסד' לחשבוננו היא שנת ת"ר⁶ לממלכות המשווע. בטבת ג' אלפים תתכ"ח נחרב הבית בעונותינו ולכדוה⁷ מאה⁷ [ה]רומיים ועמדה

¹ Erased by a censor. ² MS. הרזים. ³ MS. indistinct; some abridged formula. ⁴ MS. גמליאל. ⁵ MS. indistinct. ⁶ MS. indistinct. תה ?
⁷ Some letters erased. ממנו ?

בידם ה' מאות וס' שנה היא ד' אלפים וש'פ'ז לבריאת עולם ולכדוה ישמעאלים מידם קרוב לתחלת מלכותם ועמדה בידם ת'ע'ב שנה שהיא ד' אלפים ת'הנ'ט ובשנת ת'הנ'ט לכדוה הערלים מיד הישמעאלים ועמדה בידם פ"ח שנה שהיא ד' אלפים ות'תקמ"ז ובשנת ת'תקמ"ז לכדו הישמעאלים עכו וטיברי' ורוב הארץ ההיא בתוך ששה חדשים ונקבצו מלכי הנוצרים מד' רוחות העולם אלפים ורבבות ובאו לעכו ויצורו עליה וצלח דין מלך ישמעאלים קבץ כמו כן חיל גדול לאין מספר והעמיד חיל הערלים במצור ועמדו בזה הענין ימים רבים עד אשר נלכד הנו' ¹ ולכדוהו מלך צרפת ומלך אנגליטי[רה] עם שאר הנוצרים ולכדו כל האר[ץ] אך ירושלים נשארה ביד הישמעאלים לבדה עד היום. ² ובמשך ימים רבים אח[ר] זה שב הכל ביד הישמעלים. ³ נלכדה קוסטאנטינופולו שנת ה' אלפים ור'י'ג ערב שבועות ואנכי אפ'י בן שנה הייתי כשנלכדה קוסטאנטינופולו:

D.

⁴ שנת ח' אלפים ור"ס לב"ע. ג' אלפים מ"ד למבול. ג' אלפים ס"ב לביאת אבותינו למצרים. אלפים ת'הצ"א ללידת מ'ר'ע"ה. אלפים ת'הי"א ליציאת מצרים. * לתורת [] ⁵. אלפים ת'שע"א לביאת אבותינו לארץ ישראל. אלפים ת'ר"כ לצמיחת קרן דוד מלכנו ע"ה. אלפים ש'ל"א לבנין בית ראשון. אלפים נ"ז לגלות י' השבטים. אלף ת'תקמ"ב לראשית מלכות בבל. אלף ת'תקל"ד לגלות יהויכין מלך יהודה. אלף ת'תקכ"א לחרבן בית ראשון. אלף ת'תע"א לראשית מלכות מדי ופרס. אלף ת'הנ"א לבנין בית שני. אלף ת'הי"ז לראשית מלכות יון. אלף ת'הי"א לשטרות וחתימת חזון. אלף ת'רל"ז לראשית מלכות בית החשמונים. אלף ת'קל"ד לראשית מלכות בית הורודוס. אלף ת'שצ"ט לאמונת הנוצרים. אלף ת'ל"א לחרבן בית שני. אלף ש'י"א לחתימת המשנה. אלף ר"כ"ז למלכות קוסטטינו מחזיק אמונת הנוצרים. אלף ר"ז לאמונת מאני ⁶ מאמין לב' אלוקות. אלף ק'ל"א לחתימת תלמוד ירושלמי. ת'תקצ"ה לחתימת תלמוד בבלי. ת'תקכ"ט ללידת מהומט בעל אמונת הישמעאלים. ת'תע"ז לראשית הטעת הישמעאלים. ת'תס"ז למיתת מהומט. ש'כ"ד לחתימת הי"ד החזקה להר'מ"ב'ם זל. ק'צ"ה לגלות בני ישראל מצרפת. ח' לגלות ירושלם היה בספרד. ג' לשטרות אשר עשו ליהודים בפורטוגאל. עתה כי אזלת יד . . . אמן:

לשון אפד בפרק שביעי, חיבר התלמוד ביתר מארבע מאות ושלישים שנה אחר החרבן ונגלות . . . לרעת האברבנאל ולא הבינותי. מבריאה עד תורה ב' אלפים ת'מ"ט. מבריאה עד ישו ג' אלפים ת'ש"ס. מתורה עד ישו אלף ש'י"א. חבור המשנה היה בשנת ג' אלפים ת'תקל"ט ליצירה שהיא שנת אלף ותשעים לתורה:

¹ MS. indistinct. ² By a later hand. ³ By another later hand. ⁴ Same MS., fol. 46^b, by an Italian hand, cursive characters. ⁵ Margin. ⁶ MS. מאני.

E. OPP. 613 (CATALOGUE, NO. 2256), FOL. 63.

רץ פר לבריאה. אקם לגולה בשנת תתכח שירי נשכה בשנת קעב לחורבן בית שני
 נשלמו ד' אלפים לבריאת עולם בשנת תשכד¹. ישו נלכד. בשנת תקלב ישו נצלב. העולם
 הולך בתקלב כי לסוף תקלב שנה או מחזור חמה ומחזור לבנה שוין בחלון אחד כי מחזור
 חמה הוא כ"ח שנה ומחזור לבנה י"ט שנה. י"ט פעמים כ"ח הם תקלב שהרי כ"ח
 פעמים כ' הם תקם הרי תפ² שהוספת הרי תקלב. נמצא כי לסוף תקלב* אז תחלת מחזור חמה
 ותחלת מחזור לבנה שוין³. ודע כי מקץ תתקלבין נצלב ישו שזהו מקץ ג' אלפים ותתכד וסימן
 בשנת תתכד ישו² נלכד וגמירי כי בשנת תקלב יש רגע אחד ששערי רחמים פתוחים והריקיע
 נפתח. וישו כיון לאותה שעה ושאל שיאמינו בו האומות כאשר החזיקו ישראל בתורת
 הצור. וישראל חזרו והחזיקו בתורת הצור. באותו פרק אלף ורע"ז. שכך יש מבתמ"ה שאז
 היה מתן תורה עד ג' אלפים ותשכד. וכמו כן יחזיקו האומות בנוצרי ובתורתו אלף ורע"ז
 ואז הם כלים לסוף ה' אלפים. הטל אלף ורע"ז על ג' אלפים ותשכד יהיה ה' אלפים
 שנה. והדין היה לכלות לו ולהתם אמנת ישו לסוף ה' אלפים אך בעונותינו יצאו מהם מה
 שיצאו מהם. ואני הכותב עומד היום ה' אלפים ושנת³ לפרט ועוד הם מחזיקים בתורת
 שקר ומחפרים ומגדפים ומנאצים אלהי ישראל ותורתו הקדושה ועוד ידם נטויה עלינו
 ועולם הקשה מכבידים עלינו. בה' אלפים ואחת הרגו קהל הקדש קהל וורנגוורת יותר
 מק'ע"ג נפשות. ובה' אלפים ושתים שרפו אומה הרשעה את תורתנו שבצרפת. ועוד ידם
 נטויה עלינו וגוזלים וחומסים אותנו עד אין פרוטה בכיס ואפס עצור ועוזב וידל ישראל
 מאוד ויבא עד מדריגה התחתונה ירא הש' וישפוט ויתן לעמו ישראל רחמים וחנינה
 וגאולה וישועת עולמים: בששי בשבת בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי בשנת ג' אלפים
 ותשכד ליצירה. הרי שנת י"ט למחזור ק'צ"ז והיא הייתה מקץ מולד ניסן היה ביום⁴ אף
 אנו נמי תנינא במסכת סנהדרין פרק נגמר הדין בערב פסח ובערב פסח תלאוהו לישו
 הנוצרי. והאומרים כי בשנת תקלב לפרט טועים הם כי אינך יכול לפרש כן. שהרי מעשה
 ישו היה בימי הילוני⁵ המלכה והיא הייתה בימי הילל והילל נהג נשיאותו בפני חורבן הבית
 ק' שנים דהילל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן ק' שנים בפני הבית. ואם תפרש כי
 שנת ג' אלפים ותשכד שזהו ק"ד שנים קודם חורבן הבית שחרב בג' אלפים ותתכח ניחא
 אבל אם נפרש כי בשנת תקלב לפרט נצלב אינו כן שהרי בג' אלפים ות"ח היה בנין בית
 שני. ובשמעתא דתנא דבי אליהו תניא מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנים ומלכות יוון ק"ף

¹ So MS. ² MS. obliterated. ³ Figures erased. ⁴ Blank space in the MS.
⁵ So everywhere.

ומלכות בית חשמונאי ק"ג ומלכות הורדוס ק"ג הרי ת"ך שנים שעמד בית שני. ומבנין
הבית עד תְּקֻלָּב אין רק הילוני המלכה כי לא עמד לישראל מלך עד שנה אחר הבנין שאז
התחילה מלכות בית חשמונאי. וגם הילל שנהג נשיאתו בימי הילוני המלכה לא היה נשיא
עד שנים הרבה אחרי כן. הרי שאינך יכול לומר שבשנת תְּקֻלָּב לפרט נצלב ישו אלא
כאשר פירשתי כי בשנת ג' אלפים ותשכ"ד נצלב שזהו מקץ ז' תְּקֻלָּבִין כמפורש לעיל:
❖ סליק ❖

ק'ל"א שנים קודם החורבן נצלב ישו ומבריאת עולם ג' אלפים ושש מאות וע"ז שנים
עד תלייתו. אבל קבלה בידינו שבשנת תשכ"ד ישו הנוצרי נלכד ובשנת תתכ"ח חרב הבית.
וק'ע"ב לאחר כך נשלמו אלפיים של תורה מן ואת הנפש אשר עשו בחרן שהיה תמוז
קודם מתן תורה:

F. MICH. 138 (CATALOGUE, NO. 1982), FOL. 43^b.

מבריאת העולם עד שנולד שת ק"ל. משת עד אנוש ק"ה. מאנוש עד קינן צ'. מקינן
עד מהלאל ע'. ממהלאל עד ירד ס"ה. מירד עד חנוך ק'ס"ה. מחנוך עד מתושלח ס"ה.
ממתושלח עד למך ק'פ"ז. מלמך עד נח ק'פ"ב. מנח עד שם ת'ק"ב. משם עד ארפכשד ק'.
מארפכשד עד שלח ל"ה. משלח עד עבר ל'. מעבר עד פלג ל"ד. מפלג עד רעו ל'.
מרעו עד שרוג ל"ב. משרוג עד נחור ל'. מנחור עד תרח כ"ט. מתרח עד אברהם ע'.
מאברהם עד יצחק ק'. מיצחק עד יעקב ס'. מיעקב עד שבא למצרים ק"ל. ומשירד
למצרים עד שיצאו בניו ממצרים ר"י: נמצא שבשנת ב' אלפים תמ"ח לבריאת עולם
יצאו בני ישראל ממצרים. ומיציאת מצרים עד בנין הבית הראשון ת"פ שנה. נמצא
שנבנה הבית הראשון בשנת ב' אלפים התקכ"ח לבריאת העולם ועמידתו ת"י. נמצא שנחרב
הבית בשנת ג' אלפים ש"ח לבריאת עולם. ומחרבן הראשון עד בנין הבית השני ע'
נמצא שנבנה הבית השני בשנת ג' אלפים ת"ח לבריאת עולם. ובשנת ג' אלפים תמ"ט
בא אלכסנדר המוקדוני ירושלם. ובשנת ג' אלפים תש"ב נולד ישו הנוצרי¹. ובשנת ג'
אלפים תשנ"ג נתלה. ובשנת ג' אלפים תתקל"ח התחילה אמונת ישו ראשונה באדום כי
אדום² היתה האומה הראשונה שנכנסו בדת ישו ולכן נקראו כל האומות אשר באמונת
ישו אדום ואם הם משאר אומות כמו שנקראו עברים מי שישבו לדת ישראל וכמו שנקראו
ישמעאלים מי שישבו לדת מחמד כי הישמעאלים קבלו אותו הדת ראשונה. והתחלת האמונה
ראשונה באדום היה מאה וארבעים וחמשה שנים אחר מיתת ישו כמו שנמצא כתוב
ברברי הימים למלכי אדום. ובשנת ג' אלפים תתקכ"ב לבריאת עולם נחרב הבית שני.

¹ Marg. פי' שם עירו נצר.² Marg. אעזל סוף פרשת ואלה תולדות יצחק.

ובשנת ד' אלפים ש'מ"ט לבריאת עולם התחילה אמונת מחמד בישמעאלים ונקראו כל האומות הנמשכים אחריהם על שמם ישמעאלים כמו שנקראו עברים מי שנמשך אחר ישראל ואם הם מעט:

G I. OPP. ADD. 4TO, 37 (CATALOGUE, No. 2072), FOL. 70.

❖ מסדר עולם זוטא ❖

אדם ק"ל. שת ק"ה. אנוש צ'. קינן ע'. מהללאל ס"ה. ירד ק"ס"ב. חנוך ס"ה. מתושלח ק"פ"ז. למך ק"פ"ב. נח ת"ק. שם ק'. הרי אלף תרנז למבולא: שם שנתים אחר המבול. ארפכשד ל"ה. שלח ל'. עבר ל"ד. פלג ל'. רעו ל"ב. שרוג ל'. נחור כ"ט. תרח ע'. אברהם מ"ח. הרי מן המבול עד שהיה אברהם בן מ"ח כשהצילוהו מאור כשרים ש"מ שנה: ואחר כך היה אברהם נ"ב שנה. יצחק ס'. יעקב ס"ה. לוי ל"ה. קהת ל'. עמרם ק"ח. משה פ'. הרי משנוצל אברהם מאור כשרים עד שיצאו ישראל ממצרים תנ"ב שנה:

משה רבינו ע"ה שפט ישראל במדבר ע"ה שנים. יהושע כ"ה. ימי הזקנים כ'. עתניאל בן קנז מ'. אהוד בן גרא פ'. דבורה מ'. גרעון בן יואש מ'. אבימלך בנו ג'. תולע בן פואה כ"ג. יאיר הגלעדי כ"ב. יפתח הגלעדי ו'. אבצן מבית לחם ז'. אילון הזבולוני י'. עבדון בן הלל ח'. שמשון בן מנוח כ'. עלי הכהן מ'. שמואל הנביא י"ג. שאול בן קיש כ'. דוד המלך מ'. שלמה בנו ג'. הרי משיצאו ישראל ממצרים עד שנבנה בית המקדש ת"פ שנה: ואחר כך שלמה בן דוד ל"ז. רחבעם בנו י"ז. אביה ג'. אסא מ"א. יהושפט כ"א. יהורם ח'. אחזיהו י"א. עתליה ל'. יואש מ'. אמציה כ"ט. עזיהו ט'. יותם י"ז. חזקיהו כ"ט. מנשה י"א. אמון ב'. יאשיהו ל"א. יהואחז ג' חדשים. יהויקים ג' שנים: ובמלכות יהויקים בא נבוכדנצר לירושלים ותפש את יהויכין בנו והוליכו בגלות והמליכו על ישראל ומלך תחת נבוכדנצר ח' שנים. נמסר לו יהויכין ג' חדשים. צדקיהו י"א שנים. ואחר כך עשו בבבל מאלו ע' שנים נ"ב שנה עד שנתמלאו לו ע' שנה:

אלו הם ימי בבל. נבוכדנצר נ"ה. אויל מרודך כ"ב. בלשצר ג'. הרי ע':
אלו הם מלכי מדי ופרס. דריוש א'. כורש ג'. אחשורוש י"ד. ארתחששתא ל"ג.
דריוש הפרסי ב'. מלכות יון ק"ב. בית חשמונאי צ"ה:

אלו הם מלכי רומיים. אגוסטוס נ"ב. טבריוס כ"ב. גויש ג'. קלודיוס י"ד. נירון י"ב. הרי מחרבן ראשון עד לחרבן שני ת"צ שנה: אספסינוס י' שנים. טיטוס ג'. דמיטריאנוס ט"ז. ברינוס י"ב. טרגינוס כ'. ארפיאנוס כ"ב. מרקוס ז'. אנטונינוס קומדוש י"ג. פרניטוקוס ג'. אלביוס ו' חדשים. יוליאנוס קיסר ב' חדשים. אנטונינוס קרה קלאה ו' שנים וב' חדשים. מקלינו א' שנה וב' חדשים. אנטונינו ב' שנים וב' חדשים. אנטונינוס ל"ג. אלכסנדרוס

י"ג. אכסמיאנוס ג', אדריאנוס ו', פליפו ו', אנילוס ב', דולקיפיאנוס ל"א. הרי אלו מלכים מלכו ברומא ק"ב שנים;

מכאן ואילך צא וברוק וחשב משמת [ישו]¹. ולפי חשבון רז"ל היה מאה שנה קודם שנחרב הבית ויותר שהוא היה [תלמיד יהושע בן פרחיה]¹ והיה לומד כמדתם² עם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ושמעיה ואבטליון קבלו מהם והלל ושמאי קבלו מהם והוא הלל הזקן. ואנו מצאנו בתלמוד הלל שמעון. גמליאל שמעון. נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. אם כן הוא יותר ממאה שנה אבל לא ידענו כמה הוא היותר;

עוד מצאתי כתוב. קיסר אגוסטוס הוא אוטביאנו מלך נ"ב שנה. כ"ט בו נולד [ישו]¹. טיבירוס כ"ב. כ"ה במלכותו מת. גיוש ג'. קלודילוס י"ד. נירון י"ב. אספסינוס ו'. טיטוס ג'. באחד בו נחרב הבית נמצא משנהרג עד חרבן הבית נ"ז שנה: ולגוים יראה מחשבונו שנתלה [ישו]¹ קודם חרבן הבית ס"ז שנה: ובסדר עולם כתוב שהיתה [הלידה]¹ ק"ל"א שנה קודם חרבן הבית וק"ע"ב שנה קודם השלמת ד' אלפים נחרב הבית שיבנה במהרה בימינו אמן:

G 2. FROM THE DAMASCUS MS.³

אלין ראשי גלותא. יכניה שאלתיאל זרובבל ומשולם וחנניה וברכיה וחסדיה וישעיה ועובדיה ושכניה ושמעיה וחזקיה ועקוב וחנן ושפט וענן ונתן דצוציתא הוא עקבן בן נחמיה והונא בן נתן ונתן ורבנא נחמיה ורבנא עוקבא ואבא מרי ורב כהנא ורב הונא ומר זוטרא והונא מר הוא חכם ורב כפנאי ובוסתנאי חנינאי בר אדוי וחסדאי ושלמה ויצחק הוא איסקוי יהודה זכאי הוא באבוי משה ויצחק הוא אסקוי ורוד בן יהודה וחסדאי. סליקו ראשי גלותא:

H. OPP. ADD. 8VO, 42 (CATALOGUE, NO. 2400), FOL. 5^b.

...⁴ מולד אברהם אבינו ע"ה אלף תתקמ"ח. מולד יצחק ע"ה אלפים מ"ח. מולד יעקב ע"ה אלפים קמ"ו. [ירד]⁵ למצרים אלפים רל"ח. מולד אהרן ר"ח תמוז אלפים שס"ה ובט"ו סיון קודם היה לקות [גדול מהשמש]⁶ מולד משה רבינו ע"ה אלפים שס"ח. מנין יציאת מצרים תמ"ח. בנין בית ראשון אלפים תתקכ"ח. חרבן בית ראשון ג' אלפים שלא. בנין בית שני ג' אלפים ת"ח. חרבן בית שני ג' אלפים תתכ"ח. מנין השטרות ג' אלפים ת"נ ג' חדשים. תאריך אלצפר ג' אלפים תשכ"ג ג' חדשים. מנין הנוצרי ג' אלפים תשס"א. תאריך הגר ד' אלפים שפ"א ט' חדשים. כתיבת המשנה ג' אלפים תתקמ"ח. חתימת התלמוד ד' אלפים רנ"ט.

¹ Erased in the MS.² Indistinct.³ See pp. 187 and xxii.⁴ Beginning injured.⁵ The words in [] are indistinct.

בנין בית הכנסת במוליטלה ד' אלפים מ"ה. נשרף ה' אלפים. נתחדש ה' אלפים ק"ב.
*זמן שחבר ר"מ ז"ל הי"ד היה בשנת ד' אלפים תתקלה כאשר נתבאר בפרק י"א מהלכות
קדוש החדש¹. Next comes the passage relating to A. Zakkuth as in the catalogue.

I.

The Paris MS. (Hebrew, No. 326) contains a great part of No. VI, with the heading of מסדר עולם. The catalogue of 1866 does not mention that this treatise is different from the one printed under that title². It was only by mere accident that I examined this MS. in September last, and then found that it is almost my sixth text, when it was too late to describe in the right place all discrepancies of the two texts³. The following short description of the Paris MS. will, however, be sufficient for the general purpose.

The extract begins with the words מאדם ועד המבול אף ות'ר"ט שנה, continuing with Biblical chronology up to Nebuchadnezzar, p. 165, l. 15, of the present text in another order and with variations. Omitted are the §§ beginning ואלה הבהנים (p. 166) and ויעל תלמי (p. 167), the passage שמעון הצדיק (p. 168), the passage בימים ההם (p. 170, l. 1) to end of the §, and the § beginning with בשנת ק'ע"ב (p. 173) to the end of the treatise, for which last it has the following passage:

נחזור על הראשונות: שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה שכבר בימיו נפטר והלכו להם לבית עולמים רובם של סנהדרין מחמת שהאריך ימים כדמפ' בפרק שבעת ימים. ובהן גדול היה כמפ' במגלת תענית. ובימי אלכסנדרוס מוקדון היה בן אחשוורוש בימיו התחילה מלכות יון לפשוט בעולם. שמעון הצדיק שימש בכהונה גדולה מ' שנים והיו לו שני בנים חוניו ושמעי. ומשמט שמעון שימש שמעי בנו כ"ג. אחר שמעי עמד יוחנן בהן גדול ושימש בכהונה פ' שנה. הוא שגור על הדמאי וביטל את הווידוי⁴ כמפ' בסוף שוטה⁴. ואחר יוחנן מתתיה. בשנת ק'מ"ז ליוון מת מתתיה בן יוחנן בן שמעי ועמד אחריו יהודה מכביי. יהודה נהרג ומלך שמעון אחיו תחתיו. נהרג אף שמעון בשנת ק'ע ליוון. ובשנת ק'ע"ה למלכות יון נהרג ניקנור ופרקו עול מלכות יוונים. בשנת ק'פ למלכות יון מלך יוחנן בן שמעון בן מתתיה בן חשמונאי ל"ז שנה כמו שמצאתי בסדר עולם דרבנן. ואו' אני שמא היה להם זקן ששמו חשמונאי ועל בן נקראו מלכי בית חשמונאי. ומת יוחנן ומלך תחתיו בנו כ"ז שנה והוא היה רשע נמור ואשתו היתה כשירה ואחותו של שמעון בן שטח. יהושע בן פרחיה ושמעון בן שטח היו בימיו. ואותו היום שמת

¹ By a later hand. ² See p. vi. note 5.

³ The words in [] of No. VI

⁴ So MS.

עשאוהו יום טוב ורבתי' חולקין על זה במס' יומא יש אומרים הוא ינאי הוא יוחנן וי"א ינאי לבד יוחנן. ישו הנוצרי היה בימי יהושע בן פרחיה כמ' שמוכיה במסכ' סוטה ומסורת בדינו שבשנת תקל"ב [ישו נצל"ב] ק"ד שנים לפני החורבן. הוא ינאי היו לו שני בנים אורקנוס ואריסטובולוס והיו מנצחין זה עם זה על דבר המלוכה בשנת ק"ג למלכות בית חשמונאי עמד עליו הורודוס והרג כל בית חשמונאי למגדול ועד קטן כמו שמוכיה בפר' אחר בבא בתרא. והילל ושמאי היו ביומו. הורודוס מלך כ"ה ומת ועמד אחריו אנריפס בנו. הילל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. וימים הרבה האריכו אחר חרבן הוא ור' ישמעאל וסופן נהרגו. מלכות בית הורודוס בפני הבית ק"ג שנים. נמצאת נשיאות הילל בשנת ארבע למלכות הורודוס. הוא הורודוס על ידי שהיה עבד ויודע היה בת"ח שאין מלכותו מתקבל בעיניהם מפני שכת' מקרב אחיך תשים עליך מלך הכנים עין רעה בת"ח והיה הורגן מיום ליום עד שהרגו כולם חוץ מבבא בן בוטא. והיו מיטרפין וגולין ממקום למקום ועוד מפני חילות של מלכי רומי שהיו מתגרין בהם כל הימים מאחר כן:

This is followed by the passage beginning ומחמת פגעים (p. 171, l. 3) up to בה בימי משה (p. 163), which is followed by the § beginning להשתכח מישר' (p. 164, l. 6). Next comes the passage beginning with the words ועד ימיהם (p. 171, l. 9) to תלתלים (l. 15), which is followed by a § beginning והרבה דברים יש בתורה שנראין דברי הבאים ויש בהן טעמי גדולים כגון מעשה בני לוט with many extracts from the Talmud. After the word ומחצה (p. 171, l. 2), this MS. has the following: והיה שם בן כוזבא והיה לו מאתים אלף גבורי חיל יועצי למלחמה קטועי אצבע. ומה היה כוחו של בן כוזבא בשעה שהוא יוצא למלחמה היה מקבל אבני בליסטרא באחת מארכבותיו והיה כותת ממנו והרגת כמה נפשות ולסוף ג' שנים ומחצה כבשה והרגם למגדולם ועד קטנם שמונים אלף רבוא בני אדם. This text is incorporated in a casuistical work (of which the beginning is wanting) by Jacob ben Abraham of Northern France or the Rhenish Province, who lived towards the second half of the twelfth century. A modern owner of the MS. states at the beginning that Jacob might be identical with the Rabbi of the same name quoted in the Thosafoth (glosses by Franco-Rhenish Rabbis). No such name, however, is given by the late Dr. Zunz in his book, entitled *Zur Geschichte und Literatur*, Berlin, 1845. Anyhow, the text of the chronicle No. VI was known in France in the twelfth century, perhaps without the passages, added probably by Jerahmeel. The writing of the Paris MS. is very old, and may possibly be an autograph.

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

Page 4, line 18. Perhaps דחוז . . . דמחור as ed. Amsterdam (not based on a MS.) for דמחבר—P. 5, l. 7 ושנים for ושנים—P. 6, l. 6 לר' מאיר—P. 8, l. 7 שבע—P. 13, l. 13 לשבת ועירובין—P. 14, l. 20 אושעיא—P. 15, l. 16 לפום; l. 20 אחריני—P. 16, l. 8 ומדשמואל for ומר שמואל—P. 17, l. 8 ורב for הלכאתהון—P. 19, l. 7 במתניתא as II. for מגמרא; l. 23 אומר—P. 20, l. 16 אמרינן—P. 21, l. 16 אלא for מלא—P. 23, l. 17 לתלמידיה—P. 32, l. 20 הוה for היו—P. 35, l. 3 ואילין—P. 39, last line שמה for שמה—P. 40, l. 4, II. לחסן—P. 44, l. 6 ודאמרייתן; l. 11 וברבי twice for וברבי—P. 45, l. 3 מאיר in the MS. to be cancelled—P. 46, l. 13 אדברוהי—P. 57, last line מרב הונא—P. 66, l. 4 in the text יוחסין (MS. O. fol. 473; ed. F., p. 209^a, l. 28); l. 25 perhaps סאקיסתאן = סכיסתאן (Land of the Scyths)—P. 69, l. 14 probably עיר בגאנה (Pechina) as in p. 74, l. 7; last line תחת for תחת—P. 71, l. 19 לאחר for לאחד—P. 73, l. 7 ד'תתכזו—P. 74, l. 2 מארדה is the Arabic form for מרידה—P. 75, l. 4 רב to be cancelled; l. 14 and elsewhere דאניה the Arabic form for דיניאה; l. 25 בניסן—P. 76, l. 4 probably ר' יוסף הורו—P. 78, l. 23 ואלדילם—P. 79, note 16 פרוצאל? (בתולה בת יהודה), p. 12, and catalogue . . . 1886, col. 650)—P. 81, l. 14 בן for כן; l. 20 ירך—P. 83, l. 6 מפתים—P. 84, l. 16 probably נראו [כמותם]—P. 93, l. 2 דיאו [י] סירי רוי (the Cid; comp. p. 95 and יוחסין, p. 212^a, l. 35)—P. 103, l. 21 אליעזר? for אברהם; l. 28 נתגרשו—P. 104, l. 4 ל'ל? for לא; ll. 13, 16 ערב? for שמואל—P. 105, l. 16 perhaps [תיבש ידו]—P. 106, l. 16 מי שנטלו—P. 113, l. 5 for דעתו—P. 114, l. 10 ונכחירם—P. 114, l. 25 והגרים; l. 20 רב—P. 115, l. 5 for דלך וקאיל?—P. 116, l. 18 אלפתויי—P. 116, l. 18 טאריקא לסאיידינה (Mr. D. S. Margoliouth's suggestion); ll. 10, 11 דלקי וקאלילא בה for בה—P. 117, l. 21 ערפאת—P. 118, l. 1 ואלהשיב—P. 120, l. 3 ופרסכול ודאמיאט; l. 7 probably? כיירית? אל איננה ק' כיירית? ואלחוצור? l. 8; l. 22 and elsewhere . . . אלחאכיד . . . תחצרו; l. 9 [לכבוד] אדונינו—P. 122, last line קאדי אלעסכר?—P. 125 according to the edition, l. 3 וואיני לריב נצב ולא—P. 127, l. 26 צעיר? for השיר; l. 27 ומגבעת?—P. 128, l. 21 יקראו? for פו?—P. 130, l. 3 בשחק . . . אם באשמן . . . בשחק—P. 133, ll. 11, 13, 15 probably בילבים (بليبين) for בולבים—P. 135, l. 26 חמם stands probably everywhere for חמם, which the writer purposely calls חמם, 'injustice,' unless it is a mistake throughout; אלנצארין—P. 137, l. 12 דרב—P. 137, l. 12 שוכרה for שוכרה (شجرة) שוכרה—P. 137, l. 12

והוד לשם? ... גדול. —P. 156, poem, l. 1. ואשקלבוניא i. e. ואשקלבוניא P. 141, l. 20 —גביר ישר? l. 4; ברצון l. 3; ממשח... בשם טוב. [ונם] הוקם l. 2; בארץ מאפליה —P. 157, l. 15 חמר? for חמור —P. 160, note 2 חאמי in the text.

*Transliteration of Arabic, Turkish, and Spanish passages and words
(except the proper names of persons) occurring in pp. 115-162.*

Page 115, line 5 امير سيدنا ابن داود l. 7; خليفة امير المؤمنين العباسي ibid. وقفت على هذا الفتوى P. 116, l. 18 —اعملوا طريقا لسيدنا ابن داود l. 10; المؤمنين l. 21; جلبى l. 8. P. 117, l. 8 —وانا موافق عليه... انا موافق على جميع ذلك وقائل به كنيسة l. 8; مصر القاهرة l. 6; مصر العتيقة, فسطاط مصر l. 5. P. 118, l. 5 —جبل عرفة last line كنيسة; التاج l. 25; المحلة l. 10. P. 119, l. 10 —كنيسة الشاميين l. 9; العراقيين وهذه المكتبة من 6-9 ll. رشيد واسكندرية وفارسكول ودمياط 2, 3 ll. P. 120, موسى بابنا السعيد الى تاجر رشيد والى تاجر الاسكندرية اننا قدمنا خيرية (?) الله تعالى وعزمتنا على الحضور لكنيسة الديموهيين سبعة فى ادر [لكنبود] ادونيوا مشه ربيو ل'ه لذلك تحضروا انفسكم فى الاوان المسعود وناكد عليكم غاية التاكيد والسلام على امة نوهر l. 15; القارفة l. 6. P. 121, l. 9 قاضى العسكر l. 22 and p. 121, l. 9 —وشراليت مومنو الفقير تاج العارفين l. 17. P. 134, l. 17 —بدمنهوور وبلبمز وبالمحلة l. 15, 13, 11 ll. P. 133, unknown —P. 136, l. 4 جمع الازهر l. 3 from the bottom قصر الشمع l. 3. P. 137, l. 3 —درب (ضرب) الكلما and خط المصاا Yâcût; l. 10 —الكلورنيش seems to be, according to Professor De Goeje, whom I have consulted for the geographical names in this chapter, the الخرشف in Makrizi; ibid. درب الكنيس المستعرب l. 13; درب النصارين ibid. حارة زويلة l. 11; حارة حرارح? خراج وعوارف وربيع l. 12. P. 138, l. 12 —عمائم الكرفى الصور perhaps l. 25; العمائم الزرق l. 24. P. 139, last line, El rey ha di passar de una puerta che ha di renovar —الده l. 6. P. 145, l. 22 perhaps مستقر مسחקر —P. 150, l. 5 محاله l. 6 Mesquita and شريف على l. 18; حاصه كى محمد پاشا l. 11; سلاحتر محمد ابو نور l. 10; جامعى حارة l. 18. P. 159, l. 18 —الرقصات l. 13. P. 157, l. 25 'sugar' —سوكثار l. 25; چاوش plural درزينات l. 14. P. 160, l. 10 —الكلرايى as p. 137, l. 10 —الكلراى of درزين Greek *τραπέζιον*, 'balustrade' —P. 161, l. 7 قاسم l. 18, reales, grossos, maravedis (?? מארוידיש).

RAPOPORT, E. M.

Erech Millin opus encyclopaedicum alphabetico ordine dispositum, in quo res et voces ad historiam, geographiam, archaeologiam, dignitates, sectas illustresque homines spectantes, quae in utroque Talmude, Tosefta, Targumicis, Midraschicisque libris occurrunt, necdum satis explicatae sunt, illustrantur. Condidit Salomon Jehuda L. Rapoport, t. i. (lit. א). 4to, Pragae, 5612 A. M. (1852). In Hebrew.

REVUE.

Revue des Études juives, publication trimestrielle de la Société des Études juives, t. i, 1880 seqq. 8vo, Paris, 1880 seqq.

SAMMELBAND.

Sammelband kleiner Beiträge aus Handschriften (published by the Society of Mekitze Nirdamim. 8vo, Berlin, 1885, 1886).

TOBIT.

The Book of Tobit: a Chaldee Text from a unique MS. in the Bodleian Library, etc., ed. by Ad. Neubauer. 8vo, Oxford, 1878.

ZUNZ, G. V.

Die Gottesdienstlichen Vorträge der Juden historisch entwickelt, von Dr. L. Zunz. 8vo, Berlin, 1832.

ABRIDGED WORDS.

בן רש'ב'א = רבינו שלמה בן אדרת	ר'א'ש = רבינו אשר ר'ג' = רבן גמליאל	י'ה'ך = יום הכפורים י'ש' = יום טוב	א'א' = אדוני אבי א'ב' = אב בית דין א'ה' = אומות העולם א'ה' = אחר כך א'י' = ארץ ישראל א'ל' = אמר ליה אנ'ס'ו = אמן סלה ועד א'ע'ג' = אף על גב אע'ס' = אף על פי ב'א'י' = ברוך אחה יי ב'ד' = בית דין ב'ה' = בית הלל ב'ה'ך = בית הכנסת ב'ש' = בית שמיא ה'ב'ה' = השם ברוך הוא ה'ה'ך = הרא הוא דכתיב ה'י'ך = היר החזקה ה'ח' = השם יחברך הק'ב'ה' = הקדוש ברוך הוא ול'ה'ה' = זכרנו לחיי העולם הבא זצ'ק'ל' = זכרון צדיק וקדוש לברכה ז'צ'ל' = זכרון צדיק לברכה
בן רש'ב'ג' = רבן שמעון בן גמליאל	ר'ז' = רבינו זרחיה ר'ז'ה' = רבינו זרחיה הלוי ר'ז'ל' = רבוותיו זכרונם לברכה ר"ח' = רבינו חננאל	מ'ה'ר'א' = מוריני הרב ר' יצחק אברבנאל	א'א' = אדוני אבי א'ב' = אב בית דין א'ה' = אומות העולם א'ה' = אחר כך א'י' = ארץ ישראל א'ל' = אמר ליה אנ'ס'ו = אמן סלה ועד א'ע'ג' = אף על גב אע'ס' = אף על פי ב'א'י' = ברוך אחה יי ב'ד' = בית דין ב'ה' = בית הלל ב'ה'ך = בית הכנסת ב'ש' = בית שמיא ה'ב'ה' = השם ברוך הוא ה'ה'ך = הרא הוא דכתיב ה'י'ך = היר החזקה ה'ח' = השם יחברך הק'ב'ה' = הקדוש ברוך הוא ול'ה'ה' = זכרנו לחיי העולם הבא זצ'ק'ל' = זכרון צדיק וקדוש לברכה ז'צ'ל' = זכרון צדיק לברכה
בן רש'ב'ו' = רבי שמעון בן יוחאי	ר'ח' = רבינו חננאל ר'ח'ו' = ר' חיים וישאל ר'י'ב'ז' = רבן יוחנן בן זכאי ר'י'ב'ש' = רבינו יצחק ב"ר ששת ר'י'ך' = רבינו יצחק פאסי ר'י'ך' = רבינו יצחק ר'ז' = רבין לומר ר'ז'ב'ג' = רבינו לוי בן גרשם ר"מ' = רבי מאיר רמ'ב'ס' (ר"מ) = רבינו משה בן מימון רמ'ב'ן' = רבינו משה בן נחמן ר'מ'ה' = רבינו מאיר הלוי ר'מ'ך' = רבינו משה כהן	מ'ה'ר'א' = מוריני הרב ר' יצחק אברבנאל	א'א' = אדוני אבי א'ב' = אב בית דין א'ה' = אומות העולם א'ה' = אחר כך א'י' = ארץ ישראל א'ל' = אמר ליה אנ'ס'ו = אמן סלה ועד א'ע'ג' = אף על גב אע'ס' = אף על פי ב'א'י' = ברוך אחה יי ב'ד' = בית דין ב'ה' = בית הלל ב'ה'ך = בית הכנסת ב'ש' = בית שמיא ה'ב'ה' = השם ברוך הוא ה'ה'ך = הרא הוא דכתיב ה'י'ך = היר החזקה ה'ח' = השם יחברך הק'ב'ה' = הקדוש ברוך הוא ול'ה'ה' = זכרנו לחיי העולם הבא זצ'ק'ל' = זכרון צדיק וקדוש לברכה ז'צ'ל' = זכרון צדיק לברכה
בן רש'ב'ץ' = רבינו שמעון בן צמח	ר'י'ח' = רבינו יצחק פאסי ר'י'ך' = רבינו יצחק ר'ז' = רבין לומר ר'ז'ב'ג' = רבינו לוי בן גרשם ר"מ' = רבי מאיר רמ'ב'ס' (ר"מ) = רבינו משה בן מימון רמ'ב'ן' = רבינו משה בן נחמן ר'מ'ה' = רבינו מאיר הלוי ר'מ'ך' = רבינו משה כהן	מ'ס' = מסכת מו'ע'ה' = משה רבינו עליו השלום נ'ע' = נשמחו עין ס'ז' = סלקא דעתך ע'ז' = על דרך ע'ה' = עליו השלום ע'ז' = עבודה זרה ע"י = על ידי ע'כ'ל' = עד כאן לשונו ק'ק' = קהלה קדושה רא'ב'ד' = רבינו אברהם בן דוד רא'ב'ע' = רבינו (sometimes רב) אברהם בן עזרא	א'א' = אדוני אבי א'ב' = אב בית דין א'ה' = אומות העולם א'ה' = אחר כך א'י' = ארץ ישראל א'ל' = אמר ליה אנ'ס'ו = אמן סלה ועד א'ע'ג' = אף על גב אע'ס' = אף על פי ב'א'י' = ברוך אחה יי ב'ד' = בית דין ב'ה' = בית הלל ב'ה'ך = בית הכנסת ב'ש' = בית שמיא ה'ב'ה' = השם ברוך הוא ה'ה'ך = הרא הוא דכתיב ה'י'ך = היר החזקה ה'ח' = השם יחברך הק'ב'ה' = הקדוש ברוך הוא ול'ה'ה' = זכרנו לחיי העולם הבא זצ'ק'ל' = זכרון צדיק וקדוש לברכה ז'צ'ל' = זכרון צדיק לברכה

BOOKS QUOTED IN AN ABRIDGED FORM.

'ARUKH.

עריך (*Targum-Talmudico-Midrasc̄ verbale et reale Lexicon*. Auctore Nathane filio Jechielis). First edition, before 1480; last edition, by Dr. A. Kohut, 8 to 16. Five vols. 4to, Viennae, 1878-1885.

BENJACOB, O. S.

Ozar ha-Sepharim, Thesaurus librorum Hebraeorum, tam impressorum quam manu scriptorum. Auctore I. A. Benjacob. 8vo, Wilna, 1880.

CATALOGUE, BODL.

Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana, jussu curatorum digessit et notis instruxit M. Steinschneider. 4to, Berolini, 1852-1860.

CATALOGUE . . . 1886.

Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library and in the College Libraries, etc., compiled by Ad. Neubauer. 4to, Oxford, 1886 (the numbers quoted refer to this catalogue).

CATALOGUE, FLORENCE.

Bibliothecae Mediceo-Laurentianae Catalogus. Ab Antonio Maria Bisconio . . . digestus atque editus, t. i. Florentiae, fol., 1752; 8vo, 1757.

CATALOGUE, J. C., 1886.

Catalogue of the Hebrew MSS. in the Jews' College, London, compiled by Ad. Neubauer. 8vo, Oxford, 1886.

CATALOGUE, TURIN.

Codices Hebraici manu exarati R. Bibliothecae quae in Taurinensi Athenaeo asservatur, recensuit, illustravit Bernardus Peyron. 8vo, Taurini, 1880.

DERENBOURG, J., *Essai*.

Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine, d'après les Thalmuds et les autres sources rabbiniques, Ire partie. 8vo, Paris, 1877.

E. M. See Rapoport.

EPISTOLA.

R. Jehuda ben Koreisch Tiharetensis Africani ad synagogam Judaeorum civitatis Fez epistola de studii Targum utilitate, etc., ed. J. J. L. Bargès et D. B. Goldberg. 8vo, Lut. Parisiorum, 1857.

ESSAI. See Derenbourg, J.

FRIEDLÄNDER, *The Guide*.

The Guide of the Perplexed of Maimonides, translated from the original and annotated by M. Friedländer, Ph. D. Three vols. 8vo, London, 1881-1885.

GRAETZ, G. d. J.

Geschichte der Juden, von Dr. H. Graetz, eleven vols.; some of them have several editions, the last of which is quoted.

G. V. See Zunz.

HALBERSTAM, K. L.

Kebod hal-Lebanon (literary additions to the weekly Hebrew periodical hal-Lebanon, x and xi). 8vo, Mainz, 1874, 1875.

MAGAZIN.

Magazin für die Wissenschaft des Judenthums, herausg. von Dr. A. Berliner und Dr. D. Hoffmann. Fol. and 8vo, Berlin, 1874 seqq.

O. S. See Benjacob.

his copy of a Bible at Damascus (מקדשיה and כתר¹), which was finished the tenth of Kislew of the year 5143 A.M.=1382. This fragment, although containing but little that is new, may, however, prove useful for fixing dates given in the other chronicles. For this fragment, as well as for other notes, I am indebted to my friend Dr. A. Harkavy.

(2) Additional notes, addenda and corrigenda.

I intended at first to give a *Corpus Chronicorum Judaeorum*, but I found that this is at present impossible, as such a publication would require several volumes. Besides, for the greater part of the chronicles, I should have had to give mere reprints of texts for which I had no manuscripts at my disposal. Other chronicles are in preparation by several scholars², and it would have been unjust to trespass upon their labours. I have therefore selected the first two chronicles, although already existing in print, on account of my being able to use for them a great number of MSS., perhaps all at present known; Nos. II. B and VII are extracted from a periodical as scarce as a MS.; while the remainder contain documents not yet published. Should I find that the public interested in this kind of publication show their sense of the value of such a *Corpus*, I shall be glad to give a second selection of chronicles at present scattered throughout MSS. and periodicals and introductions to works on casuistry, provided the Delegates of the University Press agree to such a continuation.

I express my best thanks to my friends Dr. Friedländer and Mr. Schechter in London, MM. Barbier de Meynard (membre de l'Institut), Joseph Halévy and Isidore Loeb in Paris, Professors M. de Goeje in Leyden, and D. Kaufmann at Budapest, and Herr S. J. Halberstam, for their help, as well as to the excellent Oriental reader of the Clarendon Press, Mr. J. C. Pembrey, who never spares time and trouble to assist authors and editors.

A. N.

OXFORD:
October, 1887.

¹ See p. 119, l. 25.

² See p. vi. note 5; p. viii. note 1.

which they were exhorted not to do by Judah ben Qoreish¹. Jerahmeel therefore most probably lived in Southern Italy, and if the chronicle No. VII was compiled by him, about 1040-50. At that time the Rabbis turned their attention to profane literature, both apocryphal and historical. R. Moses had-Darshan of Narbonne quotes the Aramaic text of the story of Bel and the Dragon in his Midrash *Genesis Major*². Jerahmeel is most likely the translator of the apocryphal works found in the newly-acquired manuscript. Perhaps he will throw some light on the *epitomizer* of Josephus, when his additions to Yosippon are published. At the beginning of the MS. there are to be found (by another hand) some poems by Jerahmeel, which are identical with those in the Bodleian MS. 2079, 9. In his commentary on them in the latter MS., he mentions R. Samuel [ben Meir], as well as Rashi, without the formula of ז"ל. If the two Jerahmeels are identical, the date of the writer of the additions to the *Yosippon* would be 1100-1150. Anyhow the texts of this MS. must have been known to Rhenish and Northern French Rabbis at an early date³; they probably came from Italy, which was the channel for the passage of all the books which made their way from the East to Germany and France.

The chronicles from this MS. are to be found in Nos. VI and VII⁴.

No. VIII is another chronicle of the first class of my division, which I reprint from the *Shomer Ziyyon*⁵ after a collation with the unique MS. in the British Museum, Arundell 51.

No. IX is a fragment of a chronology from the exile of Babylon to the fourth year of the Emperor Nicephoros of Constantinople, extracted from the MS. in the British Museum, Add. 14763, fol. 4^b. The author of it is most likely the copyist Solomon ben Moses of Viterbo, in the year 5033 A. M. = 1273⁶.

No. X contains (1) a fragment of chronological chapters by Elisha ben Abraham ben Benvenisti, called Crescas, to be found at the end of

¹ See *Epistola*, pp. 1-3. ² See *Tobit*, p. xviii seqq. ³ See p. 198.

⁴ Ff. 220 to 227 and 218^b. The latter seems to be epitomised from the סדר עולם רבה, סדר תנאים ואמוראים, and the סדר עולם זוטא. They are anyhow earlier than the chronicle of Abraham ben David (p. xii).

⁵ See p. xii. note 1. ⁶ See Dr. Friedländer's preface to the *Guide*, iii. p. xiii.

ing mostly with the MS. of Modena¹), this curious collection includes the *Yosippon*² (agreeing mostly with Sebastian Münster's readings), two chronicles belonging to the first class of my division, the account of the first and second crusades (from which I believe that contained in all existing MSS., except the Strasbourg MS., was copied)³, and some other treatises. The work was compiled by a certain Eleazar ben Asher hal-Levy, not later than the year 1325⁴, under the title of ספר הזכרונות (in the preface written ס' הזכרון). The *Yosippon* is broken up into parts, such as the genealogical table of Gen. x, the history of the Maccabees, of Herod, of Agrippa, of the destruction of the second Temple, etc., together with additions taken from Josephus⁵, by Jerahmeel ben Solomon or הירחמאלי. There is also a Hebrew translation of the Aramaic portion of Daniel by him (and the variations on the margins throughout the MS. presuppose the existence of an earlier MS.). The unusual name of Jerahmeel reminds us of the names of Jiram of Magdiel and Meir Adrieli in the anonymous commentary on Chronicles⁶.

The translation of Daniel by Jerahmeel was evidently made for a country where the Jews were unacquainted with the Aramaic dialect, which seems to point to Southern Italy. We know that in the tenth century the Jews in the Magreb neglected the reading of the Targum,

¹ See M. Israel Lévi's preface to ס' תולדות אלכסנדר in *Sammelband*, ii. p. xv (1886).

² See p. xii.

³ Joseph Kohen in his *Emeq hab-Bakhá* (see p. xix) made use of this MS. or a copy of it.

⁴ This from the calendar which begins with the 269th cycle, and from the entry of the birth of his son in the year 1325 A. D.

⁵ הגדול (marg. on fol. 153 Ital. cursive הנוצרי (fol. 20); from a Latin translation? See pp. 170, 174, and 190 (Notes B.).

⁶ *Ein Commentar zur Chronik aus dem 10ten Jahrhundert*, edited by Raphael Kirchheim (Frankfurt am Main, 1875), p. v. The copyist of the Turin MS. cix (catalogue, p. 102) is called Samuel son of Jerahmeel has-Sofer, and that of the Paris MS. 1197 is Jerahmeel ben Samuel. We find Jehudah ben Jerahmeel in a German prayer-book of the fifteenth century (catalogue . . . 1886, No. 1025, col. 224). Amongst Polish Jews Jerahmeel is still in use. Compare also the § beginning with המכורת (p. 174) with that in the commentary on Chronicles, p. 56.

and by his son Joseph in the year 1554¹; (3) by Joseph Kohen of Avignon, whom we have already mentioned², in the year 1575, continued by an anonymous writer down to the year 1605³.

Small notes or extracts of historical and chronological data, autobiographies, histories of special localities, notes on local persecutions and elegies on those who suffered in them are too numerous to be given here⁴. My object now is the enumeration of chronicles only which are written in the Hebrew idioms.

The greater part of the texts was already in type when the Bodleian Library acquired the MS. numbered 118 in Rabbi R. N. Rabinowitz's sale catalogue, where the brief description given of the MS. is in general correct. Besides some apocryphal treatises and Midrashim (some of them already printed), and Hebrew translations of the apocryphal books of Susanna and Judith, of the history of Alexander the Great (agree-

¹ שבט יהודה, best edition by the late Dr. M. Wiener, Hannover, 1855, text, and the German translation with notes, *ibidem*, 1856. ² See p. xvi.

³ עמק הבכא, Hebrew text, edited by the late Dr. M. Letteris, Wien, 1852. German translation with copious notes by the late Dr. M. Wiener, Leipzig, 1858. French translation by M. Julien Sée, Paris, 1881. Joseph Kohen himself made several copies of his books. Thus of his geographical work, מוציב גבולות עמים, the MS. 129 in Rabinowitz's catalogue (now in the Library of the Alliance Israélite Universelle in Paris), is the ninth edition, written 5328 A.M.=1568 A.D. The first issue of his עמק הבכא was not 1563 (as stated in the preface to the editions and translations mentioned above), but 1560 (Rabinowitz, No. 128, who has ש'כ'ב=1562, now in the Library of the Alliance); it ends with the words ער היום הזה (ed. p. 125). So does the Bodleian copy (No. 2559), with the addition beginning ובשנת ש'ס"ב (ed. p. 176). This first issue has many better readings than the printed text, which I hope to give at another opportunity. I shall correct another mis-statement concerning our author. It is said (M. Sée's preface, p. v) that he translated into Hebrew Joseph Alguadez's medical work in Spanish with the title of 'Secrets of Medicine.' The author was not Joseph Alguadez, but Meir (see catalogue, Turin, p. 125, and Dr. Steinschneider in *Magazin*, x. p. 166).

⁴ See Dr. Steinschneider's *Jewish Literature* (London, 1857), §§ 10 and 19, as well as his catalogue of the Bodleian printed books for bibliographical information.

(6) Gedaliah ibn Yahya at Constantinople composed his treatise, 'the Chain of Tradition,' about 1589¹. Finally, (7) David Conforte of Salonica wrote in 1677-1683 on learning in the East and the South², and (8) Jehiel Heilprin, Rabbi of Minsk in Poland, composed a lengthy treatise on the Chronology of the Doctors of the Talmud, about 1728³. Naturally the authors of these treatises copied one another, but they are valuable to the historian for the additions of their own time, and for various readings, since we do not possess autograph copies of the earlier chronological treatises.

Of special treatises on persecutions, the earliest are the accounts of the Crusades, which consist (*a*) of narratives, such as those by an anonymous author and by Eliezer ben Nathan on the first Crusades, by Eleazar of Worms and by Ephraim of Bonn on the second⁴; (*b*) of the so-called 'memorial books,' in which names of martyrs and towns which suffered are enumerated⁵. It is probable that such books existed in all important communities in the north of France and on the Rhine, for use in the synagogue on those occasions when prayers for the dead were included in a special prayer⁶. We find such documents at a later period and on later persecutions in many German and Polish communities, to the publication of which special attention has been given of late⁷. General treatises on persecutions and calamities were composed (1) by Profet Duran of Perpignan (1497), only known from quotations⁸; (2) by Jehudah ibn Verga of Sevilla, completed by his relative Solomon

¹ שלשלת הקבלה, first edition, Venice, 1587.

² קורא הדורות, edited with notes (2nd ed.) by Dr. D. Cassel, Berlin, 1846.

³ סדר הדורות, first edition, Carlsruhe, 1768, 1769. Improved edition, Warsaw, 1878, 1882.

⁴ Partly edited. A new critical edition may be soon expected from the 'Historische Commission für Geschichte der Juden in Deutschland.'

⁵ Compare Dr. L. Löwenstein's essay on *Memorbücher* in the *Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland* (Braunschweig, 1887), vol. i.

⁶ Called השכבה and הזכרה. *Comp. Revue*, t. iv. p. 3 seqq.

⁷ See Dr. Löwenstein's *op. cit.* (note 5).

⁸ See Graetz, *G. d. J.*, viii, at end, note 1.

history, finished in the year 1672¹. These extracts will be found in No. V. They will be useful for the history of the Jews in the East. The writer is well acquainted with Egypt, his native country².

I come now to the literary chronicles of the Middle Ages, some of which, however, include historical data. I have already mentioned³ the chronicles concerning the doctors of the Mishnah, the Talmud, the Geonic period, to which we may add the famous Moses Maimonides (in the introductions to his Arabic commentary on the Mishnah, and to his work called *Mishneh Thorah*), and the introductions to the Talmud (methodology) by various authors. It is chiefly in the introductions to the casuistical works of some Provençal Rabbis that we find the chain of tradition given up to their time. These are, as far as our knowledge goes, the following: (1) Menahem Meiri of Perpignan, in his commentary on the tractate Aboth, beginning with Moses and extending to the year 1287⁴. (2) David of Estella in Provence, who lived about 1320, in the introduction to one of his casuistical works⁵. (3) Isaac de Lates (of Provence), in the introduction to a casuistical work composed in 1372⁶. (4) Menahem ben Zerah of Navarra, in the introduction to his *Zedah lad-Derekh*⁷, 1374. (5) Samuel Algazi composed a chronological compendium, based chiefly on Zakkuth⁸, beginning with Adam, ending with the burning of the Talmud in Italy, 1553⁹.

¹ MS. in the Bodleian Library, No. 2410. ² See p. 198. ³ See p. vii.

⁴ בית אבות, Salonica, 1821, and reprinted in בית הבחירה, ed. by S. Stern, Wien, 1854. See also the *Histoire littéraire de la France*, t. xxvii. p. 528 seqq.

⁵ Introduction to קרית ספר, printed in the *Revue*, t. ix. p. 219 seqq.

⁶ Edited by Dr. H. Gross in Berliner's *Magazin*, 1878, Hebrew texts, p. 54 seqq., from the Bodleian MS., No. 1298. Re-edited with notes by S. Buber, Jaroslaw, 1885. Additions and corrections, from a MS. in Baron Günzburg's library, in the *Revue*, t. ix. p. 60.

⁷ A first edition, Ferrara, 1554.

⁸ See above, p. xv.

⁹ תולדות אדם, Venice, 1600, according to Dr. Steinschneider's catalogue Bodl., col. 2403. The copy of Algazi's book in the Bodleian Library is incomplete; it has only the last page of the chronicle.

of the first edition in the Jews' College Library, London. The editor faithfully reproduces the passages on the Zohar from the MS. and the Constantinople edition. Additional matter given by Filipowski, not to be found in the Oxford MS., is as follows: 1. The order of the Thanaim and Amoraim according to the Maḥazor Vitry MS. in the Bodleian Library¹. 2. A Hebrew translation of Josephus' treatise against Apion by Filipowski in a completer form than that of Samuel Shullam's translation, found in the *editio princeps*. 3. Filipowski's Hebrew translation of Sherira's letter, version I. 4. Abraham Ferussol's letter on the ten tribes. 5. An apocryphal letter to Joshua son of Nun, as reported in a Samaritan chronicle. 6. ה' שחיטה by Eldad (p. 207).

Elijah Kapsali of Candia wrote in 1523 a poor history of the Ottoman empire, which is intermixed with narratives concerning the Jews of other countries, and more especially Spain. Only a small portion of it has been edited by the lamented Dr. M. Lattes of Venice, from a MS. of the Jewish school in that town². Two other MSS., more or less complete, of Kapsali's history are at present known³.

Another history of the Ottoman empire and of France was composed by Joseph Kohen of Avignon in the year 1554⁴. Of this author I shall speak in the chapter on the works relating to persecutions⁵.

The German Rabbi, David Gans of Prague, compiled a general chronicle up to 1592, which was supplemented to 1692 by David ben Moses Rheindorf⁶.

The last chronicle which I have to mention is composed in rather a florid style by Joseph Sambary, on Mohammedan and Jewish

¹ No. 1100. See p. 176, note 1.

² *De Vita et Scriptis Eliæ Kapsalii . . . accedunt excerpta ad Judæorum historiam pertinentia ex MS. Kapsalii Historia*, Patavii, 1869.

³ In the British Museum and No. 2411 in the Bodleian Library.

⁴ דברי הימים למלכי צרפת ומלכי בית אטומן התוגר, Sabionetta, 1554, and Amsterdam, 1724. It was translated into English for the Oriental Translation Fund, by C. H. F. Bialloblotzky, London, 1835. This translation, however, requires a careful revision.

⁵ See p. xix.

⁶ צמח דוד, Prague, 1592; supplement, 1692.

his 'Book of Genealogies'¹ in the year 1505, extending from the creation to his own time. This is much fuller than previous chronicles. It was printed for the first time in Constantinople in the year 1566 by Samuel Shullam, in an irregular way, omitting and adding passages arbitrarily. In the subsequent editions, of which the second is dated Cracow, 1581, the important passage concerning the fraudulent composition of the famous *Zohar*, composed at the end of the thirteenth century by Moses of Leon, is from religious considerations omitted. The last edition, made by the late H. Filipowski, London, 1857, reproduces the text of the Oxford MS.², the only MS. of the work in existence as far as is known³, with the addition of R. Jacob Emden's notes, found in a printed copy

¹ ספר יוחסין. See Catal. Bodl., col. xxxvii.

² No. 2202.

³ I shall give here a few corrections according to the MS. Page 210^a, l. 6 פילינא. Page 212^a, l. 17 שאהון; l. 41 פרמש. Page 217^a, l. 4 המצות for מצרות; l. 11 כֹּתֵם for בִּי"ט; l. 12 omit מה; l. 20 from ובזמנכם to שבכולם p. 217^b, l. 4 not in the MS.; l. 7 read שרתמוקש; l. 8 גיאות for גיאית. Page 218^a, l. 15 read אפרים תלמיד ר'ף. Page 218^b, l. 3 read נפטר; l. 20 הר'ב'ן; l. 29 from מצאתי to l. 40 רשבם ו not in the MS. 218^b, l. 3 read רמירו. Page 219^a, l. 16 read מיימון הדיין. Page 220^a, l. 7 read ולחכמי; l. 8 read הר'מ'ב'ם; l. 19 after לחומש follow in the MS. the words from מצאתי וכן (above, l. 5); l. 35 מהרב for מהר"י. 220^b, l. 5 נפטר הרב; l. 6 omit נפטר; l. 15 הזה not in the MS. Page 221^a, l. 6 מפלוג for פולג; l. 17 האציל for הציל; l. 32 from נפטר to מגירונא l. 35 not in the MS.; l. 39 איסטורנא. Page 222^a, l. 8 מהאלף for האלף; l. 20 after בשקביא the MS. has החידושין; l. 33 כלם מתו; l. 33 בירושלם שנת עשרים והוא ורבי יונה תלמידו בני שתי אחיות מגירונא not in the MS. 222^b, l. 19 אזור (Evreux?) for אייר. Page 223^a, l. 9 צרפת? for צרכת. Page 224^a, l. 6 דין for שדין; l. 9 והראש נפטר ואח. והראש אשריו ואח. והראש נפטר; l. 18 רבינו יעקב (ll. 15, 16) and הגדול to הר'. the MS. has הדיינין; l. 19 after שלמה; l. 19 קפאנטון; l. 33 בין הראש מיד אחר שנפטר הראש עשה הד' טורים בשנת פ"ט וצ'. Page 225^a, l. 9 מטורדושלייאש; l. 3 from the bottom ולבנייא. 225^b, l. 11 ק"ט for ק"ם; ll. 16-18 run as follows: וזהרנ בטוליטולה שנת קנא ועשה ספר חוקות שמים נינו של הראש; l. 24 קפב; l. 11 שיהו כמו רב בשנת; l. 5 היה for חנה; l. 3 חנה. וזנה for דונה ובזמן הזה עשה מכלל יוסי; ll. 7, 8 from the bottom קצב; l. 16 omit הראשון; ll. 7, 8 קצב; l. 16 סרסא. 226^b, ll. 6, 7 קפנטון. Page 227^a, last line נגור... בפרו מונא. See also p. 190.

of Rome from its foundation to the king Reccardus of Spain, collected from Arabic and Spanish sources. 2. The history of the Jews during the second Temple, mostly based on Yosippon¹. Neither of these, however, has any historical value. Abraham's chronicle was supplemented down to the year 1525 by a certain Abraham ben Solomon of Torrutiel² in Spain, an eye-witness of the expulsion of the Jews from Spain in 1495. This chronicle is to be found in a MS. acquired by my friend Dr. Harkavy of St. Petersburg during his last visit to the East³, and which he kindly ceded to the Bodleian Library⁴. Abraham has almost copied for the period up to the year 1467 A.D. the chronicle of which I am going to speak.

Joseph ben Zaddiq of Arevalo in Spain finished his ritual book *Zekher Zaddiq* with a chapter containing a chronicle from the creation to the year 1467 A.D., which I produce from the unique MS. in the Bodleian Library⁵. It is probable that Joseph and Abraham Zakkuth made use of one and the same chronicle, which both continued up to their time, otherwise we shall have to assume that Abraham plagiarised Joseph of Arevalo, which is scarcely admissible in the case of an author so eminent and original.

Abraham Zakkuth ben Samuel, an astronomer by profession, composed

¹ See pp. xii and xx.

² See Don Fidel Fita in the *Boletin de la Real Academia de Historia*, t. ix. (fasc. 4, April, 1867), p. 245. *Joseph Joseph וטורטיל ו. Magazim 4, 55 (1470)*.

³ See p. xiii. note 2.

⁴ E. 8. Span. Rabb. char. in neglected form, and in bad ink, end of sixteenth or even beginning of the seventeenth century, not very correctly copied.

⁵ No. 2367 of the Catalogue . . . 1886. There is another MS. of Joseph's work in the British Museum, Add. 19785, but this chapter is missing. The heading of the chapter is to be found in the table of contents at the beginning of the MSS. A third is mentioned by the late E. Carmoly (*Revue Orientale*, Bruxelles, 1842, t. ii. p. 112) from a catalogue at Constantinople (on vellum, 308 pp. in 4to, not identical with one of the two mentioned). The MS. mentioned by Judah Azulai (שׁוֹרֵת מִן הַשְּׂמִיטָה, at end of David ben Zimra's Responsa, t. v, Livorno, 1810) is identical with the Bodleian MS.

excluding special biographical and bibliographical works. 3. Records of persecutions and martyrologies of general or special character.

The first of the complete chronicles is the 'Book of Tradition' by Abraham ben David hal-Levi of Toledo, composed in the year 1161, beginning with the creation and following on to the time of its composition. It has been often printed. The first edition is that of Mantua 1514¹, of which I have made use for the present text, together with the following MSS.: 1. Three MSS. in the Bodleian Library²; 2. The Paris MS.³; 3. The Parma MS.⁴; 4. The Jewish College MS.⁵; 5. The MS. belonging to the Rev. Chief Rabbi Dr. N. Adler⁶; and another in the possession of Herr A. Epstein of Vienna⁷. Although many of the variations are of little or no value, I have given the most important for completeness' sake, as well as later additions from some of the MSS.⁸ It is found that in general the Mantua edition was printed from a good manuscript. I have omitted the Messianic interpretation of Zechariah xi. 7, which does not strictly belong to the book, and is not to be found in all the MSS. Abraham ben David also wrote: 1. A history

¹ הקבלה (סדר in A.) ספר (also דורות עולם), Ed. in the notes. By inadvertence Benjacob, *O. S. a. v.* סדר עולם, mentions a first edition of Constantinople, 1517. He also gives wrongly for the Mantua edition the date ורחמך for ירחמך.

² a. No. 2521, 1 (see the Catalogue . . . 1886), O. in the notes; b. Hebrew, E. 9. Spanish Rabb. char., sixteenth century?, incomplete, it ends with the שכתבו לנו ספרים (p. 81, l. 14), o. in the notes; c. E. 8 (see p. xiv, note 4), in the notes ω. Both MSS. were ceded to the Bodleian Library by Dr. Harkavy. They are rather carelessly copied. I have taken no notice of the Bodl. MS. 914, 2, and the Florence MS. (Plut. i, vii. Catal., fol., p. 5; 8vo, p. 20), which both end with the Saburai.

³ See p. x, note 3 (in the notes p.). ⁴ See p. x, note 4 (in the notes P.).

⁵ See the Catalogue, *J. C.* . . . 1886, No. 28, 12 (in the notes L.).

⁶ See *Revue*, t. x. p. 100 (in the notes A.).

⁷ See p. ix, note 6 (in the notes E.). The owner was kind enough to send me a collation of it.

⁸ No notice is taken of ו conjunctive in the figures; of נפטר and מת and other minor variations. () means superfluous, mostly to be found in A. and o. In many cases it was not considered necessary to give which MS. has the variation given in the notes. See also additional notes, pp. 190 and 199.

rare¹, I have republished it here (under B), after having collated the printed text with the MS. This composition belongs to the Spanish text, but is scarcely the original letter. It is at all events the oldest copy of Sherira's answer.

I have still to mention the MS. 914, 2 in the Bodleian Library, which I have wrongly described² as 'the beginning' of the letter which I publish. It is another letter or responsum of Sherira, of which the beginning is the following: שאל מר יעקב החבר בן מר נסים אשר ממדינת קירואין (so) לב"ד הגדול של אדונינו רב שרירא ראש ישיבת גאון יעקב ולב"ד הגדול של אדונינו רב האי אב ב"ד זו השאלה והשיבוהו כך. ושאלתם אית דפירושי רבנן כל רב מבבל וכל ר' מא"י מאי טעמא מקצת תנאי ואמוראי בשמא גרידא כגון שמעון הצדיק אנשיגנום יוסי בן יועזר:³

About the same time⁴ (or perhaps a little later) a history of the period of the second Temple was compiled in Hebrew with the title of *Yosippon*, attributed to Joseph ben Gorion. It is not a translation of the Arabic book of the Maccabees printed in Walton's Polyglot, nor of the Arabic treatise still extant in manuscript, nor of the Latin Josephus, but a compilation from them, by a Jew of Southern Italy or Sicily, where both languages, Arabic and Latin, were known amongst the Jews. The fluency of the Hebrew does not admit of its being a translation, but only an adaptation. The *Yosippon* became very popular, and awoke a love for history amongst the Jews. It was current in, at least, four different compositions; each with more or less additions of legends, was translated into many languages, and was printed a great many times.

I shall have now to classify the chronicles (the series of which begins with Abraham ben David of Toledo), in three classes, viz. 1. Complete chronicles, literary as well as historical, concerning the Jews and the nations under whose dominion they lived. 2. Literary chronicles,

¹ It is incomplete in the British Museum, and is not to be found in the Bodleian Library. It was put at my disposal by my friend S. J. Halberstam.

² Catalogue . . . 1886. ³ See 'Arukh a.v. אב"י. ⁴ See Zunz, *G.V.*, p. 146 seqq.

ראש ישיבה גאון יעקב ורב האי ראש ישיבה גאון יעקב
 ונשלמה תשובת רבינו שרירא גאון אביו של רבינו גאון ז"ל
 שאלה לרב. O. החכמים ר"ל מאנשי כנ"ה'ג עם (עד?) רב אשי ורבינא
 שרירא גאון ז"ל. שאל מרנא ורבנא יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני
 אדונינו רב שרירא ראש ישיבה בשם הקהל הקדוש קהל אלקירואן
 וצוה וכתב לו תשובות הנה בשנת אלף ורצ"א למנין שטרות ומנין
 שטרות היא קודם ד' אלף ות"ק וחמשים ושנים :

In the superscription of text II. the MSS. agree with the exception of
 a few variations. It runs as follows in the Parma MS.: שאלה ששאל
 *מרנא ורבנא¹ יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני אדוננו מר רב
 שרירא גאון ראש ישיבה² של גולה בשם הקהל הקדוש קהל קירואן
 וצוה וכתב³ לו *תשובות הוא⁴ בשנת אלף רצ"ח למנין שטרות :

The MS. o. has סליק תשובות לרב האי גאון, and at the end
 רבנא האי בר שרירא גאון. For the Goldberg editions⁵ the editor has
 no doubt invented the titles. M. has תשובת רבינו שרירא גאון
 הידועה בשם כיצד נכתבה המשנה; of G. the title is given above from
 the Paris MS.

There exists a short version of Sherira's letter in the unique MS.
 of the British Museum⁶, published by the late Filipowski in the
 periodical שומר ציון הנאמן⁷. This publication being extremely

¹ V. מ'ר; p. omits ורבנא.

² p. V. הישיבה.

³ p. V. וכתבו.

⁴ p. V. תשובתה.

⁵ Page x, note 1.

⁶ Arundell 51. A part of which (the תשובות of Menahem and Dunash, edited by Filipowski, London, 1855, from this MS.) was copied in Syrian or Greek square characters by Isaac ben Menahem, in the year 4949 A. M. = 1189 A. D. The copy of Sherira's letter is later, and in Syriac or Greek Rabbinical characters, but I believe not later than 1200 (comp. Plate XIV of the Oriental Series of the Palaeographical Society, edited by Professor W. Wright, London, 1878-1883).

⁷ Altona, 1850-1856, Nos. 106-116.

viz. the two editions of the late B. Goldberg¹, and that of Dr. J. Wallerstein², which is based upon the Paris MS., No. 585. I had the advantage of making use of this latter MS.³, as well as of those at Parma⁴, Vienna⁵, and Oxford⁶. I do not profess to give *all* the variations between the two texts; in doing that, the notes would have been more than the text, but I hope I have given all the important ones⁷. In order not to confuse the reader I have abstained from giving the variations in the Talmudical texts quoted by Sherira with those of the editions, and I have left for another opportunity the discussion of the dates in the part which treats of the Geonim (pp. 32-41).

I have reserved for this preface the various superscriptions of Sherira's letter. They are as follows: text I. E. תשובת שאלה לגאון רב שרירא

¹ a. הופש מטמונים, *Chofes Matmonim*, sive Anecdota Rabbinica (Beroloni, 1845), fasc. i, No. 2 (not 1 as on the title-page), p. 17 (in the notes M.); b. אנרת גאון רב שרירא גאון, Mainz, 1873, with variations from I. in [], but rather in a confused form (in the notes G.).

² *Scherira epistola*, etc. (with a Latin translation and notes), Vratislaviae, 1861.

³ M. Delisle, Head Librarian of the National Library, was good enough to send me the MS. for use in the Bodleian Library, for which kindness I express my thanks to him (in the notes p.).

⁴ De Rossi's Catalogue of Hebrew MSS. in Parma, No. 217 (in the notes P.). The collation was made for me by my friend, the learned librarian of Parma, Cav. P. Perreau, for which kindness I am glad to thank him.

⁵ Catalogus . . . Vindob., pars III, by J. Goldenthal (Wien, 1881), xii. 120 (p. 21), copied for me by Herr Weissmann (in the notes V.).

⁶ Catalogue of 1886, No. 2198, a modern copy of an incorrect copy (many words are omitted, and ends with the following words: ובתריה רב רמי ואית דמחלפי רב רחומי (p. 34, l. 6) וכולהו גאונים וראשי ישיבות כסדר עד רב האי דסמכוה א'ב'ד . . . (p. 41, l. 9) מן שיעור ב' שנין יהא רעוא); I have therefore not given many variations of it except in the latter part concerning the dates of the Geonim (in the notes o.).

⁷ So, for instance, the changes from the Hebrew into Aramaic and *vice versa* are not always given; from מ and מן, בי and בית, הכי and הכין, היכי and היכין, להו and להין, and similar minor cases.

Yelamdenu, the Midrash *Hashkem-Vehizhir*¹, and the small Talmudic treatise with the title *Derekh Erez rabbah*². The two versions of Sherira's letter are similarly ascribed to these two schools, and represent the Spanish text and the French text, or the text made use of by Eastern and Spanish Rabbis, and another quoted by French authorities. The latter school does not admit a Mishnah written by its compiler. It is not very difficult to decide which of the two texts is the genuine and untampered with. Not only from the greater consistency of the Aramaic dialect in the Spanish text, a dialect which, as we know from the Responsa of the Geonim, they used in their writing, may it be concluded that this composition is the genuine one, but also from the fact that books, letters, and Responsa coming from the East reached Spain and Italy before they came to France and Germany; and indeed the earliest authorities in Spain, as far as we possess their writings, rely upon the text which is given as the Spanish text³ and designated by I. in my edition. It is based upon the *editio princeps*⁴ (marked E.), the Bodleian MS.⁵ (marked O.), and the MS. formerly in possession of my friend S. J. Halberstam of Bielitz (Austrian Silesia)⁶, who kindly communicated to me the variations which he had marked from this MS. in the margin of his copy of the *editio princeps* (marked H.). Passages marked with [] are only to be found in I.; with < > only in O. or in E. For the French composition, which is marked in the text by (), and in the notes by II., I made use of all the editions,

¹ Comp. *Revue*, t. xiv. p. 107 seqq.

² Printed in all editions of the Babylonian Talmud. Herr M. Goldberg, of the Breslau Rabbinical school, is preparing a new critical edition of it.

³ Halberstam in *K. L.*, x. p. 10.

⁴ In the *יחזקין*, quire xxix. 2, Constantinople, 1566. See add. notes, p. 199.

⁵ Catalogue, 1886, No. 2521, 2.

⁶ Now in possession of Herr A. Epstein at Vienna (see p. xiii, note 7), described in R. Nathan Coronel's preface to his *חמשה קונטרסים* (Wien, 1864) as written 5269 A. M. = 1509 A. D.

not descended from David. It was composed in the eighth century, or perhaps even as late as the beginning of the ninth century, under the title of the 'Small Order of the World'¹ (compared with that of R. José, which is styled the *Large*); it begins with Adam, and ends with the eighty-ninth generation after Adam, viz. fifty generations from Adam to Jehoiachin, and thirty-nine to Mar Sutra II (chief of the exiles about 470 A. D.). Finally eight generations of the descendants of David after 520 A. D.²

To the last two Geonim, R. Sherira and R. Haya (or Hai), Jacob ben Nissim of Kairowân addressed a question concerning the composition of the Mishnah, the Talmud, the Thosiftha, the Sifrâ, and the Sifré, and chiefly whether the Mishnah was orally transmitted to the doctors of the Talmud or if it was written down by the compiler himself. An advanced question for such an early period! It is curious that according to one version (for we shall see that there are two versions and an epitome of Sherira's letter) Judah the Saint had written down the Mishnah for his own use and that of his immediate followers, and according to another there was no written text of the Mishnah at such an early period³.

It is generally believed that whenever we have two versions of an early halakhic or agadic book, the one is derived from the Spanish-Eastern schools, and the other from the French schools. Such is the case with the book of the 'Great Halakhoth' of Simeon of קיירא⁴, with the Aboth of R. Nathan⁵, perhaps also with the Midrash *Tanhuma-*

¹ סדר עולם זוטא, first edition, Mantua, 1514. A critical edition may be soon expected by Herr J. Lazarus, of the Breslau Rabbinical school.

² See Zunz, *G. V.*, p. 138 seqq., and Graetz, *G. d. J.*, v. (2nd ed.), note 1 (p. 375 seqq.).

³ See Halberstam in *K. L.*, x. p. 7 seqq.

⁴ Perhaps Kayyâr in Mesopotamia; at all events not Cairo (קהירא, which is a misspelling by the copyists), which did not exist in the ninth century, when the הלכות גדולות were compiled. See *Revue*, t. xv. p. 135.

⁵ See the preface of Mr. Schechter's excellent edition (Vienna, 1887).

for the succession of the doctors of the Talmud (*Amoraim*) in the 'Book of Adam'¹, mentioned in the Talmud. It is likely that the author of the 'Order of the Thanaim and Amoraim,' composed probably in the year 887 A. D.², based his list of the Rabbis on the previous ones contained in Aboth and the Book of Adam. This list remained the foundation of those which I shall have to mention later, contained in introductions to various casuistical works, where the respective authors added the names of the Rabbis of their country up to their time³. Such are: the *Saburai*, successors of the Amoraim, whose teachings are incorporated in the Babylonian Talmud; their successors in the Babylonian schools after the close of the Talmud, the Geonim; and finally the Rabbanim (Rabbins), the followers of the Geonim. Amongst the Geonim literary and perhaps also biographical chronicles of their time were written. We have extracts from a lost book of the kind by Nathan ben Isaac, the Babylonian (956 A. D.)⁴; and R. Sherira, in a letter (980 A. D.) of which I am going to speak, refers to writings of the same nature⁵.

But before treating of this letter, I ought to mention a chronicle in which many data are historical, although written with the aim of showing that the chief of the captivity, Bostenai and his successors, are

¹ Zunz, *G. V.*, p. 128, note *i*, ספרא דאדם הראשון (see p. 25). The ספרא דאדם קדמאה, mentioned in the Zohar, is a fictitious book.

² סדר (ספר. יחוס) תנאים ואמוראים, anonymous, usually attributed to the French Rabbi Joseph Tob Elem (bon fils, lived in the eleventh century), most likely for the reason that it was found in one of his works. On the literature concerning this subject, see Benjacob's *O. S.*, p. 414, No. 186. There is to be added for the bibliography Filipowski's edition from a Bodleian MS. (see p. xvi), and by the same from a MS. in the British Museum (see p. xxi) in the periodical שומר ציון הנאמן (see p. xi). There is, however, still room for a new critical edition from MSS. See below, p. xxi.

³ See p. xvii.

⁴ Juhasin (ed. pr.), quire xxii. 4^b. See Zunz, *Gesammelte Schriften* (Berlin, 1875), i. p. 159, No. 29.

⁵ See p. 24 of this edition.

historical data of the reigning dynasty, of the high priests, and most likely of the chiefs of the schools. The 'Scroll of Fasting,' which we possess with many additions, is also a record of important data during the second Temple¹. I may also mention the two historians Justus of Tiberias² and Josephus Flavius (the latter intended to write his book in Hebrew, that is, in the dialect of the spoken language of the Jews at that time³), in order to show that the taste for writing history was continued amongst the Jews after the Bible period.

When by the destruction of the second Temple the Jews lost their political independence, and when their history began to be that of a series of vexations and persecutions, there was no room for a continuous history of events. The revolt of Bar-Cozeba (Bar-Cochebas) did not find a historian, for he was not considered by all the Jews as the Messiah who was expected to rebuild Jerusalem and restore the Jewish nation as a political body. Only a few data of that time are found in the Talmud⁴, the greater part of them being legendary. But even then we find a historico-chronological book, attributed to R. José (Joseph) ben Haleftha, with the title of 'Order of the World'⁵, beginning with the creation and finishing with Bar-Cozeba. This is at all events the first chronicle composed after the destruction of the second Temple. The Mishnah tractate *Aboth*⁶, stripped of the ethical sayings, was originally a record of the chain of tradition of the Law from Moses down to R. Jehudah, the compiler of the Mishnah, or of the Thanaim (doctors of the Mishnah); which perhaps was continued

¹ מנחת הענין. See Graetz, *G. d. J.* (3rd ed.), iii. note 1, and J. Derenbourg, *Essai*, p. 439 seqq.

² Josephus, *Vita*, i. 65.

³ *Wars*, preface, i.

⁴ Graetz, *G. d. J.* (2nd ed.), iv. p. 148 seqq.; J. Derenbourg, *Essai*, p. 402 seqq.

⁵ סדר עולם (רבא), printed several times. *Ed. princeps*, Constantinople, 5277 A. M. = 1517 A. D. Mr. S. Schechter is preparing a critical edition of it. See for another treatise with the same title, No. VI and p. xxi.

⁶ Best edition, with an English translation and excellent notes, by Dr. C. Taylor, Cambridge, 1877.

PREFACE.

THE Old Testament literature proves sufficiently that the Israelites from the earliest times had a wish to keep records of their history. Indeed, nearly half the Hebrew Scripture consists of the historical part, and how large would not that part have been if the Book of the Wars of *Yhvh*¹, the Book *hay-Yashar*², the Chronicles of King David³, the Book of the Acts of Solomon⁴, the Chronicles of the Kings of Israel and Judah⁵, the *Midrash* of the Prophet Iddo⁶, and other similar books not mentioned in the Bible had not been lost! In Ezra and Nehemiah we find the history of the return of the exiles; from the legendary account in the Talmud⁷ of the interview between Alexander the Great and Simon the High Priest, we are allowed to conclude that some other records of this epoch were handed down, whilst the books of the Maccabees describe the revolt and the victories of the Asmo-neans,—of which a part seems to have existed in Hebrew or Aramaic as late as the tenth century⁸. The 'Scroll of Antiochus'⁹, in an early form, may have composed a portion of it. Of the time of Herod and later on there were in existence genealogical scrolls¹⁰, which contained

¹ Numbers xxi. 14. ² Joshua x. 13; 2 Samuel i. 18. ³ 1 Chron. xxvii. 24.

⁴ 1 Kings xi. 41. ⁵ In 2 Kings and Chronicles. ⁶ 2 Chron. xiii. 22.

⁷ *Bab. Talmud*, Yomâ, fol. 69^a. See Rapoport, *E. M.*, fol. 66 seqq.

⁸ Zunz, *G. V.*, p. 124, note *c*, מוגלת בית השמונאי or מוגלת השמונאי.

⁹ מוגלת אנטיוכוס, edited by the late H. Filipowski in Aramaic, Hebrew, and English, London, 1851. The present Aramaic version is of a later date.

¹⁰ מוגלת יוחסין in the Mishnah and the Talmud. See Zunz, *G. V.*, p. 128, notes *g* and *h*. We find also the title of ספר יוחסין, which, according to some critics, is a different treatise from the former. See Benjacob's *O. S.*, p. 216, No. 113.

CONTENTS.

	PAGE
PREFACE	v
ABRIDGED TITLES OF BOOKS	xxiii
ABRIDGED WORDS	xxiv
I. RABBI SHERIRA GAON'S RESPONSUM. A.	3
RABBI SHERIRA GAON'S RESPONSUM. B.	41
II. R. ABRAHAM BEN DAVID'S CHRONICLE	47
ADDITION	82
III. R. JOSEPH BEN ZADDIQ'S CHRONICLE	85
IV. R. ABRAHAM OF TORRUTIEL'S SUPPLEMENT	101
V. EXTRACTS FROM JOSEPH SAMBARI'S CHRONICLE	115
VI. ANONYMOUS CHRONICLE	163
VII. ANONYMOUS CHRONICLE	176
VIII. ANONYMOUS CHRONICLE	179
IX. CHRONOLOGY OF BYZANTINE EMPERORS	185
X. FRAGMENTS AND NOTES. A TO I.	187
ADDITIONS AND CORRECTIONS	199

DEDICATED TO
THE HISTORIAN OF THE JEWS,
PROFESSOR DR. HEINRICH GRAETZ,
WITH THE EDITOR'S BEST WISHES,
ON THE OCCASION OF
HIS SEVENTIETH BIRTHDAY,
31ST OF OCTOBER, 1887
(22ND OF MARĤESHWAN, 5648).

London
HENRY FROWDE

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE
AMEN CORNER, E.C.

117786

MEDIAEVAL JEWISH CHRONICLES

AND

CHRONOLOGICAL NOTES

EDITED FROM PRINTED BOOKS AND MANUSCRIPTS

BY

AD. NEUBAUER

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

1887

[All rights reserved]

London
HENRY FROWDE

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE
AMEN CORNER, E.C.

*D. Pausanias
hujus libri
non leu signa.*

Anecdota Oxoniensia

TEXTS, DOCUMENTS, AND EXTRACTS

CHIEFLY FROM

MANUSCRIPTS IN THE BODLEIAN

AND OTHER

OXFORD LIBRARIES

SEMITIC SERIES, VOL. I—PART IV

*MEDIAEVAL JEWISH CHRONICLES
AND CHRONOLOGICAL NOTES*

EDITED BY

AD. NEUBAUER

Oxford

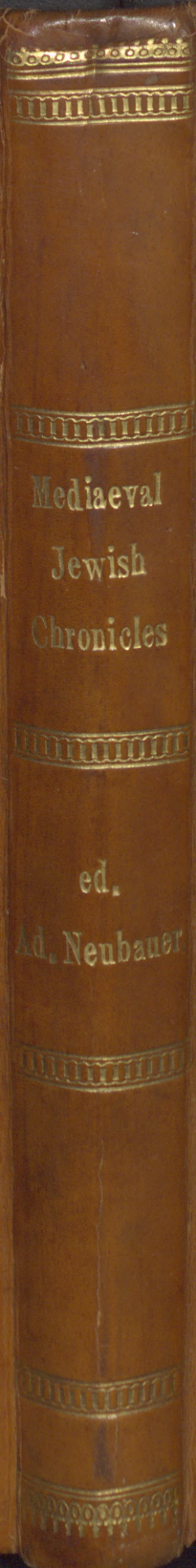
AT THE CLARENDON PRESS

1887

[All rights reserved]

B

594.

Mediaeval
Jewish
Chronicles

ed.

Ad. Neubauer